
SOSYAL BİLİMLERDE İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

yaz
yayınları

2024

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5547-42-2

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Kriz İletişiminde Reklamların Kullanımı Covid-19 Pandemi Sürecinde Banka Ve Operatör Reklamlarının İncelenmesi	1
<i>Melike GÜLTEKİN, Serkan BİÇER</i>	
İktisadi Sistemlerin Temel İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme	43
<i>Adnan ÇALIŞKAN</i>	
Türkiye’de Hükümetlerin Deprem Politikaları (1923-1960).....	55
<i>Ramazan ÇELEM</i>	
Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası: 12 Mart 1971 Muhtırası Ve Etkileri	94
<i>Olkan SENEMOĞLU, Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU</i>	
Diplomatik İkonografi Geleneği Bağlamında Memlûk Hediyeleri	120
<i>Doç. Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER</i>	
Çatalhöyük-Göbeklitepe Miras Alan Yönetim Planlarının Karşılaştırılması.....	137
<i>Çilem Bila</i>	
Çeviri Sürecinin İncelenmesine Psikodilbilimsel Bir Yaklaşım	154
<i>Ruşen RAMİZOĞLU</i>	
Acculturation Expectations Of Turkish Majority Members Towards Syrian Refugees: A Person-Centered Approach	168
<i>Filiz KUNUROGLU, Demet VURAL YÜZBAŞI</i>	
Varoluşçuluk Ve Varoluşçular: Felsefi Perspektifler	203
<i>Mehmet Recep TAŞ</i>	
Doğa Ve İnsan Arasındaki Bozulan İlişkilerin İnsan Refahı Ve Sürdürülebilir Turizm Üzerine Etkileri.....	252
<i>Özlem KÜÇÜK</i>	
The Role Of Digital Twins In Green Accounting And Sustainability	268
<i>Aysun ATAGAN ÇETİN, Ayşe PAMUKÇU</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

KRİZ İLETİŞİMİNDE REKLAMLARIN KULLANIMI: COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE BANKA VE OPERATÖR REKLAMLARININ İNCELENMESİ

Melike GÜLTEKİN¹

Serkan BİÇER²

1.GİRİŞ

Kurumların krizlerle başa çıkabilme becerileri, günümüzün karmaşık ve dinamik iş ortamında rekabet üstünlüğü elde etmelerinin temel unsurlarından biridir. Kriz, kurumların itibarını, finansal sürdürülebilirliğini ve toplumsal bağlarını tehdit eden beklenmedik olaylar olarak tanımlanmaktadır (Coombs, 2015; Ertek ve Ertek, 2020). Kriz, algısal bir durum olmakla birlikte örgütler tarafından beklenmekle birlikte zamansal olarak bilinmemesi nedeniyle önceden tespit etmek mümkün değildir

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri ABD, <https://orcid.org/0009-0000-2968-2808>
melikegultekinn23@gmail.com

² Doç. Dr. Fırat Üniv. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi,
<https://orcid.org/0000-0002-4993-327X>, sbicer@firat.edu.tr

(Coombs, 2012). Bu gibi durumlarda, etkili kriz yönetimi stratejileri geliştirebilmek, krizlerin hem kurum içi hem de dışı etkilerini en aza indirmek için hayati bir oneme sahiptir. Ancak krizlerin bir diğeri boyutu olan kriz iletişimi, yalnızca kurum içi stratejileri değıl, aynı zamanda dış hedef kitleye yonelik mesajların yonetimini de kapsar. Bu bağılamda, kriz iletişiminde kullanılan araçlar ve yonemler, hedef kitle üzerinde olumlu bir izlenim yaratmak için kilit rol oynar. Reklamlar, kriz iletişiminin etkinliğini artırmada sıklıkla kullanılan araçlardan biridir. Ancak literatürde kriz donemlerinde reklamların işlevine yonelik kapsamlı bir analiz eksikliği göze çarpmaktadır (şahin ve Duğan, 2018; zğr, 2018). Bu eksiklik, özellikle COVID-19 pandemisi gibi küresel sağık krizlerinde reklamların iletişimdeki rolünü araştırmayı daha da önemli hale getirmektedir.

Kriz yonetimi, kurumların kriz durumlarını önceden tahmin etme ve müdahale etme becerisini kapsayan bir süreç olarak tanımlanır. Bu süreç, örgütlerin krizlere karşı hazırlıklı olmasını sağılamak için geliştirilen sistematik bir yaklaşımı içerir (Pearson ve Clair, 1998; zğr, 2018). Kriz yonetimi, işletmeyi tehdit eden baskı ve krizlerin sürekli olarak değılendirildiğı bir sistemdir. Kriz yonetimi, riskler karşısında belirsizliği yok etmeyi ve kurumun kriz sürecini kendi kontrolü dahilinde tutabilmesine imkan sunan bir planlama sürecidir. (Güden, 2019). Kriz yonetimi teorilerinde genellikle stratejik planlama ve uygulama vurgulanır; ancak bu planların başarısı, etkili bir kriz iletişimi stratejisi ile desteklenmediğı sürece sınırlı kalmaktadır (Der, 2017; Ertek ve Ertek, 2020). Kriz iletişimi, kriz anında kurumların doğıru, şeffaf ve güven verici mesajlarla hedef kitleyi bilgilendirme ve yonlendirme sürecidir. Kriz iletişimi ile verilen bilgiler doğırtusunda olayların açıklanması krizin vermiş olduğı zararın azaltılmasında da büyük önem taşıtmaktadır (Reynolds ve Seeger, 2005). Bu bağılamda, kriz iletişimi yalnızca bir bilgilendirme aracı değıl, aynı zamanda kamuoyunun algısını

şekillendiren ve kurumların itibarını koruyan stratejik bir bileşen olarak karşımıza çıkar. Özellikle sosyal medya platformlarının hızla yaygınlaşması, kriz iletişiminde şeffaflığın ve zamanlamanın önemini artırmıştır (Yalçınkaya ve İnanç, 2021). Reklamlar, kriz iletişiminde etkili bir araç olarak kullanılmakta ve kurumların hedef kitleyle duygusal bir bağ kurmasına olanak sağlamaktadır. Reklamların temel işlevlerinden biri, hedef kitleyi bilgilendirmek ve kriz dönemlerinde kurumların güvenilirliğini pekiştirmektir (Şahin ve Duğan, 2018; Yüksel, 2013). Özellikle kriz dönemlerinde rasyonel ve duygusal mesajlar içeren reklamlar, kurumların hem toplumsal dayanışmayı vurgulamasına hem de marka imajını korumasına yardımcı olmaktadır. COVID-19 pandemisi sürecinde, topluma verilen umut mesajları ve kurumların sorumluluklarını yerine getirdiğini gösteren reklamlar, kriz iletişiminde reklamların gücünü bir kez daha ortaya koymuştur (Yalçınkaya ve İnanç, 2021; Ertek ve Ertek, 2020). Ancak literatürde, kriz dönemlerinde reklamların nasıl bir strateji ile kullanıldığına dair yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle pandeminin medya tüketim alışkanlıklarını değiştirdiği bir dönemde reklamların etkisinin daha ayrıntılı analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, özellikle pandeminin medya tüketim alışkanlıklarını değiştirdiği bir dönemde reklamların etkisinin daha ayrıntılı analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. COVID-19 pandemisi, kriz yönetimi ve iletişimde benzersiz bir bağlam sunmaktadır. Pandemi sürecinde toplum, sağlık krizine ilişkin doğru bilgiye ulaşmak ve güvenilir kurumların destekleyici mesajlarını almak konusunda kitle iletişim araçlarına daha fazla başvurmuştur (Erdoğan, 2020). Reklamlar, bu süreçte yalnızca ticari bir araç değil, aynı zamanda toplumu bilinçlendiren ve psikolojik destek sağlayan bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin, bankaların ve GSM operatörlerinin reklamlarında, tüketicilere sağlanan hizmetlerin kesintisiz devam ettiği mesajı verilmiş, bu da toplumsal güvenin artmasına katkı sağlamıştır (Ertek ve Ertek,

2020; Yalçınkaya ve İnanç, 2021). Bu bağlamda, bu çalışma, pandeminin reklam sektörü üzerindeki etkilerini ve reklamların kriz iletişimindeki rolünü detaylı bir şekilde analiz ederek literatürdeki bu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de öne çıkan GSM operatörleri (Turkcell ve Vodafone) ile bankaların (İş Bankası ve Akbank) yayımladıkları reklamların kriz iletişimindeki rolünü ve hedef kitle üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. COVID-19 pandemisi sürecinde yayımlanan GSM operatörleri ve banka reklamlarında hangi mesaj stratejileri kullanılmıştır?
2. Reklamlarda kullanılan rasyonel ve duygusal mesaj türleri nelerdir?
3. İncelenen reklamlarda kullanılan görsel ve metinsel unsurlar, kriz iletişimde nasıl bir rol oynamaktadır?
4. GSM operatörleri ve bankaların reklam stratejileri arasında ne tür farklılıklar bulunmaktadır?

Literatür incelendiğinde COVID-19 pandemisi sırasında reklamlar, kurumların itibarlarını şekillendirme ve güçlendirme için önemli bir araç olarak öne çıkmıştır (Upadhyay, 2023). Araştırmada ayrıca, sosyal medyanın krizleri fırsata dönüştürmede etkili bir kriz iletişim kanalı olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Ayrıca, araştırmacılar kriz dönemlerinde kurumların itibarını yönetmelerine ve yeniden inşa etmelerine yardımcı olacak bir kurumsal kriz reklamcılığı çerçevesi önermiş ve bunu doğrulamıştır (Upadhyay, 2023). Pandemi, organizasyonların iletişim stratejilerini ve bütçelerini yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur; ancak literatür, pazarlama ve reklamcılığın kriz iletişimindeki temel unsurlar olarak önemini koruduğunu vurgulamaktadır (Jiménez-Sánchez vd., 2021). Araştırmacılar, iletişim ve halkla ilişkilerin müşteri güvenini yeniden kazanmadaki önemini ortaya koyarken, bu

faaliyetlerin pazarlama girişimleriyle desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca araştırmaya göre, kriz yönetiminde iletişim ve pazarlamanın önemi, belirsizlik ve kesintilerle dolu dönemlerde paydaşlara bilgi, güvence ve destek sağlama gerekliliğinden kaynaklanmaktadır (Jim nez-S nchez vd., 2021). Bununla birlikte reklamların, markaların paydaşlarına şefkat ve ilgi ifade etmeleri ve onların sıkıntılarını hafifletmeleri için bir araç işlevi gördüğü literatürde bulgulanmıştır (Ertimur ve Coskuner-Balli, 2021). Sosyal medya platformlarındaki reklam özelliklerinin kriz durumlarında belirli demografik gruplara ulaşmada nasıl kullanılabileceği literatürde tartışılan bir diğer başlıktır. Örneğin, intihar vakaları gibi krizlerde yardım mesajlarının iletilmesinde etkili olduğu gösterilen bu yaklaşım, COVID-19 pandemisine dair güvenli iletişim için kanıt temelli kaynakların yayılmasına uyarlanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. (Hill ve Robinson, 2022). Pandemi sırasında, toplumsal dayanışmayı vurgulayan reklam faaliyetlerinde artış yaşanmıştır. Bu reklamlar sıklıkla tehdit edici kriz tasvirlerini bir ikna stratejisi olarak kullanmışlardır (Han vd, 2020). Literatürde tehdit unsurlarının COVID-19 reklamlarında bir ikna tekniği olarak kullanımı ve etkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kurumların ve markaların reklamları, izolasyonun psikolojik etkileriyle başa çıkma ve COVID-19 pandemisinin yayılmasını sınırlamada oynadığı sosyal işlevlerle ayrıca vurgulanmıştır (Olivares-Delgado vd., 2020). Virüs tehlikesine karşı evde kalınmasına karşı yapılan temalar daha çok duygusal çekicilik sağlanarak verilmiştir. (Akan, 2021). Araştırmalar ayrıca, hükümetlerin ve kamu otoritelerinin kriz iletişim çabalarında karşılaştıkları zorlukları incelemiştir. Pandemi sürecinde reklamlar, kurumların paydaşlarına bilgi iletmek için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Pandeminin neden olduğu belirsizlik ve kesintiler, reklam içeriklerinde değişikliklere yol açmıştır. Birçok reklam, evde kalmanın önemine vurgu yaparken, evde geçirilen zamanı anlamlı hale getirme  nerileri sunmuştur (Marston vd. 2020).

Turizm ve konaklama sektörlerinde yapılan çalışmalar, kriz yönetimi ve pandemi sonrası döneme hazırlık için reklamların kullanımını incelemiştir. Stratejiler arasında iç turizmi teşvik etme, güvenlik önlemlerini vurgulama ve gelecekteki seyahatlere yönelik tüketici güvenini artırma yer almaktadır (Ketter ve Abraham, 2021)

Varsayımlar

1. COVID-19 pandemisi sürecinde yayımlanan reklamlar, tüketiciler üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.
2. İncelenen reklamlar, rasyonel ve duygusal mesajlar ile kriz yönetimine katkı sağlamıştır.
3. GSM operatörleri ve bankaların reklam stratejileri, hedef kitle ile duygusal bir bağ kurmayı amaçlamaktadır.

2.YÖNTEM

2.1 Araştırma Modeli

Bu çalışma, COVID-19 pandemi sürecinde yayımlanan reklamların mesajlarını incelemek için Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanmıştır. Göstergebilim yöntemi, metinlerin ve görsel içeriklerin alt metinlerini ve simgesel anlamlarını çözümlemek için etkili bir yaklaşımdır (Barthes, 1964). Bu yöntemin seçilmesinin temel nedeni, reklamların kriz döneminde topluma sunduğu açık ve örtük anlamları analiz etme gerekliliğidir.

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, COVID-19 pandemisinin başlangıcında (Mart-Nisan 2020) Türkiye’de televizyon ve dijital platformlarda yayımlanan reklamlar oluşturmaktadır. Reklamların seçilme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Kapsam: Reklamların pandemi ile doğrudan ilişkili mesajlar içermesi (sağlık tedbirlerine vurgu, toplumsal dayanışma çağrısı).
2. Etkileşim: YouTube gibi dijital platformlarda yüksek izlenme ve paylaşım oranlarına sahip olması.
3. Kurum Türü: Türkiye'de yaygın hizmet sağlayan GSM operatörleri (Turkcell, Vodafone) ve bankalar (Akbank, İş Bankası) gibi farklı sektörlerden seçilmesi.
4. Zamanlama: Reklamların pandeminin ilk döneminde, halk sağlığı ve ekonomik tedbirlerin yoğun şekilde gündemde olduğu süreçte yayımlanmış olması. Bu çerçevede toplam 20 reklam belirlenmiş, çalışmanın amacına uygun 2 banka 2 operatör olmak üzere 4 reklam çalışmaya dahil edilmiştir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Reklamlar, dijital platformlardan toplanarak dijital ortamda saklanmıştır. Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yöntemine uygun bir değerlendirme formu hazırlanmış ve her reklam bu form kullanılarak analiz edilmiştir. Değerlendirme formu, reklamların göstergeleri, kullanılan görsel ve metinsel öğeler, ana mesajları ve kriz iletişimi stratejilerini içermektedir.

2.4 Verilerin Analizi

Verilerin analizi, Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yaklaşımına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, her reklamın göstergeleri (görüntü, dil ve renk gibi unsurlar) kodlanmış, ardından bu göstergelerin toplum üzerindeki anlamları incelenmiştir. Ortaya çıkan temalar belirlenmiş ve banka ve GSM operatörleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Verilerin analizinde tutarlılığı sağlamak için araştırmacılar arasında çift körlüme yöntemi uygulanmış ve elde edilen bulgular bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Yapılan reklamların analizleri göstergebilimin öncülerinden biri olan Barthes'ın gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşması şeklinde incelenmiştir.

Turkcell Reklam Analizi

Resim 1: Turkcell 1. Görsel

1.RENK	Doğal tonlar (yeşil, kahverengi): Arka plandaki doğaya referans veren tonlar, doğallık, huzur ve sakinliği simgeler. Pandemi döneminde evde geçirilen zamanın rahatlığına vurgu yapılmaktadır.
2.GÖSTERGE	Telefon ekranında video görüşmesi yapan iki kişi, Kadının uzanmış ve rahat pozisyonda telefon tutması, Arka planda doğal ışık ve flu iç mekân.
3.GÖSTEREN	Video görüşmesi teknolojisi ve dijital iletişim aracı olan bir telefon. Kişinin evdeki konforlu bir anı, Işık kaynağı ve ev ortamını betimleyen dekoratif detaylar.

4.GÖSTERİLEN	Pandemi döneminde sosyal mesafe nedeniyle yüz yüze görüşemeyen bireylerin dijital araçlarla duygusal bağlarını sürdürmesi, Pandemide evde kalmanın gerekliliği ve ev ortamının huzur veren bir alan olarak sunulması, Geleceğe dair umut ve pandeminin karamsar ortamında bile evde güvenli bir sığınak bulunabileceği mesajı.
---------------------	--

Bağlam ve Göstergeler: Reklamda bir kadın, telefonla video görüşmesi yaparken rahat bir pozisyonda gösterilmektedir. Bu görüntü, pandemide dijital bağlantının önemini vurgulamakla birlikte evde kalmanın getirdiği güven duygusuna da dikkat çekmektedir. Telefon ekranı (*gösteren*), pandemide teknolojinin bireyleri sosyal bağlarından koparmadan bir arada tutan bir araç olduğunu (*gösterilen*) ifade etmektedir.

Renk ve Anlamlar: Renk paletinde kullanılan doğal tonlar (yeşil, kahverengi) evde huzur ve doğallık hissi yaratırken, ekranın parlak ışığı teknolojinin hayatımızdaki merkezî rolüne vurgu yapmaktadır. Bu, pandeminin yarattığı karamsar atmosferin aksine, teknolojinin bir çözüm aracı olarak umut sunduğu mesajını iletmektedir. Tematik olarak, “dayanışma” ve “umut” mesajları, dijital teknolojilerin insanları birbirine bağlama işlevi üzerinden işlenmiştir. Ancak görselde pandemiye özgü hijyen veya sağlık tedbirlerine dair bir vurgu yapılmamış olması, teknolojinin markaya özgü katkılarını daha net vurgulaması kriz iletişiminin bu reklamda kullanılmadığını göstermektedir.

Resim 2. Turkcell 2. Görsel

1.RENK	Pastel tonlar (pembe, beyaz, gri): Pastel renkler, sıcaklık, samimiyet ve huzur çağrıştırır. Anne-çocuk bağına güçlendiren bu renk paleti, evde geçirilen zamanın huzurlu bir şekilde temsil edildiği izlenimini vermektedir.
2.GÖSTERGE	Anne ve çocuğun gülümseyerek görüşme yapması, Annenin çocuğu öpmesi ve çocuğun kahkahayla gülmesi, Arka plandaki yatak ve çiçek desenleri.
3.GÖSTEREN	Telefon aracılığıyla mutluluk ve bağ paylaşımı yapan bir anne-çocuk çifti, Şefkat ve sevgi dolu bir aile anı, ev ortamının bir sığınak ve rahatlık alanı olarak temsili.
4.GÖSTERİLEN	Pandemi döneminde aile bağlarının güçlendiği ve teknolojinin bu bağların belgelenmesi için bir araç olarak kullanıldığı, Pandemi sırasında sosyal izolasyona rağmen aile içi ilişkilerin duygusal anlamda zenginleşmesi, Pandemi

	sürecinde evin bireyler için hem fiziksel hem de duygusal bir korunak olduğu.
--	---

Analiz

Bağlam ve Göstergeler: Reklamda bir anne ve çocuğun, selfie çekerek mutlu bir anı belgelediği görülmektedir. Bu görüntü, pandemi sürecinde aile bağlarının güçlenmesine ve evde geçirilen zamanın değerine vurgu yapmaktadır. Telefon (gösteren), pandemide bireylerin sosyal bağlarını korumak ve anılarını belgelemek için bir araç olarak kullanıldığını (gösterilen) ifade etmektedir. Görsel, bireylerin dış dünyadan izole oldukları bir dönemde, ev ortamının güvenli ve huzurlu bir sığınak olduğunu anlatır.

Renk ve Anımlar: Renk paletinde kullanılan pastel tonlar (pembe, beyaz, gri), huzur ve samimiyet çağrıştırmaktadır. Anne ve çocuğun birlikte geçirdiği sıcak bir anı temsil eden bu renkler, pandemi döneminde evde geçirilen zamanın duygusal bir zenginlik sunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, görseldeki doğal ışık, pandeminin yarattığı karamsar atmosferin aksine, umudu ve iyimserliği temsil etmektedir.

Tematik Çözümleme: Tematik olarak, "sevgi" ve "aile bağı" mesajları öne çıkmaktadır. Görsel, pandemi döneminde dijital teknolojilerin bireylerin hem duygusal bağlarını koruması hem de günlük yaşamlarını kolaylaştırması üzerindeki rolüne dikkat çekmektedir. Ancak, görselde pandemiye özgü sağlık tedbirleri ya da hijyen temalarına dair herhangi bir vurgu yapılmamış olması, kriz iletişimi bağlamında eksik kalan bir boyut oluşturmaktadır.

Resim 3. Turkcell 3. Görsel

1.RENK	Beyaz tonları (Kurtarıcı, Güvenilirlik, Umut)
2.GÖSTERGE	Telefon ekranında maske takan bir doktorun görüntüsü. telefon aracılığıyla sağlık mesajına erişim, Doktorun beyaz önlüğü ve maskesi.
3.GÖSTEREN	Telefon ekranında bir doktorun maske taktığı an. Görselde doktorun elinde tuttuğu maske ve takma eylemi net bir şekilde vurgulanmıştır. Telefon şebeke adı olan HayatEveSığar yazısı, BİP uygulaması, Beyaz önlük ve maske, görselde hijyen ve sağlık sembolleri olarak kullanılmıştır.

4.GÖSTERİLEN	Doktorun maskeyi takma hareketi, pandemide bireysel ve toplumsal sağlık önlemlerine uyulması gerektiğini ifade eder. Bu hareket aynı zamanda sağlık çalışanlarının kriz sürecindeki öncü rolünü temsil eder, Dijital teknolojilerin, pandemide insanlara doğru ve güvenilir bilgi ulaştırmada hayati bir araç olduğu. Bu durum, teknoloji ve sağlık arasındaki bağın önemini vurgular, Beyaz önlük, güvenilirlik ve profesyonellik anlamlarını çağrıştırırken; maske, pandemide alınması gereken önlemlerin evrensel bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Doktorun giydiği bu unsurlar, sağlık çalışanlarının pandemideki güven verici rolünü pekiştirir. Evde kalarak her şeyi Turkcell sayesinde yapılabilir ve güven unsuru olduğu rolünü verir
--------------	---

Bağlam ve Göstergeler: Görselde, bir telefon ekranında maske takan bir doktorun görüntüsü dikkat çekmektedir. Bu sahne, pandemi döneminde sağlık çalışanlarının çabalarını vurgularken, sağlık ve güvenlik konularının bireylerin günlük hayatındaki önemini göstermektedir. Telefon (gösteren), bireylerin bilgiye ve sağlık temalı mesajlara erişimini sağlayan bir araç olarak işlev görmektedir. Doktorun maske takma eylemi, pandemide alınması gereken bireysel ve toplumsal tedbirlerin (gösterilen) altını çizmektedir. Görsel, sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde güven verici bir rol üstlendiğini ve teknoloji aracılığıyla bu mesajların geniş kitlelere iletilildiğini ifade etmektedir.

Renk ve Anlamlar: Doktorun beyaz önlüğü ve maskesi, sağlık ve hijyenin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyaz

renk, saflık ve güven duygusunu çağırıştır. Görselin doğal ışıkla aydınlatılması, pandeminin getirdiği belirsizlik ortamında iyimserlik ve umut mesajını güçlendirir. Telefonun parlak ekranı, teknolojinin kriz dönemlerinde bireylere bilgi ve güven sağlama işlevine dikkat çeker.

Tematik Çözümleme: Görselde, "sağlık", "sorumluluk" ve "dayanışma" temaları öne çıkmaktadır. Doktorun maske takma hareketi, hem bireysel hem de toplumsal sağlık için alınması gereken önlemleri görselleştirir. Pandemi bağlamında, sağlık çalışanlarının liderlik rolüne ve kamuoyunu bilinçlendirme çabalarına vurgu yapılmıştır. Görsel, aynı zamanda teknolojinin bu mesajların yayılmasında kritik bir araç olduğunu işaret eder.

Resim 4. Turkcell 4. Görsel

1.RENK	Doğal ışık ve pastel tonlar. Açık renkler (beyaz, krem) huzur, saflık ve mutluluğu temsil eder. Ortamın doğal ışıkla aydınlatılması, iyimserlik ve sakinliği sembolize eder.
--------	--

2.GÖSTERGE	Yaşlı çiftin dans etmesi, Pencereden gelen doğal ışık ve yeşil doğa manzarası, Kahvaltı masası ve mutfak ortamı.
3.GÖSTEREN	Yaşlı çiftin samimi bir şekilde dans ederek mutlu zaman geçirmesi, Işıkla dolu bir ortam ve dışarıdaki doğa, mutfaktaki tezgâhın üzerindeki kahvaltılıklar
4.GÖSTERİLEN	Pandemi sürecinde zorlayıcı koşullara rağmen aile bağlarının ve sevginin güçlendiği, evde geçirilen zamanın olumlu bir deneyime dönüştürüldüğü mesajı. Bu, umudun ve yaşam sevincinin devam ettiği fikrini güçlendirir. Doğal ışık, pandeminin karamsar atmosferine karşı umudu ve iyimserliği sembolize ederken, yeşil manzara doğallık, sağlık ve hayatın devamlılığı mesajını iletmektedir. Ev, pandemi sürecinde bireyler için hem fiziksel hem de duygusal bir sığınak olarak temsil edilir. Kahvaltı masası, günlük rutinin devam ettiğini ve huzurlu bir yaşamın sürdürülebilir olduğunu anlatır.

Tematik Analiz: Görsel, “sevgi”, “dayanışma” ve “umut” temalarını bir araya getirir. Yaşlı çiftin dans etmesi, pandeminin getirdiği izolasyonun aksine, evde geçirilen zamanın mutluluk ve pozitif anlara dönüştürülebileceğini gösterir. Aynı zamanda, pandeminin özellikle yaşlı bireyler üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, bu görsel onların sosyal ve duygusal

ihtiyaçlarının fark edilmesine yönelik bir mesaj da taşır. Doğal ışık ve yeşil manzara, bu temaları destekleyerek geleceğe dair umut mesajını güçlendirir.

Resim 5. Turkcell 5. Görsel

1.RENK	Sarı ve Mavi tonları (Samimiyet, İyimserlik, Dikkat, Verimlilik)
2.GÖSTERGE	Perdelerin arasından süzülen gün doğumu ışığı, Perdeler, #EvdeHayatVar etiketi, TÜRKCELL Logosu
3.GÖSTEREN	Telefon şebeke adı olan EvdeHayatVar yazısı, güneşin doğuşu, evde kalarak pencereden dışarı bakılması, Gün doğumunun yumuşak ve altın tonlu ışıkları, Hafifçe dalgalanan açık renkli perdeler, Metnin vurgulanarak görselin merkezine yerleştirilmesi.
4.GÖSTERİLEN	Umut, iyileşme ve yeni başlangıçlar. Güneşin doğuşu, karamsar bir sürecin

	sona ereceğini ve gelecekte daha aydınlık günlerin bizi beklediğini sembolize etmektedir, Evde kalmanın getirdiği huzur, güvenlik ve sakinlik. Perdeler, dış dünyadan soyutlanmayı ve evin bir koranak olduğunu anlatmaktadır. Evde geçirilen zamanın sadece bir zorunluluk değil, aynı zamanda hayatı dolu dolu yaşamının ve sevdiklerimizle bağ kurmanın bir fırsatı olduğunun altı çizilmektedir.
--	--

Tematik Analiz: Bu görselin ana temaları "**umut**", "**güven**" ve "**evde mutluluk**" olarak öne çıkmaktadır. Pandemi sürecinde ev, sadece fiziksel bir sığınak değil, aynı zamanda psikolojik bir güvenlik alanı olarak yeniden anlam kazanmaktadır. Güneş ışığının eve dolması, kriz döneminin sonunda gelecek daha aydınlık günlere bir gönderme yaparken, **#EvdeHayatVar** etiketiyle toplumsal dayanışma çağrısı da yapılmaktadır.

Vodafone Operatörünün Reklamı Hakkında:

Vodafone tarafından COVID-19 pandemi sürecinde yapılan reklamda Sağlık çalışanları ön plana çıkarılmıştır. Pandemi sürecinde özellikle sağlık çalışanlarına büyük bir görev düşmüştür. Reklamda vatandaşlar sağlık çalışanlarına evde kalarak destek olduklarını belirtmektedirler. Özellikle onlara teşekkür ederek, dua ederek yanlarında olduklarını belirtmektedirler. Vodafone pandemi sürecinde vatandaşlara evde kalmaları konusunda hatırlatma olarak **#EvdeKalTR** hashtagi oluşturmuştur.

Vodafone Reklam Analizi

Resim 6. Vodafone 1. Görsel

1.RENK	Beyaz ve Yeşil tonları (Güvenilirlik, Umut, Sakinlik, İyileşme)
2.GÖSTERGE	Anne ve çocuğun ekrana bakarak bir mesaj ilettiği an.
3.GÖSTEREN	Annenin ciddi, ancak içten ifadesi ve çocuğun dikkatli bakışı, birlikte paylaşılan duygusal bir anı temsil etmektedir.
4.GÖSTERİLEN	Anne ve çocuk üzerinden, sağlık çalışanlarına ve toplumdaki fedakârlık yapan bireylere teşekkür iletiliyor. Görsel,

	"evde kalmanın" bir sorumluluk ve güven mesajı taşıdığını vurguluyor
--	--

Tematik Analiz: Bu görsel, pandemi sürecindeki “sorumluluk” ve “aile bağları” temalarını güçlü bir şekilde işler. Anne ve çocuğun ekrana bakarak sağlık çalışanlarına teşekkür etmeleri, toplumsal bir bilinç ve duyarlılığı temsil eder. Annenin ciddi ancak içten ifadesi, sorumluluk duygusunun altını çizerken, çocuğun masum ve dikkatli bakışları geleceğe yönelik bir umut mesajı sunar. Görselde ev ortamının sıcaklığı ve samimiyeti, bireylerin pandemi sürecinde sevdiklerini korumak adına evde kalma bilincini vurgular. Çocuk figürü, toplumun kriz dönemlerinde hareketlerinin yalnızca bugünü değil, geleceği de şekillendireceğini hatırlatan sembolik bir anlam taşır. Ancak, bu görselde Vodafone’un sunduğu teknolojik hizmetlere dair somut bir vurgu yer almamakta, mesaj tamamen duygusal ve bireysel sorumluluk üzerinden ilerlemektedir.

Resim 7. Vodafone 2. Görsel

1.RENK	Kahverengi, Beyaz tonları (Ciddiyet, Güvenilirlik, Umut)
2.GÖSTERGE	Bir çift, doğrudan kameraya bakarak "teşekkür" mesajını iletmektedir.
3.GÖSTEREN	Kadının samimi ve yumuşak tonu, erkeğin daha ciddi ve düşünceli bakışı, duyarlılık ve minnettarlık duygusunu iletmektedir.
4.GÖSTERİLEN	Toplumun, pandemi döneminde gece gündüz çalışan sağlık personeline ve diğer sorumluluk sahibi bireylere duyduğu minnettarlık.

Tematik Analiz: Bu görselde, “minnettarlık” ve “dayanışma” temaları ön plana çıkmaktadır. Genç çiftin doğrudan kameraya bakarak sağlık çalışanlarına teşekkür etmesi, bireysel bir jest olmanın ötesinde toplumun ortak bir duygusunu yansıtır. Kadının yumuşak ve içten tonuyla erkeğin ciddi ve düşünceli duruşu, samimi bir atmosfer yaratarak izleyiciyle duygusal bir bağ kurar. Minimalist tasarım ve nötr renklerin kullanımı, görselin mesajını dikkat dağıtmadan iletmeye olanak sağlar. Teşekkür teması, pandemi sürecinde fedakârlık yapan bireylerin çabalarını görünür kılmayı hedeflerken, toplumsal birliktelik çağrısını güçlendirmektedir.

Resim 8. Vodafone 3. Görsel

1.RENK	Pembe, Kahverengi, Beyaz tonları (Sakinlik, Ciddiyet, Güvenilirlik, Umut)
2.GÖSTERGE	Görsel 3
3.GÖSTEREN	Yaşlı kadının beyaz başörtüsü ve pembe kıyafeti, saflığı, şefkati ve inancı temsil eder.
4.GÖSTERİLEN	Yaşlı bireylerin toplumdaki kırılgan konumuna rağmen, sağlık çalışanlarına yönelik şükran ve dua ile dayanışmayı sürdürdüğü mesajı verilmektedir.

Tematik Analiz: Reklamda beyaz başörtülü yaşlı kadının kullanılmasıyla masumiyet ve saflık ön plana çıkarılmıştır. Aynı zamanda sağlık çalışanlarının üniforma rengi olan beyazlığa atıfta bulunulmuştur. Sağlık çalışanlarına verilen değer dini ritüel olan dua ile dile getirilmiştir. Duanın yaşlı bir birey tarafından dile

getirilmesi de manevi bir yaşamın bu destek sürecinde etkili bir rol alması. Reklamda ayrıca eski eşyaların var oluşu sıcak ve samimiyeti simgelemektedir. Bu gorsel, “şükran”, “dua” ve “kuşaklar arası dayanışma” temalarını işler. Yaşlı bir kadının beyaz başörtüsü ve pembe kıyafetiyle sağlık çalışanlarına dua etmesi, saflık, masumiyet ve minnettarlık duygusunu temsil etmektedir. Görselin arka planında yer alan ev ortamı, pandemi sürecinde yaşlı bireylerin evde kalarak korunma ihtiyacını vurgularken, dua eylemi toplumsal dayanışmanın manevi boyutunu öne çıkarmaktadır. Yaşlı kadının içten ve gülümseyen yüz ifadesi, kriz döneminde dahi sevgi ve iyimserliğin korunabileceğini anlatır. Bu görselde özellikle yaşlı bireylerin pandeminin en kırılgan grubu olarak korunması gerektiği alt metin olarak yer almaktadır

Resim 9. Vodafone 4. Görsel

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

1.RENK	Kırmızı ve Beyaz tonları (Canlılık, Cesur, Güvenilirlik, Asalet)
2.GÖSTERGE	Kırmızı zemin üzerinde Vodafone logosu ve “#EvdeKalTR” etiketi.
3.GÖSTEREN	Vodafone’un simgesel kırmızı rengi, enerjiyi ve güçlü iletişim ağını temsil eder. Etiket ise kriz döneminde toplumsal sorumluluğu artırma çağrısı yapar.
4.GÖSTERİLEN	Pandemi sürecinde teknolojinin ve iletişim araçlarının, bireylerin güvende kalması ve birbirine bağlanmasını sağlama işlevi vurgulanır.

Tematik Analiz: Bu görsel, “evde kalma” ve “sorumluluk” temalarını somutlaştıran bir çağrı niteliğindedir. Kırmızı arka plan üzerinde Vodafone logosu ve **#EvdeKalTR** etiketi, aciliyet ve dikkat çekicilik sağlayarak pandemiye karşı sorumluluk bilincini hatırlatır. Vodafone’un ikonik kırmızı rengi, güç, enerji ve iletişimi temsil ederken, bu görselde marka, kriz iletişiminde güçlü bir liderlik mesajı vermeyi amaçlamaktadır. **#EvdeKalTR** etiketi ise sosyal medyada geniş bir kitleye ulaşarak toplumun bilinçlenmesine ve bireysel hareketlerin toplumsal fayda sağladığına dair bir farkındalık yaratır.

Akbank Reklamı Hakkında:

COVID-19 salgını nedeniyle birçok sektörde olduğu gibi banka sektöründe de evden çalışma sistemine geçilmişti. Evden çalışma sistemine dahil olan Akbank pandemi sürecinde yayımladığı reklamında çalışanlarının müşterilerine verdiği

hizmeti ön plana çıkarmıştır. Evden çalışan personellerin müşterilerin tüm hizmetlerini kolayca halledebildiğini, onların sağlığını düşünerek müşteri hizmetleri temsilcisi ile işlemlerini kolay bir şekilde gerçekleştirebilecekleri vurgulanmıştır. Özellikle müşteri temsilcileri reklamda müşterilerin sağlık durumlarını sorarak onların sağlığını önemseydiğini ve bugünlerin geçeceğine dair umut verici mesajlarla müşterilerini mutlu etmeye çalışmaktadırlar. Akbank reklam görselleri, pandemi sürecinde hizmet vermeyi sürdürerek toplumsal dayanışma ve güven mesajları ileten güçlü bir kriz iletişim stratejisi izlemektedir. Görsellerde “çalışan bağlılığı”, “evden hizmet verme”, “insan odaklılık” ve “dayanışma” gibi temalar öne çıkmaktadır.

Akbank Reklam Analizi

Resim 10. Akbank 1.Görsel

1.RENK	Kırmızı ve Gri Tonları (Denge, Sakinlik, Kararlılık, Canlılık)
2.GÖSTERGE	Çalışanın gülümseyerek evden çalıştığını gösteren bir görüntü.
3.GÖSTEREN	Didem Çakır Uzun'un rahat kıyafeti, gülümseyen yüz ifadesi ve elindeki iPad. Arka plandaki kitaplık, profesyonellik ve bilgi çağrışımı yapmaktadır.
4.GÖSTERİLEN	Bankacılık hizmetlerinin pandemi koşullarında dahi kesintisiz sürdüğünü, evden de profesyonel bir şekilde çalışılabildiğini anlatmaktadır. iPad, teknolojinin sunduğu kolaylığı temsil ederken, çalışanın gülümsemesi kriz anında güven duygusunu pekiştirmektedir.

Tematik Analiz: Bu görselde “çalışan bağlılığı” ve “evden çalışma” temaları güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Didem Çakır Uzun'un gülümseyen yüz ifadesi, izleyicilere pozitif ve güven verici bir atmosfer sunmaktadır. Arka planda kitaplar ve sakın bir ev ortamı, çalışanların evden hizmet verme sürecini profesyonelce sürdürdüğünü simgeler. “iPad'im yanımda, evden yardımcı olmaya çalışıyorum” cümlesi, teknolojinin bankacılık hizmetlerinin sürdürülebilirliği için bir araç olarak nasıl kullanıldığını gösterir. Bu, kriz döneminde müşteri memnuniyetinin devamlılığına dair bir güven mesajıdır. Çalışan, gülümsemesi ve pozitif enerjisiyle müşterilere kriz döneminde bile bankacılık hizmetlerinin kesintisiz sürdüğünü anlatmaktadır. Bu görsel, izleyicide bir profesyonellik ve bağlılık duygusu oluşturmaktadır.

Resim 11. Akbank 2.Görsel

1.RENK	Kırmızı ve Beyaz Tonları (Yenilik, Güvenilirlik, Kararlılık, Canlılık)
2.GÖSTERGE	Çalışanın üç farklı sahnede evden hizmet verirken duygu yüklü mesajlar iletmesi.
3.GÖSTEREN	Çalışanın sade kıyafeti, doğal yüz ifadeleri ve ev ortamı. Kamera açısı bire bir iletişim hissi yaratmaktadır.
4.GÖSTERİLEN	Bankacılık hizmetlerinin sadece finansal bir faaliyet değil, toplumsal dayanışmanın bir parçası olduğu vurgulanır. Çalışanın içten konuşması, geleceğe yönelik umut mesajlarını güçlendirir.

Analiz: Müşteri temsilcisi ile müşteri arasında bir görüşme gerçekleşiyor. Bu görselfde de evde olmalarına rağmen İpad ile işlemin gerekleştirebildiklerine dair bir izlenim söz konusudur. İnternet sayesinde uzaktan pandemi süresince evden hizmet verilerek işlerin aksamadığına dair güven duygusu oluşturuluyor. Kadının bakımlı olması da iş disiplininin evde de devam ettiğini göstermektedir. Yaşanan bu durumun geçeceğine dair umut içerikli mesajlara yer verilmiştir. Yeniden birliktelik vurgusu yapılarak sağlıklı günlere dair umuttan beslenerek müşteri güvenini iletişimin sonuna kadar devam ettirilmiştir. Müşteri memnuniyetini en üst seviyede tutulduğunu görmekteyiz. Samimi bir ortam kurulmuş ve güzel dileklerle iletişim gerçekleştirilmiştir.

Resim 12. Akbank 3. Görsel

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

1.RENK	Kırmızı, Mavi, Beyaz (Yenilik, Güvenilirlik, Kararlılık, Kurtarıcı, İletişim)
2.GÖSTERGE	Çalışanın çocuğuyla birlikte evden çalışırken bir müşteriyle empatik bir konuşma yaptığı an.
3.GÖSTEREN	Çalışanın kulaklık takmış olması, uzaktan iletişim teknolojisini temsil ederken, kucağındaki çocuk pandemi sürecinde çalışma ve aile yaşamının iç içe geçtiğini gösterir.
4.GÖSTERİLEN	Bankacılık hizmetlerinin insana duyarlı, empatik ve ihtiyaçlara özel bir şekilde devam ettiğini anlatır. Aynı zamanda, çalışanların pandemi sürecinde aile hayatı ve profesyonel yaşam dengesini sürdürmeye çalıştıkları vurgulanır.

Analiz: Bu görsel de yine müşteri ve müşteri temsilcisi arasında gerçekleşen görüşmeyi göstermektedir. Fakat burada ilk dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise Akbank’a bağlı başka bir şubeden gerçekleşmiş olduğu görüşmedir. Bu da Akbank’ın var olduğu bütün şubelerinin koordineli bir şekilde aynı vizyon ve misyon ile çalıştığının göstergesidir. Müşteri temsilcisinin yapmış olduğu görüşmede müşterinin sağlık durumuna yönelik öneri iletmesi düşünceli ve onların sağlık durumlarını önemseydiğini göstermekte. Diğer bir görüşmede kronik rahatsızlığı olan müşterinin evde kalmasına yönelik ve kendisinin bu durumdan ötürü risk altında olduğunu dile getirerek üzücü bir yüz ifadesiyle yine müşteri sağlığını önemseydiğini görmekteyiz.

Bakıldığında bu durumda Akbank çalışanlarının ve kurumunun öncelikli hedefi sizlerden kar elde etmek değil öncelik müşterilerinin sağlık durumunun iyi olmasıdır. Reklamda bir kız çocuğunun annesinin kucağında olması aile ortamını yansıtmaktadır.

İş Bankası Reklamı Hakkında

İş Bankası reklamında pandemi sürecinde özellikle insanlar arasındaki sosyalleşmenin azalması, görüşememe gibi durumlar ele alınmıştır. Birbirine sarılamayan insanların özlemi, esnafın dükkanını kapatma durumu ele alınarak yaşanan güzel günlere özlem atfedilmiştir. Reklamda özlem duyulan sarılma, gezme, ailelerle bir araya gelme gibi durumlar fotoğraflarla anlatılmıştır. Aynı zamanda reklamda vatandaşlara bu sürecin geçici olduğunu ve biteceğine dair mesajlara yer verilmiştir. Slogan olarak da “El Ele Veremesek de #ElBirliğiyle Hepsi Geçecek” kullanılmış olup toplumun kurallara el birliğiyle uyması sonucunda bu hastalığın geçeceği dile getirilmiştir.

İş Bankası Analizi

Resim 13. İş Bankası 1. Görsel

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

1.RENK	Mavi ve Beyaz Tonları (Huzur, Sakinleştirici, Umut, Saflık)
2.GÖSTERGE	Sağlık çalışanı, maske kullanımını teşvik eden bir mesajla kameraya gülümseyerek bakıyor.
3.GÖSTEREN	Mavi üniforma, sağlık çalışanlarının pandemideki kritik rolünü ve güvenilirliğini temsil eder. Sağlık çalışanının gülümsemesi, umut ve pozitif enerji iletmekte, hastane ortamına rağmen pozitif bir atmosfer yaratmaktadır.
4.GÖSTERİLEN	Pandemi sürecinde maske takmanın bireysel ve toplumsal sorumluluk olduğu mesajı verilmektedir. Sağlık çalışanının varlığı, toplumun sağlık emekçilerine duyduğu minnettarlığı ve onların kriz anında öncü rollerini sembolize eder.

Tematik Analiz: Bu görselde “sorumluluk”, “dayanışma” ve “umut” temaları öne çıkmaktadır. “Varsın Maskeler Takalım Bir Süre Daha” ifadesi, bireylere zorunlu tedbirlerin geçici olduğu ve bu fedakârlığın toplumsal iyileşme için kritik bir adım olduğu mesajını verir. Gülümseyen sağlık çalışanı, pandeminin zorlu koşullarında dahi iyimserliğin ve umudun sürdürülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır

Resim 14. İş Bankası 2. Görsel

1.RENK	Mavi ve Beyaz Tonları (Huzur, Sakinleştirici, Umut, Saflık)
2.GÖSTERGE	Yaşlı bir kadın ve genç bir kadının sarılması.
3.GÖSTEREN	Yaşlı kadının yüzündeki memnuniyet dolu ifade ve genç kadının içten gülümsemesi, sevgi ve bağlılığı temsil eder.
4.GÖSTERİLEN	Pandemi sürecinde aile bireylerinin birbirine duyduğu özlem ve bu sürecin sonunda yaşanacak yeniden bir araya gelme duygusu vurgulanmaktadır.

Analiz: “Sevgi”, “özlem” ve “bağlılık” temaları görselin merkezinde yer almaktadır. “Analar Koklanır” ifadesi, kültürel bir bağlamda aile büyüklerine duyulan sevgi ve saygıyı vurgularken, pandemi sürecinde fiziksel mesafenin yarattığı özlemi de hatırlatır. Görsel, pandeminin sonunda sevdiklerimize kavuşmanın ve onların değerini bilmenin altını çizerek güçlü bir duygusal etki yaratmaktadır. Pandemi süresince dokunsallığın

azaldığı, temasın tehlikeli bulunduğu dönemlerde insanlar olarak en ihtiyacımız olan şefkat duygusunu en çok annelerimizle sağlarız. Bu sürede aile bireyleriyle temasın bir süre ortadan kaldırılması da bizim daha sağlıklı günleri daha umutla beklememiz konusunda tetikleyici olmuştur. Özellikle belli bir yaş aralığında olan anne, nine ve dedelerimiz riskli grubunda var olması ten temasını tamamen kesildiğı bir dönemi yansıtmaktadır. Fotoğrafta yaşlı kadının kullanılması da en riskli grup sayılan yaşlılarımıza, annelerimize, ninelerimize sarılacağımız, koklayacağımız günlerin geleceğine dair umut vadetmekte fakat bu hislere kavuşmak için ise bir süre daha tedbirli davranmamız gerektiğı vurgulanmıştır.

Resim 15. İş Bankası 3. Görsel

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

1.RENK	Pembe, Beyaz Tonları (Sakinlik, Duyarlılık, Umut, Masumiyet)
2.GÖSTERGE	Gülümseyen küçük bir kız çocuğu, resim yaparken kameraya dönmüş ve mutlulukla bakmaktadır.
3.GÖSTEREN	Çocuğun gülümsemesi, hayatın normalleşmesine ve çocukların neşesine vurgu yapar. Elindeki kırmızı kalem, yaratıcılığı ve okul yaşamını temsil ederken, arka plandaki resim çizimleri öğrenme sürecinin bir parçasını betimler.
4.GÖSTERİLEN	Pandemi sonrası çocukların okullarda neşeyle oynadığı ve eğitim hayatına yeniden döndüğü mesajı verilmektedir. Çocukların mutluluğu, toplumun geleceğine dair umutlu bir bakış açısını sembolize eder.

Tematik Analiz: Bu görsel, “umut”, “çocukluk neşesi” ve “normalleşme” temalarını işler. “Çocuklar Okul Teneffüsünde Neşeyle Bağırır” ifadesi, pandemi döneminde çocukların kaybettikleri oyun alanlarına ve okul hayatına yeniden kavuşmalarını vurgulamaktadır. Çocuğun yüzündeki içten gülümseme, pandeminin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin sona erdiğine ve normalleşmenin sağladığı mutluluğa işaret eder. Pandemi, en çok çocukların sosyal yaşamlarını ve eğitim hayatlarını etkilemiştir. Bu görsel, toplumsal normalleşmenin çocukların hayatına getirdiği olumlu dönüşümü temsil ederken, toplumun geleceğine dair umut mesajını güçlendirmektedir.

Resim 16. İş Bankası 4.görsel

1.RENK	Mavi ve Beyaz Tonları (Huzur, Sakinleştirici, Umut, Saflık)
2.GÖSTERGE	Mavi arka plan üzerine beyaz metinle yazılmış “El ele veremesek de; ‘el birliğiyle’ hepsi geçecek” mesajı.
3.GÖSTEREN	Mavi arka plan, huzuru, güveni ve sakinliği temsil ederken, beyaz yazı sadelik ve saflığı ifade etmektedir. Metindeki vurgu, toplumsal dayanışmanın altını çizmektedir.
4.GÖSTERİLEN	Fiziksel olarak bir araya gelinemese de toplumsal dayanışmanın ve birlik olma duygusunun bu zorlu sürecin üstesinden gelmek için gerekli olduğu mesajı verilmektedir.

Tematik Analiz: Bu görsel, “dayanışma” ve “umut” temalarını somutlaştırır. Pandemi sürecinde fiziksel mesafeye rağmen insanların ortak amaçlar doğrultusunda bir arada olabileceği mesajını taşır. “El birliğiyle” ifadesi, kültürel olarak birlik ve beraberlik çağrısını güçlendirir. Mavi zemin, krizin yarattığı stresin karşısında huzuru ve güveni temsil ederken,

görselin sade tasarımı mesajın net ve güçlü bir şekilde iletilmesini sağlar.

Marka	Ana Tema	Temel Mesaj	(Gösteren)	(Gösterilen)
Turkcell	Teknoloji ve Umut	Evde Hayat Var	Telefon Görüntüsü	Dijital Bağ, Dayanışma
Vodafone	Dayanışma ve Minnet	Sağlık Çalışanlarına Teşekkür	Gülümseyen Yüzler	Toplumsal Şükran
İş Bankası	Sorumluluk ve Sağlık	Maske Takmanın Önemi	Sağlık Çalışanının Görseli	Kriz Bilinci ve Tedbir
Akbank	Hizmet Sürekliliği	Evden Çalışma ile Güvenli Hizmet	Çalışanın Görseli	Bankacılıkta Güven

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, kriz iletişimi bağlamında yapılan göstergebilimsel çözümlemeler, pandeminin iletişim stratejilerine yönelik mevcut literatür ve kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Bulgular, özellikle **Coombs'un Durumsal Kriz İletişimi Teorisi**, dijital iletişim stratejilerine dair bulgular ve kültürel kodların kriz anlarında kullanımıyla ilişkilendirilmiştir. Coombs'un **Durumsal Kriz İletişimi Teorisi** kriz dönemlerinde kurumların hızlı, tutarlı ve güven verici mesajlar oluşturmalarının önemine dikkat çeker. Çalışmadaki bulgular, bu teoriyi destekler nitelikte olup analiz edilen reklamların kriz döneminde farklı iletişim stratejileri ile güven inşa etmeye çalıştığını göstermektedir. Turkcell, pandeminin zorlayıcı koşullarında “teknolojik bağımlılık” ve “umut” temalarını

merkeze alarak dijital iletişim kanallarını kullanmış, bireylerin sosyal bağlarını sürdürebilmeleri için teknolojiyi çözüm olarak sunmuştur. Bu durum, SCCT'ye göre kriz iletişiminde olumlu algıyı pekiştiren “yenilikçi çözüm” stratejisiyle örtüşmektedir. Akbank ise rasyonel mesajlar üzerinden hizmet sürekliliğine vurgu yaparak “çalışan bağlılığı” ve “kesintisiz hizmet” temalarını öne çıkarmıştır. Bu yaklaşım, Coombs'un önerdiği operasyonel devamlılığın kriz sürecinde güven inşa etme açısından kritik bir unsur olduğu bulgusuyla örtüşmektedir.

Olivares-Delgado ve arkadaşlarının (2020) çalışmaları, kriz dönemlerinde reklamların psikolojik destek sağlama ve bireylerin moral ihtiyaçlarına cevap verme rolünü vurgulamaktadır. Vodafone ve İş Bankası reklamlarında “dayanışma” ve “minnettarlık” gibi temalar bu ihtiyaca karşılık gelmektedir. Özellikle sağlık çalışanlarının fedakârlıklarına vurgu yapan mesajlar, toplumun duygusal bağlarını güçlendirerek moral sağlama işlevi görmüştür. Bu durum, pandemide kolektif kimliğin yeniden inşasına katkıda bulunmuş ve bireylerin krizle başa çıkma süreçlerini kolaylaştırmıştır. Özellikle “Analar Koklanır” gibi kültürel kodlar üzerinden verilen duygusal mesajlar, toplumun değerlerine dokunarak güçlü bir bağ oluşturmuş ve bireylerin kriz döneminde motivasyonunu artırmıştır. Jiménez-Sánchez ve diğerlerinin (2021) kriz dönemlerinde dijital iletişim kanallarının etkin kullanımı üzerine çalışmaları, Turkcell reklamlarının bulgularıyla örtüşmektedir. Reklamlarda teknolojinin, bireyleri sosyal izolasyonun olumsuz etkilerinden koruyarak bir araya getirme işlevi vurgulanmıştır. Telefon, dijital bağlantı ve sosyal medya gibi unsurlar, kriz iletişimi stratejisinde **bağlantı kurma aracı** olarak konumlandırılmıştır. Bu bulgu, teknolojinin sadece işlevsel bir araç değil, aynı zamanda duygusal bir çözüm sunduğunu göstermektedir. Pandemi sürecinde bireylerin psikolojik iyilik halini destekleyen bu yaklaşım, kriz dönemlerinde dijital

araçların nasıl bir “çözüm ve umut kaynağı” olarak kullanıldığına dair literatürü güçlendirmektedir. Ertimur ve Coskuner-Balli’nin (2021) çalışmaları, kriz dönemlerinde güven verici iletişimin tüketici davranışlarını olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır. Akbank reklamları, bu doğrultuda rasyonel mesajlarla finansal hizmetlerin devam ettiğini belirterek tüketicilere “güven” duygusu aşılmayı hedeflemiştir. Çalışanların evden hizmet vermesiyle kriz anında bile profesyonel hizmet anlayışının sürdüğü mesajı verilmiş ve bireylerin endişelerinin azaltılması amaçlanmıştır. Bu, kriz döneminde kurumların sorumluluk olarak operasyonel güvenliği sağlama stratejisi ile tutarlıdır. Pandemi gibi kriz dönemlerinde duygusal ve kültürel söylemlerin etkin kullanımı, çalışmanın bulgularında da öne çıkmıştır. Reklamlarda, görsel ve dilsel unsurlar aracılığıyla toplumun değerlerine dokunan mesajlar öne çıkmaktadır. Örneğin, İş Bankası reklamında bireysel sorumluluk (maske takma) ve toplumsal dayanışma vurgulanırken, Vodafone reklamında teşekkür ve dua gibi kültürel imgeler kullanılarak kriz sürecinde toplumsal moral güçlendirilmiştir. Bu bulgular, kültürel kodların kriz iletişiminde duygusal bağ kurmada kritik bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak, analiz edilen reklamlar, kriz iletişimi literatürüne somut katkılar sunmaktadır. Bulgular, Coombs’un kriz iletişimi kuramında yer alan güven inşa etme, bilgilendirme ve bireylerle duygusal bağ kurma stratejilerinin reklamlar aracılığıyla nasıl somutlaştığını göstermektedir. Ayrıca, teknolojinin kriz dönemlerinde bir çözüm ve dayanışma aracı olarak kullanılması, literatürdeki dijital iletişim stratejilerine dair bulgularla örtüşmektedir. Duygusal ve kültürel kodların kullanımı ise özellikle Türkiye gibi kültürel değerlerin güçlü olduğu toplumlarda kriz iletişiminin etkili bir yöntemi olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, kriz iletişiminde duygusal temalarla kültürel değerlerin bütünleşmesinin, izleyici üzerinde güçlü bir

duygusal bağ yarattığını göstermektedir. Pandemi gibi küresel kriz dönemlerinde, yalnızca teknolojik ve hizmet odaklı iletişim stratejilerinin değil, aynı zamanda toplumsal değerler ve duygusal söylemlerle desteklenen mesajların da kriz yönetiminde kritik bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle kültürel kodların kullanımı, hedef kitlenin krizle mücadelede dayanışma ve moral motivasyonunu güçlendirmekte, bireylerin duygusal iyilik hallerine doğrudan katkı sağlamaktadır. Literatürde kriz iletişiminde genellikle hızlı bilgilendirme, operasyonel güvenlik ve hizmet sürekliliği gibi rasyonel boyutlar ön plana çıkarılmaktadır (Coombs, 2012; Ertimur ve Coskuner-Balli, 2021). Ancak bu çalışma, kültürel değerlerin kriz anlarında birleştirici bir işlev gördüğünü ve duygusal söylemlerin bireyler üzerinde güçlü bir etki yarattığını vurgulamaktadır. Örneğin, “Analar Koklanır” gibi kültürel imgelerle donatılmış mesajlar, toplumun geleneksel bağlılık ve sevgi anlayışını harekete geçirerek, izleyicide empati ve aidiyet duygularını güçlendirmiştir. Bu tür söylemler, özellikle kriz dönemlerinde toplumsal dayanışmayı teşvik ederek bireylerin krizle baş etme süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, duygusal temaların kültürel unsurlarla birleşmesi, bireylerin kriz algısını yumuşatarak umut ve pozitif bir bakış açısı geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Pandemi sürecinde analiz edilen reklamlar, sağlık çalışanlarının fedakârlıkları, aile bağları ve teknolojinin birleştirici gücü gibi temalarla bireylerin kriz karşısında duygusal bir dayanıklılık geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, Olivares-Delgado ve arkadaşlarının (2020) kriz dönemlerinde reklamların psikolojik ve sosyal destek sağlama işlevini vurgulayan bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca, teknolojik ve hizmet odaklı kriz iletişiminin genellikle rasyonel bir çerçevede ilerlemesine rağmen, bu çalışmanın bulguları duygusal ve kültürel bağlamda verilen mesajların daha güçlü bir şekilde hedef kitleyle bağ kurduğunu göstermektedir. Turkecell reklamlarında teknolojinin sunduğu çözüm, “#EvdeHayatVar” gibi umut

aşılayan mesajlarla desteklenerek bireylerin pozitif bir perspektif kazanmasını sağlamış; İş Bankası ve Vodafone reklamları ise duygusal ve manevi boyutu ön plana çıkararak toplumsal değerleri güçlü bir kriz iletişim aracı olarak kullanmıştır. Bu doğrultuda, çalışma kriz iletişiminde teknolojinin işlevselliği, duygusal dayanışma ve kültürel söylemin gücü gibi unsurları bir araya getirerek literatüre katkı sağlamaktadır. Bu alışma, kriz iletişiminde duygusal ve kültürel temaların bütünleşmesinin, bireylerin kriz anlarındaki kaygılarını azaltmak, umutlarını canlı tutmak ve kolektif dayanışmayı güçlendirmek açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Teknolojik ve hizmet odaklı mesajların etkisini duygusal boyutlarla zenginleştiren bu yaklaşım, kriz iletişiminde sürdürülebilir güven ve bağlılık yaratmak isteyen markalar için stratejik bir yönelim sunmaktadır. Özellikle kültürel değerlerin kriz yönetiminde daha etkin bir şekilde kullanılması, hedef kitle üzerinde uzun vadeli ve derinlemesine bir etki oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, gelecekteki kriz iletişim stratejilerinin, rasyonel bilgilendirmenin yanı sıra duygusal ve kültürel bağlantıları da göz önünde bulundurarak tasarlanması, etkili bir kriz yönetimi için kritik bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akgün Akan, N. (2021). Türkiye’deki Covid-19 Reklamları: Bilgilendirici ve Dönüşümsel Mesaj Stratejilerinin Kullanımı. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*(38), 55-72.

Coombs, T. W. (2012). Parameters for crisis communication. Coombs, T. W., ve Holladay, S. J. (Ed.) *The Handbook of Crisis Communication* (17-53). İngiltere: Wiley & Blackwell.

Coombs, W. T. (2015). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding* (4. baskı.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Der, G. (2017). Kriz İletişiminde Çok Sesli Yaklaşım: Metro Turizm Krizinin Retoriksel Arena Kuramı Bağlamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi

Erdoğan, M.(2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(3), 1296-1318.

Ertek, A, Ertek, S. (2020).Kriz Yönetiminde Kurumsal Reklam Faaliyetleri: İGA İstanbul Havalimanı Kurumsal Reklam Filmlerinden İki Örnek. *International Journal of Aeronautics and Astronautics*, 1(1), 12-17.

Ertimur, B., ve Coskuner-Balli, G. (2021). Navigating crises through brand narratives: How brands reframe the meaning of crises to strengthen consumer trust. *Journal of Marketing Theory and Practice*,29(3),243–260.
<https://doi.org/10.1080/10696679.2021.1925157>

Güden, O. (2019). Küresel Kuruluşların Kriz Yönetimi ve İletişimi Süreçlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica Veri Skandalının Retoriksel Arena Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(31), 209-231.

Han, J., Davies, G., & Grimes, A. (2020). Recency effects in the buffering of negative news by corporate social responsibility advertising. *Corporate Communications an International Journal*, 26(2), 382-402. <https://doi.org/10.1108/ccij-03-2020-0053>

Jiménez-Sánchez, M., Ivars-Nicolás, B., ve Calvo-Porrall, C. (2021). Digital communication strategies during the COVID-19 pandemic: Enhancing brand value through engagement. *Journal of Communication Management*, 25(4), 365–380. <https://doi.org/10.1108/JCOM-04-2021-0039>

Ketter, E. and Avraham, E. (2021). #stayhome today so we can #traveltomorrow: tourism destinations' digital marketing strategies during the covid-19 pandemic. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 38(8), 819-832. <https://doi.org/10.1080/10548408.2021.1921670>

Marston, C., Renedo, A., & Miles, S. (2020). Community participation is crucial in a pandemic. *The Lancet*, 395(10238), 1676-1678. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)31054-0](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)31054-0)

Olivares-Delgado, F., Martínez-Navarro, J., ve González-Sánchez, M. J. (2020). The role of advertising in crises: Fostering psychological resilience through emotional appeals. *European Journal of Marketing*, 54(9), 2142–2160. <https://doi.org/10.1108/EJM-06-2019-0451>

Özgür, Ö. F. (2018). Kriz Yönetimi ve Kriz İletişimi Bağlamında Soma Maden Faciası Krizine Bakış. *AL-FARABİ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 29-55.

Pearson, Clair, (1998). Reframing Crisis Management. *The Academy of Management Review*, 23(1).

Reynolds, B. and Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, 10(1), 43-55.

şahin, E, Duğan, . (2018). İmaj Restorasyon Teorisi erevesinde Reklamlarda Kriz İletişimi Mesaj Stratejilerinin Kullanımı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 359-382.

Upadhyay, S. (2023). Mapping crisis communication in the communication research: what we know and what we don't know. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1). <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02069-z>

Yalçınkaya, D, İnanç, A. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde Kullanılan Reklam ekicilikleri zerine Göstergebilimsel Bir İnceleme. *Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 70-89

Yüksel, N. (2013). Otomobil Reklamlarında Yerleşik Toplumsal Cinsiyet Kalıpları: Türkiye’de Yayınlanan Televizyon Reklamları zerine Bir alışma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(2), 115-124.

İKTİSADİ SİSTEMLERİN TEMEL İLKELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Adnan ÇALIŞKAN³

1. GİRİŞ

İktisadi sistemler, bir toplumun ekonomik faaliyetlerini nasıl organize ettiğini ve yönettiğini belirleyen sistemlerdir. Bir ülkede, üretim ve bölüşüm faaliyetlerinin nasıl yapılacağı, kaynakların nasıl kullanılacağı, üretimin kim için ve hangi araçlar ile yapılacağı ile ilgili yapısal düzenlemeleri içermektedir.

İnsanlık tarihi boyunca iktisadi ilişkiler, toplumlar arasında önemli bir belirleyici olmuştur. İnsanlar, genellikle kendi çıkarlarını ön planda tutarak, kazanç elde etmeyi ve dünya nimetlerinden daha fazla faydalanmayı hedeflemişlerdir. Bunun yanı sıra, bazı dönemlerde ise devlet yöneticileri, ekonomik değer taşıyan tüm kaynakların devlete ait olduğunu savunmuş ve buna uygun yönetim biçimleri benimsemişlerdir. Bu eğilim, zamanla

³ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedİ Eylül Üniversitesi, Bandırma Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, acaliskan@bandirma.edu.tr, [ORCID: 0000-0002-3418-5694](https://orcid.org/0000-0002-3418-5694).

çeşitli ekonomik sistemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yıldırım, 2018: 882).

Ekonomik faaliyetlere farklı bakış açıları getiren üç ana iktisadi sistem bulunmaktadır. Bu sistemler, kapitalizm, sosyalizm ve karma ekonomik sistemdir. Her bir sistem kaynakların nasıl kullanılacağı, üretim araçlarının kime ait olacağı ve ekonomik kararların kimler tarafından alınacağı ile ilgili temel konularda farklı yaklaşımlar sunmaktadır.

Kapitalist ve sosyalist iktisadi sistemler, farklı şekillerde tanımlanmakta ve bu tanımlamalar genellikle her sistemin belirgin özelliklerine dayanmaktadır. Örneğin, kapitalizm yerine, öne çıkan kurumu olan serbest piyasa vurgulanarak "serbest piyasa ekonomisi", aynı şekilde sosyalizm yerine, bu sistemin temel kurumlarından biri olan merkeziyetçilik ön plana çıkarılarak "merkeziyetçi iktisadi sistem" veya planlama ve emredici yönetim anlayışını yansıtan "kumanda ekonomisi" gibi kavramlar literatürde yer bulmaktadır (Öztürk ve İnan, 2014: 26).

Kapitalist sistemde rasyonellik prensibi gereğince üreticinin kârını maksimum yapma hedefi sonucu toplumun refahının da artacağı düşüncesi hakimdir. Bu yaklaşım ekonomik gücün belirli kişilerde toplanmasını sağlamıştır. Bu duruma tepki olarak doğan sosyalizmde ise iktisadi kaynakların devlet eliyle eşit ve adil olarak dağıtılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak iktisadi sistem tanımı yapılmış, daha sonra da iktisadi sistemlerin temel ilkeleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son kısmında iktisadi sistemlerin avantaj ve dezavantajları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

2. KAPİTALİZM

Serbest piyasa ekonomisi olarak da adlandırılan kapitalist sistem, bireylerin ve işletmelerin ekonomik kararlarını serbestçe

aldığı bir yapıdır. Bu sistemde, fiyatlar arz ve talep ilişkisine göre şekillenir. Kapitalizmde devlet müdahalesi en düşük seviyededir, üretim araçları özel mülkiyete aittir ve girişimciler kâr elde etmek amacıyla faaliyet gösterirler.

Kapitalizmin son aşaması olarak kabul edilen serbest piyasa ekonomisi, liberal devlet politikalarının uygulandığı alandır. Uzun süre liberal ekonomik politikaların benimsenmesinin ardından, 1929'daki Büyük Buhran gibi büyük ekonomik ve toplumsal krizler, devletin daha aktif bir rol üstlendiği Keynesyen politikaların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Ancak, 1980'lerden itibaren neoliberalizm adı verilen yeni bir serbest piyasa modeli dünya genelinde birçok ülke tarafından benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreç, liberal politikaların tekrar güç kazandığı bir dönemi işaret eder (Kazancı, 2016: 162).

Liberal doktrin, doğal düzen, akılcılık ve bireycilik gibi temel ilkelere dayanarak iktisadi alanda kapitalizm biçiminde şekillenmiştir. Liberaller, bireylerin kendi çıkarlarını rasyonel bir şekilde maksimize etme çabalarının, doğal düzenin bir parçası olarak toplumsal refahı artıracağına inanırlar. Bu düşünce, serbest piyasa ve fiyatlar mekanizması gibi unsurlarla kapitalizmin öne çıkmasını sağlamaktadır (Öztürk ve İnan, 2014: 27). Bu kısımda kapitalizmin temel özellikleri üzerinde durulacaktır.

2.1. Kapitalizmin Temel Özellikleri

Liberal kapitalist sistemin en önemli özelliği, etkili bir piyasa mekanizmasının varlığıdır. Eğer ekonomik aktörler, kararlarını piyasa sinyallerine göre almıyorsa, bu durumda liberalizmden söz edilemez. Dolayısıyla, düzgün işleyen piyasa mekanizması, liberal kapitalist sistemin temel taşıdır. Fiyatlar, üreticiler ve tüketicilerin karşılaştığı piyasada belirlenir. Piyasa mekanizması ya da fiyat mekanizması, doğru çalıştığı sürece, temel ekonomik sorunların en verimli şekilde çözülmesini

sağlar. Adam Smith, piyasa mekanizmasına müdahale edilmemesi gerektiğini, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" şeklinde ifade etmiştir (Dinler, 2016:13).

Kapitalist sistemin temel özelliklerinden biri de girişim özgürlüğüdür. Bu özgürlük, müteşebbisin sahip olduğu üretim faktörlerini en verimli şekilde kullanabileceği alanlara yönlendirmesine olanak tanır. Girişimcinin kaynakları etkin bir şekilde kullanması, yalnızca kendi kârını artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun da genel refahını artırır. Kapitalist sistem, bu anlayışa dayandığı için girişim özgürlüğünü temel bir ilke olarak kabul eder (Çelik ve Dağ, 2017: 53).

Liberalizmin temel ilkeleri üzerine birçok farklı görüş ortaya konmuştur. Ancak, bu ilkelerin genel ve ortak özellikleri üzerinde uzlaşmıştır. Bazı siyasal ve ekonomik ilkeler daha fazla vurgulansa da tüm ilkeler birbirine mantıksal ve pratik bir şekilde bağlıdır. Liberalizmin bütününe açıklamak için ortaya konulan bireycilik, özgürlük, doğal düzen, piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet gibi ilkeler liberal düşüncenin temel taşlarını oluşturur (Çetin, 2001: 221).

Klasik kapitalizm teorisi, iki temel varsayıma dayanır. İlk olarak, insanın evrenin doğal düzenini anlama kapasitesine sahip bir varlık olduğu kabul edilir. İkinci olarak ise, ekonomide devletin müdahalesinin asgari seviyede tutulması gerektiği savunulur (Özgener, 2000: 177).

Sistemin işleyişi, tarafların birbirlerinden bağımsız olarak kendi çıkarlarını maksimize etme çabaları sonucu doğal olarak ortaya çıkar ve herhangi bir dış müdahaleye gerek duymaz. Hatta, müdahalelerin olumsuz etkiler yaratacağına inanılır ve bu nedenle devletin yetkilerinin mümkün olduğunca sınırlandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Öztürk ve İnan, 2014: 34).

2.2. Kapitalizmin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Kapitalist sistem, tüketicilerin maksimum faydaya, üreticilerin ise maksimum kâra ulaşmasını amaçlamaktadır. Bu süreç toplumdaki bireylerin genel refah seviyesinin yükselmesine katkıda bulunur.

Serbest piyasa ekonomisinde piyasa fiyatı, alıcı ve satıcılar arasındaki rekabetin sonucunda belirlenir. Bu rekabet, piyasa fiyatlarının doğal fiyata, yani maliyet fiyatına yaklaşmasına neden olur. Rekabet aynı zamanda kaynakların en verimli şekilde kullanılmasına, yeniliklerin ve dinamizmin ortaya çıkmasına, yeni tekniklerin benimsenmesine, üretimin tüketici taleplerine daha uygun hale gelmesine ve başarı oranlarının artmasına katkı sağlar (Çelik ve Dağ, 2017: 53).

Kapitalist sistemde, üreticiler kâr elde etme amacını güderek tüketici taleplerindeki değişimlere hızlı bir şekilde tepki verirler. Rekabet, firmaları en düşük maliyetli üretim yöntemlerini benimsemeye yönlendirir. Fakat piyasa ekonomisinde üretim esas olarak kâr amacı güttüğünden, erdemli ve kamusal malların üretimi konusunda zorluklar yaşanabilir. Ayrıca, sistemde sık sık istikrarsızlıklar görülür ve bu durum gelir ile servetin dağılımında eşitsizliklere yol açar (Yamak ve diğerleri, 2017: 15).

Kapitalist sistemde sermaye, genellikle sınırlı sayıda kişide toplanır ve bu kişiler piyasa mekanizmasını ve rekabeti kendi lehlerine kullanırlar. Zaman zaman haksız rekabet yöntemlerine başvurulur ve karteller kurulur, bu da tüketicilerin zarar görmesine neden olur (Yıldırım, 2018: 885).

Kapitalist sistem, sermaye birikiminin desteğiyle ve daha fazla kâr elde etme amacıyla teknolojik ilerlemelerin artmasına ve bu ilerlemelerin hızlanarak devam etmesine olanak tanır.

Kapitalizmin teşvikiyle gerçekleştirilen teknolojik ve bilimsel araştırmalar, yeni tüketim mallarının hayatımıza girmesini sağlamış ve bu mallar da günlük yaşamımıza kolaylıklar getirmiştir. Bu sayede toplumun yaşam standartları yükselmiştir (elik ve Dağ, 2017: 67).

Bugün gelinen noktada, liberal düşünce kendini sürekli olarak yenileyen ve dünya genelinde hızla yayılan bir sosyal teoridir. Küreselleşme ile demokrasi talepleri ekonomik alanda serbestlik arayışına dönüşmekte ve bu süreç kapitalizm şeklinde somutlaşmaktadır (ztrk ve İnan, 2014: 28).

3. SOSYALİZM

Sosyalizm, devletin üretim, dağıtım ve tkretim süreçlerini denetlediği bir ekonomik modeldir. Bu sistemde tüm üretim araçları devlete aittir ve ekonomik kararlar merkezi bir otorite tarafından belirlenir.

Sosyalist düşünce, liberal kapitalist sistemdeki sorunlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyi bilimsel temellere dayandırarak ilk kez Karl Marx geliştirmiştir. Sosyalizmde, toplumdaki gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla üretim araçlarının kamuya ait olması ve üretim organizasyonunun devlet tarafından yapılması savunulur. Bu yaklaşım, kapitalizmin temelinde yer alan kr güdüsünün sosyalist düzende ortadan kalkmasını sağlar. Kapitalist ekonominin temel sorunları piyasa mekanizması aracılığıyla çözülürken, sosyalist sistemde bu rol merkezi otoriteye geçer ve tüm kararlar merkezi planlama yoluyla alınır (Dinler, 2016:21).

Sosyalizm, çeşitli tanımlamalara sahip bir kavramdır. Bazı tanımlar, özgürlük, eşitlik, iyilik ve yardımlaşma gibi değerler üzerine temellendirilmiş ve ütopik sosyalist düşünürler tarafından öne srlmştır. Ancak, bilimsel bir perspektiften

bakıldığında sosyalizmin ortak özelliği, üretim araçlarının ve ekonomik kararların merkezi bir otoriteye ait olmasıdır. Bu otorite, planları doğrultusunda iktisadi hayatı yönlendirir ve şekillendirir (Öztürk ve İnan, 2014: 36).

3.1. Sosyalizmin Temel Özellikleri

Bu iktisadi sistemde devlet ya da hükümet iktisadi kaynakların tümüne sahiptir. Hangi mal ve hizmetler ne kadar üretilecek, nasıl üretilecek ve kimler için üretilecek sorularının cevabı devlet veya hükümetler tarafından verilir. (Yamak ve diğerleri, 2017: 15)

Kapitalist sistemde özel mülkiyet ve miras hakkı, sözleşme özgürlüğü, girişim ve çalışma özgürlüğü ve serbest piyasa gibi kurumlar bulunurken, sosyalizmde bu ilkelerin yerine kolektivist mülkiyet anlayışı hâkimdir (Öztürk ve İnan, 2014: 37).

Kolektivist mülkiyet kurumundan sonra, sosyalist sistemdeki ikinci önemli kurum merkezi planlama kurumudur. Sosyalizmde, mülkiyetin devlete ait olması, toplumun tamamının üretime katılması ve devletin ekonomik faaliyetleri toplumun yararına organize etmesi beklenir. Bu sürecin nasıl işleyeceği konusunda ise merkezi planlama önemli bir rol oynar (Öztürk ve İnan, 2014: 38).

Sosyalist sistemde, üretim araçları (özellikle toprak ve sermaye) kamulaştırılacak ve üretim, işçi sınıfını temsil eden devlet aracılığıyla merkezi planlama yöntemiyle gerçekleştirilecektir. Marx'a göre, üretim araçlarının kamuya devri ve merkezi planlama sayesinde sömürü ortadan kalkacak, işçi sınıfının refahı artacak ve ekonomik dalgalanmalar sona erecektir. Bu çerçevede, sosyalist sistem, laissez-faire kapitalizminin aksine, tüm ekonomik faaliyetlerin devlet kontrolünde yürütölmesini öngörmektedir (Hiç Birol, 2017: 99).

3.2. Sosyalizmin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Sosyalizmde üretim kâr amacı gütmeyi için kamusal ve erdemli malların üretimi daha olasıdır. Aynı zamanda, sosyal maliyeti yüksek olan, erdemli olmayan malların üretimi ve tüketimi kolaylıkla sınırlanabilir veya engellenebilir. Bu yönüyle sosyalist sistem, piyasa ekonomilerine kıyasla daha istikrarlı bir yapı sergiler. Ancak, sosyalizmin bu olumlu özelliklerine rağmen bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Sistemdeki yoğun bürokratik yapı, ekonominin verimli bir şekilde işlenmesini zorlaştırabilir. Ayrıca, tüketici egemenliğinin ve kâr güdüsünün olmaması, üretimde etkinliği engelleyebilir. Rekabetin eksikliği de etkinliği sürdürme ve artırma konusunda olumsuz sonuçlar doğurabilir (Yamak ve diğerleri, 2017: 15). Sosyalizmde piyasa mekanizmasının olmayışı, arz ve talep dengesinin doğru bir şekilde kurulmasını engelleyebilir, ürün kıtlığı veya fazlalığına yol açabilir.

Sosyalist sistemde üretim araçlarının mülkiyeti devlete aittir ve devlet bu alanda tekel konumundadır. Bu durum, tüm bireylerin toplumun yararına çalışmasını sağlar (Öztürk ve İnan, 2014: 40).

Sosyalist düşünce, özgün bakış açısı ve özellikle kapitalizme yönelik eleştirilerindeki haklılık payı sayesinde geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Ancak, uygulandığı ülkelerde insanların temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşanmış ve günümüzde büyük ölçüde terk edilmiştir. Yine de iktisadi sistemler arasında önemli ve belirleyici bir yer tutmaya devam etmekte ve dünya genelinde hala birçok taraftarı bulunmaktadır (Öztürk ve İnan, 2014: 41).

Zamanla, tamamen devlet mülkiyetine ve devlet teşebbüsüne dayanan merkezi planlamanın hem ekonomik büyüme hızı hem de teknolojik ilerleme açısından verimli olmadığı ve devlet teşebbüslerinin özel sektörün dinamizminden yoksun kaldığı anlaşılmıştır (Hiç, 2017: 132). Dolayısıyla kaynakların verimsiz kullanılması sonucunu doğurmuştur.

Sistemden kaynaklanan toplumcu düşünce, kapitalist sistemdeki şahsi çıkar güdüsünün yerini almayı başaramamış, aksine toplumsal rollerde değişikliklere yol açmıştır. Kapitalist sistemde, burjuvazi kâr peşinde koşan girişimcilerden oluşurken, sosyalist sistemde toplumcu düşünceyi ve dayanışmayı sağlamakla görevli olan tek parti yönetimi, kapitalist sistemdeki burjuva sınıfına benzer bir rol üstlenmiştir. Merkezi yönetim altında her şey şekillendiği için, bireyler yönetime olan yakınlıklarına göre ayrıcalıklara sahip olmuştur (Işık, 2013: 108).

4. KARMA EKONOMİK SİSTEM

Karma ekonomik sistemde hem devlet hem de özel sektör ekonomiye katkıda bulunur. Devlet, eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel sektörlerde faaliyet gösterir ve ekonomide denetimi sağlar. Özel sektör ise serbest piyasa koşullarında faaliyet gösterir. Karma ekonomiler, serbest piyasa ekonomisi ile merkezi planlı ekonominin olumlu yanlarından faydalanmayı hedeflemektedir.

Bugün hem gelişmiş hem de gelişen ülkelerde ekonomik faaliyetler çoğunlukla özel sektör tarafından yürütülmektedir. Ancak devlet, bu faaliyetlere müdahale ederek, yönlendirerek, korumacılık uygulayarak ve yatırım yaparak katkıda bulunur. Gelişmiş ülkelerde, devletin ekonomik faaliyetlerdeki müdahaleciliği, korumacılığı ve yatırımları genellikle daha sınırlıdır. Buna karşılık, gelişen ülkelerde devletin rolü, müdahaleler, korumacılık ve devlet yatırımları açısından daha büyüktür. Devletin ekonomideki rolü, ülkelerin gelişmişlik

düzeyine baėlı olarak deėiřir. Geliřme seviyesi dūřuk olan ũlkelerde devletin rolū daha fazlayken, geliřme sūreci ilerledikēe devletin rolū azalmaktadır (Hiē, 2017: 125).

Karma ekonomik sistem, piyasa ekonomisi ile planlı ekonominin avantajlarını birleřtiren bir iktisadi sistemdir. Karar alma sūrecinde hūkūmetler, tūketiciler ve ũreticiler birlikte rol alır. Hūkūmetler, piyasa ekonomisinin yetersiz kaldıėı durumlarda mūdahale ederler. Ayrıca, gelirin daha adil bir řekilde yeniden daėıtılmasına olanak saėlayacak yōntemler uygulanır. Bu sayede, gelir daėılımı kapitalist sisteme kıyasla daha adil hale gelir (Yamak ve diėerleri, 2017: 16).

Bugūn dūnyadaki hiēbir ũlkede tamamen kapitalist bir ekonomik sistem bulunmamakla birlikte, birēok geliřmiř ve geliřmekte olan ũlkede kapitalizmin baskın olduėu karma ekonomik sistemler uygulanmaktadır (Öztürk ve İnan, 2014: 29).

5. SONUē

İktisadi sistemler, toplumların ekonomik hayatını dūzenleyen ve refah düzeyini etkileyen önemli unsurlardır. Bu sistemler, ũretim araēlarının kimler tarafından sahiplenildiği ve kontrol edildiği, ekonomik kararların kimler tarafından alındığı ve kaynakların toplumda nasıl ve kimlere verileceği gibi temel ilkeleri ēerēevesinde ũē ana kategoride sınıflandırılmaktadır

Kapitalizm diėer adıyla serbest piyasa ekonomisinde ũretim araēları ũzel mũlkiyete ait olup hūkūmet mūdahalesi minimum düzeydedir. Rekabet ve verimlilik ũn plandadır, ancak gelir eēitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikler gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Merkezi planlı ekonomi de denilen sosyalizmde ise ũretim araēları devlete aittir. ũretim sūreēleri ve kaynakların devlet tarafından kontrol edilmesiyle eēitlikēi bir kaynak dağılımı

hedeflenmiştir. Sosyalist sistemde kaynakların devlet eliyle yürütölmesi aşırı bürokrasi nedeniyle verimsizliğıe yol açmaktadır.

Karma ekonomik sistemde ekonomiye hem özel sektör hem de devlet müdahale etmektedir. Bu sistemde hem piyasa ekonomisinin esnekliğıinden hem de devlet müdahalesinin sağladığı düzen ve sosyal güvenceden faydalanılır.

Dünyada birçok ölke serbest piyasa ekonomisi olarak da adlandırılan kapitalist sistemi benimsemiş olsa da hem devlet müdahalesi hem de serbest piyasa mekanizmalarını birleştirmek suretiyle karma ekonomik modeli uygulayan ölkelere de yer almaktadır.

Sonuç olarak, her iktisadi sistemin bir kısım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Kapitalist sistem, rekabet ve yenilikçilik konusunda başarılı olurken, sosyal eşitsizliklere yol açabilmektedir. Sosyalist sistem, eşitlikçi bir dağılımı hedeflese de verimsizlik ve bürokrasi gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Karma ekonomik sistem ise her iki sistemin temel ilkelerini dengeli bir şekilde kullanmaya çalışarak, ekonomik kalkınma ve sosyal refahı artırmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Çelik, M. ve Dağ, M. (2017). Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme. *BEU Akademik İzdüşüm*, 2(3), 50-70.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 219-237.
- Dinler, Z. (2016). *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Hiç, Ö. (2017). Ekonomik Sistemler ve Rejimler. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 2 (1), 124-136.
- Hiç Birol, Ö (2013). Klasikler, Marx, Keynes ve Sonrası: Laissez-Faire Liberalizminden Günümüz Piyasa Ekonomisine. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 95-110.
- Işık, A. (2013). Sosyalist Ekonomik Sistemden Piyasa Ekonomisine Geçişin Nedenleri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:20, 105-118.
- Kazancı, F. (2016). Serbest Piyasa Ekonomisi ve İslam Ekonomisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 161-188.
- Özgener, Ş. (2000). Ekonomik Sistemler ve Ahlak. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 175-190.
- Öztürk, M. ve İnan, Ş. (2014). İktisadi Sistemlerde Bölüşüm Sorunu: Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Ortaklık Ekonomisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 24-55.
- Yamak, R., Küçükkale, Y. ve Tanrıöver, B. (2017). *Genel Ekonomi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Yıldırım, F. (2018). Dünyada Adından Söz Ettiren İktisadi Sistemler ve Kısa Değerlendirmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 881-895.

TÜRKİYE’DE HÜKÜMETLERİN DEPREM POLİTİKALARI (1923-1960)⁴

Ramazan ÇELEM⁵

1. GİRİŞ

Yerkabuğu içerisindeki bir kaynaktan aniden çıkan titreşimlerin dalgalar şeklinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsan hareketlerine “deprem” denir. Depremler, insanın hareket etmeyeceğini düşündüğü ve güvenle üzerinde durmuş olduğu toprak parçasının da hareket edebileceğini ve üzerinde bulunan canlı cansız bütün varlıkların hasar görebileceğini gösteren bir doğa olayıdır. Dünyanın oluşumundan beri sismik yönden faal olan bölgelerde depremlerin ardışık olarak olduğu ve bunun sonucunda da milyonlarca insan ile yaşam alanının yok olduğu bilinmektedir. Dünyanın en faal deprem kuşaklarından birinin üzerinde yer alan Türkiye’de sık sık

⁴ 1-2 Haziran 2023 tarihinde gerçekleştirilen “Sosyal Bilimler Işığında Deprem” Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi bildiri kitabında özet bildiri olarak yayımlanmıştır.

⁵ Arş. Gör. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, r.celem@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1601-3522.

büyük can ve mal kayıplı deprem olaylarına maruz kalmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 5-6).

Yurdumuz Doğu Asya'dan başlayarak Orta ve Güney Asya üzerinden geçen, Kafkasya ve İran üzerinden de sırasıyla Yunanistan, İtalya, Güney İspanya ve Orta Amerika'da son bulan büyük, sismik kuşak üzerinde olduğundan eski tarihlerden beri memleketimizde yer sarsıntıları büyük zarar ve kayıplara neden olmuştur (Bayındırlık Dergisi, 1947, s. 157).

Türkiye topraklarının %92'si ile nüfusunun da %95'inin deprem alanları içerisinde olduğu ve dolayısıyla deprem tehlikesi altında olduğu deprem haritalarında açıkça görülmektedir. Ayrıca ülkedeki büyük sanayi merkezlerinin %98'i ile barajların %92'sinin de yine deprem bölgesi içerisinde olduğu kayıtlarda yer almaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 5).

Deprem olayları ile ilgili ilk kayıtlar M.Ö. 2000'li yıllara kadar uzanmaktadır. İlk olarak Aristo, deprem mevzusunda bilimsel düzeyde ilgilenecek bir sınıflandırma yapmış daha sonra ise M.S. 132 'de Çin'de deprem hareketlerini gösterebilen ilk alet yapılmıştır. 1706 yılında John Michell, depremlerin yer kabuğundaki dalga hareketleriyle ilgisi olduğunu belirten bazı yayınlar yapmıştır. 1840'ta Von Hoff, dünyanın tamamını kapsayan bir deprem kataloğu yayınlamış, 1857'de Büyük Napoli depreminden sonra ise İrlandalı mühendis Robert Mallet, depremle ilgili ilk arazi çalışmayı yaparak bölgenin uğramış olduğu hasarları gösteren harita hazırlamıştır. Mallet, çalışmaları neticesinde depremleri kaydedebilmek için yeryüzünde bir takım gözlem evlerinin kurulması önerisinde bulunmuştur (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 6).

Memleketimiz, Akdeniz jeostaklinalinin yolu üzerinde bulunmakta ve büyük bir çoğunluğu itibariyle de henüz tamamen yerleşmemiş bulunan 3. zaman Alp iltivaları sahasına ait olmakta ve yer yer birçok inşikak hatlarını ihtiva etmektedir. Bu nedenle,

Anadolu coğrafyası önemli deprem bölgelerinden biri olarak görölmekte ve bu depremler çoğunlukla Marmara ile Doğu Anadolu bölgelerinde yaşanmaktadır (İzburak, 1940, s. 11).

Anadolu topraklarında depremselliğinin ortaya çıkmasına neden olan en önemli etmen Ölüdeniz fayının kuzeydoğuya uzanan hatlarının oluşturduğu Kuzey Anadolu fayıdır. Türkiye, güneydoğudan Arabistan, güneyden de Afrika levhaları tarafından ittirilmesi sonucunda günümüze kadar şiddetli birçok yer sarsıntısına maruz kalmıştır (Arslantaş, 2014, s. 228).

Türkiye’de doğal afet zararlarının azaltılması ve farklı politikaların uygulandığı dört dönem olmuştur:

1. Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet’in kurulmasından 1944 yılına kadar olan yaşanan afetler sonrasındaki müdahalelerin yapıldığı dönem
2. 1944-1958 yılları arası dönem. Bu dönemde deprem öncesinde bazı eylemlerin yapılarak depremin yıkıcılığının azaltılması planlanmıştır.
3. 1959-1999 yılları arası dönem. Uluslararası gelişmeler doğrultusunda yeni afet yönetiminin planlandığı, depreme dayanıklı yapıların ve malzemelerin kullanılmasının gerekli olduğunun farkına varıldığı ve bu doğrultuda yeni politikaların takip edildiği dönem.
4. 1999 yılı sonrası dönem. Afetlerle ilgili afet öncesi ve sonrasında gerekli düzenlemelerin ve eylemlerin yapılabilmesi için Hükümetlerin yetkilendirildiği dönem (Tercan, 2008, s. 163-178).

Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet’in kurulmasından 1940 yılına kadar süreçteki deprem ile ilgili uygulamalar genellikle

depremde ortaya çıkan hasarın giderilmesi ve yeniden inşa süreçlerini kapsamıştır (Kemaloğlu, 2015, s. 127).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan depremlerde padişah, ilan ettiği fermanlarla halk için acil yardım ve konut yardımı yapılmasını emretmekteydi (Tercan, 2008: 163). İmparatorlukta depremlerle ilgili yapılmış olan ilk düzenleme, 14 Eylül 1509'da İstanbul'da yaşanan ve yaklaşık 13 bin kişinin ölümüne neden olan deprem neticesinde II. Beyazıt tarafından çıkarılmış olan bir fermanıdır. Bu fermanı, depremde evleri büyük zarar görenler için hane başına 20 altın verileceği belirtilmiştir (Kemaloğlu, 2015, s. 127).

1848 yılında İstanbul şehri için Ebniye Nizamnamesi çıkarılarak şehirleşme ve yapılaşma çalışmaları bazı kurallara bağlanmış, 1877 yılında ise uygulama imparatorluk sınırları dahilindeki tüm belediyeler için uygulanmaya başlanmıştır. 1882 yılında Ebniye Kanunu adıyla çıkan kanunla belediye teşkilatının olduğu yerleşim yerlerindeki alt yapı ve yolların yapılması da belirli kurallara bağlanmıştır (Tercan, 2008, s. 164).

Cumhuriyet sonrası ülkemizde 1930'da yürürlüğe girmiş olan 1580 sayılı “*Belediyeler Kanunu*” ile yerel yönetimlerin görevleri arasına yerleşme ve yapılaşma ilgili denetlemeler ile ihtiyaç sahiplerine yönelik konut inşaları eklenmiştir. Erzincan depreminden sonra hükümet, büyük zararlara yol açan afetlere yönelik yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı duymuştur (Gürel & Uzunlar, 2004, s. 246).

Tablo 1

Türkiye’de 1923-1960 yılları arasında yaşanan büyük şiddetli depremler ile ilgili bilgiler

Yer	Tarih	Şiddeti	Can Kaybı	Hasarlı Yapı Durumu
<i>Erzurum-Köprüköy</i>	<i>13/09/1924</i>	<i>6.8</i>	<i>161</i>	<i>97</i>
<i>Ağrı-Hamur</i>	<i>01/05/1935</i>	<i>6.0</i>	<i>200</i>	<i>1.300</i>
<i>Kırşehir-Kaman</i>	<i>19/04/1938</i>	<i>6.6</i>	<i>149</i>	<i>3.860</i>
<i>Erzincan-Çayırılı</i>	<i>26/12/1939</i>	<i>7.9</i>	<i>32.962</i>	<i>116.720</i>
<i>Ağrı-Hamur</i>	<i>10/09/1941</i>	<i>6.0</i>	<i>194</i>	<i>600</i>
<i>Tokat-Niksar</i>	<i>20/12/1942</i>	<i>7.0</i>	<i>3.000</i>	<i>32.000</i>
<i>Sakarya-Adapazarı</i>	<i>20/06/1943</i>	<i>6.6</i>	<i>336</i>	<i>2.240</i>
<i>Çankırı-Ilgaz</i>	<i>26/11/1943</i>	<i>7.2</i>	<i>2.824⁶</i>	<i>25.000</i>
<i>Bolu-Gerede</i>	<i>01/02/1944</i>	<i>7.3</i>	<i>3.959⁷</i>	<i>20.865</i>
<i>Muş-Varto</i>	<i>31/05/1946</i>	<i>5.9</i>	<i>839</i>	<i>1.986</i>
<i>Erzincan-Tercan</i>	<i>17/08/1949</i>	<i>6.7</i>	<i>450</i>	<i>3.000</i>
<i>Çanakkale-Gönen</i>	<i>18/03/1953</i>	<i>7.2</i>	<i>265</i>	<i>9.670</i>
<i>Muğla-Fethiye</i>	<i>25/04/1957</i>	<i>7.1</i>	<i>67</i>	<i>3.100</i>
<i>Bolu-Abant</i>	<i>26/05/1957</i>	<i>7.1</i>	<i>52</i>	<i>4.200</i>

Kaynak: TBMM Meclis Araştırması Raporu (2021, s. 62).

⁶ Bu rakam Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cildinde 4.016 olarak gösterilmiştir (2005: 54).

⁷ Bu rakam Cumhuriyet Ansiklopedisi 2. cildinde 4.611 olarak gösterilmiştir (2005: 62).

2. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE DEPREMLERE YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER

Depremlere yönelik çıkarılan yasal düzenlemeler, afet yönetimi, deprem riskini azaltma, yapı güvenliği ve yeniden inşa süreçlerini kapsayan çeşitli kanun, yönetmelik ve talimatnamelerden oluşmaktadır. 1939 Erzincan depreminden sonra hükümetler, deprem risklerini azaltmaya yönelik modern politikaların temelini oluşturan düzenlemeler yapmıştır. Bu dönemde yapı standartlarının geliştirilmesi ve deprem mühendisliği biliminin ön plana çıkması, ilerleyen yıllarda daha kapsamlı afet yönetimi politikalarının uygulanmasına zemin hazırlamıştır.

2.1. Depremler ile İlgili Çıkarılan Yasalar

Tablo 2 Depremler ile İlgili 1923-1960 Yılları Arasında Çıkarılan Yasalar

Yıl	Kanun No	Kanun Adı
1924	442	<i>Köy Kanunu</i>
1930	1580	<i>Belediyeler Kanunu</i>
1930	1593	<i>Umumi Hıfzıssıhha Kanunu</i>
1933	2290	<i>Belediye Yapı ve Yollar Kanunu</i>
1935	2804	<i>Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu</i>
1939	3554	<i>Yer Sarsıntısına Maruz Kalan Bazı Yerlerde Kızılay Kurumunca Yaptırılacak İnşaata Aid Malzemenin Devlet Demiryollarında Parasız Nakledilmesi Hakkında Kanun</i>
1940	3768	<i>Zelzele Mintkasında Ceza Hükümleriyle Tevkif Kararlarının İnfazının Tehirine Dair Kanun</i>
1940	3773	<i>Erzincan Depremi ile İlgili Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun</i>
1943	4373	<i>Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Hakkında Kanun</i>

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

1943	4386	<i>Tokat, Çorum ve Balıkesir Vilayetlerindeki Yer Sarsıntısından Müteessir Olan Mıntikalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun</i>
1944	4623	<i>Yer Sarsıntılarının Öncesi ve Sonrasında Alınacak Önlemler Hakkında Kanun</i>
1945		<i>Deprem Tehlike Haritasının Kabulü (Bakanlar Kurulu Kararı)</i>
1945		<i>İlk Zorunlu Depreme Dayanıklı Yapı Yönetmeliği'nin Kabulü (Bakanlar Kurulu Kararı)</i>
1953	6200	<i>DSİ Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun</i>
1956	6746	<i>Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Konya ve Denizli Vilayetlerinde 1955-1956 Yılında Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun</i>
1956	6785	<i>2290 Sayılı Yapı Kanunu'nda Değişiklik Yapan Kanun</i>
1957	7010	<i>Muğla, Denizli, Bolu, Aydın ve Sakarya Vilayetleri Dahilinde Vukua Gelen Yer Sarsıntısında Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun</i>
1958	7116	<i>İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş Kanunu</i>
1958	7126	<i>Sivil Savunma Kanunu</i>
1959	7269	<i>Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun</i>

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu (2004, s. 134).

Erzincan depreminin ardından Meclis'te Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş'ın vermiş olduğu açıklamadan sonra yapılan görüşmelerde Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili tarafından sunulan teklifte TBMM Reisinin başkanlığında bir Milli Yardım Komitesi teşkil edilmesi önerilmiş ve öneri, oy birliği ile kabul edilmiştir (ZC, 1939, s. 128). Kabul edilen bu öneri 1163 sayılı kanun olarak 02/01/1940 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmış ve buna göre depremten etkilenen halka yapılacak olan yardımların Milli Yardım Komitesi öncülüğünde yapılması ve yardımlara öncelikle TBMM üyelerinin katılım göstereceği, daha sonra ise bütün memleket dahilinde yardım toplanacağı belirtilmiştir (RG 4399, 1940, s. 8).

Kızılay cemiyetinin, yer sarsıntılarına uğramış bazı mahallerde yaptırılacak inşaatlara ait malzemelerin ücretsiz olarak Devlet demiryolları tarafından nakledilmesi hakkında 09/01/1939 tarih ve 3554 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kapsamda Kırşehir ve Yozgat vilayetleriyle Keskin kazasındaki yer sarsıntısı nedeniyle yapılacak inşaat ve tamiratlar için 25/05/1938 tarihinden itibaren Kızılay adına Devlet demiryolları tarafından sevk edilmiş ve edilecek olan inşaat malzemelerinden nakil ücreti alınmaması kararlaştırılmıştır (RG 4111, 1939, s. 1111).

Deprem bölgesinde ceza hükümleri ile tevkif kararlarının infazının ertelenmesine dair 10/01/1940 tarih ve 3768 sayılı kanun doğrultusunda 27 Aralık 1939'da ve sonraki günlerde yaşanan zelzeleler nedeniyle önemli derecede hasar almış bölgelerdeki mahkûm ve mevkûflardan bir kısmı ya da tümü hakkında verilmiş olan cezai hükümler ile tevkif kararlarının infazı, uygun ortam oluşuncaya kadar Adliye Vekaleti tarafından ertelenebilir kararı alınmıştır. 31/12/1941 tarihine kadar geçerli olan bu kanuna göre cezai işlemlerin başlaması için uygun ortamın oluşup oluşmadığına İcra Vekilleri Heyeti karar verecektir (RG 4409, 1940, s. 98).

2.1.1. 3773 sayılı kanun: *Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından etkilenen muntıkada zarar görenlere yapılacak yardım hakkında kanun* (RG 4416, 1940, s. 13206).

Bu kanuna göre depremden etkilenen bölgenin İcra Vekilleri Heyeti tarafından tespit edilecek olan yerlerinde genel hükümlerden maaş ve ücret alan memur ve çalışanlardan, mahalli idareciler tarafından maddi veya bedeni büyük zararlara uğramış olduğu belirlenen yardıma muhtaç derecedeki kişilere maaş ve ücretleri tutarının iki katını; emekliler ile yetimlere ise maaşlarının üç katını geçmemek üzere İcra Vekilleri Heyeti tarafından belirlenecek tutarlarda avans verilir.

Yer sarsıntısından zarar görenlere yardım amacıyla zelzelenin olduğu tarihten beri yabancı memleketlerden gönderilmiş ve gönderilecek olan her türlü eşya, erzak, malzeme ve diğer tüm vasıtalar söz konusu tarih itibarıyla 1 yıl süresince gümrük vergisi ile her türlü vergi ve ücretlerden muaf tutulmuştur.

Ev sahibi veya kiracı olarak oturduğu evi yıkılan veya içinde barınılamayacak derecede zarar görmüş olanlar adına 423, 797, 1833, 1837, 1882, 1996, 2395, 2416, 2430, 2728, 2729, 2731 ve 2897 sayılı kanunlara göre ödemesi gerekip de henüz tahsil edilmemiş olan kazanç, iktisadi buhran vergisi, ruhsat, arazi, hayvanlar, bina, muamele ve muhtelif maddeler, istihlak, veraset ve intikal, yol vergileri ile bilumum belediye vergi ve resimleri ile zamlarından vazgeçilmiştir.

2.1.2. 4119 sayılı kanun: *Savaş ve afetler sırasında hükümetin izniyle Kızılay Cemiyetiyle çalışmak üzere gelecek olan bütün sıhhi ve insani yardım heyetleri adına gönderilecek olan eşyaların gümrük vergisinden muaf olduğuna dair kanun* (RG 4921, 1941: 839). Yine bu kanuna eklenen geçici maddeyle, kanunun ilan edilmesinden önce Kızılay cemiyeti adına gümrüklerden geçirilmiş olup da bu kanunla muafiyet verilmiş ve

vergileri henüz tahsil edilmemiş olan eşya ve levazım hakkında da muafiyet uygulaması tatbik edilmesine karar verilmiştir.

2.1.3. 4623 sayılı kanun: “*Yer sarsıntısından evvel ve sonra alınacak tedbirle hakkında kanun*” (RG 5763, 1944, s. 7337-7339). Bu kanuna göre tehlikeli depremlere maruz bölgeler Nafia ve Maarif Vekilliklerinin ortaklaşa emirleri ve İcra Vekilleri Heyetince onaylanan listeler veya haritalarla belirlenir.

Nafia Vekilliğinde bir komisyon tarafından hazırlanmakta olan deprem hakkındaki kanun projesi son şeklini almıştır. Yurdumuzu depremlere karşı koruma bakımından çok mühim hükümleri içeren projede bilhassa iki dikkat çeken kısım bulunmaktadır. İlki depremlerden önce yapılacak işleri, ikincisi ise depremden sonraki yapılacak işleri tek tek açıklamaktadır. Bu proje, seferberlik takvimi gibi bir “deprem takvimi” hazırlanmasını emretmektedir (Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1941, s. 1).

Bu takvime göre deprem bölgelerinde depremden sonra alınacak tedbirler için gerekli malzemeler hazır bulundurulacaktır. Bu bölgeler kazma, manivela, çivi, keser, cam, kereste, gemici feneri vb. gibi malzemeler, her an hazır bulundurulacaktır. Bu bölgelerin çadır ve ilaç ihtiyaçları da Kızılay tarafından temin edilecektir (Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1941, s. 1).

Deprem olur olmaz, o bölgenin en büyük mülkiye amiri fevkalade yetkilere sahip olacaktır. O civarda depremden etkilenmemiş yerlerin halkını, deprem bölgesinde çalışmak zorunluluğu altına alabilecektir. Aynı zamanda o bölgedeki taşıtlara el koymak, bedeli sonradan verilmek üzere bütün yiyecek ve giyeceklerle el koymak gibi salahiyetlere de yetkili olacaktır. Bu hükümler arasında yaralıların resmi özel hastanelere yatırılması da vardır. Projede, mülkiye amirinin bu olağanüstü yetkilerine uymayanlar için tatbik edilecek cezai hükümler de bulunmaktadır (Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1941, s. 1-2).

Depremlere karşı alınacak idari ve teknik tedbirler hakkında Nafia Vekilliği tarafından hazırlanan kanun layihasına göre tehlikeli depremlere maruz kalan Nafia ile Maarif Vekillikleri tarafından belirlenecek ve İcra Vekilleri Heyetince onaylanacak liste ve haritalarla tespit edilecektir. Yaşanması muhtemel depremlere karşı tehlikeli deprem bölgelerine dahil merkez ve kazalarda şu tedbirler alınacaktır (Ulus Gazetesi, 2 Şubat 1944, s. 1):

-Yaralıları tedavi, barındırma, yıkıntıları kaldırma ve iâşe gibi acil durumlarda kullanılmak üzere görevleri belirleme ve içtima yerlerini tespit eden bir muhtıra tanzim olunacaktır.

-Deprem olunca mahallin en büyük mülkiye amiri, memur olsun ya da olmasın ihtiyaç duyduğu her kişiye görev verebilecek, bedeli veya ücreti sonra verilmek üzere canlı ve cansız tüm nakil vasıtalarına el koyabilecektir. Yine hiçbir kayıt ve merasime lüzum olmadan gerektiğinde acil alım-satım yapabilecek, tehlikeli binaları tahliye veya yıkmaya yetkili olacak ve açıkta kalmış olan felaketzedeleri uygun durumdaki binalara yerleştirebilecektir (Ulus Gazetesi, 2 Şubat 1944, s. 1).

-Deprem bölgelerinde olup da hasar görmeyen kasaba ve köy halkları, deprem yerlerine giderek felaket gören vatandaşlarına yardıma mecbur olacaklardır. Deprem bölgelerine gidecek yardım ekipleri tercihlere göre ücretsiz nakledileceklerdir. Yine deprem bölgelerinde vazifelendirilmiş memurlardan vefat edenler vazife esnasında ölmüş gibi muamele görecekle ve ailelerine tazminat verilecektir (Ulus Gazetesi, 2 Şubat 1944, s. 1-4).

Projenin içerdiği ceza hükümlerine göre deprem bölgesinde görevlendirilmiş olanlardan vazifelerini yapmayanlar 25 liradan 100 liraya kadar para cezasına mahkûm edilecekler ve kendisine verilen vazifeyi yapmamış olmaktan da haklarında ceza kanununun 230. maddesi tatbik edilecektir. Deprem bölgeleri için

bedelsiz olarak verilen inşaat malzemesini satanlar veya başka amaçlarla kullananlardan 50 liradan 200 liraya kadar para cezası alınacaktır (Ulus Gazetesi, 2 Şubat 1944, s. 4).

2.1.4. 7116 sayılı kanun: Üçüncü Dönemde (1958-1999) doğal afetlerin zararlarının azaltılması hususunda uluslararası alandaki yeni gelişmeler takip edilerek ülkemizde de bu yönde yeni gelişmelerin yapılması sağlanmıştır. Bu çalışmalar arasında 1958 yılı Mayıs ayında İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulması gelmektedir. Kanuna binaen kurulan bu bakanlığın görevleri arasında afetlerden önce ve sonra gereken tüm tedbirleri almak; ülkenin bölge-şehir köy olacak şekilde planlamasını yapmak; konut ve iskân sorununu çözmek; ülkedeki yapı malzemelerini geliştirmek ve kalite standardını hazırlamak yer almıştır. Daha önce Bayındırlık Bakanlığı'nda olan yetki ve sorumluluklar da bu kanunla İmar ve İskân Bakanlığına devredilmiştir (Gürel & Uzunlar, 2004, s. 247).

2.1.5. 7126 sayılı kanun: “*Sivil Savunma Kanunu*” adıyla 9 Haziran 1958 tarihinde yasalaşmıştır. Bu kanuna göre doğal afetler ve büyük yangınlarda dönemin afetlere yönelik çıkarılmış olan 4373 sayılı “*Taşkın Suları ve Su Baskınına Kaşı Koruma Kanunu*” ve 4623 sayılı “*Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun*” çerçevesinde yapılacak her türlü arama-kurtarma ve yardım işlerine mülki amirin gerekli bulması üzerine o bölgedeki Sivil Savunma teşekküllerinin katılması mecburi tutulmuştur. Böylece deneyimli ekiplerle yapılan çalışmalar önemli bir boşluğu doldurmuştur (Gürel & Uzunlar, 2004, s. 247).

2.1.6. 7269 sayılı kanun: Türkiye’de doğal afetlerin zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar açısından çok önemli politika değişikliklerinin olduğu ve uluslararası alandaki yeni gelişmelerle paralellik gösteren yeniliklerin yapıldığı bu dönemdeki en önemli gelişme 15 Mayıs 1959 tarihinde çıkarılmış

olan “*Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun*” un yasalaşması olmuştur. Afet Kanunu olarak da bilinen bu yasanın temel kapsamını deprem, yangın, sel, çığ, erozyon, toprak kayması vb. afetler sonrasında gerekli olan kamu müdahalesinin kapasitesini sağlamak ve arama-kurtarma operasyonlarındaki etkinliğini artırmaktır (Gezgin, 2018, s. 58).

2.2. Depremlerle İlgili Çıkarılan Yönetmelik ve Talimatnameler

Deprem ile ilgili 1923-1960 yılları arasında görev almış hükümetler, afetlerin önlenmesine yönelik birçok talimatname ve yönetmelik yayımlamıştır. Bu dönem içerisinde ikisi yönetmelik ikisi de talimatname olmak üzere toplam 4 kez depremlere yönelik çalışmada bulunulmuştur (Kocabey, 2017, s. xv-xvi):

2.2.1. 1940-Zelzele Mıntıkalarında Yapılacak İnşaata Ait İtalyan Yapı Talimatnamesi

1939 yılında Erzincan’da yaşanan deprem neticesinde Nafia Vekâletince, İtalyan Yapı Talimatnamesi dilimize çevrilmiş ve kullanılmıştır. Yönetmelikte yer alan maddeler değiştirilmeden Türkiye’de yürürlüğe konulmuştur. Yönetmelikte Türkiye iki deprem bölgesine ayrılırken dikkat çeken temel düşünce ise yapıların, sağlam zeminlere inşa edilmesinin zorunlu kabul edilmesi olmuştur. Bu talimatnamenin en önemli hedeflerinden birisi de depremden sonra hasar almış yapıların tamiratlarına yönelik düzenlemeler içermesidir. Yine bu yönetmelik, genellikle ahşap ve yığma yapılara dair şartları ve nitelikleri içermektedir (Cansız, 2022, s. 60).

2.2.2. 1944-Zelzele Mıntıkları Muvakkat Yapı Talimatnamesi

1944 yılında çıkarılan 4623 sayılı “*Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun*” ile

zelzelelere yönelik önceden alınması gereken tedbirler ile yapılacak uygulamalarla afetler nedeniyle ortaya çıkması muhtemel zararların azaltılması düşünülmüştür. Bu talimatname ile ilk kez Türkiye'nin deprem tehlike haritasının hazırlanması; deprem bölgelerinde yapılacak yapılara ait kuralların yönetmeliğe eklenmesi; yerleşimi düşünülen yeni bölgelerde öncelikle jeolojik araştırmaların yapılması zorunluluğu; afet yaşanmadan önce il ve ilçelerde acil yardım, arama-kurtarma plan ve programlarının hazırlanması; afetlere hazırlık faaliyetleri ile depremler sırasında yöneticiler ile halkın yapılacak olan işlemlere ilişkin görev ve sorumluluklarının belirlenmesi gibi afetlerden kaynaklı risklerinin azaltılmasına yönelik tedbirler açıkça ele alınmıştır (AFAD, 2018, s. 19).

2.2.3. 1949-Türkiye Yersarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği

Türkiye’de 1939-1944 yılları arasında yaşanan sarsıcı ve etkili depremler sonrası fazla can kaybı ve oluşan maddi hasarlar nedeniyle 1949’da “*Türkiye Yersarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği*” hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu yönetmeliğin önemli yeniliği arasında deprem bölgelerinin farklı tehlike bölgeleri olarak sınıflandırılarak haritalandırılması ve yönetmeliğe işlenmesi gelmektedir. Bu yönetmeliği diğerlerinden ayıran en önemli fark, hareketli yüklerin de deprem hesaplanmasında kullanılması olmuştur. Önceki yönetmeliklerde deprem hesabı sadece binanın esas ağırlığına bağlı olarak hesaplanırken, bu yönetmelikle beraber hareketli yük ve hareketli yük azaltma katsayıları da hesaplamaya eklenmiştir (Cansız, 2022, s. 61).

2.2.4. 1953-Yersarsıntısı Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik

Yersarsıntısı Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki 1953 Yılı Yönetmeliğiyle depremlerin etkisinin yansıtılmasıyla

birlikte somut olarak zeminler sınıflandırılmıştır. Bu yönetmelik, 1949 yılında hazırlanmış olan Türkiye Yersarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliğinin yenilenmiş hali olarak ilan edilmiştir (Cansız, 2022, s. 61).

3. DEPREMLERLE UĞRAŞACAK MÜESSESELER

Zelzele bölgesindeki tüm işlerin yaptırılması için Başvekalet müsteşarının başkanlığında Dahiliye, Sıhhiye ve İçtimai Muavenet ile Nafia Vekaletleri müsteşarları ile Kızılay temsilcilerinden oluşan ortak bir merkezi komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun görevleri arasında iskân işleri, deprem bölgesinin ihtiyaçları, geçici inşaat ve tamir işleri gibi konular yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1940, s. 1-6).

İlk yer sarsıntısına maruz kalan bölgelerde hasar görmüş olan şehirlerimiz yerine güzel ve modern şehirler kurulmasına çalışılmış ve bu bölgelerde programları gereğince devam etmekte olan imar ve inşaa işlerine 1940 yılından 1946 yılı sonuna kadar 23.611.660 lira harcanmıştır (Bayındırlık Dergisi, 1947, s. 157).

İmar ve İskân Bakanlığının 9 Mayıs 1958 tarihinde kurulmasından önce deprem, yangın, yer kayması, su baskını, kaya düşmesi ve çıkış gibi doğal afetlerden zarar gören yurttaşlar için yapılması gereken yardım işleriyle Bayındırlık Bakanlığı ilgilenmekteydi. Bayındırlık Bakanlığı uhdesinde Yapı ve İmar İşleri Reisliğine bağlı olarak 1953 yılında bu amaçla bir deprem bürosu kurulmuş, daha sonra bu kuruluş biraz daha geliştirilerek 1955 yılında DE-SE-YA (deprem, seylap, yangın) Şube Müdürlüğü haline getirilmiştir (Ağaoğlu vd., 1993, s. 65).

9 Mayıs 1958 tarih ve 7116 sayılı kanun ile İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulmasından sonra afet hizmetlerinin özel yasalarla yürütülmesinin sakıncaları dikkate alınarak dönemin Nafia Vekâletine verilmiş olan görevler ile imar işlerine ait diğer

görevler, İmar ve İskân Bakanlığı'na devredilmiştir. DE-SE-YA Şube Müdürlüğü'nün kaldırılmasıyla da kendisine ait olan görev ve sorumluluklar İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır (Ağaoğlu vd., 1993, s. 65).

Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü bu görevlerin yerine getirilmesi amacıyla kendi bünyesinde Afetler Dairesi, Teknik İşler Dairesi, Malzeme İşleri Dairesi ve Mali İşler Müdürlüğünü kumuştur. Ayrıca valiliklere bağlı olarak Toprak ve İskân İşleri Müdürlükleri ile kaymakamlıklara bağlı Toprak ve İskân Amirlikleri açılarak bu işlerin hızlı bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır (Ağaoğlu vd., 1993, s. 65).

Türkiye'de 1966 yılında yaşanan Varto depremi ve onu takip eden depremlerden sonra deprem konusunda yapılan çalışmalar yeniden hız kazanmaya başlamıştır. 1959 yılında kabul edilen Afetler Yasasına göre 1969 yılında Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı kurulmuştur. Deprem Araştırma Dairesi, büyük ve ağır hasar veren depremler neticesinde yapılar üzerinde oluşan yükleri kaydetmek üzere 1973 yılında ülke çapında kuvvetli yer hareketi kayıt şebekesi kurup işletmeye başlamıştır. Yine bu dairenin öncülüğünde 1981 yılında depremleri önceden tespit edebilmek amacıyla çeşitli üniversitelerin de katılımıyla Kuzey Anadolu Fay bölgesinde bulunan İzmit-Kastamonu arasında uzanan alanda pilot bölge çalışmalarına başlanmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 30).

Deprem Araştırma dairesi bu çalışmaların dışında deprem mevzuunda halkın aydınlatılması amacıyla basit bilgiler içeren duvar afişleri yaptırarak bunları okullar ile köy kahveleri gibi umumi yerlerde dağıtımını yapmıştır. Yine deprem hususuyla ilgili ülkenin belirli yerlerinde kurslar ve seminerler düzenlenmesi sağlanmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 30).

4. DEPREMLERE YÖNELİK ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Ülkemize en çok zarar veren doğal afet olayı olan depremler için iki tür kategori oluşturmak mümkündür. Deprem öncesi işlemleri hedefleyen ilk tedbir aşaması ile deprem sırası ve sonrasında yapılacak olan işlerin yapıldığı ikinci süreç.

4.1. Depremler Öncesinde Alınması Gereken Tedbirler

26 Mayıs 1939 tarihli ve 3611 sayılı “*Nafia Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun*” ile yapı ve imar işlerinin yapılmasından ve bu işleri yapacak ehliyetli fen adamlarının yetiştirilmesinden sorumlu olarak Nafia Vekâleti kabul edilmiştir. Yine bu işler ile ilgili her türlü şartname, mukavelename, nizamname ve talimatname hazırlama görevi de Nafia Vekâletinin görevleri arasında yer almıştır (RG 1219, 1939, s. 102).

Nafia Vekâletinin yapı ve imar işleri arasında, devlet yapı işlerinin teknik ve mimari olarak desteklenmesi, yurdun imar işlerinin şehircilik bakımından planlanması ve belediyelerin imar planlarının yapılmasında ve uygulanmasında fenni açıdan yardım edilmesi bulunmaktadır (RG 1219, 1939, s. 103).

10 Haziran 1933 tarih ve 2290 sayılı “*Belediye Yapı ve Yollar Kanunu*”na binaen 5 sene boyunca her belediye tek başına veya Belediye Kanunu’nun 133. maddesine binaen birlikte hareket edilmesi suretiyle tüm bilgi ve uzmanlarıyla Dahiliye Vekâleti tarafından izinli uzmanlara, beldenin gelecekteki muhtemel şehir planını düzenlemekle görevlidir. Uzman yokluğu veya bütçe azlığı gibi eksiklikler karşısında Dahiliye Vekâleti tarafından bu süre uzatılabilir (RG 2290, 1933, s. 938).

Muhtemel şehir haritası sınırları dahilinde her türlü yapının yapılabilmesi için öncesinde durum planı yapılarak şehir

planına uygun olup olmadığı bilinmedikçe yeni yapılara izin verilmez. Belediyeler, sınırları dahilindeki yapılar ile hasarlı yapılar için gereken tamir ve ekleme işleri için istenilen ruhsatnameyi bunların, gerekli olan şartlara uygunluğunu kontrol ettikten ve fenni tedbirleri aldıktan sonra verirler (RG 2290, 1933, s. 942).

Balıkesir mebusu Hayrettin Karan, 14 Ocak 1940 tarihinde Ulus gazetesinde yayımlanan yazısında Türkiye’de yarım asırdan beri meydana gelen büyük zelzeleler hakkında bilgiler verdikten sonra bu afetler karşısında hangi önlemlerin alınabileceğini belirtmiştir. Erzincan felaketinden sonra insan kayıplarını en asgari düzeye indirebilecek şekilde depremlere dayanıklı yapıların yapılmasının zorunluğunun hem millet olarak hem de devlet olarak anlaşılması için bu felaketin bir ders olmasını söyleyen Karan, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de imar devri yaşanan bugünlerde deprem konusunda tedbirler aldığını açıklamıştır.

Karan, zelzelelere karşı alınması gereken tedbirleri ise şöyle açıklamıştır:

“1-Zelzeleden en çok müteessir durumdaki ülkelerdeki depreme karşı takip edilen inşaat sistemlerinin öğrenilmesi amacıyla mimarlardan oluşan bir heyetin gönderilmesi gerekmektedir.

2-Memleketimiz imar devrinde olduğu için beldelerimizin imarı ve yapılacak ebniyelerin inşa tarzı ve alelumum memleket ve kasaba planları hakkında rasat âlimlerinin ve hatta sismograf aletinin bile mütalaasının alınması. Çünkü memleketimizde bizim duymadığımız ufak tefek sarsıntılar yaşanmaktadır. Bunun istikametini ancak bu alet belirleyebilir.

3-Memleketin muhtelif yerlerinde çimento fabrikaları vücuda getirilmesi, çimentoyu hükümet yapacaksa kâr amacı gözetilmemesi, eğer şirketler yapacak ise de ucuzluğu temin etmek için prim verilmelidir.

4-Sanayi mekteplerinde memleketin imar ihtiyacını karşılayabilecek miktarda inşaat usta ve kalfası yetiştirilmelidir.

5-Acil tedbirler olarak memleketin çeşitli noktalarında inşaat kursları açılmalıdır.

6-Köy mektepleri programına köy mimarisine dair bir ders ilave edilmesi ve muallim mekteplerinde de bu ihtiyacın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

7-Yapılacak bir program dâhilinde bütün köy meskenlerinde tadilat yaptırılmalıdır” (Ulus, 1940, s. 4).

Depremle ilgili alınması gereken ilk tedbirler ise şöyle sıralanmıştır (RG 5763, 1944, s. 7337-7340):

Tehlikeli yer sarsıntısı bölgesine dahil olsun olmasın bütün vilayetlerde aşağıdaki tedbirler alınır:

- Arama-kurtarma faaliyetleri, yaralıların tedavi edilmesi, halkın barındırılması, ölümlerin gömülmesi, yangınların söndürülmesi, yıkıntıların temizlenmesi ve felaketzedelerin işlerinin sağlanması gibi hususlarda kullanmak üzere görevlerin belirlenmesi ve görevlilerin tayin edilmesi.

- Afet sonrası toplanma mahallerini tespit eden bir programın tanzim edilmesi ve gerekli olan tüm araçların kullanıma hazır edilmesi ve korunması. Bu programın da Dahiliye, Nafia ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletlerince ortaklaşa tespit edilecek esaslar dahilinde yapılması.

- Yer sarsıntısı olayında mahallin mülkiye amiri, hâkim sınıfı hariç tüm memurlar ile memur olmayan herkese görev vermeye, bedeli veya ücreti daha sonra verilmek üzere canlı veya cansız nakil vasıtalarına, gerekli araç-gereçlere el koymaya ve acil tedavi, kurtarma ve iâşe gibi işleri yapmaya, tehlikeli binaları tahliye etmeye, uygun durumdaki binaları da bu işler için kullanmaya yetkili kılınması.

- Gerek yer sarsıntısı gerekse de arama-kurtarma ve yardım esnasında çalıştırılırken yaralananlar ile sakatlananlar, en yakın hastane veya tedavi yerlerine sevk edilirler. Askeri hastane ve tedavi yerleri ile Devlet, özel idare, belediyeler ile şahıslara ait bütün hastane ve tedavi yerleri bu yaralılar ile sakatlananları hemen kabul ve tedavi etmeye mecburdurlar. Resmi hastane ve tedavi evlerinde bu kişilere ücretsiz bakılır. Resmi hastane ve tedavi evlerinde yer olmaması veya tedavi imkânı bulunmaması gibi nedenlerden dolayı zorunlu olarak özel hastanelerde yapılan tedavi ücretleri sonradan Hükümet tarafından ödenecektir.

4.2. Depremler Sırasında ve Sonrasında Alınması Gereken Tedbirler

Felaketlerden sonra yapılması gerekenler Resmî Gazete’de yayımlanan 4623 sayılı kanunla belirlenerek depremlerden sonra alınması gereken işler açıklanmıştır (RG 5763, 1944, s. 7337-7340). Tehlikeli yersarsıntısına uğrayan bölgelerin belirlenmesi Nafia ve Maarif Vekilliklerinin ortaklaşa görüşü ve İcra Vekilleri Heyeti’nin onay vereceği listeler veya haritalarla belirlenecektir.

Yer sarsıntısından sonra Nafia Vekâleti tarafından kurulacak olan fen heyetleri, resmi ve özel bütün binaların tetkikini ve muayene edilmesini yapacaktır. Bu yapılardan yıktırılması ve boşaltılması gereken binalar hakkında heyetler tarafından mahalli mülkiye amirine rapor sunulur. Yetkili makamlar tarafından gerekli tedbirler alınarak bu binalar hemen

boşaltılır. Yıkılması gereken binalar için en fazla 15 gün mühlet verilerek bir an önce tehlikeli durumun giderilmesi istenir. Mal sahibi tarafından bu süre içerisinde yıkılmayan binalar, yıkım parası, yıkıntı bedelinden ödenmek üzere mülki amirin emriyle yıktırılır.

- Devlet hizmetindeki jeolog ve sismologların da içinde yer aldığı fen heyetleri tarafından gerekli görüldüğü takdirde yer sarsıntısı nedeniyle büyük yıkımlara uğramış şehir, kasaba ve köylerin mahalleri, Nafia Vekillığının teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından güvenli olan başka mahallere nakledilir.

- Tehlikeli deprem bölgeleri başta olmak üzere Nafia Vekâletinin belirleyeceği programa göre şehir, kasaba ve köylerdeki Hükümet konağı, hastane, okul, fabrika ve iş yerleri gibi insanların yoğun olarak bulunduğu resmi, özel bina ve iş yerleri ile sinema, tiyatro, gazino, kahvehane, han, hamam ve otel gibi umuma açık bulundurulmuş yerlerin yaşanabilecek başka depremlere dayanıklı olup olmadıkları fen heyeti tarafından yapılacak kontrollerde belirlenerek rapor edilir. Rapora göre tehlikeli durumda olanlar derhal boşalttırılır ve kapatılır. Binalardan tamir ve takviyeyle oturulması mümkün olanlar, fen heyetleri tarafından belirlenen esaslara göre tamir edilip kullanıma hazır duruma getirilirken tamiri mümkün görülmeyenlerin kullanılmasına yasak getirilir.

- Birinci derecede yer sarsıntısı neticesinde yıkılan veya büyük zarar gören bölgelerin hızlı bir şekilde inşa edilmesi ile kalkınmasını kolaylaştırmak ve ayrıca memleket dahilinde öncelikle dayanıklı, fenni, sıhhi ve ucuz mesken yapılmasını sağlamak üzere 3460 sayılı kanun hükümlerine tâbi olmak kaydıyla Nafia Vekâletine bağlı bir iktisadi Devlet teşekkülü kurulur.

4.2.1. Yurtdışından Jeolog ve Uzmanlar Getirilmesi

Hükümetler, başta deprem olmak üzere çeşitli afetlere uğrayan yerlerin jeolojik açıdan incelenmesi amacıyla birçok uzmanı ülkemize getirmiştir.

Nafia Bakanlığı Su İşleri Reisliği Uzman İsveç uyruklu jeolog Fritz Zimmermann'ın yer sarsıntısına uğrayan Çanakkale yöre köylerinde jeolojik incelemeler yapmak üzere 2. Yasak bölgeye girmesine izin verilmesi (CCA-30.18.1.2-107.97.8, 1945, s. 1).

Nafia Bakanlığı Su İşleri Reisliği mütehassıslarından İsviçre Uyruğu jeolog Fritz Zimmermann'ın yer sarsıntısı nedeniyle hasar gören Çanakkale ilinin Ayvacık ilçesi ile Kocaköy, Babakale, Köyünevi, Tuzla, Bektaş, Kuruoba, Bergaz, Taşboğaz, Babadere, Ahiler, Tabaklar, Çamköy, Bademli, Köşedere, Şap, Kızılkeçili ve Naldöken köylerinde jeolojik incelemeler yapmak üzere bu yerlerdeki ikinci yasak bölgelere girmesine izin verilmesi, Nafia Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığının görüşleri doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nun 06/02/1945 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.

Doğu illerinde bazı yer kaymalarını inceleyecek olan Avusturyalı jeolog Dr. Ervin Lahn'ın bu yerlerdeki 2. Yasak bölgeye girmesine izin verilmesi (CCA-30.18.1.2-115.73.10, 1947, s. 1).

Erzurum, Ovacık ve Çat bucaklarında, Oltu ve Tortum ilçelerinin bazı köylerinde, Kars ilinin Kağızman ilçesine bağlı Kötek bucağının Kasar ve Çavuşlu köylerinde yer kaymalarını inceleyecek olan Avusturya uyruklu jeolog Dr. Ervin Lahn'ın bu yerler içindeki 2. Yasak bölgelere girmesine Bayındırlık Bakanlığı ile Millî Savunma Bakanlığının görüşleri üzerine 05/12/1947 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında karar verilmiştir.

Avusturyalı jeolog Dr. E. Lahn'ın Çankırı, Erzurum ve Kars yöresindeki 2. Yasak bölgelere girmesine izin verilmesi (CCA-30.18.1.2-125.25.19, 1951, s. 1).

İlişik listede adları yazılı yerlerde jeolojik ve deprem durumları bakımından incelemelerde bulunacak olan Avusturya uyruklu jeolog Dr. E. Lahn'ın bu yerlerde bulunan 2. yasak bölgelere girmesine izin verilmesi, Milli Savunma ve İçişleri Bakanlığının uygundur görüşlerine dayanan Bayındırlık Bakanlığının teklifi üzerine 29/03/1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kararlaştırılmıştır.

Tablo 3

Avusturyalı jeolog Ervin Lahn tarafından 1950 yılında deprem durumları incelenen yerler

İl	İlçe	Kasaba
Çanakkale	Ezine	Umurbey
	Bayramiç	
Erzurum	Pasinler	Aşağı Horun
	Tortum	
	İspir	Eskişor
	İspir	Norşen
Kars	Kağızman	
	Tuzluca	
	Iğdır	
	Ardahan	Posof

Kaynak: (CCA-30.18.1.2-125.25.19, 1951, s. 1).

Jeolog ve uzmanların dışında depremlerin etkisini kırmak amacıyla ülkemize yine yurtdışından şehircilik uzmanı plancılar getirilmiştir. İstanbul şehri için 27 Şubat 1935 tarihinde Prof. Elhgötz, 14 Ocak 1957 tarihinde Mimar Högg ve 16 Nisan 1957 tarihinde ise Prof. Prost İstanbul'a gelerek çalışmalara başlamıştır (Ersel vd, 2005 (II), s. 254-325).

5. DEPREMLER SONRASINDA HÜKÜMETLERİN YAPTIKLARI YARDIMLAR

Fethiye Depremi'nin sonrasında Celal Bayar ve Adnan Menderes'in deprem bölgesinde yaptığı incelemelerden sonra 1 Mayıs 1957 tarihinde Nafia Vekâletinde görevli jeologlar ile mimarlar tarafından da gerekli tetkikler yapılmış ve felaket sahasının yeniden imarı hakkında etütlerde bulunulmuştur. Ayrıca Maarif Vekâleti tarafından görevlendirilen İlk ve Orta Tedrisat Umum müdürlükleri yetkilileri de deprem bölgesindeki okullar hakkında gerekli araştırmaları yapıp yapılması planlanan okulların imarı hakkında bilgiler toplamışlardır (Arslan, 2017: 40).

Bayındırlık Bakanlığı 1951 yılı bütçesinin 924. "Yersarsıntısı ve diğer afetlerden zarar gören bölgelere" bölümüne konulan ödeneğin, Maliye ve Bayındırlık Bakanlıklarının müştereken tanzim edilen yönetmelik hükümlerine göre yersarsıntısı ve diğer afetlerden doğan hizmetlere harcanmak üzere T.C. Kızılay Derneği Genel Merkezine devredilmesi; Maliye Bakanlığının uygundur görüşüne dayanan Bayındırlık Bakanlığının yazısı üzerine Bakanlar Kurulu'nca 26/04/1951 tarihinde kararlaştırılmıştır (CCA-30.18.1.2-125.33.19).

Zelzele felaketzedelerine yardım amacıyla 29 Ocak'ta İstanbul vilayetinde 975.400 lira toplanmıştır. Erzincan şehrinden İstanbul'a gelen 8 aile, burada evlere yerleştirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak 1940, s. 6).

Dahiliye Vekâletinden gönderilen bir emre göre, muhtelif mahallere tayin edilen Erzincanlı memurlara bir defaya mahsus olmak üzere harcırah verilmesi ve Erzincan'da kalan aileleri ile eşyalarını getirmek üzere gidecek olanlara da yine bir defalığa mahsus yol parası ödeneceğı belirtilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak 1940, s. 6).

Deprem nedeniyle Amasya'ya gönderilen felaket-zedelerden 6 erkek ve 1 kız çocuk, Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu'na gönderilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1940, s. 5).

Maarif Vekâleti, zelzele mıntıkasından başka vilayetlere gelen talebeler hakkında mekteplere yeni bir tamim göndermiştir. Buna göre, liseler ile orta ve ilkokul öğrencileri, müracaat ettikleri okullar tarafından kendi ifadeleri beyan alınarak istedikleri sınıflara alınacaklardır. Bu öğrencilerden lise ve orta okul öğrencilerinin sınıf vaziyeti, doğrudan doğruya Vekâlette yer alan geçen yıla ait sınıf geçme defterleri tetkik edilerek belirlenecektir. İlkokul öğrencilerinin durumu ise kayıtların enkaz altından çıkarılmasından sonra tespit edilecektir (Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1940, s. 5).

2/12654 sayılı kararname ile Zelzele mıntıkasında ceza hükümleri ile tevkif kararlarının infazının ertelenmesi hakkındaki 3768 sayılı kanunu 1. maddesi hükmünün ekteki listede yazılı olan yerlerde tatbik edilmesi Adliye Vekilliğinin teklifi üzerine 13/01/1940 tarihli İcra Vekilleri Heyeti toplantısında kabul edilmiştir (RG 4412, 1940, s. 13138).

1939 senesinin son günlerinde meydana gelen ve yurdun birçok bölgesinde ağır hasara yol açan zelzele felaketi nedeniyle şehircilik fen heyetinden oluşan ve jeolog ve sismologların da hazır bulunduğu heyetler, afete uğrayan şehir ve kasabaları ayrı ayrı tetkik çalışmalarına başlamışlardır. Çalışmalar neticesinde hasar oranına göre kısmen veya tamamen nakli gereken kasaba-

ların yeni mevkileri de belirlenmiş ve gerekli rapor yetkili makamlara sunulmuştur (Bayındırlık İşleri Dergisi, 1940 (5), s. 208).

Yersarsıntısı, yurdumuzun imarını zorlaştırıp geri bırakan doğal afettir. Buna rağmen bu deprem bölgelerinde yılmadan çalışmalar yapılmakta, hasar gören şehir ve kasabaların yerine yenileri oluşturulmaktadır. Afete uğrayan şehir ve kasabaların harita ve imar planları da Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ayrıca bakanlık tarafından gerek nakdi gerekse de teknik yardımlar yapılarak afetlerin hasarı azaltılmaya çalışılmaktadır. 1946 yılı bütçesi içerisinde deprem bölgesindeki imar ve inşaat çalışmaları ile muhtaç durumdaki halka para ve malzeme verilmesi karşılığında toplam 23 milyon lira ayrılmıştır (Bayındırlık Dergisi, 1946, s. 138).

6. DEPREMLERİN ZARARLARINI AZALTMA YOLLARI

Zelzelenin zararları denilince akla hemen depremlerin, insan tarafından yapılmış olan yapılar üzerindeki yıkıcı etkileri ile bu yapıların yıkılmasıyla beraber yaşanan can ve mal kayıpları gelmektedir. Büyük depremlerin sonucunda genellikle heyelan, taşkın, yangın ve zeminin sıvılaşması gibi diğer ikinci doğa olayları da ortaya çıkabilir ve bunların etkileri, depremin doğrudan etkilerinden daha büyük olabilmektedir. Örneğin depremden dolayı yıkılan bir barajda yaşanabilecek olay ve yine depremden sonra çıkan büyük bir yangının zararları, depremin ilk etkilerinden çok daha fazla olabilir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 28).

Deprem olaylarının bir başka zararı da sosyo-ekonomik etkileri yönüyle olmaktadır. Sosyo-ekonomik zararlar da depremin yıkıcı etkisi kadar etkili olmakta ve depremin hasarının boyutlarını artırmaktadır. Depremden sonra içme suyunun kesilmesi veya kirlenmesi ile çevre sağlığı nedeniyle ortaya çıkan

salgın hastalıklar, işyerlerinin hasara uğramasıyla oluşan işsizlik, ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin aksaması, bu korkunç olayı yaşamış insanlar üzerinde bırakmış olduğu psikolojik rahatsızlıklar gibi durumlar önemli zararlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 28).

Depremin bu yıkıcı etkilerinden korunmanın yolları olarak 3 önlem akla gelmektedir:

- 1- İnsanlar, depremlerin hangi bölgelerde ve hangi büyüklükte meydana geldiğini araştırıp bu bölgelerde depremlerden en az zararla kurtulabilecek şekilde yapılarını yapmalılar.
- 2- Depremlerin nerede, ne zaman ve hangi büyüklükte meydana geleceğini önceden tahmin edip, bölge halkını bilgilendirerek can kayıplarını azaltılmaya çalışılmalıdır.
- 3- Depremlerin meydana gelmeleri denetleyerek engel olunmalı veya istenilen büyüklükte meydana gelmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986: 28).

Alınabilecek 3 önlemden 3. maddede belirtilen önlemin yapılabilmesi, insanlığın bugün için yapabileceği bilim ve teknoloji gelişimi açısından mümkün görünmemektedir. 2. maddede belirtilen ve kısaca depremlerin önceden önlenebilmesine yönelik önlemler üzerinde de pek çok bilimsel araştırma yapılmasına rağmen bunun için kesin bir yöntem bulunamamıştır. Fakat araştırmalarda geline düzey, insanoğlunda ilerisi için ümit verici bir durumdadır.

Günümüzde depremlerin zarar boyutunu, can ve mal kayıplarını ve sosyal-ekonomik yönlerindeki olumsuzlukları azaltmanın uygulanabilir tek yolu 1. maddede belirtilen önlemdir. Bu önlemden belirtilen işleri yerine getirerek depremin zararlarını büyük ölçüde azaltan ülkelerin başında Japonya, A.B.D. ve

S.S.C.B. gelmektedir. Bu önlem, kısaca bir ülkenin hangi bölgelerinde ve hangi büyüklükte depremlerin meydana geldiğini veya gelebileceğini doğru bir biçimde saptamakla başarı gösterebilir. Ülkenin, deprem tehlikelerine göre bölgelere ayrılması (Deprem Bölgeleri Haritası) ve bu bölgelerde yapılacak olan her tipteki yapının bağı olacağı yapısal koşulların saptanarak (Deprem Yönetmelikleri) bu koşullara uygun yapıların yapılması (Depreme Dayanıklı Yapı) alınacak önlemler arasındadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 29).

Depreme dayanıklı yapı olarak tanımlanan bu türdeki yapılar, meydana gelebilecek en büyük depremlerden hiç hasar almayacak derecedeki yapılar demek değildir. Zaten pratikte depremlerden hiç hasar görmeyecek yapı yapılması düşüncesi, ekonomik açıdan da çok zor görünmektedir. Burada belirtmek istenen depreme dayanıklı yapı denilince akla, ekonomik ömrü boyunca sık sık yaşanan küçük depremlerde hiç hasar görmeyen ve daha az sıklıkta meydana gelen orta büyüklükteki depremlerden de onarılabilir derecede hasar almış yapılar ve son olarak da yine ekonomik ömrü boyunca bir ya da birkaç kez meydana gelen büyük depremlerden büyük hasarlar alan fakat çökmeden ayakta kalabilen yapılar gelmelidir. Yapılan bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere konut olarak kullanılan yapıdan deprem sırasında beklenen en önemli vazife, can kaybı ve yaralanmalara meydan vermeden ve mal kayıplarını da en az şekilde azaltacak şekilde olmasıdır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 29).

Türkiye'deki başlıca yapı türlerini geçmiş depremlerdeki tepkilerine göre sınıflandırdığımızda en çok hasar gören türün ağır toprak damlı, çamur harçlı, taş ve kerpiçten yapılmış yığma yapılar olduğu görülmektedir. Tuğla, briket vb. gibi malzeme ile yapılmış hafif çatılı yığma yapılar ise daha az zarar görürken ahşap, karkas ve betonarme yapılar en az hasar gören yapı türleridir. Burada şu hususu da hiç akıldan çıkarmamamız

gerekmektedir. Depremlerde, depreme dayanıklı yapı türü diye belli bir yapı türünden bahsedilemez. Her yapının belirlenen kurallara (Deprem Yönetmeliklerine) göre uygun şekilde yapıldıkları zaman depremlere karşı kendisinden beklenen emniyeti gösterebilir. Kurallara uyulmadan yapılan her yapı ise ister betonarme isterse çelik çerçeveli olsun depremler sırasında oldukça hasar görecektir. Ancak kurallara uygun yapı türleri arasında yapıldıkları malzemenin özelliklerine göre bir sıralama yapılması istenirse genel olarak kerpiç, taş, tuğla, briket gibi malzeme kullanılarak yapılan yapıların, ahşap iskeletli veya betonarme ve çelik iskeletli yapılara oranla çok daha fazla hasar gördüğü söylenebilir. Ülkemizde depremleri inceleme ve deprem zararlarını azaltma çalışmaları, 1939 Erzincan depreminden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. 1940'lı yıllarda Türkiye'nin ilk depreme dayanıklı yapılması esaslarını veren ilk yönetmelik yine bu yıllarda yayımlanmıştır. Daha sonraları hem deprem tehlike haritası hem de depreme dayanıklı yapı yönetmelikleri birçok defa günün koşullarına ve en son gelişmelere göre tekrardan düzenlenmiştir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1986, s. 29-30).

Dünyanın kuruluşundan beri büyük depremlere sahne olan Türkiye'de, deprem konusundaki çalışmalara ise ancak Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra başlanabilmektedir. Cumhuriyet öncesi yapılan çalışmalar arasında tek olumlu çalışma 1911 yılında İstanbul Kandilli Rasathanesinin kurulması olmuştur. Fakat bu rasathane kurulduğunda depremlerin gözlenmesi konusunda herhangi bir çalışma yapılmamış ve yine Cumhuriyet'ten sonra 1934 yılında rasathaneye bağlı olarak Sismoloji bölümü kurulabilmektedir. Bölümün kurulmasından sonra ise Türkiye'de yaşanan büyük depremler, cihazlarla kaydedilmeye ve incelenmeye başlamıştır (50 Yılda İmar ve Yerleşme, 1973, s. 174).

1939 yılındaki büyük Erzincan depreminden sonra Türkiye'de afetlerin ve özellikle deprem zararlarının azaltılması

konusuna devlet tarafından önem verilmiş ve deprem bölgeleri ile bu bölgelerde yapılacak yapılarda bulunması gereken özellikleri belirlemek amacıyla üniversiteler ile diğer ilgili bütün kuruluşların uzmanları bir araya gelmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 1940 yılında “Yer Sarsıntısı Bölgeleri Muvakkat Yapı Talimatnamesi” adı altında bir yönetmelik ile 1944 yılında “Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler” hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ve yönetmelik, yurdumuzda deprem zararlarının azaltılması konusunda atılan ilk ve önemli bir adım olmuştur. Daha sonra 1945 yılında yine Bayındırlık Bakanlığı tarafından Türkiye’deki deprem bölgelerinin gösteren ilk harita hazırlanmıştır. Yine bu dönemde deprem konusunda öğretim yapılması ve yerli uzman yetiştirmek amacıyla İstanbul Üniversitesi’ne bağlı Jeofizik Enstitüsü ve İTÜ’ye bağlı Sismoloji Enstitüsü kurulmuştur. Bu dönem içerisinde deprem ve depreme dayanıklı yapı konusunda yerli uzmanlar yetiştirilmeye başlanmıştır (50 Yılda İmar ve Yerleşme, 1973, s. 175).

Meclis görüşmelerinde söz alan Bursa Milletvekili Nevzad Ayas Bey, memleketimizde zelzele hadiselerinin zaman zaman, yer yer ortaya çıkmasını bir daha hatırlayarak ve bilhassa bugün Rasathane müdürünün bir gazetede çıkan beyanını esas alarak birkaç hususu geleceğe yönelik bir tedbir olarak belirtmiş ve hükümetin bu konuda ne gibi tedbirler aldığını öğrenmek istediğini açıklamıştır (ZC VI, 1940, s. 43).

Rasathane müdürünün beyanatına göre memleketimizde üç nokta hariç her taraf zelzele mıntıkasıdır. Bu üç yer Antalya, Çukurova ve Alaiye’dir. Gelecekte bu felaketlerin engellenmesi için ilmi çalışmalar doğrultusunda tedbirler alınması gerekmektedir. Depremlere yönelik alınması gerekli tedbirleri üç başlıkta açıklayabiliriz:

- “1- Başta memleketin jeolojik tetkiklerinin yapılması gerekmektedir. Bu konuda çok geç kalmış bulunmaktayız ve bu durumu süratle ve bilhassa bu yeni felaketten mütenebbih (ders çıkarmış) olarak yapmalıyız. Bu iş içinse bu konuda uzman profesörlerimizi tavzif (görevlendirme) etmeliyiz.
- 2- Yardım vasıtalarının eksik olmasının bir an önce tamamlanması gerekmektedir. Son izlenimlerden alınan derslerle bu hususta bundan sonra ne gibi tedbirler alınacağını şimdiden tespit etmeliyiz. Bundan sonra bu gibi durumlar karşısında gaflette kalmamış oluruz.
- 3- İnşaatların depremlere daha mukavemetli şekilde yapılmasını sağlamaktır” (ZC VI, 1940, s. 43-44).

Görüşmeler sırasında söz alan Kazım Karabekir Paşa, bu felaket karşısında gerek hükümetin gerek milletin ve gerekse de tüm insanlığın bir an önce harekete geçtiğini ve herkesin elinden geleni yaptığını belirtmiştir (ZC VI, 1940, s. 48).

Kâzım Karabekir, gelecekte bu gibi felaketlerin engellenmesi için dile getirilmemiş birkaç tedbir olduğunu söyleyerek bunlar hakkında bilgiler vermiştir:

İlk olarak tedkikatı arziye, binalarımızın şeklini betonarme sistemine döndürülmesi şüphesiz şayanı arzudur ve elzemdir. Fakat bu durumda, uzun bir zamana ve büyük miktarda paraya ihtiyaç vardır. Yalnız yapılması daha kolay olan bir şey vardır, o da gençlerin kış sporlarına alıştırılmasıdır. Eğer ülkemizin Doğu ve Güney doğu bölgelerinde kış sporlarına alışık 600 gencimiz olsaydı deprem zamanında felaket sahasına zaman kaybedilmeden yardımlar yetişebilirdi. Daha önce önemli bir teşkilat olarak iş yapan bu arama-kurtarma ekibi daha sonra değer kaybına uğrayarak geri planda kalmıştır. Bu teşkilatı özellikle merkezde ve lise olan yerlerde kurmalıyız ve yüksek okul

gençlerini bu teşkilata almalı ve bunların arasına köy çocuklarını da katmalıyız. Deprem, çığ düşmesi gibi doğal afet olaylarında bu gençlerden yararlanmalıyız. İkinci öneri Doğu bölgesine doğru belirlenen bazı yerlerde bir an önce uçak üsleri oluşturmalyız. Askeri uçaklar dışında sivil uçakların da rahatlıkla gidebileceği imkânı oluşturmalyız. Bu doğrultuda uçak ve “iski” denen bu sporun memleket için ne kadar gerekli olduğunu anlatmalı ve kaliteli geçler yetiştirmeliyiz (ZC VI, 1940, s. 48-49).

Deprem bölgesindeki cezaevlerinin bir kısmı yıkılmış bir kısmı ise aldığı hasardan dolayı kullanılamaz hale gelmiştir. Ağır hasar alan cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin güvenlik, iâşe ve düzenlerinin sağlanması imkânsız veya tehlikeli olduğu için bunların başka illere nakledilmesi düşünülmüş fakat yeterli araç olmaması ve ortaya çıkan olumsuz şartlar nedeniyle nakilleri imkânsız bir hal almıştır (ZC VI, 1940, s. 51).

Zelzele mıntıklarında tetkiklerde bulunmak ve buralarda yapılacak inşaatın şeklini tespit etmek üzere gidecek olan heyet, Mart ayı başlarında şehirden hareket edecektir. Heyetin bu kadar gecikmesi, bu havalinin karla örtülü olmasından iler gelmektedir. Heyetin zelzele mıntıkasında tetkik edeceği saha, 160.000 km’lik bir sahadır ve buradaki tetkikler iki ay kadar devam edecektir. Tetkiklerin önce inşaat yapılacak sert temelli sahaların tespiti, ikinci olarak ise mıntıkanın jeolojik bir haritasının yapılarak hükümete verilmesi olacak şekilde iki aşaması olacaktır. Bu görev ile ilgili Maarif ve Ziraat Vekaletleri başta olmak üzere ilgili diğer vekaletler adına da uzman kişiler görevlendirileceklerdir (Tan Gazetesi, 14 Şubat 1940, s. 2).

Eski Erzincan şehrinin şimalinde askeri ortaokuldan itibaren şimale doğru olan Trabzon şosesi üzerinde yeni Erzincan şehrinin kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Bu hafta içerisinde Erzincan’a en yakın köy olan ve depremde yıkılan Yalnızbağ köyünün de temelleri açılmış ve köylü için ev yapımına

başlanmıştır. Ayrıca yıkılan diğer köylerin iyileştirilmesi için valilik tarafından da ayrıca düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yapılan evler ve dükkânlar belirli bir plan çerçevesinde yapılmış ve gelişi güzel inşaatlar için izin verilmemiştir (Tan Gazetesi, 17 Şubat 1940, s. 3).

Bolu valiliğinin tensibiyle çağrılan merkez kazası içindeki tüm muhtarlar ile yapı ustalarının Halkevinde yaptıkları toplantıda Nafia müdürü tarafından zelzelenin sebep olduğu tahribatta bina inşaatının tesirleri etrafında bir konferans verilmiştir. Bu konferansta Nafia Vekaletince hazırlanarak gönderilmiş olan köy ev tipleri de gösterilmiş ve bu tarz inşaatların faydaları anlatılmıştır. Alınmış olan bir karara göre yapı ustalarına Nafia Müdürlüğü tarafından birer ehliyet vesikası verilecek ve sakat şekilde inşaatı devam edecek olanların ellerindeki vesikalar geri alınmak suretiyle işten menedileceklerdir (Ulus Gazetesi, 19 Nisan 1944, s. 2).

Ülkemizde 1930 yılında kabul edilen 1580 Sayılı “*Belediye Kanunu*”, 1944 yılında yürürlüğe giren “*Yersarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun*” ve 1948 yılında yasalaşan “*Bina Yapımı Teşvik Kanunu*” gibi düzenlemeler neticesinde yapılaşmalar üzerindeki gerekli denetimler için şartlar oluşturulmuştur. Fakat ülkemizde 1950’li yıllarla birlikte ortaya çıkmaya başlayan hızlı göç ve plansız sanayileşme hareketleri nedeniyle kaçak yapılaşma ve çarpık kentleşme olguları hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. 1956 yılında kabul edilen 6785 sayılı yeni “*İmar Kanunu*” ile ülkenin konut ve yerleşme başta olmak üzere sanayileşme, yapılaşma süreçleri üzerinde daha etkili adımlar atılarak bu yapıların ortaya çıkarılmasında merkezi yönetimin kontrolü sağlanmak istemiştir. Söz konusu gelişmeleri gerçekleştirmek için 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığının kurulmuş fakat hızlı ve çarpık kentleşme olguları ile denetimsiz ve kaçak yapılaşma eğilimlerine engel olunamamıştır (Tercan, 2008, s. 112).

Cumhuriyet sonrası ülkemizde 1930 yılında yürürlüğe girmiş olan 1580 sayılı “*Belediyeler Kanunu*” ile belediyelere yerleşme ve yapılaŐmalarla ilgili denetim görevi ve ilave olarak da ihtiyaç sahipleri için konut inşa ettirilmesi sorumluluğu yüklenmiŐtir. Erzincan depreminden sonra hükümet, büyük zararlar  yol açan bu afet sonrasında yasal düzenleme yapma ihtiyaç duymuştur. Çıkartılan 3773 sayılı kanunla, ilk kez depremde etkilenenlere vergi affı getirilmiŐ, evleri yıkılanlara arsa ve yapı malzemesi ücretsiz olarak verilmiştir (Gürel & Uzunlar, 2004, s. 246).

7- SONUÇ

Osmanlı’da afet yönetimi genellikle toplum dayanıŐması ve yerel inisiyatiflere dayanırken Cumhuriyet ile devlet, depremlerle mücadelede daha aktif bir rol üstlenmiştir. Afet bölgelerinde hızlı müdahale, yeniden inşa ve barınma hizmetleri sağlanırken halkın depremlere hazırlıklı olması için bilinçlendirme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde devletin sosyal sorumluluk anlayışı güçlenmiŐ ancak uygulama yönünde ise bazı eksiklikler devam etmiştir.

Cumhuriyet hükümetleri, maruz kaldığı ağır doğal afet olayları karşısında Osmanlı Devleti’nden kalan yasal düzenlemelerle çözümler bulmaya çalışmıştır. 1939 yılında Erzincan merkezli 14 ili etkileyen büyük deprem, 1923-1960 yılları arasındaki deprem politikalarının belirlenmesinde ve hükümetlerin, depremlerin  nlenmesine yönelik bakış açısının değiŐmesinde çok etkili olmuştur.

Hükümetler, depremler için 1935 yılında Maden Tetkik Arama Enstitüsü, 1941’de Deprem Araştırma Enstitüsü gibi kurumları açarken 1945 yılı itibarıyla Türkiye’de deprem bölgeleri haritalarının hazırlanmasını da tamamlamıŐtır.

Deprem politikaları arasında doğal afetlere uğrayan yerlerin jeolojik açıdan tetkiklerini yapmak üzere hükümetler tarafından yurtdışından jeologlar, şehircilik uzmanı olan planlayıcılar getirilmek suretiyle deprem zararlarının azaltılması için çalışmalar yapılmıştır.

Bu dönemde, depremlerin yıkıcı etkileriyle mücadele etmek amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Erzincan depremine kadar olan dönemde yapılan düzenlemeler genellikle deprem sonrasında neler yapılacağına yönelik olmuştur. Bu dönem, afetler özelinde depremler hususunda kurumsal altyapının oluşmasının ve bilimsel yaklaşımların teşvik edilmesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Deprem sonrasında 1944 yılında yayımlanmış olan Deprem Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında yönetmelik ile, deprem öncesinde yapılabilecek ve depremin etkilerinin önceden azaltılabilmesi için dayanıklı yapıların yapılması zorunlu tutulmuştur. Bu yönetmelik, daha sonra yapılmış olan yönetmelikler için esas oluşturmuş ve deprem mühendisliği konusunda bir başlangıç noktası oluşturmuştur.

1959 yılında yürürlüğe giren Afet Kanunu ile Türkiye’de afet yönetimi hukuksal bir statü çerçevesinde yer almaya başlarken 1960 sonrası dönem için de genel afet politikalarının belirlenmesi sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü. (1986). Deprem. Ankara.

Cumhuriyetin 17. Yılında İmar İşleri. (1940). Bayındırlık İşleri Dergisi içinde 7 (5), (205-

214). İstanbul: Nafia Vekâleti Neşriyat Müdürlüğü.

Cumhuriyetin 23. Yılında Yapı ve İmar İşleri. (1946). Bayındırlık Dergisi içinde, (135-180).

İstanbul: Bayındırlık Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü.

Cumhuriyetin 24. Yılında Yapı ve İmar İşleri. (1947). Bayındırlık Dergisi içinde, (125-168).

Ankara: Sakarya Basımevi.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA). 30.18.1.2 – 107.97.8 – 06/02/1945.

CCA. 30.18.1.2 – 115.73.10 – 05/12/1947.

CCA. 30.18.1.2 -125.25.19 - 29/03/1951.

CCA. 30.18.1.2 -125.33.19 - 26/04/1951.

İmar ve İskân Bakanlığı (1973). 50 Yılda İmar ve Yerleşme. Ankara: Mesken Genel

Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı.

T.C. Resmî Gazete (RG). S.2290, 21/06/1933.

RG. S.4111, 14/01/1939.

RG. S.4219, 30/05/1939.

RG. S.4399, 02/01/1940.

RG. S.4409, 13/01/1940.

RG. S.4412, 17/01/1940.

RG. S.4416, 25/01/1940.

RG. S.4921, 25/09/1941.

TBMM Zabıt Ceridesi (ZC) (1939). D.6, C.7, B.18, 27 Aralık.

ZC. (1940). Devre: VI, Cilt: 8, İçtima: 1, İnikad: 23, 10 Ocak.

TBMM Deprem Raporu. D.27, Y.4, S.278, Temmuz 2021.

T.C. İçişleri Bakanlığı Türkiye’de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu (2004). Ankara.

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi, Zelzele mıntıkasındaki işler 16 Ocak 1940, s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi, Memlekette yardım. 24 Ocak 1940.

Cumhuriyet Gazetesi, Şehirde yardım. 30 Ocak 1940.

Cumhuriyet Gazetesi, Felaketzedelere yardım. 30 Ocak 1940.

Tan Gazetesi, Zelzele mıntıkasına gidecek heyet. 14 Şubat 1940.

Tan Gazetesi, Erzincan yeniden kuruluyor. 17 Şubat 1940.

Ulus Gazetesi, Zelzeleye karşı. 14.01.1940.

Ulus Gazetesi, Memleketi yer depremlerinin tesirlerinden korumak için esaslı bir kanun projesi hazırlandı, 13 Ocak 1944, s. 1-2.

Ulus Gazetesi, Yurtta yer depreminin zararlarını önlemek için tedbirler alınıyor, 2 Şubat 1944,

s. 1-4.

Ulus Gazetesi, Bolu’da depreme dayanıklı evlerin yapılması, 19 Nisan 1944, s. 2.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ağaoğlu, A., Çelik, A. & Ceylan, R. (1993). Cumhuriyetin 70 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.

Arslan, R. (2017). 1957 Fethiye depremi ve bölgeye etkileri. Turkish Studies, 12 (35), 33-47.

Belli, H., Bacanlı, M., Gündoğdu, Ş. T. & Yaman, M. M. (2018). AFAD Türkiye’de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Arslantaş, N. (2014). Zelzele. TDVİA, 44, 227-231.

Cansız, S. (2022). Türkiye’de kullanılan deprem yönetmeliklerinin özellikleri ve eşdeğer yatay deprem yükü hesabının değişimi. Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi, 14 (1), s. 58-71.

İzburak, R. (1940). Yer sarsıntıları ve buna karşı alınabilecek tedbirler. CHP Konferanslar Serisi 23. Kitap içinde (3-19). Ankara: TBMM Kütüphanesi.

Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A. & Tunçay, M. (2005). Cumhuriyet Ansiklopedisi-I (1923-1940). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ersel, H., Kuyaş, A., Oktay, A. & Tunçay, M. (2005). Cumhuriyet Ansiklopedisi-II (1941-1960). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gezgin, M. (2018). Türkiye’de afet yönetimi politikası ve sorunları: Soma maden kazası örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya Gürel, N. & Uzunlar, M. (2004). Türkiye’de doğal afetlerin ekonomik etkilerinin azaltmayayönelik hukuksal çabalar. Öneri Dergisi, 6 (22), s. 245-249.

Kemaloğlu, M. (2015). Türkiye’de afet yönetiminin tarihi ve yasal gelişimi. Akademik Bakış Dergisi, 52, Kasım-Aralık, 126-147.

Kocabey, E. . (2017). Mevcut betonarme binalarda kullanılan güçlendirme yöntemlerinin hasar olasılığı bağlamında

Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tercan, B. (2008). Afet bölgelerinde yeniden yerleştirme ve İşkân politikaları: Doğubayazıt afetzede yerleşim alanları uygulama rneği. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TÜRKİYE'NİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE BİR DÖNÜM NOKTASI: 12 MART 1971 MUHTIRASI VE ETKİLERİ

Olkan SENEMOĞLU⁸

Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU⁹

1. GİRİŞ

Türkiye'nin modern siyasi tarihinde, askeri müdahaleler ve muhtıralar, demokratikleşme sürecinin sürekli olarak kesintiye uğramasına yol açan önemli dönüm noktalarını oluşturmuştur. Bu bağlamda, 12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'de yalnızca siyasi rejimi değil, toplumsal yapıyı ve demokratik kurumların işleyişini de derinden etkileyen bir müdahale olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamda artan siyasi kutuplaşma, öğrenci ve işçi hareketlerinin yükselişi ve ekonomik istikrarsızlık, 12 Mart Muhtırasına zemin hazırlayan faktörler arasında yer almıştır. Muhtıra, görünüşte siyasi bir uyarı niteliğinde olsa da aslında Türkiye'de askeri vesayetin güçlenmesine, demokratik süreçlerin sekteye uğramasına ve

⁸ Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, olkansenemoglu@gmail.com ORCID: 0000-0001-6290-6631,

⁹ Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulu Yerel Yönetimler Bölümü sheida_bükrücü@hotmail.com ORCID: 0000-0002-1170-317X

toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine yol açmıştır. Bu müdahale, sadece dönemin siyasi atmosferini değil, Türkiye'nin siyasal tarihini şekillendiren uzun vadeli sonuçlar doğurmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 12 Mart 1971 Muhtırasına giden süreçleri, muhtıranın uygulamalarını ve sonuçlarını kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Bu bağlamda makale, 1960'lı yılların sonunda Türkiye'nin iç ve dış dinamiklerini, askeri müdahale gerekçelerini ve bu müdahalenin siyasi, toplumsal ve ekonomik etkilerini ele almayı hedeflemektedir. 12 Mart Muhtırasını, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde bir kesinti olarak ele alırken, aynı zamanda muhtıranın, siyasi istikrarsızlık, otoriterleşme ve toplumsal kutuplaşma bağlamındaki etkilerini Antonio Gramsci'nin "hegemonya krizi" kavramıyla ilişkilendirerek incelemektedir.

Çalışmanın temel sorunsalı, 12 Mart Muhtırasının, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini nasıl etkilediği ve bu müdahalenin neden demokratik kurumların işleyişinde derin bir kırılmaya yol açtığıdır. Bu bağlamda şu sorulara yanıt aranmaktadır: 12 Mart Muhtırasına zemin hazırlayan siyasi, toplumsal ve ekonomik koşullar nelerdir? Bu muhtıra, demokratik süreçleri nasıl kesintiye uğratmış ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiştir? Son olarak, bu müdahalenin uzun vadeli sonuçları nelerdir?

Çalışma, tarihsel ve sosyolojik yöntemleri bir arada kullanarak nitel bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. 1960'lı yıllarda Türkiye'deki siyasi kutuplaşma, ekonomik kriz ve toplumsal hareketler, literatür taraması ve dönemin kaynaklarının analizi yoluyla incelenmiştir. Antonio Gramsci'nin hegemonya krizi yaklaşımı, 12 Mart Muhtırasının ideolojik ve yapısal etkilerini değerlendirmek için kuramsal bir çerçeve sağlamaktadır. Bu yöntemle, muhtıranın Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısı üzerindeki etkileri derinlemesine analiz edilmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, 12 Mart 1971 Muhtırasını sadece bir askeri müdahale olarak değil, Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki yapısal sorunları ortaya koyan bir kırılma noktası olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, muhtırayı yalnızca tarihsel bir olay olarak ele almak yerine, Türkiye'nin siyasi tarihine ışık tutan daha geniş bir bağlamda tartışmayı hedeflemektedir.

2. 1971 MUHTIRASINA GİDEN SÜREÇ

1968-1969 yılları arasında Türkiye'de yaşanan derin siyasi kriz, 27 Mayıs darbesinin önemli isimlerinden olan Sadi Koçaş¹⁰'ın yeniden sahneye çıkmasıyla daha da belirginleşmiştir. Ordu içindeki gizli bir örgütlenmenin devrim yapma planları ve Koçaş'a hükümet kurma teklifi, Türkiye'deki siyasi istikrarsızlığın ve askeri müdahale olasılığının arttığını göstermektedir. Koçaş'ın belirlediği hükümet kadrosunun 12 Mart Muhtırası sonrasındaki hükümetle benzerlikleri, bu dönemdeki siyasi aktörlerin hedefleri ve beklentileri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Ertuğrul Alatlı ile olan yazışmaları ise, o dönemdeki siyasi tartışmaların yoğunluğunu ve aktörlerin tutumlarındaki değişimi gözler önüne sermektedir. Bu süreç, Türkiye'nin siyasi tarihinde sıkça tekrarlanan askeri müdahale eğiliminin ve siyasi sistemin kırılganlığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Bilget, 2002:28).

¹⁰Sadi Koçaş, hem askeri hem de siyasi kariyerinde önemli başarılarla imza atmış, çok yönlü bir profile sahip bir devlet adamıdır. Cumhuriyet Senatosu üyeliği ve CHP milletvekilliği gibi görevlerin ardından, 12 Mart Muhtırası sonrası kurulan hükümette başbakan yardımcılığı yapmıştır. Koçaş'ın bu dönemdeki siyasi duruşu, hükümet programının uygulanmasına imkân kalmadığı gerekçesiyle istifa etmesiyle dikkat çekmektedir. Bu durum, onun prensiplerine bağlı ve kararlı bir siyasetçi olduğunu göstermektedir. Koçaş, siyasi hayatı boyunca hem askeri disiplin ve bilgi birikimini hem de siyasi tecrübesini bir araya getirerek, Türkiye siyasetine önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Koçaş, M. S. (1978). *12 Mart anıları*. Genel dağıtım, Cem-May Dağıtım; Koçaş, M. S. (1977). *Atatürk'ten 12 Mart'a* (Vol. 1). Dogus Matbaası.

1960'lı yılların sonunda Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık, ordu içindeki belirsizlikleri artırarak, farklı ideolojilere sahip subay gruplarının gizli örgütlenmelerine zemin hazırlamıştır. Bu örgütlenmeler, 27 Mayıs Darbesi'nin yarattığı boşluğu doldurmak amacıyla bir araya gelerek, gelecekteki olası müdahaleler için daha planlı ve kontrollü bir yapı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Atatürkçülük ve çok partili demokrasi gibi ideolojileri benimseyen bu örgütlenmeler, siyasi sistemi yeniden şekillendirme ve ülkeyi istenen yönde yönetme iddiasında bulunmuşlardır. Ancak bu gibi askeri müdahale girişimleri, Türkiye'nin siyasi istikrarını daha da zedelemiş, sivil-asker ilişkilerini gerginleştirmiş ve demokratikleşme sürecini önemli ölçüde yavaşlatmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısını olumsuz etkileyen önemli bir dönüm noktası olmuş ve uzun yıllar süren tartışmalara neden olmuştur (Bilbilik, 2013: 534).

1971 Muhtırası, Türkiye'de artan siyasi istikrarsızlık ve şiddet olayları gerekçesiyle gerçekleştirilmiş bir askeri uyarı mahiyeti taşımaktadır. Muhtıra, ülkede anarşinin hâkim olduğunu ve Atatürkçü ilkelerden uzaklaşıldığını iddia ederek, güçlü ve kararlı bir yönetim kurulması gerektiğini savunmaktadır. Ancak muhtıranın asıl amacı, sol eğilimli siyasi hareketleri ve sendikaları hedef almak olmuştur. Bu durum, muhtıranın demokratik süreçleri sekteye uğrattığını ve Türkiye'de askeri vesayetin güçlenmesine neden olduğunu gözler önüne sermektedir. 1961 Anayasası ile amaçlanan iktidar paylaşımı ve kuvvetler ayrılığı mekanizmaları, 12 Mart Muhtırası ile büyük ölçüde etkisiz hale gelmiştir (Zürcher, 2013: 357, 375-376).

12 Mart Muhtırası sonrası gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler, Türkiye'nin siyasi sisteminde önemli değişikliklere yol açmıştır. Cumhuriyet Senatosu¹¹, Anayasa Mahkemesi¹² ve Milli Güvenlik Kurulu¹³ gibi yeni kurumların oluşturulmasıyla denetleme mekanizmaları güçlendirilmeye çalışılmıştır. Yargı, medya ve üniversitelerin özerkliği güvence altına alınmak istense de pratikte siyasi baskılar bu özerkliği sınırlamıştır. Seçim sisteminin nispi temsile geçirilmesiyle çok partili siyaset teşvik edilmiş olsa da siyasi istikrarsızlık sorunu çözülememiştir. Bu dönemde yapılan değişiklikler, 1961

¹¹ Türkiye'de 1961 Anayasası ile kurulan Cumhuriyet Senatosu, Osmanlı Ayan Meclisi'nden izler taşıyan, iktidarın yetkilerini denetleme ve toplumsal uzlaşmayı sağlama amacıyla tasarlanmış bir üst meclis olarak konumlandırılmıştır. Halk tarafından seçilen milletvekillerinin yanı sıra cumhurbaşkanı tarafından atanan üyelerden oluşan Senato, Türkiye'nin siyasi sisteminde dengeleyici bir rol oynaması bekleniyordu. Ancak, 1980 darbesiyle birlikte kaldırılan Senato, beklenen tüm sonuçları verememiş olsa da Türkiye'nin siyasi deneyiminde önemli bir yer edinmiştir. Senato deneyimi, iktidarın yetkilerinin sınırlandırılması, siyasi kararların daha dikkatli alınması ve toplumun farklı kesimlerinin temsili gibi konularda önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ayrıntılı Bilgi için bkz: Özgüşi, T., (2011). Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri. *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), 291-323.

¹² Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, ülkenin siyasi ve hukuki tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1961 Anayasası ile ilk kez anayasal bir kurum olarak düzenlenen Mahkeme, yasaların anayasaya uygunluğunu denetlemek, temel hak ve özgürlükleri korumak ve böylece hukukun üstünlüğünü sağlamak gibi kritik görevler üstlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Tunç, H., Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları). Yetkin Yayınları, Ankara 1997; Atay, E. E., "Anayasa Yargısı Kıta Avrupa Modeli", Prof. Dr. Ali Naim İnönü'ye Armağan. Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009, s. 1077-1107.

¹³ II. Dünya Savaşı sonrası dünyada yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler, ülkelerin ulusal güvenliklerini daha etkin bir şekilde yönetme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, birçok ülkede ulusal güvenlik konularında karar alma süreçlerine yardımcı olacak danışma organları oluşturulmuştur. Türkiye'de de bu anlayışla 1949 yılında Milli Savunma Yüksek Kurulu (MSYK) kurulmuştur.

Ancak, 1961 Anayasası ile daha kapsamlı ve yetkili bir kuruma ihtiyaç duyulmuş ve Milli Güvenlik Kurulu (MGK) oluşturulmuştur. MGK, "milli güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasına yardımcı olmak üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirmek" gibi önemli bir göreve sahip olmuştur. Bu geçişle birlikte, Türkiye'de ulusal güvenlik konularında daha merkeziyetçi ve kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sezen, S., (2000). Milli Güvenlik Kurulu Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 33(4), 63-83.; Torun, A., (2017). Türkiye'de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 42-58.

Anayasası'nı "lüks" olarak nitelendiren o dönemki siyasilerin, daha otoriter bir yönetim anlayışına sahip olduklarını göstermektedir. Netice itibarı ile 12 Mart Muhtırası sonrası yapılan anayasal düzenlemeler, Türkiye'de demokratikleşme sürecinde önemli bir duraklamaya neden olmuş ve siyasi istikrarsızlığın derinleşmesine sebebiyet vermiştir (Kuzu, 1990: 10; Korkut, 2017; Demirci, 2008: 650).

1961 Anayasası ile başlayan çoğulculuk, Türkiye'de öğrenci ve işçi hareketlerinin yükselişini tetiklemiş, ancak siyasi kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Özellikle öğrenciler arasında radikal sol görüşler yaygınlaşırken, işçiler de daha fazla hak talep eder duruma gelmiştir. Artan siyasi şiddet ve toplumsal huzursuzluk, 12 Mart 1971 Muhtırasına zemin hazırlamıştır. Askeri müdahale ile siyasi hayat askeri vesayete bağlanmış, demokratik süreçler sekteye uğramış ve ülke uzun yıllar sürecek otoriter bir rejimin etkisi altına girmiştir (Karatepe, 2009: 235). 1961 Anayasası, demokratik bir dönüşümün önemli bir adımı olsa da pratikteki uygulamalar, anayasanın ruhuna aykırı hareket edildiğinin kanıtı niteliğindedir. Özellikle 12 Mart Muhtırası sonrası yapılan değişiklikler, Türkiye'de siyasi hayatı uzun yıllar etkileyen otoriter bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye'de demokratikleşme sürecinin sürekli olarak kesintiye uğramasına sebebiyet vermiştir (Karatepe, 2009: 236).

12 Mart Muhtırası, Türkiye'de yaşanan derin bir hegemonya krizinin askeri bir müdahaleyle sonlandırılma çabası olarak da değerlendirilebilmektedir. İşçi sınıfı, köylü, gençlik ve kamu çalışanlarının artan talepleri, siyasi partiler arasındaki derin bölünmeler, devletin farklı organları arasındaki çatışmalar ve ekonomideki tıkanmalar, mevcut siyasi yapının sürdürülemezliğini ortaya koymuştur. Hâkim sınıfın temsilcileri, bu durumun ülkeyi yönetilemez hale getirdiğini savunarak askeri bir müdahaleyi meşrulaştırmışlardır. 12 Mart Muhtırası ile Türkiye, uzun yıllar sürecek siyasi istikrarsızlık ve otoriter bir rejimin etkisi altına girmiştir. Bu süreç hem demokratik kurumların

zayıflamasına hem de toplumdaki kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmuştur. Hâkim sınıfın temsilcilerinin mevcut hükümetin temsil kabiliyetini yitirdiğine dair açıklamaları, günümüzde sıkça karşılaştığımız siyasi ve ekonomik krizlerin Antonio Gramsci'nin "hegemonya krizi" (Bükrücü Kazkondu ve Aydılek, 2015) kavramıyla nasıl açıklanabileceğine dair önemli bir örnek sunmaktadır. Ekonomideki derinleşen tıkanmalar ve toplumsal huzursuzluk, hâkim sınıfın toplum üzerindeki meşruiyetini zayıflatmakta, böylece hegemonya krizinin belirtilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, Gramsci'nin de vurguladığı gibi, sadece ekonomik değil aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir kriz olarak değerlendirilebilir. Hâkim sınıfın, toplumun geniş kesimlerinin beklentilerini karşılayamaması ve değişen koşullara uyum sağlayamaması, yeni siyasi hareketlerin ve ideolojilerin yükselişine zemin hazırlamaktadır (Atılcan, 2015: 637).

12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'de yaşanan derin siyasi ve toplumsal krizin bir sonucu olarak gerçekleşen askeri bir müdahaledir. Görünüşte iktidardaki Adalet Partisi'ne (AP) yönelik bir uyarı gibi dursa da muhtıranın asıl hedefi sol hareketler ve komünizm tehdidi olarak algılanan ideolojiler olmuştur. Bu müdahale, 27 Mayıs Darbesi'nden farklı olarak doğrudan iktidarı ele geçirmek yerine, mevcut hükümeti istifa etmeye zorlamıştır. Muhtıra sonrasında Türkiye, uzun yıllar sürecek siyasi istikrarsızlık, otoriter yönetim ve insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalmıştır. Askeri vesayetin güçlenmesi, demokratik kurumların zayıflaması ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesi, 12 Mart Muhtırası'nın en önemli sonuçları arasında yer almaktadır (Zürcher, 2013: 376).

1961 Anayasası, Türkiye'ye çok partili demokrasi ve siyasi hayata katılım özgürlüğü getirmiştir. Bu durum, sol görüşlü siyasi partilerin ve hareketlerin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi örgütlü solun Mecliste temsil edilmesi, siyasi arenada yeni bir güç dengesi oluşturmuştur. 1960'lı yılların sonunda Türkiye'de sağ-

sol çatışmaları giderek şiddetlenmiştir. Bu çatışmalar, siyasi istikrarsızlığı artırmış ve toplumda derin yaralar açmıştır. Dönemin ekonomik sorunları, siyasi kutuplaşmayı daha da derinleştirmiştir. Ekonomik büyümedeki yavaşlama, işsizlik ve enflasyon gibi sorunlar, hükümetlerin popürlüğünü kaybetmesine neden olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), kendisini “vatani ve milleti korumakla” görevli görmüş ve siyasi hayata sık sık müdahale etmekten kaçınmamıştır. 12 Mart Muhtırası, bu anlayışın bir ürünü olarak da değerlendirilebilmektedir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Batı blokunun bir üyesi olarak konumlanmıştır. Bu durum, Türkiye’deki siyasi gelişmeleri de etkilemiş ve sol hareketlere yönelik endişeleri artırmıştır. 12 Mart Muhtırası, Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Muhtıra, sadece sol hareketleri değil, aynı zamanda Türkiye’nin demokratik değerlerini ve siyasi istikrarını da hedef almıştır. Bu nedenle, Muhtırayı sadece bir anlığına olup bitmiş bir olay olarak değil, aynı zamanda Türkiye’nin siyasi ve toplumsal yapısını şekillendiren bir süreç olarak değerlendirmek gerekmektedir.

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında iktidara gelen Nihat Erim hükümeti döneminde yapılan anayasa değişiklikleri, Türkiye’nin demokratik yapısında önemli bir kırılma yaratmıştır. Bu değişikliklerle, 1961 Anayasası’nda yer alan temel hak ve özgürlükler kısıtlanmış, özellikle de ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü gibi kritik haklar üzerindeki sınırlamalar artırılmıştır. Yargının bağımsızlığı zayıflatılarak yürütmenin etkisi güçlendirilmiş, gözaltı süreleri uzatılmış ve siyasi partilerin faaliyet alanları daraltılmıştır. Bu düzenlemeler, muhtıranın temel hedeflerinden biri olan sol hareketlerin güçlenmesini engellemek ve siyasi sistemi daha otoriter bir hale getirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 12 Mart Muhtırası sonrası anayasa değişiklikleri, Türkiye’de uzun yıllar sürecek siyasi istikrarsızlık, otoriter yönetim ve insan hakları ihlallerinin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Ayan, 2007:6).

12 Mart Muhtırası sonrasında yaşanan siyasi infazlar, Türkiye'nin demokratik tarihinde kara bir leke olarak yer almaktadır. Özellikle Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) davası ve Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan gibi gençlerin idam edilmesi, o dönemde yaşanan siyasi baskıların ve hukukun yerini keyfi uygulamaların almasının çarpıcı bir göstergesi olmuştur. Bu idamlar, sadece yasal bir sürecin sonucu olarak değil, aynı zamanda sol hareketlere yönelik siyasi bir hesaplaşmanın ürünü olarak değerlendirilebilir. İdam kararlarının meclisteki sağ çoğunluk tarafından onaylanması ve “bölücü komünist akımları yok etme” gibi gerekçelerle verilmesi, bu idamların siyasi bir amaçla gerçekleştirildiğinin en açık kanıtıdır. Bu dönemde yaşanan siyasi infazlar, Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesinin zayıflatılması, insan haklarının hiçe sayılması ve demokratik siyasetin önünün kapatılması gibi ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu olaylar, Türkiye'nin siyasi tarihindeki karanlık sayfalardan biri olarak hafızalarda yer etmiştir (Oran, 2002:670).

12 Mart Muhtırası sonrasında, merkez sağ ve sol partilerin dışındaki siyasi ve ideolojik oluşumlar, özellikle İslamcı ve sol radikal hareketler, siyasi arenada daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Bu durum, 12 Mart'ın yarattığı siyasi boşluk, Soğuk Savaş'ın etkileri, toplumsal değişimler ve siyasi sistemin yetersizlikleri gibi faktörlerle tetiklenmiştir. Bu yeni aktörlerin yükselişi, siyasi kutuplaşmayı derinleştirerek şiddet olaylarını artırmış ve toplumsal huzursuzluğun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Siyasi güçler dengesindeki bu kayma, geleneksel siyasi partilerin etkisini azaltarak, nihayetinde 12 Eylül askeri darbesine zemin hazırlamıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilir. Muhtıra, siyasi istikrarsızlık, sağ-sol çatışmaları ve öğrenci hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönemde, askerin siyasi hayata müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Bu süreçte, demokratik kazanımların büyük

ölçüde ortadan kaldırıldığı, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, yargının bağımsızlığının zedelendiği ve siyasi baskıların yoğunlaştığı otoriter bir rejimin temelleri atılmıştır. Anayasanın önemli maddelerinde yapılan değişiklikler, siyasi partilerin faaliyet alanlarını daraltmış, ifade özgürlüğünü kısıtlamış ve siyasi muhalefeti sindirmeyi amaçlamıştır. Özellikle Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan gibi gençlerin idam edilmesi, muhtıranın siyasi sonuçlarının en çarpıcı örneklerinden biri olarak gösterilebilir. 12 Mart Muhtırası, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini önemli ölçüde geriletirken, uzun yıllar sürecek siyasi istikrarsızlık ve toplumsal kutuplaşmanın da temel nedenlerinden biri olmuştur (Zürcher, 2013:373).

3. ÖĞRENCİ OLAYLARI

1967 yılı başlarında cereyan eden öğrenci eylemleri Atlantik'in her iki yakasında da devasa boyutlara ulaşmıştır. Üniversite gençliği, üniversitelerin daha özgür olmasını istemekte ve üniversitelerin yalnızca öğrencilere ait olduğu fikrini her fırsatta dile getirmektedirler. Bu durum sadece Türkiye değil dünyadaki birçok ülkede aynı biçimde cereyan etmiştir.

Muhtıraya giden süreçte, öğrenci hareketlerinin yükselişi, siyasi partiler arasındaki çekişmeler, ekonomik sorunlar ve soğuk savaşın etkileri gibi bir dizi faktör etkili olmuştur. Özellikle öğrenci hareketleri, sadece üniversite içindeki sorunlarla sınırlı kalmayıp, ülkenin genelinde yaşanan siyasi ve sosyal sorunlara karşı duyarlı bir tavır sergilemişlerdir. Ancak bu hareketlerin zaman zaman şiddete dönüşmesi ve siyasi istikrarsızlığı artırması, askeri müdahalenin gerekçesi olarak gösterilmiştir. AP hükümetleri döneminde yaşanan siyasi kutuplaşma, ekonomik sorunlar ve askeri vesayet tartışmaları, muhtıranın kaçınılmaz hale geldiği yönündeki görüşleri güçlendirmiştir. 12 Mart Muhtırası ile birlikte Türkiye, demokratik kazanımlarının bir kısmını kaybetmiş, siyasi baskıların arttığı ve temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir döneme girmiştir. Bu süreç,

Türkiye'nin siyasi ve sosyal hayatında derin izler bırakmış ve uzun yıllar sürecek siyasi istikrarsızlığın da temel nedenlerinden biri olmuştur (Sakallıoğlu, 1994:62).

Muhtıraya giden süreçte, 1960'lı yıllarda yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümler, siyasi istikrarsızlığı derinleştirerek muhtıraya zemin hazırlamıştır. Hızlı kentleşme, göç, ekonomik büyüme ve eşitsizlik gibi faktörler, toplumsal hoşnutsuzluğu artırarak siyasi istikrarsızlığa katkıda bulunmuştur. Ayrıca, 1968¹⁴ olayları olarak bilinen öğrenci hareketleri, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de mevcut düzene yönelik eleştirileri güçlendirmiştir. Bu hareketler, başlangıçta üniversitelerin fiziksel koşulları ve eğitim olanakları gibi konulara odaklansa da kısa sürede siyasi taleplere dönüşmüş, demokratikleşme, sosyal adalet ve özgürlükler konusunda taleplerde bulunmuşlardır. Ancak bu hareketlerin zaman zaman şiddete dönüşmesi ve siyasi istikrarsızlığı artırması, askeri müdahalenin gerekçesi olarak gösterilmiştir. Siyasi kutuplaşma, ekonomik krizler ve askeri vesayet gibi diğer faktörlerle birlikte, 12 Mart Muhtırasına giden süreçte önemli bir rol oynayan sosyal ve ekonomik değişimler, Türkiye'nin siyasi ve sosyal hayatında derin izler bırakmıştır (Ayan 2007:4). 1967 yılının 15 Temmuz'unda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ye ait olan meşhur 6. Filoya solcu öğrenciler tepki göstermişlerdir. Bu

¹⁴ **1968 kuşağı**, 1960'lı yıllarda dünya genelinde yaşanan sosyal ve siyasi değişimlerin sembolü haline gelmiş bir gençlik hareketidir. Bu hareket, özellikle Batı dünyasında, Vietnam Savaşı'na karşı çıkış, sivil haklar mücadelesi, öğrenci isyanları ve yeni bir yaşam tarzının arayışı gibi konularda yoğunlaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Bulut, F., (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 123-149; Öztürk, E. (2018). Türkiye ve Fransa'da 1968: Fransa'daki Mayıs Ayaklanmasını Başlatan Öğrenci Hareketinden Farklı Yönleriyle Türkiye'de Sosyalist Öğrenci Hareketi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 371-415; Şen, N. (2017). 12 Mart 1971 Askerî Muhtırası (Darbesi) ve Bunun Karşısında Yer Alan 68 Kuşağı'nı Konu Alan Bir Roman; 47'liler. *Electronic Turkish Studies*, 12(22).

çatışma ortamı sonraki çatışma ortamlarını da beraberinde getirmiştir. Artık öğrenciler arasındaki bu hareketlilik toplumsal hareketliliğin de tetikleyicisi olmuştur.

Türkiye'deki 68 Hareketi, Avrupa'daki öğrenci hareketleriyle ortak noktalara sahip olsa da siyasi, sosyal ve kültürel bağlamın farklılığı nedeniyle kendine özgü bir karakter sergilemiştir. Avrupa'da daha çok tüketim kültürü, savaş karşıtlığı ve hippie kültürü gibi konulara odaklanan hareketler, Türkiye'de siyasi iktidara ve mevcut düzene karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış, milliyetçilik, sosyal adalet ve demokratikleşme gibi konulara yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin daha geç sanayileşmesi, siyasi istikrarsızlıklar, askeri vesayet ve geleneksel toplumsal yapı gibi faktörler, hareketin karakterini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almıştır. Bu farklılıklar, Türkiye'deki hareketin daha çok siyasi bir boyut kazanmasına ve toplumsal dönüşümlerin daha yavaş ilerlemesine neden olmuştur. Avrupa'daki hareketlerin daha çok liberal ve bireysel haklar üzerine odaklanmasıyla karşılaştırıldığında, Türkiye'deki hareket daha çok toplumsal eşitlik ve milli birlik gibi konulara ağırlık vermiştir (Çalışlar,1988: 93-94). Gençlik 1961 Anayasasını sonuna kadar savunmakta; Anayasanın kaldırılmaması için mitingler düzenlemekteydi. Avrupa'daki 68 hareketi bir müddet sonra son bulmuştur (Babuş, 2004: 40-41).

1960'lı yıllarda dünya genelinde yükselen savaş karşıtı ve anti-emperyalist söylemler, Türkiye'deki gençliği de derinden etkileyerek 68 Kuşağı'nın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Vietnam Savaşı gibi küresel olaylar, Türkiye'deki gençlerde emperyalizme karşı bir duyarlılık oluştururken, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) üyeliği ve ABD ile olan ilişkiler gibi faktörler bu duyguları daha da alevlendirmiştir. Türkiye'deki 68 Kuşağı, bu küresel hareketle örtüşerek, mevcut siyasi düzen ve emperyalist güçlere karşı bir mücadele yürütmüştür. Ancak, Türkiye'nin özgün siyasi ve sosyal koşulları nedeniyle, bu hareket milliyetçi duygularla iç içe geçmiş ve daha karmaşık bir ideolojik

yapıya sahip olmuştur. Öğrenci eylemleriyle kendini gösteren hareket, eğitim sistemindeki sorunları, siyasi baskıları ve sosyal adaletsizlikleri hedef alarak hem yerel hem de küresel düzeyde değişimi talep etmiştir (Bulut, 2009:112).

AP'nin tek başına iktidara gelmesi akabinde şiddet olayları başlamış ve bu olaylar 1970 ve 1971 yıllarında artarak devam etmiştir. Artık olaylar sokak hareketleri biçimini almıştır. Başta ODTÜ olmak üzere sol eğilimli birçok üniversite öğrencisi silahlı mücadele ile devrim yapma mücadelesine girmiştir.

1970'li yılların başında Türkiye, siyasi kutuplaşma, ekonomik sorunlar ve öğrenci hareketlerinin radikalleşmesiyle derin bir iç çatışma sürecine girmiştir. Sol ve sağ ideolojiler arasındaki gerilim, şiddet eylemlerine dönüşerek ülkeyi kaosa sürüklemiştir. Üniversite işgalleri, silahlı çatışmalar ve terör eylemleri, kamu düzenini ciddi şekilde bozarak devlet otoritesini zayıflatmıştır. Bu süreçte, Türk Halk Kurtuluş Örgütü (THKO) gibi radikal sol örgütlerin faaliyetleri ve 4 Mart 1971'de gerçekleşen Amerikan üssü baskını gibi olaylar, siyasi istikrarsızlığı daha da artırmıştır. Artan şiddet karşısında çaresiz kalan siyasi iktidar, 12 Mart 1971'de TSK tarafından gerçekleştirilen bir askeri müdahale ile devrildi. Bu müdahale, demokrasiye ara verilmesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve siyasi hayatın uzun yıllar boyunca askerin gölgesinde geçmesiyle sonuçlanmıştır. 12 Mart Muhtırası, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilir ve günümüzde bile etkileri devam eden bir süreçtir.

4. MUHTIRANIN GERÇEKLEŞMESİ

Ordu, 12 Mart muhtırasıyla yönetime direkt el koymamış kurmuş olduğu partiler üstü hükümetle bir nevi ordu ile halk arasında hakemlik görevini görmüştür. Bu muhtıra ile sivil yönetime direkt el konmamıştır fakat hükümetin eylemleri kısıtlanmıştır (Hale, 1996:264).

12 Mart 1971 Muhtırası sonrası Türkiye, derin bir siyasi ve sosyal dönüşüm sürecine girmiştir. Sıkıyönetim ilanı, siyasi partilerin kapatılması, toplu tutuklamalar ve idamlar gibi otoriter uygulamalar, demokratik hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına yol açmıştır. Sol hareketlerin zayıflatılması ve sağın yükselişiyle birlikte toplumda derin yaralar açılan bir kutuplaşma yaşanmıştır. Muhtıra, Türkiye'de uzun yıllar sürecek olan askeri vesayeti güçlendirmiş ve siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Bu süreçte, ekonomik sorunlar, işsizlik ve enflasyon gibi toplumsal sorunlar da çözümlenemediği gibi, daha da derinleşmiştir. 12 Mart Muhtırası, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilir ve günümüzde bile etkileri devam eden bir süreçtir. Muhtıra sonrası dönemde yaşanan siyasi şiddet, toplumsal gerginlik ve ekonomik sorunlar, Türkiye'nin geleceğini belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

AP iktidarı, 1960 darbesiyle sona eren Demokrat Parti (DP) mirasını iddia ederek, Türkiye'de sağ siyasetin yeniden yükselişine öncülük etmiştir. Süleyman Demirel liderliğindeki AP, popülist söylemi ve kırsal kesimde güçlü tabanıyla iktidarı elde etmiş, ancak ordu-siyaset ilişkileri, toplumsal kutuplaşma ve ekonomik sorunlar gibi iç ve dış etkenlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle işçi ve öğrenci hareketlerinin yükselişi, sol-sağ çatışmalarının şiddetlenmesi ve siyasi istikrarsızlık, 12 Mart 1971 muhtırasının temel nedenleri arasında yer almıştır. Demirel hükümetinin işçi ve öğrenci taleplerine karşı gösterdiği duyarsızlık ve "yürümekle yollar aşınmaz" gibi söylemleri, bu sürecin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. AP iktidarı dönemi, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilen 12 Mart Muhtırası ile kesintiye uğramış ve ülke uzun yıllar sürecek bir siyasi istikrarsızlık dönemine girmiştir (Akyaz, 2009:236).

1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'de yaşanan siyasi dönüşüm, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içindeki liderlik değişimi ve TİP gibi sol görüşlü partilerin yükselişiyle karakter-

rizine olmuştur. İsmet İnönü'nün CHP'den ayrılması ve Bülent Ecevit'in parti başkanlığına seçilmesi, partinin daha genç ve dinamik bir çizgiye evirildiğini gösterirken, TİP'in meclisteki varlığı, Türkiye'deki siyasi hayatın çeşitlendiği ve demokrasinin güçlendiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak, 12 Mart 1971 muhtırası ile bu kazanımlar büyük ölçüde geri alınmış, siyasi partilerin faaliyetleri kısıtlanmış ve demokratik süreçler sekteye uğramıştır. Bu dönem, Türkiye'nin siyasi tarihinde, demokratikleşme çabalarının askeri müdahalelerle engellenmeye çalışıldığı önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

5. Erim Hükümetleri

12 Mart 1971'de Başbakan Demirel, “demir yumruk” karşısında direnme dahi göstermeden hükümetten feragat etti. Temel vurgu her darbeye olduğu gibi “kardeş kavgasını önlemek” ve “sosyal ekonomik kaos ortamıydı” (Çavdar, 2008: 193). İlk iş olarak Türkiye Devrimci Gençlik örgütlenmesi kapatılıyordu. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) şubeleri çeşitli üniversite merkezleri, sol harekete hizmet eden kuruluşlar, işçi sendikaları polis gözetiminde arandı (Ahmad, 2007: 176; Akşin, 2008: 260).

12 Mart 1971 muhtırası, Türkiye'de işçi hareketinin seyri üzerinde derin izler bırakmış önemli bir dönüm noktasıdır. Muhtıra ile ilan edilen sıkıyönetim, işçi örgütlenmesini ve toplu pazarlık süreçlerini ciddi şekilde kısıtlamıştır. Grevlerin yasaklanması, sendikaların faaliyetlerinin sınırlandırılması ve sendika yöneticilerine yönelik baskılar, işçi hareketini zayıflatmıştır. Bu dönemde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş ve DİSK gibi büyük sendikaların muhtırayı desteklemesi, işçi sınıfı içinde derin bir güvensizlik yaratarak, sendikalara olan inancı azaltmıştır. 70'li yıllarda sol hareketin işçi sınıfı içindeki etkisi artmasına rağmen, 12 Mart süreci bu etkileri bir süreliğine durdurmuştur. Ancak solun işçi sınıfı içindeki kökleri o kadar derinleşmişti ki, muhtıradan sonra

bile bu etkiler tamamen ortadan kalkmamıştır. 1 Mayıs 1977 genel grevi, bu durumun üstesinden gelinebileceğini gösteren önemli bir örnek olarak tarihe geçmiştir. Bu grev, sendika rekabeti ve devletin müdahalesine rağmen işçi sınıfının ortak bir mücadele örneği göstererek büyük bir başarı elde etmiştir. 12 Mart süreci, Türkiye'nin siyasi ve sosyal hayatında derin izler bırakmış ve işçi haklarının korunması konusunda uzun yıllar mücadele edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Şafak, 2013:123).

27 Mayıs Darbesi sonrası Türkiye’de siyasi iktidarın belirlenmesinde askeri vesayet belirleyici bir faktör olmuştur. “Kuzu kurda emanet edilemez” benzetmesiyle ifade edilen bu endişe, sivil yönetimin askeri kontrol altında tutulması gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. “Ordu ile uyumlu gerektiğinde direktif alabilecek bir hükümet lideri” arayışı, bu durumun en açık göstergesidir. Nihat Erim gibi askeri çevrelerle yakın ilişkileri olan isimlerin başa gelmesi, bu anlayışın somut bir örneği olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum, Türkiye’de sivil-asker ilişkilerinde yaşanan sorunların derinleşmesine ve demokratik süreçlerin sekteye uğramasına sebebiyet vermiştir (Soysüren, 2006:14). 12 Mart Muhtırası sonrası Türkiye’de yaşanan siyasi süreçte, Nihat Erim’in başbakanlığa getirilmesi, dönemin zorunlu bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Erim’in siyasi görüşlerinin, özellikle askeri çevrelere yakın olması, o dönemde siyasi istikrarın sağlanması için tercih edilmesinde etkili olmuştur. Hem CHP hem de AP gibi büyük siyasi partilerin Erim’e karşı çıkmaması, o dönemki siyasi atmosferin zorlayıcı koşullarını yansıtmaktadır. İsmet İnönü’nün muhtırayı eleştirmesine rağmen Erim’e sıcak bakması, CHP içindeki derin ayrışmaları ve İnönü’nün siyasi manevra alanının daralmış olduğunu göstermektedir. Ancak, bu karar İnönü’nün siyasi hayatına ve parti içindeki konumuna ciddi zararlar vermiş, CHP’nin uzun süre toparlanamamasına neden olmuştur.

12 Mart 1971 muhtırası, Türkiye'nin siyasi tarihinde derin izler bırakan bir müdahale olarak kayıtlara geçmiştir. Muhtıra sonrasında göreve gelen hükümet, ordu tarafından belirlenen hedefler doğrultusunda hareket etmek zorunda kalmıştır. Nihat Erim başkanlığındaki bu hükümetin programı, muhtıranın vurgularıyla büyük ölçüde örtüşmekte, ekonomik istikrarın sağlanması, sosyal adaletin tesis edilmesi ve siyasi istikrarsızlığın önlenmesi gibi konulara odaklanmaktadır. Ordu, bu süreçte hem siyasi iktidarı kontrol altına almış hem de kendi içinde bir temizlik yaparak daha ideolojik olarak homojen bir yapıya kavuşturmaya çalışmıştır. 12 Mart muhtırası, Türkiye'de siyasi hayatın askerî vesayet altında işlediği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir ve bu durum, ülkenin demokratikleşme sürecini önemli ölçüde sekteye uğratmıştır (Çavdar, 2007: 197-198).

12 Mart 1971 muhtırası sonrası göreve gelen Nihat Erim hükümeti, ülkede yaşanan siyasi ve sosyal karışıklığı giderme amacıyla bir dizi uygulamaya başvurmuştur. Özellikle sol eğilimli örgütlerin şiddet eylemlerinin artmasıyla birlikte, hükümet asayişin sağlamak için sıkıyönetim ilan etmiş ve güvenlik güçlerine geniş yetkiler vermiştir. Ayrıca, 1961 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM)¹⁵

¹⁵ Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM)'ler, “devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devletin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli” olarak tanımlanmıştır. Ancak, bu mahkemeler sıklıkla siyasi muhalifleri susturmak ve baskı altına almak için bir araç olarak kullanıldığı eleştirilerine maruz kalmıştır. Askeri yargı mensuplarının üye olduğu DGM'lerde, geniş yetkilerle donatılmış yargılamalar yapılmış ve birçok insan temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmıştır. DGM'lerin siyasi iktidarların etkisi altında kalması, bağımsız ve tarafsız bir yargılamanın gerçekleşmesini engellemiş ve hukukun üstünlüğü ilkesini zedelemiştir. Bu nedenlerle DGM'ler, demokratik hukuk devletlerinde yer alması gereken bir kurum olmadığı ve insan hakları ihlallerine yol açtığı gerekçesiyle birçok kesim tarafından eleştirilmiş ve sonunda kaldırılmıştır. DGM'lerin varlığı, Türkiye'de hukuk devleti ilkesinin zayıflamasına ve siyasi istikrarsızlığın artmasına neden olan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkzn: Gözübüyük, Ş. (2003). Anayasa Hukuku, (12.Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi.

kurulmuş ve siyasi suçlarla mücadelede daha sert bir tutum benimsenmiştir. Bu dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve artan otoriter uygulamalar, Türkiye'de demokratik süreçleri olumsuz etkilemiş ve uzun yıllar sürecektir siyasi tartışmalara zemin hazırlamıştır. Nihat Erim hükümeti, 12 Mart muhtırasının yarattığı siyasi ortamda, güvenliği sağlama çabasıyla demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayan uygulamalara imza atmış ve bu durum Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilmektedir.

1974 yılında Türkiye'de yaşanan siyasi kriz, seçimlerin ardından hiçbir partinin tek başına iktidara gelememesiyle uzun süren bir koalisyon görüşme sürecini başlatmıştır. Siyasi partilerin ideolojik farklılıkları ve kendi çıkarlarını gözetmeleri, bu sürecin uzamasına neden olmuştur. Nihayetinde Milli Selamet Partisi (MSP) ve CHP arasında varılan mutabakatla kurulan koalisyon hükümeti, ülkenin siyasi istikrarını sağlama amacıyla önemli bir adım olmuştur. Ancak, bu süreçte yaşanan siyasi belirsizlik ve toplumsal polarizasyon, Türkiye'nin demokratik süreçlerini olumsuz etkilemiş ve uzun vadede siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin siyasi tarihinde koalisyon hükümetlerinin zorluklarını ve siyasi partilerin sorumluluklarını gözler önüne seren önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Çavdar, 2007:232).

12 Mart Muhtırası sonrasında kurulan Nihat Erim hükümeti, askeri vesayetın siyasi hayata doğrudan müdahalesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Partiler üstü bir yapıda olan hükümette, siyasi partilerden ziyade bürokrat ve teknokratlara yer verilmiştir. Ancak, askeri güçle olan sıkı ilişkisi ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle hükümet kısa sürede görevden ayrılmıştır. Erim hükümeti, Türkiye'de demokrasinin zayıflaması, siyasi kutuplaşmanın derinleşmesi ve askeri vesayetın güçlenmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu dönem, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve günümüzde bile etkileri görülmektedir (Altuğ, 1976:233).

12 Mart 1971 muhtırası sonrası Türkiye’de yaşanan siyasi istikrarsızlık, Nihat Erim hükümetlerinin kısa ömürlü olmasıyla daha da belirginleşmiştir. 1973 cumhurbaşkanlığı seçimi, bu sürecin en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Askeri vesayet ile sivil irade arasındaki mücadelede, muhafazakâr ve sol görüşlü partilerin ortak adayı Fahri Korutürk’ün seçilmesi, sivil iradenin zaferi olarak değerlendirilmiştir. Bu seçim, Türkiye’de demokrasinin güçlenmesi adına önemli bir adım olmasına rağmen, siyasi kutuplaşma ve istikrarsızlık sorunlarını tamamen ortadan kaldırmamıştır. 12 Mart muhtırası sonrası yaşanan süreç, Türkiye’nin siyasi tarihinde sivil-askeri ilişkilerin karmaşık yapısını ve demokrasinin güçlenmesi yolundaki mücadelelerin zorluğunu gözler önüne sermektedir (Akşin, 2008:260-261).

Türkiye’de 1970’li yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlık, sol ve sağ görüşlü siyasi partilerin ittifak kurmasına neden olmuştur. Bülent Ecevit liderliğindeki CHP ile MSP arasındaki koalisyon, bu dönemin en çarpıcı örneklerinden biridir. Ancak, bu ittifak, ideolojik farklılıklar ve dış güçlerin müdahaleleri nedeniyle uzun ömürlü olamamıştır. Süleyman Demirel gibi muhalif siyasetçilerin provokatif söylemleri ve koalisyonun içine sızdırılan haberler, bu ittifakı zayıflatarak ülkedeki siyasi kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Bu durum, nihayetinde 12 Eylül 1980 askeri darbesine zemin hazırlamıştır (Ahmad, 2007:184).

Türkiye’de koalisyon hükümetlerinin karşılaştığı zorlu karar alma süreçleri, Kıbrıs Harekâtı ve haşhaş ekimi yasağı kararları üzerinden incelenebilir. Kıbrıs’ta yaşanan siyasi kriz üzerine alınan karar, Türkiye’nin bölgesel güç olma iddiasını ortaya koyarken, aynı zamanda uluslararası arenada yeni sorunlara yol açmıştır (Gevgilili, 1973). Diğer yandan, haşhaş ekimi yasağının kaldırılması kararı ise iç politikadaki ekonomik zorluklar ve dış politikadaki ABD baskıları arasında bir denge kurma çabası olarak değerlendirilebilir. Bu karar, hem çiftçilerin ekonomik durumunu olumsuz etkilemiş hem de ülkenin uyuşturucuyla mücadele çabalarını zora sokmuştur. Bu iki örnek,

koalisyon hükümetlerinin, farklı siyasi görüşlere sahip partilerin ortak bir noktada buluşması zorunluluğu nedeniyle, genellikle çelişkili ve uzun vadeli sonuçları olan kararlar almak durumunda kaldığını göstermektedir.

Bülent Ecevit net bir tavır sergileyerek haşhaş ekimi yasağının kaldırması kararı uygulayacağını söylemiş, Demirel, Ecevit'i "yüce mahkemenin aldığı kararı çiğnemekle" itham etmiştir (Çavdar, 2007:238). Bülent Ecevit'in siyasi kariyeri, özellikle Kıbrıs Harekâtı ve haşhaş ekimi serbestliği gibi cesur ancak tartışmalı kararlarla şekillenmiştir. Bu kararlar, hem iç politikada popülaritesini artırarak koalisyon ortağı ile olan ilişkilerini zayıflatmış, hem de dış politikada Türkiye'yi yeni çatışmalara sürüklemiştir. Ecevit'in bu hamleleri, erken seçim hesapları ve tek başına iktidara gelme arzusu ile de bağlantılıdır. Ancak, bu riskli manevralar, uzun vadede Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarını olumsuz etkilemiş ve Ecevit'in mirasını karmaşık bir hale getirmiştir. Bu durum, liderlerin popüler kararlar alırken uzun vadeli sonuçları da göz önünde bulundurmaları gerektiğini göstermektedir (Çavdar, 2007: 239; Deniz, 2021: 405).

Yeni hükümet Demirel tarafından kurulmuştur. 15 bakan AP, 8 bakan MSP, 4 bakan GP, 2 bakan ise MHP'ye verilmişti (Çavdar, 2007:243). Bu koalisyon da kuşkusuz bakanlık sahibi olan partiler nüfuzlarını aşırı derece kullanacak her parti kendi yandaşına sahip çıkacaktı. 1977 yılına kadar devam eden bu koalisyon artan Şiddet eylemleri ve ekonomik istikrarsızlığa yenik düşecek ve sonunda genel seçim yolu gözükecekti (Zürcher, 2013:381).

12 Mart Muhtırası, CHP içindeki siyasi görüş ayrılıklarını derinleştiren önemli bir dönüm noktası olmuştur. Muhtıraya verilen tepkiler, partinin sol ve merkezdeki kanadı arasında uzun süreli bir çatışmaya yol açmıştır. Muhtıranın bir darbe olduğu görüşüyle, daha uzlaşmacı bir tutum sergileyen görüşler arasında yaşanan bu tartışma, CHP'nin iç dinamiklerini derinden etkilemiş

ve partinin gelecekteki siyaset anlayışını şekillendirmiştir (Bila, 1979: 489).

İnönü'nün veliahtı olarak belirlediği Nihat Erim'in, 1950 seçimlerinden önceki "hürriyetlerin önüne şal örtülebilir" sözü, CHP içindeki demokratik değerler tartışmalarını alevlendirmiştir. Erim'in DP'ye yaklaşması ve sonrasında CHP'ye dönüşü, parti içindeki güvensizliği derinleştirmiştir. İnönü'nün Erim'e olan desteği, parti içindeki gelenekçiler ile modernleşme yanlıları arasındaki çatışmayı derinleştirirken, askeri çevrelerle iş birliği yapan gelenekçilerin partiye ve dolayısıyla ortanın soluna ağır bir darbe indirdiği iddia edilmiştir. Bu süreçte medya, parti içi çekişmeleri ve askeri müdahale olasılığını abartarak kamuoyunda karışıklık yaratmıştır. Bu durum, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1960'lı yılların başındaki siyasi istikrarsızlığın temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilmektedir (Turan, 2000: 470-471).

SONUÇ

12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'nin siyasi tarihinde demokratikleşme sürecine ciddi bir darbe vuran, aynı zamanda askeri vesayetin etkisini güçlendiren bir dönüm noktasıdır. Bu müdahale, görünüşte ülkede artan siyasi istikrarsızlık ve toplumsal şiddeti sona erdirmeyi amaçlayan bir "uyarı" olarak sunulsa da, gerçekte demokratik süreçlerin askeri kontrol altına alındığı, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ve siyasi muhalefetin baskı altına alındığı otoriter bir dönemi başlatmıştır.

Muhtıra sürecine giden yolda 1960'lı yılların sonunda yaşanan siyasi kutuplaşma, ekonomik krizler ve toplumsal hareketlilik, Türkiye'nin kırılğan demokratik yapısını daha da sarsmıştır. Özellikle öğrenci ve işçi hareketlerinin yükselişi, ideolojik çatışmaların sokak şiddetine dönüşmesi ve iktidarın bu krizlere çözüm üretememesi, askeri müdahale için uygun bir zemin hazırlamıştır. Antonio Gramsci'nin "hegemonya krizi" kavramıyla açıklanabilecek bu süreçte, mevcut yönetimin

meşruiyeti zayıflamış, toplumsal kutuplaşma artmış ve otoriter bir rejimin temelleri atılmıştır.

12 Mart Muhtırası'nın ardından yapılan anayasal değişiklikler ve hükümet uygulamaları, demokratik kurumların ve sivil toplumun güçlenmesini sağlamak bir yana, bu kurumların işleyişini önemli ölçüde sınırlamış ve demokrasiyi askeri vesayetin gölgesinde bir düzeye indirmiştir. İfade özgürlüğünün, basın özgürlüğünün ve toplanma hakkının kısıtlandığı bu dönemde, toplumsal huzursuzluk azaltılamadığı gibi derinleşmiştir. Bu süreçte, muhalefetin bastırılması ve siyasi iktidarın askeri vesayet tarafından yönlendirilmesi, Türkiye'nin siyasal tarihine kalıcı etkiler bırakmıştır.

Bu çalışmada, 12 Mart Muhtırası'nın Türkiye'nin demokratikleşme sürecine etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yapılan analizler, muhtıranın yalnızca bir askeri müdahale değil, aynı zamanda Türkiye'de demokratik değerlerin otoriter bir yönetim anlayışıyla yeniden tanımlandığı bir dönem olduğunu göstermektedir. 12 Mart Muhtırası, Türkiye'nin siyasal tarihinde, demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratıldığı ve askeri vesayetin kalıcı hale geldiği bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu müdahale, siyasi istikrarı sağlamak yerine toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiş, demokratikleşme sürecini sekteye uğratmış ve ülkeyi daha otoriter bir yapıya sürüklemiştir.

Sonuç olarak, 12 Mart Muhtırası, Türkiye'nin demokratikleşme sürecine dair önemli dersler sunmaktadır. Bu süreç, demokratik kurumların güçlendirilmesi, sivil-asker ilişkilerinin demokratik bir zeminde yeniden tanımlanması ve toplumsal taleplerin demokratik mekanizmalarla karşılanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin geçmişindeki bu kırılma noktası, bugünün demokratikleşme tartışmaları için kritik

bir referans noktası olmayı sürdürmektedir. Demokratikleşme sürecinin, toplumsal uzlaşayı ve katılımcılığı esas alan bir yapıyla ilerletilmesi, benzer kırılmaların önlenmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2007). *Demokrasi Sürecindeki Türkiye (1945–1980)*, (Çev. A. Fethi), İstanbul: Hil Yayınları.
- Akşin, S. (2008). “Siyasal Tarih (1950-1960)”, *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, 10.Basım, İstanbul: Cem Yayınları.
- Akyaz, D. (2009). *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi: Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altuğ, K. (1976). *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Ankara: Koza Yayınları.
- Atay, E. E. (2009). “Anayasa Yargısı Kıta Avrupa Modeli”, *Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atılgan, G. (2015). “Sanayi Kapitalizminin Şafağında”, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bila, H. (1979). *CHP Tarihi: 1919-1979*, Doruk Matbaacılık, Ankara.
- Bilbilik, E. (2013). *Öncesi ve Sonrasıyla 9-12 Mart Süreci*, İstanbul: Profil Yayınları.
- Bilget, V. (2002). *Girdap: Türkiye’nin Sorunları Üzerine İnceleme*, Kastaş Yayınevi.
- Bulut, F. (2011). “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(23), 123-149.
- Bükrücü K., Aydılek, E. (2015). “Antonio Gramsci’nin Marksist Düşünceye Katkıları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ve Teknik Araştırmalar Dergisi*(9), 9-18.
- Çavdar, T. (2007). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Demirci, F. (2008). 1982 Anayasası’nda Demokratik Devlet İlkesi: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz Denemesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 641-662.

- Deniş, H. E. (2021). “Popülist Milliyetçilik”, *Milliyetçilik Tipolojileri*, (Ed. H. Acar), 2. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gevgilili, A. (1973), *Türkiye’de 1971 Rejimi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*, 12.Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karatepe, Ş. (2009). *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayınları.
- Koçaş, M. S. (1978). *12 Mart Anıları*, Cem-May Dağıtım.
- Koçaş, M. S. (1977). *Atatürk'ten 12 Mart'a*, Dogus Matbaası.
- Korkut, L. (2017). “Başlangıç kısımlarının hukuki etkisi, temel nitelikleri ve 1982 anayasası: Karşılaştırmalı bir analiz”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 43-82.
- Kuzu, B. (1990). *1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özgişi, T. (2011). “Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri”, *Türkiyat Mecmuası*, 21(2), 291-323.
- Öztürk, E. (2018). “Türkiye Ve Fransa’da 1968: Fransa’daki Mayıs Ayaklanmasını Başlatan Öğrenci Hareketinden Farklı Yönleriyle Türkiye’de Sosyalist Öğrenci Hareketi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 371-415.
- Sezen, S. (2000). “Milli Güvenlik Kurulu Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33(4), 63-83.
- Soysüren, Ali Haydar (2006). *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Şafak, C. (2013). “12 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye’de sendikalar”, *Toplum ve Bilim*, 127, 121-144.
- Şen, N. (2017). “12 Mart 1971 Askerî Muhtırası (Darbesi) Ve Bunun Karşısında Yer Alan 68 Kuşağı'nı Konu Alan Bir Roman; 47'liler”, *Electronic Turkish Studies*, 12(22).

- Torun, A. (2017). “Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 42-58.
- Tunç, H. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Turan, Ş. (2000). *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938 – 14 Mayıs 1950)*, 4. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Çev. Y. S. Gönen), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

DİPLOMATİK İKONOĞRAFI GELENEĞİ BAĞLAMINDA MEMLÛK HEDİYELERİ

Doç. Dr. Hatice ÖZKARA GÜLER¹⁶

*“Türklerin, içlerinden
birinin başına hastalık, felaket ya
da sıkıntı gelirse onu o halde
bırakmazlar. Aksine ona karşı
sevgiyi ve iyiliği arttırmırlar. Ona
at, mal ve kumaş gönderirler.”*
Ebû Hamid Makdisî

1. GİRİŞ

Geleneksel İslâmî simgeler, yüzyıllar boyunca geniş bir kabul görmüş ve toplumsal yapının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Edward Shils, bu olguyu son derece anlamlı bir şekilde açıklayarak, *“geçmişten gelen değerlerin ve sembollerin toplum tarafından benimsenmesinin temel nedeninin, hayatın önceki deneyimlere dayanarak düzenli bir şekilde ilerlemesini sağlaması olduğunu”* ifade etmiştir. Ona göre, geçmişin öğretileri ve uygulamaları, insanların yaşamdan beklediği şeylerin bir zorunluluk olduğunu kabul etmelerine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda bu zorunluluğu meşrû ve haklı bir temele oturtur. Bu durum, geleneksel simgelerin ve değerlerin, toplumsal düzenin sürekliliği için ne denli önemli olduğunu gözler önüne serer (Deringil 2019: 89).

¹⁶ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye. Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bilim Dalı, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı. haticeozkara9@gmail.com.
Orcid: 0000-0002-8544-2734.

Günümüzde yazılan çoğu kitapta üzerinden yüzyıllar geçse de devletlerin siyasetleri ve savaşları ilgili hatıralar canlı tutulmaya çalışılmıştır. Elbette devletleri esas var eden bu mirasları anlatma gayretine dair en ufak bir eleştirimizin olduğu düşünülmemelidir. Zira Türk tarihi eşine az rastlanır, düşmanları tarafından dahi hürmetle anılan tarihsel kişiliklerin zaferleriyle donanmıştır. Bu çalışma Memlûk Türk Devleti'nin sultanlarından devlet adamlarına ve erkek kadın bütün halkına kadar tüm şahsiyetlerinin ardında bıraktığı hediye mirasını anlatmaya çalışmıştır.

Memlûkler denilince akla uyguladıkları askerî sistemle verdikleri varoluş mücadelesi gelir; ancak bu mücadelenin dışarıda meşrûiyet sağlamak kadar içeride de bir mücadele olduğu unutulmamalıdır. Devletin dışarıya karşı verdiği varoluş mücadelesi içeride de toplumun her katmanına gerektiği gibi nüfûz etmesini zarurî kılmıştır. Burada şunu belirtmeden geçmemek gerekir ki; Memlûk Türk Devleti'nin, hâkim oldukları mezkûr sahada yaptıkları adeta “*siyasi mühendislik*” zanaatıdır. Kafkas coğrafyasından seferber edilen askerî unsurun eğitilme projesinin sultanlık mertebesi ile sonuçlandığı dokunun başka bir ifade ile açıklanması mümkün değildir.

Türk ve İslâm devletlerinde yöneticilerin çalışanlarına ve askerî personeline verdikleri hediyeler, yönetim, sosyal yapı ve siyasî kültür açısından önemli bir yer tutmuştur. Bu hediyeler genellikle sadakat gösterisi, hizmetin ödüllendirilmesi ve yöneticiye olan bağlılığın pekiştirilmesi amacıyla verilirdi.

Selçuklu hükümdarları, emîrlere sadakat ve hizmet karşılığında altın, atlar ve arazi gibi hediyeler sunarlardı. Bu hediyeler genellikle “*ikta*” adı verilen arazi tahsisleri şeklindeydi ve vergilerin yönetilmesini sağlayan bir sistemin parçasıydı. Selçuklular, dış ilişkilerde de hediyeler kullanırlardı. Özellikle yabancı elçilere ve diplomatik misyonlara değerli

hediyeler göndererek, ittifaklar kurar ve barışı sağladılar. Osmanlı padişahları ise genellikle yüksek rütbeli devlet görevlilerine, özellikle paşalara ve vezirlere, tören hediyeleri olan “teşrifat” verirlerdi. Bu hediyeler, değerli elbiseler, kılıçlar veya diğer değerli eşyalar olabilirdi ve devlet görevlilerinin padişaha olan sadakatini simgelerdi. Padişahlar, “cülûs” törenlerinde veya zaferler sonrası, yüksek rütbeli görevlilere ve askerlere değerli hediyeler verirlerdi. Bunlar genellikle süslü elbiseler, atlar ve bazen de para şeklinde olurdu.

2. TEŞRÎFLE TALTÎF ETME

Devletlerde inâmât/hediyeler, sadece mükâfat olarak değil, aynı zamanda yönetim aracı olarak da kullanılırdı. Hediyeler, yöneticilerin gücünü pekiştiren, sadakati sağlayan ve toplumsal düzeni koruyan mühim bir faktördü. Bu tür hediyeler, aynı zamanda toplumdaki sosyal yapıyı ve yönetsel hiyerarşiyi güçlendiren semboller olarak işlev görürdü.

Kutadgu Bilig’de geçen: “Komutan isteğini kılıcı ile gerçekleştirmeli, almalı, vermeli; böylece şanını yüceltmelidir. Çevresindeki yiğitleri, harp arkadaşlarını yedirmeli içirmeli, giyindirip kuşandırmalı, bolca ihsanlarda bulunmalı ki ona sadık kalsınlar dahası yeri geldiğinde bu ihsanlara karşılık olarak canlarını dahi verebilsinler.” (Göksu 2009: 273) ifadesinden de anlaşılacağı üzere yöneticilerin ihsanda bulunmalarının etrafında yer alan maiyetinin kendine bağlılığını sağlamada etkin rolü bulunmaktadır.

Saray mensuplarının tercih ettiği değerli kumaşlar, yabancı ülkelere gönderilen hediyelerin en önde gelen unsurlarından biri olmuştur. Sultanlar, birbirlerine değerli kumaşlardan yapılmış “hil’at” göndermiş ve başarılar sergileyen önemli şahsiyetler de aynı şekilde ödüllendirilerek taltif edilmiştir. Bu uygulama, zamanla İslâmî bir gelenek halini

almıştır (Barutçugil 2010: 44). Memlûk Devleti'nde, sultanlar tarafından emîrlere ve diğer yüksek rütbeli görevlilere, belirli görevleri temsil etmek amacıyla verilen giysiler büyük bir önem taşırdı. Bu elbiseler, “*teşrîf*” ya da “*teşârîf*” olarak bilinir ve özellikle “*ümerâ el-mukaddemîn*” ile “*nüvvâba*” gibi devletin üst kademesindeki kimselere verilir. Teşrîf elbiseleri, genellikle kırmızı atlastan yapılır, gümüş işlemelerle süslenir ve sincap kürkleriyle tamamlanırdı. Bu tür elbiseler hem prestiji simgeler hem de emîrin rütbesine ve sultanın ona verdiği önemi gösterirdi.

730/1330 yılında bir av sırasında eli kırılan Sultan en-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn'un iyileştikten sonra huzuruna giren ve aralarında Ustâddâr Moğoltay el-Cemâlî'nin de yer aldığı emîrlere, altın işlemeli “*kellûte*” ve altın kemerlerden müteşekkil “*hil'at*” verdiği şeklindeki kayıt da örnek teşkil etmesi bakımından zikredilmelidir (Ayaz 2008: 167-168).

Genç bir memlûk hizmete girdikten sonra bir at ve kumaş, tabii ki hizmet hırkası alırdı. 922/1516'da Bilbis'te tutuklanıp asılan asi bir memlûkün üzerinde “*ve-hüve bi-kumâşihî bi-sayfihî ve-turkâşihî*” diye ifade edilen bir giysinin ve kılıcının olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, “*kumaş el-hidme*” kelimesi açıkça tüm elbise için kullanılmıştır. Buradaki “*hidme*”den kasıt sultana nezaret edenlerin hizmetiydi ve bu vesileyle “*kumaş el-hidme*”, hem sultanın hem de emîrlerin giydiği dış giysi olmuştur. Ancak kural olarak “*hizmetin giysisi*” emîrlerin elbisesi değil sultanın elbisesiydi. Sultan Baybars hastalanan Canıbek el-Eşrefî'yi ziyaret ettiğinde emîrin üstünde “*kumaş el-hidme*” vardı. Bu tasvir el-Makrizî'den alıntı yapmaya devam eden İbn Tangrıbirdî tarafından da doğrulanmıştır. Ancak el-Makrizî sultanın “*bi-kumaş cülûsihî*” ifadesiyle anlatılan giysi ile emîrlerin giydiği “*el-kellûte ve'l-kumaş el-hidme*”nin aynı olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca 859/1455'te sultanın elçilerine “*kellûte*”yi çıkarmalarını ve “*kumaş el-cülûsihî*” takmalarını

emrettiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Sultan Ferec'in Dımaşk'a beklenmedik gelişinin haberi ile şaşırıp kaçan Emîr Şeyh'in üzerindeki dış giysi "*kumaş el-cülûs*"a dahildi (Mayer 1952: 77).

3. DİPLOMATİK TAKDİMLER (İKRAM VE İHSANLAR)

Memlûk Devleti'nde diplomatik ziyaretlerde, elçilerin beraberinde getirdiği hediye kültürü önemli bir yer tutuyordu. Memlûkler, bu hediyeleri sadece dostane ilişkileri pekiştirmek ve ittifaklar kurmak amacıyla değil, aynı zamanda politik ve ekonomik çıkarlarını desteklemek için de kullanırlardı. Zira özenle seçilmiş bir hediye, söylenmek isteneni karşıya sunma olanağına sahip, fark oluşturan, dahası hürmetten öğüde, biattan baş kaldırmaya, pes etmekten hakir görmeye kadar, hissedilenleri adresine teslim eden elçi mesâbesindedir. Ayrıca ihsan edilen şeyler, göndericinin yüce gönüllülüğünü ve elinin bolluğunun kanıtlayıcısı olmuş ve dolayısıyla benzer surette karşılık vermesi beklenilmiştir (Garip 2019: 272).

Verilen hediyeler değerli ve nadir olabildiği gibi veren tarafın gücünü sembolize eden değişik emtialar da olabilirdi. Böylece hediyeleşme taraflar arasındaki ilişkinin barışçıl bir şekle evrilmesine katkıda bulunmasının yanında veren tarafın verilen taraf üzerinde hegemonya ve iktidar kurmasını da sağlamıştır. Hediyelerin karşı taraf nezdinde kıymet ve öneminin yanında verilen taraftaki etkisini bir Arap atasözü "*Hediye, insanı kör ve dilsiz eder*" şeklinde ifade etmiştir (Argun&Eskin 2020: 62).

Halil bin Şahin'in, saraydaki mevkiini sürdürmek amacıyla zaman zaman sultan ve hanedan üyelerine hediyeler takdim ettiği ifade edilmiştir. Bu itibarla, 838/1434-35 yılında Sultan el-Eşref Barsbay'a 5 bin dinar değerinde altından yapılmış bir "*hafle*" ve sultanın eşine 500 miskal altın değerinde,

İskenderiye dokuması olan değerli bir elbise hediye edilmiştir (Özbek 2010: 538).

Memlûkler döneminde ava verilen yüksek değer, hil'atlere ve kumaşlara da yansımıştır; av sahneleri, hil'atler ve şatafatlı elbiselerde tasvir edilerek bu elbiseler dönemin en değerli hediyeleri arasında yer almıştır. 786/1384 yılında Şam nâibi emîr Baydemir el-Harezmî, Sultan Berkuk'u ziyaret etmiş ve ona yirmi üç sülûkiye cinsi köpek, yirmi memlûk, otuz üç hammal, yün ve ipek kumaşlar gibi pek çok hediye sunmuştur. Sultan Berkuk ise buna karşılık olarak ona hil'at giydirmiş, seksen at ve altın işlemeli kumaşlar hediye etmiştir (Yürekli 2018: 238; 242).

Devletlerin birbirlerine düzenli olarak takdim ettiği en yaygın hediyeler, dokuma ürünleri olmuştur. Bu bağlamda, Osmanlılar Acemî, İfrentî ve Rûmî kumaşlarını gönderirken, Memlûkler ise Hindî ve İskenderî kökenli kumaşları tercih etmişlerdir. Bu durum, her iki gücün, komşuları, ticaret ortakları ve düşmanları tarafından üretilen mallara erişimlerini yansıtmaktadır. Osmanlılar, Memlûklerden daha fazla erişim sağladıkları sıra dışı hayvanların yanı sıra, ipek, çuha ve samur gibi ürünlere de sahipti. Memlûkler ise genellikle halı, şal ve perde gibi dekoratif kumaş ürünlerini hediye olarak göndermiştir. Kıyafetler ve gümüş sofr takımları, özellikle kadife giysileri seven ve bunları büyük miktarlarda gönderen Osmanlılar tarafından tercih edilen hediyeler arasında yer alıyordu. Kadife, ipek ve yünlü kıyafetlerin yanı sıra samur kaftanlar da hediyeler arasında bulunmaktaydı. Ayrıca 1428 yılında, Balkanlar'da süren Osmanlı akınlarının ardından, devletin Hristiyan dünyasının sınırlarında uyguladığı fetih siyasetini yansıtmak amacıyla büyük bir hediye konvoyu Memlûklere gönderildi. Bu hediyeler arasında elli Rûmî köle ve bir beyaz hadım ağasıyla birlikte yirmi “*Avrupa işi kadife giysi*” yer alıyordu. Benzer şekilde, Selim'in

Memlûklere gönderdiği son hediyelerde, “*Baalbek ürünü kıyafetler*”e yapılan atıflar, uzun süredir Memlûk Sultanlığı’nın parçası olan Suriye topraklarındaki artan Osmanlı hâkimiyetine bir gönderme olarak okunabilir (Garip 2019: 282). Diplomatik ziyaretlerde elçilerin beraberinde getirdiği kumaş ya da elbise içeren hediyelere örnekler veren mektuplardan bazıları şu şekildedir:

-1415’te I. Mehmet’ten el-Müeyyed Şeyh’e: “*Size hediye olarak çeşitli Rûmî kumaşlardan (akmişe) beş takûzât (dokuz sayısından gelmesi muhtemel ölçü birimi), Efrençi kumaşlardan (ifrençi), üç takûzât ve iki bahçe Acem kumaşı (Acemî) gönderdik...*” (Garip 2019: 274).

-1415’te el-Müeyyed Şeyh’ten I. Mehmet’e: “*Size iki güzel at (hayl), gümüş ve altından yapılmış iki eğër ve beş takûzât Mısır kumaşı (akmişe), dört takûzât Hint ve İskenderiyye ürünü (el-emptia’l-Hindiyye ve’l-İskederiyye) gönderdik...*” (Garip 2019: 274).

- 1427’de II. Murad’dan Baybars’a: “*Sultan Murad Baybars’ın elçi gönderip devlet işleriyle ilgilenmesinden hayli memnun kalmış ve elçi Tağrıbirdi el-Hicazi el-Hassaki el-Eşrefî’yi kendi giydiği kıyafeti (kumaşuhû) ve hatta sarığını (imâmatuhû) ve som altından yapılmış olan başlığını (kubba’uhû) hediye etmiştir. İpekten ve son derece kaliteli kumaştan yapılma sırmayla bezenmiştir ve söylenti o dur ki her bir kulacının değeri iki dinardır.*” (Garip 2019: 274).

- 1440’ta II. Murad’dan Sultan Çakmak’a: “*İbn Osman’ın elçisi altmış yük kumaş (şikak), ipekten (harîr) samura, sincaptan vaşağa kadar muhtelif*

hayvanlar, elbiseler ve 30 kadar memâlikten oluşan harikulade hediyelerini sundu.” (Garip 2019: 275).

- 1440'ta Sultan Çakmak'tan II. Murad'a: *“Emir Şahabeddin Ahmed bin Ali bin İnal ile yirmi altı hediye gönderdi. Listede on adet çiçek bezeli sarık kumaşı, altın iplikten yapılma dört halı, bin parça İskenderiye kumaşı, on adet kıyafet, dört ipek mendil, on dört kafur esanslı havlu, yedi adet ipek kıyafet, altı elbise”* vardı.

-1446'da II. Mehmed'den Sultan Çakmak'a yirmi beş sandıkla: *“Günlük kıyafetler, kadife kaplamalı giysiler, çiçek bezeli ipekler”* vardı (Garip 2019: 276).

-1453'te Sultan İnal'dan II. Mehmet'e: *“On parça kenarı altın süslemeli Şâmî ipek, kırmızı kadife ve altın süslemeli iki göğüs zırhı, altın pullu ve altın süslemeli kırmızı kadifeden bir perde ya da kilim, kırmızı kadife ve altın süslemeli bir at zırhı, parlak renkli ipek kumaşla bezeli bir altın eyer takımı, yüz parça İskenderiye kumaşı, halı, Şamî ipek, otuz bir İskenderiye kumaşı ya da kıyafeti”* gönderildi (Garip 2019: 277).

- 1516'da I. Selim'den Kansu Gavri'ye: *“Bir samur kürkü, kadife kıyafetler, yün esvâplar, Baalbek esvâpları ve diğer şeyleri de barındıran hediyeler getirdiler. Selim ayrıca halifeye iki samur kürkü, bir kadife elbise ile sırmalı eldivenler ve iki güzel yün giysi”* gönderdi (Garip 2019: 280).

4. CİHÂZ/ŞİVÂR/ÇEYİZ

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayınlanan Türkçe Sözlük'te çeyiz kelimesi; “*gelin için hazırlanan her türlü eşya*” olarak tanımlanmaktadır. Evlilik geleneği çerçevesinde önemli bir yer tutan çeyiz, geçmişten günümüze hem maddi hem de manevi açıdan önemli bir yer tutmuş ve geleneksel yapının bir parçası olmuştur. Türk kültüründe çeyizle ilgili en eski referanslardan biri, Orhun Kitâbeleri'nde Bayla Kutlag Yaragan Bengü taşında yer alan ifadelerle görülmektedir: “*Ağılın ör, yılmım sansız eti. İnim yiti, urum üç, kızım üç erti. Ebledim; oğlumun kızım kalınsız birdim.*” Burada, oğul ve kızın evlendirilmesi ile ilgili çeyizin varlığına işaret edilmiştir. Ayrıca Ziya Gökalp'in “*Erkek, baba ocağının emvâlinden hissesini alır, kız da 'yumuş' adlı bir çeyiz getirirdi. Bu çeyiz, aile arasında verilen hediyelerden, armağanlardan oluşurdu. Gelin ile güvey mallarını birleştirerek, müşterek bir ev sahibi olurlardı.*” sözleri de çeyizin kültürel bir unsur olarak önemini vurgulamaktadır (Öner 2017: 236).

Memlûk kaynaklarında “*cihaz/şivâr/şuvâr*” terimleriyle ifade edilen çeyizin damat evine taşınması, genellikle devlet ileri gelenlerinin katıldığı büyük bir alayla yapılırdı. Sultanların, emîrlerin ve yüksek mevkideki kişilerin kızları için hazırladıkları çeyizlerin değeri binlerce dinara ulaşırdı. Örneğin, Sultan en-Nâsır Muhammed, on bir kızı için büyük ve değerli çeyizler hazırlatmıştı. Bu çeyizlerin her biri en az sekiz yüz bin dinar değerindeydi ve inci, altın takunya, halhal, kapacak gibi değerli eşyalarla zenginleştirilmişti. Ayrıca, “*beşhâne*” ve “*dâir beyt*” gibi değerli örtüler de çeyizlerde yer almaktaydı. Beşhâne, yatağı süslemek veya odanın etrafını zararlı haşerelerden korumak amacıyla kullanılan ince altın işlemeli örtülerdi. 1304 yılında Nâibü's-Saltana Emîr Sallâr'ın kızıyla Emîr Muzafferüddin Musa evlendiğinde, Emîr Sallâr'ın kızı için hazırladığı çeyizin değeri

yüz altmış bin dinar civarındaydı ve hazırlanması üç yıl sürmüştü. Bu çeyiz, gümüş işlemeli “*kille*” ve kaplama bakır gibi değerli eşyaları da içeriyordu. Çeyiz alayına Emîr Baybars el-Çaşnigîr ve diğer emîrlere de katılmıştı (Akkuş 2015: 340-341).

1487’de Atabek Özbek, kızı için yaklaşık iki yüz bin dinar değerinde bir çeyiz hazırlatmıştı. Çeyiz taşındıktan sonra, Kansuh Hamsemie gelini almak için Bâbü’s-Silsile’den akşam saatlerinde yola çıkmış, yanında kumaşlarla yürüyen emîrlere ve mumlarla yürüyen hasekîler hazır bulunmuştur. 1499’da ise el-Melik en-Nâsir Muhammed b. Kayıtbay’ın annesi Hond Aslıbay, Atabek Canpolat ile evlenmiş ve çeyizi Kale’den indirilmiştir. Çeyiz, gösterişli bir alayla dört yüz hamal ve yaklaşık iki yüz katırla Kâhire’yi geçerek damat evine taşınmıştır. Hond Aslıbay’ın çeyizi, altın süslemeli yataklar, altın ve gümüş işlemeli minderler, inci, amber, altın işlemeli sandıklar ve bakır kaplama kemerler gibi pek çok değerli eşyadan oluşuyordu. Damat evine varıldığında, gelinin ayaklarının altına ipek sergiler serilmiş, başına altın ve gümüş paralar saçılmıştır. Emîr Canpolat, Kâtibü’s-Sırr Kemâleddin b. Muzhir’e ve diğer emîrlere hil’atler hediye etmiştir (Akkuş 2015: 344-345).

5. DİNÎ HEDİYELER: MAHMİL-KİSVE

Memlûk Sultanlığı, muhataplarına iktidarlarının göstergesi olmuş; aynı zamanda dinî, siyasî ve iktisâdî bir araç olarak mühim roller oynayan kumaşlar göndermiştir. Sultan Baybars, Abbâsîlerden itibaren gelenek haline gelmiş olan Kâbe’ye “*kisve*” gönderimine başlamıştır. 1262 yılından sonra her yıl uygulanan dinî kumaş gönderimi, Müslüman devletlere karşı gücü temsil etmiştir (Okuroma 2003: 25).

Haremeyn’e tevcih ettikleri “*mahmil*” gönderimiyle ilgili verdikleri ihtimamla ünlenen Memlûk sultanları, hanımları ya da validelerinin hac yapması söz konusu olduğu vakit son derece

âlicenaplık gösterirlerdi. Dolayısıyla böyle durumlarda hac kervanları gösterişli hale getirilirdi. Bilhassa mahfeler, nakışlı ve değerli kumaşlarla tezyîn edilir, kösler vurulurdu (Yiğit 2004:133).

İlk zamanlarından itibaren Kâbe'ye muhtelif örtüler örtülmüştür. “*Hibere/bürüd*” denilen kumaşlar ya da “*Yemen kumaşı*” kurbanlık develere yükletilir, Kâbe'ye hediye edilirdi. Bu örtülerden su koyunu yünü ile dokunmuş kumaş ve döşek yüzleri, Kâbe'ye asılır geri kalanı da Kâbe deposunda muhafaza edilirdi. Kâbe'nin üzerinde örtülmüş kat kat örtüler vardır çünkü eskiyen örtülerin üzerine depoda muhafaza edilen kumaşlardan örtülürdü. İlk zamanlar taş duvardan sarkıtılır ve yukarı kısma bağlanırdı (Ez-Zâhirî 1898: 11).

Mahmili taşıyan kırmızı giysiler içindeki çavuşlar ve atları her ikisi de zırhlı olarak savaş alaylarında yer alırdı. Genç askerler atları yavaşladığında kademeli bir şekilde iki eliyle mızrak sallardı. Hem üst sınıf hem de sıradan halk oyunları seyretmekten zevk alırdı. Mahmil taşınması esnasında sırasında mızrakların kullanımı 822/1419'da Kâhire/Fustat sakinlerini eğlendirmeye hizmet ediyordu. Hülâsa, 836/1433, 839/1436 ve 848/1444'te askeri seferler nedeniyle mahmil taşınması iptal edildiğinde halk büyük ölçüde hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenmişti. Tersine on yıllık bir aradan sonra 857/1453'te yeniden başladığında ise tekrar eski bir geleneğin canlanmasından ötürü sevinmişlerdir (İbn İyas, Bedâyii, 1982: II/143).

Sultan Kayıtbay zamanında el-Karâfe el-Kübrâ'da mahmil alayı bin süvâri ile gerçekleştirilmiştir. Bu askerî eğitim ve oyunlar yalnızca Kâhire kabristan bölgelerinde olmamıştır. Kal'atü'l-Cebel'in alt tarafında birliklerin üssü olan geniş açık alanlarda askerî anlamda hizmet veren sultanlık mevkîlerinde olduğu gibi halkla teması sağlayan bir yer olabilmıştır. Bu itibarla

halka yakın olma durumu sultanların saygınlığı ve meşrûiyetini kuvvetlendirmiştir. Görüldüğü üzere Kâhire türbeleri öncelikle mezarlar ve dinî kurumlardan oluşan kutsal alan olmasına rağmen Kal’atü’l-Cebel’in etrafındaki alanı kapsadığı ve aynı zamanda birçok açık alan bulundurduğundan dolayı, yönetici elitlerin, bilhassa emîrlerin ve Memlûklerin siyasî eylemleri için alanlar haline gelmiş ve bu şekilde halka yakın olma durumu sultanların saygınlığı ve meşrûiyetini kuvvetlendirmiştir (Ohtoshi 2006: 108).

İki yılda bir yapılacak olan mahmil gönderme geleneği el-Karâfe’de ilk defa Receb ayında gerçekleştirilmiştir (El-Kalkaşandî, Subh, 1922: IV/57-58). Mahmilin taşınması ve kutlanması, Memlûkler döneminde yılda iki kez gerçekleştirilen bir gelenektir. Bunlardan ilki Recep ayında¹⁷ diğeri ise Şevval ayında yapılırdı. Recep ayında gerçekleşen kutlama “*Recep Mahmil*” olarak adlandırılırdı. Bu geleneğin başlangıcı, 1276 yılında Sultan ez-Zâhir Baybars’a dayanmış; Baybars, hacıların bu ayda yola çıkmalarına izin vermiştir. Recep ayında hac farızasını yerine getirmek için yola çıkanlara “*el-Huccâcu’r-Recebiyye*” denirdi. Bu gelenek, Sultan Baybars zamanından itibaren süreklilik kazanmış, ancak bazen şartlara bağlı olarak uygulanmamıştır (Erol 2019: 49).

Mahmilin taşındığı gün halk arasında “*mahmil günü*” olarak bilinir ve sokaklar bu özel gün için kalabalıklaşırdı. Dört mezhebin başkadıları, vekîl-i beytü’l-mâl, muhtesip, ulemâ ve devlet ileri gelenleri, hayvanlarına binerek Sultan Melik Nâsır’ın ikamet ettiği kaleye doğru yola çıkarlardı. Mahmil, üzerine yük

¹⁷ İbn Batuta: “27.gün orada bulunmaktaydım. Sokaklarda ipekler ve ketenlerle süslü tahtırevanlar vardı. Hatta develer de donatılmıştı. Halk Ten’im denilen muntıkaya çıkıyor, tahtırevanlar Mekke vadisinde adeta sel gibi akıyordu. Yol boyunca meşaleleler yakılıyordu.” (Battûta 2016: 162).

yerleştirilmiş bir devenin sırtına konur ve önünde o yıl hacıların yönlendirilmesi için belirlenen emîr ile hareket ederdi. Emîr, yanına birkaç asker ve develere binmiş “*saka*”lar alarak yolculuğa başlardı. Kadınlar ve erkekler, ulemâ eşliğinde Kâhire ve Mısır’ın sokaklarında dolaşırdı. Develeri yönlendiren sürücüler, çeşitli seslerle develeri harekete geçirirdi. Hâsılı mahmil, haccın sembolü olarak şehrin sokaklarını şenlendirerek geçerken, büyük bir tören havası hakimdir (Battûta 2016: 54).

Schregle, Şecerü’-d-Dürr hakkındaki monografisinde, tarihî gerçeklere dayanan ve sultanı tasvir eden “*Sîrât ez-Zâhir Baybars*” olarak bilinen destandan bahsetmiştir. Ez-Zâhir Baybars saltanatından 1920’lerde Kral Fuâd saltanatına kadar hac kervanına eşlik eden mahmil töreninin menşei Osmanlı döneminde son şeklini alan bu destanda Şecerü’-d-Dürr’e atfedilmiştir. El-Kalkaşandî, mahmili Mısır hac kervanıyla ilk ilişkisinin olduğu Sultan ez-Zâhir Baybars el-Bundukdârî zamanında 659/1266’de işlemeli sarı ipekten ve yaldızlı gümüşten yapılmış tepesinde yuvarlak bir çadır olarak tanımlamıştır. Kâhire sokaklarında yılda iki kez geçit töreni yapılırdı. Mahmil geleneği, hac kervanı tarafından da taşınan “*kisve*” ve kabenin örtüsünden farklıdır. Kisvenin yıllık sevkıyatı, bazı sultanların kendilerine bağış yapmasına rağmen, İslâm’ın erken döneminden beri halifelğin ayrıcalığıydı. Mısır’ın Fâtımî halifeliğinin kurulmasından bu yana Kâhire’den kisve gönderilmiştir ve bu kisve Abbâsilerde olduğu gibi siyah yerine beyazdı. Kisve boş ve sembolik bir tahtırevân olarak kalan mahmil içinde taşınmamıştır. Çoğu araştırmacı kisveyi tanımlarken her ikisinin de aynı anda Kâhire’de hazırlandığını ve gönderildiğini yazmıştır. 1237 tarihli Bağdat okulunun tanınmış bir minyatürü, halifelik zamanında bir Abbâsî mahmilinin varlığını belgelemiştir. Kral Fuâd’ın da dâhil olduğu daha sonraki Mısır mahmilleri şimdi Kâhire’deki Etnografya Müzesi’nde sergilenmektedir. XVII. yüzyılda dört tarafı altın ipliklerle

işlenmiş siyah ipek ile kaplanmıştır. Bağdat minyatüründe ise altın rengidir (Abouseif-Behrens 1998: 89).

Evliyâ Çelebi'nin Şecerü'd-Dürr'ün kurduğu, 1672-1680 yılları arasında Mısır'da Osmanlı hâkimiyetinde olan evkâf hakkında verdiği bilgiler genellikle güvenilirdir; çünkü kendisi Mısır'da evkâfın denetiminde yer almıştır. Şecerü'd-Dürr'ün kisve ile alakası hakkında edinilen en erken kaynaklar haremeyn evkâfidır. Ancak haremeyn arşivlerine şu anda erişilemediği için bu vakıfların kesin kökenlerini ya da sultanların isimlerini söylemek de mümkün değildir. Memlûk kroniklerine oldukça aşına olan Evliyâ Çelebi kisve bağışını Şecerü'd-Dürr'e bağlarken, mahmil geleneğini Sultan Sultan Baybars'a kadar götürmüştür (Abouseif-Behrens 1998: 91).

Topkapı Sarayı'nda sergilenen ve Memlûkler devrinden bugüne ulaşan tek mahmil Sultan Kansuh el-Gavrî'ye (1501-1516) aittir. Bu mahmil, Memlûk Devleti'nin resmî rengi olan sarı ipekten tasarlanmış, üzerinde sultanın isminin yer aldığı, altın işçilikle süslenmiş ve koni şeklinde boş bir çadırdan oluşuyordu (Erol 2019: 49).

6. SONUÇ

Bu çalışma çerçevesinde Ortadoğu'nun kültür, ekonomi ve biliminin mirasçısı olarak Türk-İslâm medeniyetinin bir kesiminde mühim rol oynayan Memlûklerin siyasî anlamda varoluşlarını görünebilir kılmaya gayret ettiklerini ve diğer Türk devletlerinde olduğu gibi beyne'l-milel sahada devletlik vasıflarını fiziksel detaylarla öne çıkarmaya çalıştıklarına şahit olduğumuzu belirtmek isterim.

Memlûk sultanları, yönetici sınıfına özel hediyeler ihshan ederdi. Bu giysiler, başlıklar ve elbiseler olarak sunulurdu. Ayrıca, Memlûk sultanları, yüksek rütbeli komutanlara ve

bürokratik görevlilere arazi, unvan ve mülk tahsis ederlerdi. Bu, bölgedeki denetimi sağlamak için önemli bir yoldu. Elçiler, genellikle değerli kumaşlar, özellikle ipek, gümüş işlemeli kumaşlar ve halılar gibi hediyeler getirirlerdi. Bu kumaşlar hem prestij hem de zenginlik göstergesi olarak sunulurdu. Memlûk sultanları, geleneksel olarak diplomatik misyonlarına değerli ipek kumaşlar ve altın yaldızlı elbiseler gönderirlerdi. Memlûkler, elçilerin getirdiği giyim eşyalarını da çok kıymetli sayarlardı. Özellikle halılarla süslenmiş ve değerli taşlarla işlenmiş elbiseler, yüksek statü göstergesi olarak verilirdi. Bu tür hediyeler, aynı zamanda devletin sanatsal ve kültürel gücünü de yansıtıyordu. Memlûk Sultanı, Abbâsî Halifesi veya diğer İslâm hükümdarlarıyla olan ilişkilerde, bazen sultanın özel giyim ve başlıklarından oluşan hediyeler de gönderilirdi. Özellikle “*takfife*” ve “*kellûte*” gibi başlıklar hem statü belirleyici hem de diplomatik bir anlam taşırdı.

Memlûk Devleti’ndeki diplomatik hediyeleşme, yalnızca kültürel anlam taşımakla kalmaz, aynı zamanda siyasî bir strateji olarak da görülüyordu. Bu hediyeler, iki devlet arasındaki ilişkilerin derinliğini ve karşılıklı bağlılıklarını simgeliyordu.

Hediyeler aktif siyasal imajın aksettirilmesi aracıdır. Siyasal düzlemde imajın sadece yönetim sistemi, askerî düzen işleyişi, iktisat gibi konularla sağlandığı görüşü zayıf bir görüştür. Yöneticisinden tebasına kadar tüm toplumsal katmanların üstlendikleri görevlere karşılık olarak ihsan edilenler evvela kültür dahilinde içselleştirilmiş olan dinamikleri anlamamızı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akkuş Yiğit, Fatma, (2015). Memlûklerde Evlilik Hazırlıkları. *Türkiyat Mecmuası*, 331-351.
- Argun, Selim & Eskin, Ümit, Erken Dönem İslâm Diplomasisinde Hediye, (H. 7-132/ M. 628-750). *İslâmi İlimler Dergisi*, Yıl 15, Cilt 15, Sayı 1, Mart 2020 (57/94).
- Ayaz, Fatih Yahya, (2008). *Türk Memlûkler Döneminde Saray Ağalığı-Üstâdârlık (1250-1382)*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V.Yay.
- Behrens-Abouseif, Doris, (1998). The Mahmal Tradition and the Ladies of the Memlûk Court. In MSR (Vol. 1, pp. 87-96).
- Deringil, Selim, (2019). *Simgeden Millete: II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*. İletişim Yayınları.
- Erol, Burak Gani, (2019). Memlûkler Zamanında Mısır Mahmili, *Türkiyat Mecmuası*, 29(1), 45-80.
- Garip, Ahmed Zahid, (2019). Sultanın Yeni Kıyafetleri: 15. Yüzyılda Osmanlı-Memlûk Hediye Alışverişi, *Akademik Platform*, 272-294.
- Göksu, Erkan, (2009). Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı. *Journal of International Social Research*, 1(6).
- İbn İyas, (1982). *Bedâyi'u'z-Zuhûr*, (neşr. Muhammed Mustafa), C. I/II, Kâhire.
- İbn Şahin ez-Zâhirî, Garsüddin Halil (ö. 873/1468), Zübdetü Keşfi'l-memâlik ve beyânü't-turuk ve'l-mesâlik (nşr. Paul Ravaisse), Paris 1894.
- El-Kalkaşandî, Eş-Şeyh Ebi'l-Abbâs Ahmed el-Kalkaşandî, (1922). *Subhu'l-A'sâ fî-Sınâ'at el-İnşâ*, Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- El-Makrizî, Takıyyüddîn Ahmed b. Ali, (1997). *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, II, III-IV, (neşr. Muhammed Ali), Beyrut: Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye.
- Mayer, Leo Ary, (1952). *Mamluk costume: A survey*. A. Kundig.

- Ohtoshi, Tetsuya, (2006). Cairene Cemeteries as Public Loci in Memlûk Egypt, *Memlûk Studies Review*, X. 1. Chiago.
- Okumura, Sumiyo, (2007). *The Influence of Turkic Culture on Mamluk Carpets*. IRCICA, İstanbul.
- Öner, Meltem, (2017). Türk El Sanatlarının Kültürel Belleği: El Emegi Göz Nuru Antep İşi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 233-272.
- Özbek, Süleyman, (2019). *Memlûklerde Devlet ve Saltanat I*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Özbek, Süleyman, (2010). Memluk devletinin siyasi ve kültür hayatında rol alan Moğol asıllı bir aile (Şâhin eş-Şeyhî ve ailesi). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(27), 529-552.
- Yiğit, İsmail, (2004). “Memlûkler Zamanında (1250-1517) Kadın”. *Diyanet İlmi Dergi* 40/2 131-144.
- Yürekli, Tülay, (2018). Memlûkler Döneminde Kilâbzîler ve Av Köpekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 236-244.

ÇATALHÖYÜK-GÖBEKLİTEPE MİRAS ALAN YÖNETİM PLANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Çilem Bila

(Orcid No: 0009-0000-6696-9533)

1. GİRİŞ

Günümüzde fiziksel, çevresel, sosyal ve kültürel alanlar başta olmak üzere kentlerde yaşanan birçok gelişme sonucunda kentsel alanlarda birçok değişiklik yaşanmaktadır (Dönmez ve Türkmen, 2018; Öztürk vd. 2020a; köse ve Dönmez, 2021). Bu değişikliklerin başında ise yapılan yanlış uygulamaların sonucunda kentlerin tarihi ve kültürel dokularında geri dönüşü olmayan bozulmalar gelmektedir (Öztürk vd., 2018; Yılmaz vd., 2023). Modern dünyada geçmişle bağ kurmamızı sağlayan en önemli öğelerin başında kültürel miras alanları gelmektedir (Türkmen ve Dönmez, 2015; Öztürk vd., 2020b). Bu nedenle tarihi ve kültürel miras alanlarının sürdürülebilirlik çerçevesinde korunması önemli bir gerekliliktir (Dönmez ve Türkmen, 2015; Öztürk vd., 2021; Türkmen ve Oranlı, 2022).

Dünya üzerinde bulunan ve tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen kültürel mirasların korunması ve bu miraslara sahip çıkılması, kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla 1972 yılında UNESCO, Dünya

Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına dair sözleşmeyi imzaya sunmuştur. Bahsi geçen sözleşmeye Türkiye 16.03.1983 tarihinde taraf olmuştur (Uğur ve Dönmez, 2021).

Türkiye topraklarında 19 tanesi kültürel miras, 2 tanesi karma miras olmak üzere toplamda 21 tane dünya mirası listesinde miras alanı bulunmaktadır. Aynı zamanda bahsi geçen bu listeye başvuruları yapılmış miras alanları da bulunmaktadır. Bu miras alanlarının henüz adaylık süreçleri tamamlanmamış olup, 72 kültürel miras, 4 karma miras, 3 doğal miras olmak üzere toplamda 79 tanedir. (URL1)

UNESCO tarafından 17.10.2003 tarihinde ‘Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ imzalanmıştır. Bu sözleşme koruma altına alınması gereken kültürel mirasların bir parçası olarak gördükleri kültürel uygulamaları, ifadeleri, bilgi ve becerileri tanıtmayı, korumayı ve gelecek nesillere aktarmayı amaçlamaktadır. 2023 yılı itibariyle Türkiye topraklarında bu listede 30 adet unsuru bulunmakta olup, 3 tanesi acil koruma gerektiren somut olmayan kültürel miras listesinde yer almaktadır. (URL 2)

2. YÖNETİM PLANI

Kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliğini sağlaması için bir yönetim planına ihtiyaç duyulmaktadır. Pratik ve uygulamaya yönelik bir araç olan yönetim planı ilgili kültürel mirasın, koruma, restorasyon, turizm, ekonomik gelişme ve çevre toplumun ihtiyaçları, öncelikleri arasında bir denge kurmaktadır. Alan ile alınacak kararlar, oluşturulmuş bir yönetim planı sayesinde gerçekleşmektedir.

Yönetim planlarının amacı ilgili kültürel miras alanlarının varlığının sürdürülebilmesi, gelecek nesle alanların aktarılması, bulunduğu çevredeki toplum tarafından kültürel mirasın sahiplenilmesi ve aynı zamanda bu toplumun ekonomik, sosyal

yönden gelişmesi, alanların eğitim kapsamında öğretici olması sebebiyle teşvik edilmesi gibi hedefleri bulunmaktadır.

Dünya üzerindeki kültürel mirasların koruma kapsamına alınması için alana ait yönetim planının olması zorunlu kılınmış olup, yönetim planının içeriği sürdürülebilir ve bütünsel bir anlayış içerisinde nasıl korunacağına dair bilgileri içeren ve bunları tanımlayan belge niteliğindedir.

Yönetim planı oluşturulurken alanın ihtiyaçları, sorunları belirlenmektedir. Alana yönelik iklim tehditlerine karşı alınacak olan önlemleri, turizm açısından tüm dünyaya tanıtımı, yerel halkın işbirliği, gelecek kuşaklara aktarılması gibi maddelerle birlikte sürdürülebilir olmasına dikkat edilmelidir.

Yönetim politikaları kapsamı arkeolojik kazılar ve araştırmalar, ziyaretçi sunumu, turizm adına tanıtma, erişebilir olma, yerel halkın sosyal ve ekonomik yönlerden kalkınmasını içermelidir.

Yönetim Planı içerisinde alan ile ilgili eylem planları bulunmalıdır. Bu planlar, acil eylem, önemli eylem ve arzulanmış eylemler olarak ilkeleştirilmelidir. Acil eylemler kapsamına alınan eylemler en kısa süre içerisinde çözülmeli, önemli eylemler uygun ve yeterli sürede çözülmeli, arzulanmış eylemler ise önemli olmayıp hedefler doğrultusunda alana katkı sağlayacak eylemlerdir.

2.1 Çatalhöyük Neolitik Kenti

Çatalhöyük Neolitik Kenti Konya'nın Çumra ilçesinde bulunmakta olup, 2009 yılında geçici listeye alınmış, kalıcı listeye geçişini ise 2012 yılında tamamlamış bir antik kenttir. Dünyada korunması gereken ilk 100, maddi destek alması gereken en değerli ilk 30 miras arasında gösterilmektedir. Günümüzde bu yerleşmenin sadece %10'una ulaşılmıştır.

MÖ 7000 tarihlerine bilinen ilk büyük şehir, mega kent unvanı almıştır. Anadolu coğrafyasının o tarihlerde bilinen nüfusu 50.000-60.000 olduğu düşünüldüğünde Çatalhöyük kenti için mega kent unvanı alması şaşırtıcı değildir.

Arkeolog James Mellaart tarafından 1958 yılında keşfedilmiştir. 1961 yılında Çatalhöyük alanında başlattığı kazılarda yan yana iki höyük bulunmuş, doğu kısımdaki höyüğün Neolitik Çağ, batı kısımdaki höyüğün ise Kalkolitik Çağa ait olduğu saptanmıştır. Neolitik çağa ait olan höyüğün kazısı 1961-1963 tarihleri arasında yapılmış ve 14 yapı katına ulaşılmıştır. Kalkolitik çağa ait olan höyükte ise 1961 tarihinde yalnızca iki sondaj çalışması yapılabilmektedir. Sonuç olarak yerleşme ile ilgili bilgiler azdır.

Çatalhöyük yerleşiminde bütün evler yan yana dizilmiş olup, cadde ve sokak bulunmamaktadır. Toplum, evlerde kapı olmamasından dolayı girişleri çatıdan sarkan ahşap merdivenle yapmaktadır. Bir yerden bir yere gitmek için de aynı şekilde bu çatılar kullanılmaktadır. Evler karanlıktır ve aydınlatma, ısıtma evlere giriş deliğinin altındaki yakılan ateşle sağlanmaktadır.

Çatalhöyük halkında tanrıça kadındır. Sebebi ise kadının toprak gibi bereketli olmasından, bir varlığa can vermesinden ve o can verdiği varlığa yaşam vermesinden kaynaklanmaktadır. Tanrıçalar genellikle kilolu şekilde tasvir edilmektedir. Tasvirin sebebi doğurganlık ve yiyecek bolluğunun göstergesidir.

Ölüm kavramını açıklayamamışlardır. Vefat eden aile büyüklerini evlerinin altına hocker (ana rahmindeki pozisyon) pozisyonunda defnetmişlerdir. Atalarıyla bu şekilde bağlarını koparmamışlar ve ölümün asla bir son olmadığına inanmışlardır. Ölümden sonra yaşamın devam ettiğine inandıklarının göstergesi ise vefat eden kişinin eşyalarıyla gömülmesidir.

Yönetim şekli veya merkezi bir otorite bulunmamaktadır. Bunun yerine toplum tarafından belirlenmiş ortak kararlar vardır.

Haklar eşittir ve yapılacak olan işler imece usulüyle yapılmaktadır.

Av maceralarını, karşılaştıkları hayvanları, gülen, dans eden ve kızan insanları evlerinin duvarlarına resmetmişlerdir. Aynı zamanda bu duvarlarda halka ait el izlerine de ulaşmışlardır.

Şehrin terkedilme sebepleri birden fazla olarak düşünülmektedir. Nüfusun kalabalıklaşması, beraberinde gelen kavgalar, tarım alanlarına uzaklığın fazla olması, tarım alanlarının yanması, kuraklık ve iklim değişikliği gibi sebepler bulunmaktadır. Halk gittikleri yerde kültürlerini, inançlarını yaymış, günümüz dinlerinin ve şehirleşmenin yayılmasında öncülük etmişlerdir.

2.2 Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı

Çatalhöyük antik kenti ulusal envanterine 11.12.1981 yılında 3.sit alanı olarak belirlenmiş ve kaydedilmiştir. Unesco listesine adaylığı söz konusu olduğunda tekrar değerlendirilmiş, 1. Ve 3. Arkeolojik sit alanı olarak genişletilmiştir. Alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu tarafından koruma altına alınmış olup, gelişimi ve korunumu kapsamında yapılacak tüm faaliyetler Koruma Bölge Kurulunun onayı ile ilgili kanuna göre uygun şekilde gerçekleştirilmektedir. (Anonim, Mayıs 2013)

Çatalhöyük, Unesco tarafından dünya miras alanı listesinde 2012 yılında kalıcı olarak kaydedilmiştir. 1. Derece arkeolojik sit alanı olması devletin mülkiyetinin kendisinde olduğunu, 3.derece arkeolojik sit alanı olması ise tarımsal etkinliklerin yapıldığı özel mülkiyetlerdeki alanların olduğunu göstermektedir. Bu alanlarda herhangi bir imar çalışması, belediyeçilik faaliyetleri bu sayede önlenmiştir. 1. ve 3. Sit alanlar dışındaki alanlarda yapılan uygulamalar Konya Büyükşehir Belediyesi sorumluluğunda ve yetkisindedir. (a.g.a)

Alan içerisinde yapılması istenen yol güzergahı, meydan düzenlemesi, otopark, görevli kulübesi gibi birim işlemler koruma kurulu tarafından izin alınarak yapılmaktadır. (a.g.a)

Alanın genel koruma yetkisi Çumra Belediyesi'ne aittir. 1.derece arkeolojik sit alanı olarak korumaya alındıktan sonra alanın tamamı çit ile çevrilmiştir ve belediye tarafından korunmuştur. (a.g.a)

Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin ilk yönetim planı 2002 yılında hazırlanmaya başlanmış ve toplamda 18 ay sürmüştür. Söz konusu olan yönetim planı Avrupa Birliği Euromed Heritage 2 programı çerçevesinde 2004 yılında tamamlanmıştır. Bu süreçte çok fazla paydaş, ilgi grupları yer almıştır. Yönetim planının olmasının bir amacı da bu gruplar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek olmuştur. Yönetim planının oluşturulması Çatalhöyük Araştırma Projesi tarafından yönetilmiştir. (a.g.a)

Çatalhöyük Antik Kenti'nin yönetim planı oluşturulurken sosyal ve ekonomik kalkınmayla birlikte alanın turizm, kazı, koruma, tasarım, bilgi yönetimi gibi konularda yönetim politikalarının kapsamı öne çıkarılmıştır. (a.g.a)

Çatalhöyük yönetim planının amacı; kültürel sürdürülebilirliği sağlamak, alanın önemini ve değerini korumak, alanla ilgili alınacak kararları yönlendirmek ve halkın ihtiyaçları ve öncelikleri arasında bir denge kurmaktır. Öngörülen sonuç ise özgünlüğün ve bütünlüğün korunması, gelecek kuşaklara aktarılması, yerel halk tarafından alanın sahiplenilmesi, halkın ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi, alanın daha tatmin ve güvenli şekilde gezilmesi olmuştur. (a.g.a)

Çatalhöyük yönetim planının hedefleri arasında alanın çevresindeki peyzajla değerlendirilmesi, alanın önemi ve bu önemin alanla ilgili doğru bilgi aktarılması, bulunan tüm arkeolojik eserlerin tahribatlarının en aza indirilmesi ve bu arkeolojik eserlerin titizlikle korunması, muhafaza edilmesi, yerel

halkın çevre düzenlemesi konusuna ortak edilmesi gibi maddeler bulunmaktadır. (a.g.a)

Çumra Belediyesi tarafından yerel halka her hafta sonu rehber eşliğinde geziler düzenlenmiş olup, bu sayede yerel halkın ilgisi ve bilgisi üst düzeyde tutulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak yerel halkla işbirliğine gidilmiş ve duyarlı tarım faaliyetlerin yapılması geliştirilmiştir. Ayrıca alan temizliği ve çöplerin toplanması ilgili belediyeye aittir ve belediye tarafından alana bir otopark yapılmıştır. (a.g.a)

Çatalhöyük yönetim planı hususunda ilk 5 yıl hedefleri arasında, alana ulaşımın geliştirilmesi, alanın tur güzergahlarına eklenmesi, Konya’da arkeoloji müzesi kurulması, gelişimin devamı için kazıların sürmesi, Türkçe internet sayfasının açılması gibi maddeler bulunmaktadır. (a.g.a)

10 yıllık hedefler arasında ulusal ve uluslararası platformlara alanın tanıtılması, yerel halkın alanın korunması, tanıtılması için etkin rol alması, kazıların devam ettirilmesi, alanla ilgili eğitim programlarının geliştirilmesi gibi maddeler söz konusudur. (a.g.a)

20 yıllık hedefler arasında çevresinde bulunan kültürel değerler içerisinde rekabetin olmadığı aksine bir bütün olarak birbirini tamamlayan bir turizm alanı olarak geliştirilmesi, yerel halkın sosyal ve ekonomik yönden gelişiminin sağlanması, yönetim mekanizmasının sağlanması, içinde bulunduğu peyzajın korunması ve tanıtılması gibi maddeler mevcuttur. (a.g.a)

2004 yılında tamamlanmış olan Çatalhöyük Yönetim Planı Türkiye’de hazırlanan ilk yönetim planı özelliği taşımaktadır. Mevzuatın hazır olmamasından dolayı resmiyet kazanamamış, ilgili mevzuatın oluşmasına temel oluşturmuş ve yol gösterici olmuştur. Günümüzde oluşturulan yönetim planının temelinde ise 2004 yılında hazırlanan ilk yönetim planı kaynak belge niteliğindedir. (a.g.a)

Dünya Mirası Listesinde onaylanan yönetim planına sahip olan miraslarımız 11 adettir. Unesco'nun 2005 yılından sonra bir kültürel mirasın koruma altına alınabilmesi için yönetim planı olma şartının etkisi büyüktür. Bahsi geçen 11 adet kültürel mirasımız 2005 yılı öncesinde dünya mirası listelerine kalıcı olarak geçtiği görülmektedir. Bu yerler, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Hattuşa-Hitit Başkenti Xanthos-Letoon, Safranbolu Evleri, Troya Antik Kenti, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Pamukkale-Hierapolis kültürel miraslarımızda henüz yönetim planı bulunmamaktadır. (Eraslan, 2021)

2.3 Göbekli Tepe Ören Yeri

Göbekli Tepe Ören yeri, Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesine bağlı Örencik köyü yakınlarında bulunmakta olup, kent merkezinin 18 km kuzey doğusundadır. İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak çalışmalarıyla 1963 yılında yüzey araştırması kapsamında keşfi yapılmış olsa da, alanla ilgili ilk kazılar 1995 yılında başlamıştır. Dünyanın sıfır noktası şeklinde tanıtımı yapılan Göbekli Tepe, tarihi belgeler arasında yeni bir sayfa açarak kendine yer bulmuştur. Alan 12.000 yıl öncesinde çevresindeki alanın bozulmadan kalması sebebiyle önemli bir arkeolojik sit alanıdır. O tarihlerde insanoğlunun avcı toplayıcı yaşam sürmesi sebebiyle, mimarlık açısından ileri düzeyde bir bilgi birikimi olmadan bu şekilde tapınakların yapılması dünya açısından şaşırtıcı olmuştur. Bu sebepten dolayı son yılların en büyük arkeolojik keşfi unvanını almıştır. (URL 3)

Göbekli Tepe, bir yerleşim alanı olmayıp sadece insanların dinsel amacına hizmet etmiş bir tapınaktır. Bahsi geçen bu ayrıcalığı ile dünyanın en eskisi olmakla birlikte aynı zamanda dünyanın en büyük tapınak yeridir. Alanın Neolitik Çağ'ın inanç merkezi olduğu düşünülmektedir. (URL 3)

Sayılarının 20'yi bulduğu özel ölçümlerle tespit edilen anıtsal yapıların günümüzde sadece 6 tanesi gün yüzüne çıkarılmış olup, T biçimlidir ve sütunların boyları 6 m yi bulmaktadır. Bu taşlar üzerindeki bulunan hayvan figürleri sanat yönden insanların kendilerini geliştirdiklerini göstermektedir. Ayrıca T biçimli sütunların bazılarında el ve parmaklarında olduğu görülmüş, 20 yıl boyunca alanın kazı başkanlığı yapmış olan Prof. Dr. Klauss Schmidt ise bu sütunların insanları temsil ettiğini kesin bir şekilde aktarmıştır. (URL 3)

Göbekli Tepe birçok soruya cevap veren bir neolitik alan olmasına karşın beraberinde hala cevabı verilmemiş sorular gündeme getirmiştir. Alandan kazılarla elde edilen arkeolojik buluntularla ilgili bilim adamlar hala gizemini koruyan soruların cevabının peşindedirler. Tapınakların kim tarafından yapıldığı, bir tanesinin ağırlığı 60 ton olan sütunların alana nasıl getirildiği, alanın üstünün neden toprakla, taşla örtüldüğü, tapınağın amacının ne olduğu cevaplanması gereken diğer sorulardır. (URL3)

2.4 Göbekli Tepe Ören Yeri Yönetim Planı

2018 yılından itibaren Unesco'nun Dünya Mirası Listesinde yer alan Göbekli Tepe için (URL 4), yönetim planı hazırlanması kapsamında ilk girişim 2011 yılında olmuştur. Planın hazırlanması sürecinde Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Göbekli Tepe kazıları yöneten kurum olan Alman Arkeoloji Enstitüsü (Deutsches Archäologisches Institut, DAI) tarafından ortak bir çalışma yürütülmüştür. Bu sürece ortak olan paydaşlar Şanlıurfa Müzesi, Ludwig Maximilians Üniversitesi (Münih, Almanya) ve Kültürel Miras Fonu (ABD) ile birlikte fikir alışverişleri sağlanmış, yönetim planının oluşması ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Süreç içerisinde gerçekleşen toplantılar Ankara ve Şanlıurfa'da düzenlenmiş olup, Türk sorumluların

rehberliği önderliğinde Göbekli tepe için yönetim planı geliştirilmiştir. Bahsi geçen toplantılar Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenmiş, toplantılara yasal hak sahipleri, üniversiteler, seçilmiş özel sektör yöneticileri, kamu kurum ve kuruluşları katılım sağlamıştır. Bilgi aktarımı konusunda önemli olan bu toplantılarda, katılımcılar hem bilgi edinmiş hem de yönetim planında olması gereken konular konusunda fikirlerini belirterek desteklerini göstermişlerdir. (Anonim, Ocak 2017)

1995 yılından itibaren kazılmaya başlanan Göbekli Tepe Ören Yeri'nde, günümüzde %10'dan daha az kısmına ulaşılmıştır. Tepenin güney yamacında olan kısımdaki alan dikey ve yatay olarak açılmış olup 50*70 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Bahsi geçen güney yamacının bitişiğinde yer alan güneybatı tepesi ise 70*10 metrelik bir alandır. Bu alanda yapılan kazılar ise yapılar açığa çıkartılmıştır. Kazısı devam eden alanlar ise kuzeydeki kuzeybatı tepesi (40*30) ve güneydeki kuzeybatı (40*20) çöküntüsüdür. (a.g.a)

Göbekli Tepe aynı Çatalhöyük gibi 1. Ve 3. Derece sit alanı olarak tescillenmiştir ve dolayısıyla her türlü müdahale için koruma bölge kurulundan izin alınması gerekmektedir. (a.g.a)

Göbekli Tepe el değmemiş bir topografya özelliğini hala korumakta ve özgünlüğünü, biçimini ve niteliğini korumaya devam etmektedir. Arkeologlar ulaşılan kısımlardaki arkeolojik buluntularla birlikte farklı bir arkeolojik kazıya yönlenmiş, elde edilen buluntuların korunması ve muhafaza edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Küresel Miras Fonunun koruma uzmanları 2011 yılından itibaren koruma değerlendirmelerini üstlenmişler, 2016 yılında ise Bonn Restorasyon Danışma Bürosu tarafından ek bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen bu veriler Göbekli Tepe için acil bir biçimde sistemli bir koruma planının oluşmasına zemin hazırlamıştır. (a.g.a)

Kısa Vadeli Amaçlar

Göbekli Tepe Ören Yeri'nde elde edilen arkeolojik bulguların korunması için iklimsel koşullar faktörü önemlidir. Alanda yazlar kuru ve sıcak kışlar ise soğuk ve neredeyse kar yağışsız geçmektedir. Aynı zamanda sert rüzgarların estiği, yağmur sularının çöküntü kısımlarda biriktiği tespit edilmiştir. (a.g.a)

Deprem gibi doğal afetler alan için sorun teşkil etmezken toprak kaymalarının kış mevsiminde ıslanma-kuruma döngüsü sonucunda oluştuğu gözlemlenmiştir. Bitki örtüsü kısıtlıdır ve kontrol altında tutulmuştur. (a.g.a)

Göbekli Tepe Ören Yeri'nde asıl önem arz eden daire şeklindeki anıtsal yapılarını oluşturan eski çamur harcın aşınması olmuştur. Her yıl ıslanma-kuruma, donma-çözülme gibi durumlarla birlikte sert rüzgarların yarattığı hasar sonucu harç aşınmıştır. Toprak ve kilden yapılmış bu harç, ilk kazılara göre 15-30 mm arasında aşındığı gözlemlenmiştir. (a.g.a)

Açıktaki arkeolojik bölgelerin düzeni ve temizliği koruma kapsamı altında önemli olan ilk konudur. Toprak kayması ve diğer küçük çaplı sorunlar dışında alan ciddi bir zarar görmemiştir. (a.g.a)

Alanın korunması için üzerine üst örtüsü inşa edilmiştir. Yıllar içerisinde bu örtü arkeolojik alanın korumasını garanti etmiştir. İlk örtü çelikten yapılmış olup, sonrasında daha iyi bir koruma amacıyla daha geniş ve keçeli bir üst örtü inşa edilmiştir. Keçeli üst örtü geçici bir çözüm olarak düşünülmüş, 2017 yılında kalıcı olarak ahşap örtü yapılması planlanmıştır. Bu sayede ziyaretçilerin asıl alan yürüyüş alanıyla birlikte düzgün bir ziyaret sunmak şansı sağlayacaklardır. (a.g.a)

Orta Vadeli Amaçlar

Dikilitaşlar ve levhalar üzerindeki toz birikintileri kararmaya yol açmıştır. Kararmanın muhafaza sorununun aksine estetik kaygısı ön plana çıkmaktadır. (a.g.a)

Yatık haldeki yapıların, önceden yerleştirilmiş ahşap desteklerinin yenilenmesi ve yeni destek şekillerinin ortaya çıkarılmasıdır. Sağlanan bu destek Göbekli Tepe için önemli sayılmaktadır. (a.g.a)

Uzun Vadeli Amaçlar

Dikilitaş ve levhaların restorasyonu ile birlikte, asıl alanda görülebilecek yamaç kaymalarının gözetimidir. (a.g.a)

Göbekli Tepe Yönetim Planı hususunda ilk 5 yıl hedefleri (2017-2021) arasında alanın korunması, arkeolojik mirasın korunması, alanın karakterinin korunması, alanın çevresinin korunması, kazılara devam edilmesi, turistik kalkınma, toplumsal katılım ve kalkınma, uygulama, gözetim gibi amaçlar mevcuttur. (a.g.a)

3. SONUÇ

	Çatalhöyük	Göbekli Tepe
Dünya Miras Alanı Olduğu Yıl	2012	2018
Keşfeden Arkeolog	James Mellaart (1958)	Klaus Schmidt (1994)
Yönetim Planının Onaylandığı Yıl	13.05.2013	16.01.2017
Şehir/İlçe	Konya/Çumra	Şanlıurfa/Haliliye
Önemi	İlk Yerleşim Alanı	Dünya'nın İlk Tapınağı
1. Ve 3. Sit Alanı	Evet	Evet
Arkeolojik Müze	Mevcut	Mevcut
Ulaşım	Çumra ilçesinden taksi veya özel araç	Şehir içi otobüsler ve özel araçlar
Alan Çevresi	Yerleşim vardır.	Yerleşim yoktur.

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

Otopark	Ücretsiz Otopark	Var ama yetersiz, trafik sorunu yaşanmaktadır.
Ücretsiz Geçiş	Mevcut	Öğretmen, Öğrenci ve Müzekart sahiplerine ücretsiz olmakla birlikte Tam ücreti 450 tl’ dir. (2024)
Ziyaretçi Merkezi	Mevcut	Mevcut
Sosyal Tesis& Hediyelik Eşya Satımı	Geliştirilmeli	Mevcut
Tanıtım	Yetersiz	Yeterli
Yol İşaretleri	Yetersiz	Yeterli
Kafe&Restoran	Geliştirilmeli	Mevcut

Unesco koruma altına alacağı kültürel mirasların 2005 yılından itibaren yönetim planlarının olmasını zorunlu kılmıştır. Türkiye için çok önemli olan ilk yerleşik hayatın yaşandığı, mega kent unvanı alan Çatalhöyük ve dünyanın ilk tapınağı, sıfır noktası sayılan Göbekli Tepe yönetim planlarının karşılaştırılması yapılmıştır.

Çatalhöyük Antik Kentinin ve Göbekli Tepe Ören Yerinin yönetim planları olmasına karşın, özellikle Çatalhöyük Antik Kenti için olumsuzluklar tespit edilmiştir.

Her iki yer de 1. ve 3. Sit alanı olmasına karşın Çatalhöyük Antik Kenti için tanıtımların fazla yapılmaması bu denli değerli

kültürel miras için oldukça olumsuz bir durum olarak gözlemlenmektedir.

Giriş ücreti konusu kapsamında iki yer ayrı düşmektedir. Çatalhöyük Antik Kentini herkes ücretsiz gezebiliyorken, Göbekli Tepe Ören Yerini öğretmen, öğrenci ve müze kart sahipleri hariç tam bilet fiyatı 450 tı ye gezilebilmektedir. (2024 güncel fiyatıdır.)

Bahsi geçen kültürel miraslarımızda otopark sorunu Göbekli Tepe Ören Yerinde karşımıza çıkmaktadır. Çatalhöyük Antik Kentinde otopark ücretsizken Göbekli Tepe Ören Yerinde otoparkın mevcut olduğu fakat bu mevcut olan otoparkın yetersiz olduğu ve trafik sorunu yarattığı aşıkardır.

Dünyanın sıfır noktası olarak tabir edilen Göbekli Tepe Ören Yerinin tanıtımının fazla yapılması onu özel ve değerli kılmaktadır. Çevresinde yerleşim olmamasına rağmen, alana giden yol işaretlerinin uygun şekilde yerleştirilmiştir. Etrafında kafe & restoran gibi hizmet veren yerler, hediyelik eşya satın alımı gibi yerler bulunuyorken, Çatalhöyük Antik Kenti için bu konular ihmal edilmiş ve acil şekilde geliştirilmelidir. Çatalhöyük Antik Kenti çevresinde ise yerleşim bulunmaktadır ve halk bu konuda geliştirilmeli, yapılacak olan kafe & restoran gibi işletmelerde ekonomik ve sosyal hakkı kazandırılmalıdır.

Son olarak iki değerli kültürel mirasımızda arkeolojik müzelerin bulunduğu açıktır.

KAYNAKÇA

Anonim, Çatalhöyük Yönetim Planı, Mayıs 2013
<https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/57316,catalhoyuk-neolitik-kenti-yonetim-planipdf.pdf?0> Erişim Tarihi 30.11.2024

Anonim, Göbekli Tepe Ören Yeri Yönetim Planı, Ocak 2017
<https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/57320,gobekli-tepe-alan-yonetimi-planipdf.pdf?0> Erişim Tarihi 13.12.2024

Dönmez, Y., Türkmen, F. (2015). Turistlerin Satın Alma Kararında Peyzaj Düzenlemelerinin Rolü: Belek Örneği. Turizm Akademik Dergisi, 2(2).

Dönmez, Y., Türkmen, F. (2018). The Relatiom Between The Landscape Design and Brand Image in Purchase Preferences of Tourists: The Case of Safranbolu And Nevşehir, in Turkey. Applied Ecology & Environmental Research, 16(1).

Eraslan Ş, 2021 International Journal of Arts & Social Studies Dergisi, Cilt 4, Sayı 6, Araştırma Makalesi

Halaç H, Sarıaydın E, Karaçor F, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi SBE Dergisi 11 (3), 2021, Araştırma Makalesi

Köse, B., Dönmez, Y. (2021). Mahalle Ölçeğinde Kültürel Değerlerin Kent Kimliğine Etkileri: Kale Mahallesi-Samsun. Kent Akademisi, 14(4), 1156-1190

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., & Ayan, E. (2018). Visibility Analysis in Historical Environmentes: The Case of Kastamonu castle and its Surrounding. Journal of Current Researches on Social Sciences, 8 (4), 405-412.

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., ve Yılmaz, D. (2021). Restorasyon Çalışmaları Sonrası Yerel Halkın Algı ve Tutumları (Kayseri Kalesi Örneği). Doğu Coğrafya Dergisi, 26(45), 183-194

Öztürk, S., ışınkaralar, Ö., Yılmaz, D., & İhtiyar, M. (2020b). Koruma Yaklaşımı Olarak Tarihi Bir Güzergahın Kültür Rotasına Dönüştürülmesi: Kastamonu Örneği. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 9(2), 144-159.

Öztürk, S., Yılmaz, D., & İhtiyar, M. (2020a). Kentleşmenin Sosyal ve Mekansal Rolünün Değerlendirilmesi: Kastamonu Örneği. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(43), 153-166.

Sağlık E, Gür N, 2023, GSI Journals, Tarihin Sıfır Noktasında Bir Mekansal Çözümleme Çalışması: Göbekli Tepe Ören Yeri (Şanlıurfa), Araştırma Makalesi

Türkmen F., ve Dönmez, Y. (2015). Korunan Alanların Turizme Açılmasına İlişkin Yerel Halkın Görüşleri: Yenice Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 189-204.

Türkmen, F., & Oranlı, E. C. (2022). Sakin Şehirlerin Sürdürülebilir Destinasyon Pazarlaması Üzerinde Etkileri: Perşembe İlçesi Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 60-83.

Uğur, İ., Dönmez, Y. (2021). Somut Kültürel Miras Alanlarının Turistik Çekicilik Açısından Değerlendirilmesi: Birgi Örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, 2(2), 54-76.

URL 1 : <https://unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Mirası-Listesi> Erişim tarihi 30.11.2024

URL 2 : <https://unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri> Erişim Tarihi 30.11.2024

URL 3 : <https://www.ktb.gov.tr/TR-288623/gobeklitepe.html> Erişim Tarihi 13.12.2024

URL 4 : <https://unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Mirası-Listesi> Erişim Tarihi 13.12.2024

Yılmaz, D., Öztürk, S. & Işınkaralar, Ö. (2023). Bir Yaşam Sahnesi Olarak Sokak Algısının Kullanıcılar Gözünden Okunması: Ankara ve İstanbul Sokaklarından Tespitler. *Artium*, 11 (1), 75-86.

ÇEVİRİ SÜRECİNİN İNCELENMESİNE PSİKODİL BİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Ruşen RAMİZOĞLU¹⁸

1. GİRİŞ

Dilbilim açısından bakıldığında, çeviri araştırmalarının amacı, çeviri sürecinde iki veya daha fazla dil sisteminin iki ögesinin, biriminin uyuşmasının öğrenilmesi, iki dilin tüm dilbilimsel düzeylerde, yani fonetik, gramatikal, morfolojik, sözcüksel, sözdizimsel olarak karşılaştırılmasıdır. Bu konular dilsel çeviri kuramları kapsamında incelenmiş, kaynak dilden hedef dile çeviri yöntemleri ve teknikleri detaylı analiz edilmiştir. Çevirinin psikolojik ve zihinsel mekanizmaları, çeviri sürecinde bu mekanizmaların nasıl çalıştığı ise yeterince ele alınmamıştır. Günümüzde psikodilbilim, çevirinin psikolojik ve zihinsel mekanizmalarının, çeviri sürecinin psikolojik yönlerinin incelenmesinde kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır.

Psikodilbilimin ana araştırma nesnesi, dili anlama ve konuşma altında yatan bilişsel süreçlerin ve kültürel çevrenin bu süreçlerle nasıl etkileşime girdiğinin incelenmesidir. Çeviribilim esas olarak iki veya daha çok dile hâkim olan çevirmenin beceri ve faaliyetleriyle, psikodilbilim ise dil kullanımının bilişsel yönleriyle ilgilendiğinden, çeviri sürecinin öğrenilmesine bu tür

¹⁸ Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Rusça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, rovshan@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2373-4467.

disiplinlerarası bir yaklaşımın çeviribilimin mevcut kuramlarını ve uygulamalarını zenginleştireceğini, ona çok çeşitli yöntemler kullanmak imkanı sunacağını düşünmekteyiz. Özellikle, insanların kelimelerin ve kelime çiftlerinin (bileşik sözcüklerin) anlamını nasıl kavradıklarına dair mevcut psikodilbilimsel kuramların öğrenilmesi çeviri sürecinin psikoloji yönlerinin araştırılmasına katkıda bulunabilir.

Çeviri sürecinin psikodilbilimsel bakış açısından öğrenilmesi henüz pek çok çeviribilimcinin ilgisini çekmese de bu alandaki mevcut az saydaki bilimsel çalışma çeviri faaliyetinin psikodilbilimle yakın bir ilişkisi olduğunu kanıtlamaktadır. Tüm bunlar, psikodilbilim ve çeviribilim arasındaki bağlantıların incelenmesindeki ilk aşamaların, her iki disiplinin daha da geliştirilmesi için ilginç perspektifler açtığını söylememize olanak tanımaktadır.

Kanaatimizce, psikodilbilimin çeviri sürecine etki mekanizmalarını incelemekten önce, oluşum ve gelişim tarihine, tanımlarına, ilgi alanına göz atmak doğru olacaktır.

2. PSİKODİLBİLİMİN TARİHİ VE TANIMI

“Psikodilbilim” terimi ilk kez Amerikalı araştırmacı N. H. Pronko tarafından 1946 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan “Language and Psycholinguistics” başlıklı geniş bir makalede kullanılmıştır. Yaygın olarak bu terim ancak 1953 yılında Bloomington'da (Indiana, ABD) ünlü Amerikalı psikologlar J. Carroll ve Charles Osgood ile dilbilimci ve etnograf Thomas Sebeok tarafından düzenlenen üniversitelerarası bir araştırma seminerinden sonra kullanıldı. Bir yıl sonra ABD'de “Psikodilbilim” başlığı altında kolektif bir monografi yayınlandı ve terim belirli bir içerik kazanarak oluşmakta olan yeni bilimsel teoriyi ifade etmeye başladı.

“Psikodilbilim” terimini bilimsel literatürde ilk kez 1946 yılında kullanılsa da psikodilbilimin kurucusu olarak Wilhelm von Humboldt (22 Haziran 1767 – 8 Nisan 1835) kabul edilebilir. Konuşma faaliyeti hakkında ilk tespitler ve dilin bireyin değil daha ziyade toplumun ürünü olduğu fikri ona aittir.

Psikodilbilim, bir bilim dalı olarak, insanın konuşma faaliyetini ve dili psikolojik bir olgu gibi incelemektedir, çünkü dil doğal olarak konuşma ve bireysel düşünme faaliyetini gerçekleştirmenin ana aracıdır. Söz konusu bilim dalı, insanın konuşma faaliyetinin psikolojik ve dilbilimsel yönlerini; konuşmanın gerçekleştiği süreçte dil kullanımının sosyal ve psikolojik yönlerini ele almaktadır. Dolayısıyla, psikodilbilim, konuşmada kullanılan ifadelerin ortaya çıkış ve algılanma düzenliliklerini öğrenen bir bilimdir. Konuşmayla ilgili süreçleri inceleyen psikodilbilimin, araştırma konusu bakımından dilbilime, araştırma yöntemleri bakımından ise psikolojiye yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmacı Süleyman Kasap “Dil Öğretiminde Psikodilbilim’in Önemi” başlıklı çalışmasında Parviz Maftoon ve Nima Shakouri’ye atıfta bulunarak psikodilbilimi şöyle tanımlamaktadır: “İki farklı disiplin olan Psikoloji ve Dilbilim’in bütünleşmesinden doğan Psikodilbilim, dili zihin ve davranış yönüyle inceler. Psikodilbilim dili konuşurken ve algılarken beyinde meydana gelen süreçleri inceleyerek, insan zihni ve dil arasındaki ilişkiyle ilgilenir (Maftoon ve Shakouri, 2012). Psiko-dilbilim genel olarak dil edinimi, dil algısı ve dil üretimi alanlarında çalışmalar ortaya koyar” (Kasap, 2020: 34).

2019 yılında Sankt-Peterburg’da yayımlanan ve T. G. Kukulite, E. A. Karpova, A. Yu. Aristova’nın edütörlüğünü yaptıkları “Sovremennie metody issledovaniy v psiholingvistike” (Türkçe: “Psikodilbilimde modern araştırma yöntemleri”) adlı kolektif monografide psikodilbilimin tanımı şu şekilde

yapılmıştır: “Psikodilbilim, konuşmanın üretim, anlayış, işleyiş ve gelişim özelliklerinin incelenmesi ve tanımlanmasıyla ilgilenen bilim dalıdır. Başka bir deyişle, okuduğumuzda, dinlediğimizde, ana dilimizde ve yabancı bir dilde konuşmaya başladığımızda hangi zihinsel süreçlerin söz konusu olması hakkında bir bilimdir. Buna ek olarak, psikodilbilim, konuşma ediniminin normal seyri bozulduğunda neler olduğunun incelenmesiyle de ilgilenmektedir” (Kolektif, 2019: 9)

Yukarıdakilere dayanarak, söz konusu bilimin teorik bileşeninin anlaşılmasının oldukça zor olduğu sonucuna varabiliriz. İletişimin zihinsel süreci en karmaşık teorik sorunlardan biridir ve metodolojik temelin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bilimin gelişimi, araştırmanın metodolojik temelinde değişiklikler ve psikodilbilimci nesiller arasında köprülerin kurulmasını gerektirir.

Böyle bir köprünün kurulmasında çağdaş Rus bilim insanı V. P. Gluhov’un büyük rolü vardır. V. P. Gluhov yazarı olduğu “Psiholingvistika” (Türkçe; “Psikodilbilim”) kitabında meslektaşı A. A. Leontev’in “Psikodilbilimin konusu bir bütün olarak konuşma faaliyeti ve bu faaliyetin karmaşık modellenmesinin düzenlilikleridir” (Leontev, 1969: 110) görüşüne dayanarak şunları yazmaktadır: “Psikodilbilim araştırmalarının konusu, spesifik bir insan faaliyeti türü olarak konuşma faaliyeti, onun psikolojik içeriği, yapısı, gerçekleştirdiği türler (yöntemler), uygulandığı biçimler, yerine getirdiği işlevlerdir” (Gluhov, 2020: 21).

Kanaatimizce, V. P. Gluhov'un değindiği psikodilbilimsel araştırma konularının ayrıntılı bir analizi, bu bilim dalı hakkında daha eksiksiz bilgi edinmemize, onun nesnesi ve konusuna dair daha iyi bir fikir sahibi olmamıza olanak sağlayabilir.

3. PSİKODİLBİLİMDE ARAŞTIRMA KONULARI

Psikodilbilimin ilgilendiği konuların yelpazesi son derece geniştir ve günümüzde daha çok aşağıdaki alanları kapsamaktadır:

– “dil-insan-toplum” olgularının korelasyonu;

Dil aracılığıyla her birey kendi dünya tanımını yaratır, iç diyalog yoluyla kendisiyle içsel iletişim kurar ve toplumla etkileşime girer. Psikodilbilimsel yaklaşıma göre, dil aracılığıyla dünyanın tanımlanması, bir kişinin (toplumun, tüm insanlığın) dünya ve yaşam hakkında genel dünya görüşünü oluşturur ve onun tüm yaşamı bu dünya görüşü üzerine inşa edilir.

– konuşmanın algılanmasında ve üretiminde dilin işleyişi;

Araştırmacı Ayşe Altıparmak “Psikodilbilimsel Konuşma Üretimi Modellerine İlişkin Bir İnceleme” başlıklı makalesinde konuşma üretimine psikodilbilimsel yaklaşımı şöyle açıklamaktadır: “Temelde iki farklı kurama dayandırılan psikodilbilimsel konuşma üretimi modellerinin ortak amacı konuşma üretimi sürecinin zihinde hangi aşamalardan geçerek gerçekleştiğini ortaya koymak ve bu aşamalardan herhangi birisindeki bir aksaklığın konuşma üretimini nasıl etkilediğini psikolojik ve dilbilimsel temelli bir yaklaşımla incelemek olmuştur. Farklı kuramlara dayandırılmış olsalar da bu modellerin pek çoğu konuşma üretiminin gerçekleşme aşamalarını açıklamada benzer süreçlerin varlığından söz etmişlerdir” (Altıparmak, 2017: 315).

– dil edinme / öğrenme mekanizmaları;

Araştırmacı Ersoy Çarkıt “Kuramdan Uygulamaya Kelime Öğretimi” kitabının “Dil Edinimi” bölümünde N. Chomsky’e atıfta bulunarak psikodilbilimsel açıdan dil edinme / öğrenme mekanizmaları hakkında aşağıdakileri yazmaktadır: “Psikolinguistik kuram, dil edinimini biyolojik temellere

dayandırmaktadır. Bununla birlikte bu kuram, dil ediniminde çevresel koşulların etkisini de kabul etmektedir. Bu kuramın öncüleri, Chomsky ve Lenneberg’dir. Chomsky (2015), insanların biyolojik olarak doğuştan gelen özel bir dil edinim yetisine sahip olduğunu öne sürmektedir. Her insan, dile ilişkin söz diziminin temel bir anlayışını içeren dil edinim cihazı ile doğmaktadır (Chomsky, 2002). Bu cihaz, kelimelerin ve deyimlerin birleştirilmesini yöneten kurallarla birlikte cümlelerde kodlanmış karmaşık anlamları kavramak ve ifade etmek için gerekli kuralları da içermektedir” (Çarkıt, 2022: 4).

– iletişimde zihinsel süreçler;

Araştırmacı Neva Doğan “İletişimsel ve Zihinsel Bir Süreç Olarak Jerry Fodor’un Düşüncenin Dili Teorisi” başlıklı derleme makalesinde iletişim hakkında şunları yazmaktadır: “İletişim öncelikle insanın kendisiyle başlar ve insan toplumsallaştıkça diğer iletişim türlerini de deneyimler” (Doğan, 2023: 1376). Zihinsel süreçler, çevreden bilgi ve verilerin edinilmesini, depolanmasını ve yeniden üretilmesini sağlamaktadırlar. Bu süreçler arasında bellek, dikkat, algı, düşünme, hayal gücü, konuşma, fikir, duyum vb. yer almaktadır. Tüm bu süreçler iletişim öncesinde, sırasında ve hatta sonrasında önemlidir.

– iletişimin sözel olmayan bileşenleri;

İletişimin sözel olmayan bileşenleri kişilerarası ilişkilerde büyük öneme sahiptir. Ses tonu, mimikler, jestler, duruş, bakış gibi kendini ifade etme biçimlerini iletişimin sözsüz bileşenleri olarak kabul etmek mümkündür. Bu bileşenler duyguların doğru ifade edilmesi işlevini görürler. Duygular o kadar karmaşıktır ki bazen onları sözle ifade etmek için doğru kelimeleri bulmak zor olabilir. Bu durumlarda sözsüz iletişim bileşenleri yardım edebilir. Sözsüz iletişim araçları kişiye kendini daha iyi ifade etme

fırsatı vermenin yanı sıra, başkalarının yalanlarını ve manipölasyonlarını anlamaya da olanak sağlar.

– iletişimin etnokölterel özellikleri;

Farklı halkların (etnik grupların) temsilcileri arasındaki her türlü temas etnokölterel iletişim olarak değerdendirilebilir. Çoğu zaman, bir toplum kendi alt költürlerini yaratan farklı etnik gruplardan oluşur. Etnik gruplar költürel mirası nesilden nesile aktarır ve bu şekilde baskın költür içinde kimliklerini korurlar. Aynı toplum içinde bir arada yaşamak, farklı etnik grupların birbirleriyle iletişim kurmasına ve költürel başarılarını paylaşmasına yol açar. Modern dünyada etnokölterel iletişim sadece aynı toplum içindeki farklı etnik grupların üyeleri arasındaki temasları değil, aynı zamanda farklı toplumların temsilcileri arasındaki temasları da kapsar.

– költürlerarası iletişim;

Rus araştırmacı E. F. Tarasov “Vvedenie v psiholingvistiçeskuyu teoriyu mejkul’turnogo obşçeniya” (Türkçe: “Költürlerarası iletişimin psikodilbilimsel kuramına giriş”) başlıklı makalesinde költürlerarası iletişime psikodilbilimsel yaklaşım hakkında şunları yazmaktadır: “Költürlerarası iletişime psikodilbilimsel yaklaşım, onun nesne alanını ana hatlarıyla belirlememizi sağlar: bu, ortak faaliyet alanında iş birliği yapan ve bir çevirmenin hizmetlerini kullanan kişiler arasındaki konuşma iletişimi sürecidir, yani her biri kendi etnik grup dilini kullanır. Költürlerarası iletişimin psikodilbilimsel kuramının nesne alanının, költürlerarası iletişim modelinde fiilen yer alan, her bir halka özėü sosyal tecrübe tarafından koşullandırılmış bir bilinç oluşturmalarına izin veren alıcılarla donatılmış kişileri içerdėi özellikle vurgulanmalıdır” (Tarasov, 2022: 866).

– **iki dillilik olgusu;**

Araştırmacı Gülşat Bican “İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar” başlıklı makalesinde iki dilliliği şöyle tanımlamaktadır: “İki dillilik olgusunun değişken yapısı, geniş kapsamı, içinde birbirinden farklı dil deneyimlerini barındırması ve insan davranışının bir yönü olması, geniş kesimlerce kabul gören tek bir tanımının olmasını engellemektedir. Bu nedenle iki dillilik sabit ve birbirinden bağımsız ölçütlerle tanımlanabilecek bir kavram değildir. İki dillilik, birbirinden farklı yaklaşım ve ölçütler kullanılarak tanımlandığı için bu kavramın zaman içinde pek çok değişik biçimi ortaya çıkmıştır. Maksimalist yaklaşımda bu terim, iki dilin birden ana dili konuşucusu seviyesinde ve akıcılığında bilinmesi ölçütüyle tanımlanır. Ancak bildiği tüm dillerde mükemmel konuşucu düzeyine sahip çok az kişi bulunduğundan iki dillilik, zamanla dil beceri seviyeleri göz önünde tutularak tarif edilmiştir” (Bican, 2017: 364).

– **dilsel kişilik olgusu;**

Araştırmacı Suzan Uluoğlu “Dilsel Kişilik (Linguistic Personality), Bireysel Dil (Idiolect) ve Bireysel Üslup (Idiostyle) Kavramlarına Genel Bir Bakış” başlıklı makalesinde Rus bilim insanı Yu. Karaulov’a atıfta bulunarak dilsel kişilik olgusunu şöyle açıklamaktadır: “Karaulov’a göre dilsel kişilik, yapısal dilin zorluk derecesine, gerçekliğin derin ve aslına uygun olarak yansıtılmasına, belirli bir amaca yönelik oluşlarına göre ayrılan dilsel yapıtların (metinlerin) yaratılmasını ve kavranmasını sağlayan insanın yetenek ve özelliklerinin toplamıdır” (Uluoğlu, 2015: 35).

– **dilsel dünya görüşü;**

Araştırmacılar Salime Gülay Doğru ve Mehmet Ali Dombaycı 2023 yılında yayımladıkları “Dünya ve Dil: Dilsel Görelilik Düşüncesinin Felsefi Değerlendirmesi” başlıklı

araştırma makalelerinde Alexander von Humboldt’a atıfta bulunarak “dilsel dünya görüşü” kavramını şöyle tanımlamaktadırlar: “Humboldt’a göre her dilin kendi dünya görüşü vardır. Dil düşünmenin temelinde olduğu için o dili konuşanlar arasında dünyayı görmenin ve dünya tasarımının ortak temelleri bulunur” (Doğru ve Dombaycı, 2023: 90).

– sözlü çeviri mekanizmaları;

Sözlü çeviri, konuşma faaliyeti türlerinden biri olduğu için, mekanizmalarının öğrenilmesinde zihinsel süreçlerin incelenmesine büyük önem veren psikodilbilim ve diğer bilişsel bilimlerin verilerini dikkate alan bütünleştirici bir yaklaşım uygulanabilir. Bu yaklaşım, sözlü çeviri sürecini, iletişimde bulunan kişilerin ve kültürlerarası iletişimde aracı rolünü üstlenen çevirmenin bilişsel yapılarının aktivasyonu ve etkileşimi olarak görmektedir.

Elbette yukarıda belirtilen araştırma konuları psikodilbilimin ilgi alanının tamamını kapsamamaktadır. Bu tür araştırma konularının sayısı daha fazladır ve alan çalışmaları derinleştikçe bu listeye yeni konular da eklenmektedir. Çalışmamızın ana konusu olan çeviri sürecine psikodilbilimsel yaklaşımın incelenmesi açısından bakıldığında, sözlü çeviri mekanizmaları üzerindeki psikodilbilimsel etkinin öğrenilmesi daha önemlidir. Bu nedenle çalışmamızın bir sonraki bölümünde bu etkinin sonuçlarını ortaya çıkarmaya çalışacağız.

4. SÖZLÜ ÇEVİRİ MEKANİZMALARI ÜZERİNDEKİ PSİKODİLBİLİMSEL ETKİ

Sözlü çeviri bir çevirmenin konuşma metnini önce kaynak dilde algıladığı sonra ise hedef dile aktardığı bir tür konuşma faaliyetidir. Bu faaliyetle uğraşırken bir çevirmenin dilsel bilincinde neler olduğunu ihtimal etmek için bu bilinci incelemek gerekir. Çevirmenin zihninde devam eden düşünme ve konuşma süreçleri hakkındaki varsayımların büyük ölçüde varsayımsal

olacağı açıktır, çünkü bu süreçler bizim doğrudan algımızdan gizlidir. Buna rağmen, sözlü çeviri sürecinin psikodilbilimsel açıdan öğrenilmesine yönelik birkaç çeviri modeli mevcuttur. Bunların arasında Rus araştırmacı A. F. Şiryayev'in sözlü çeviriye ilişkin psikodilbilimsel modeli özellikle ilgi çekicidir. Bu modelde sözlü çeviri sürecinde her bir eylem üç aşamadan oluşur: “çözüm arama yönelimi aşamaları, gerçekleştirme aşamaları ve kontrol aşamaları” (Şiryayev, 1979: 16).

Gürcü araştırmacı M. G. Metreveli “Psiholingvistiçeskiy i lingvokul'turnıy aspektı perevoda” (Türkçe: “Çevirinin psikodilbilimsel ve linguokültürel yönleri”) adlı makalesinde A. F. Şiryayev'in sözlü çevirinin psikodilbilimsel modelinde bahsettiği üç aşamayı şu şekilde yorumlamaktadır: “Eylemin ilk aşamasında, çevirmen zihninde konuşmacının konuşmasının olasılıksal bir modelini oluşturur. O andan itibaren, konuşmacı konuşmaya başladığında, çevirmen bir çözüm bulmak için bilgi toplar...

İkinci eylem aşamasında, hedef dildeki metnin oluşturulması tamamlanır. Bu aşamalar (birinci ve ikinci) kısa sürelidir. Bu aşamaların süresi birkaç saniye olabilir.

Üçüncü aşamada çevirmen çevirinin doğruluğunu değerlendirir. Simültane çeviri sırasında dinleme ve konuşma bir bütün oluşturur ve aynı zamanda birbirine karışır gibi görünür. Eşzamanlı algılama ve konuşma üretimi gerçekleşir” (Metreveli, 2018: 357).

Tüm psikodilbilimsel çeviri modellerinin konuşma faaliyeti modeline dayandığına dikkat edilmelidir. Bu model, güdünün, amacın, ileride telaffuz edilecek ifadenin iç programının varlığını, ifadenin iç konuşmada oluşturulması ve söz olarak söylenilmesi gerektiğini varsayar. Çevirmenin iç programı, artık ifade olunmuş metnin sıkıştırılmış içeriğini temsil eder, çünkü çevirmen faaliyeti sırasında kendisi içerik

oluşturamaz. Bunu dikkate alarak, çeviri sürecinde çevirmenin düşünen bir kişiliğinin olmadığını söylemek de doğru değildir. Araştırmalar, sözlü çevirmenin beyninin çeviri sırasında bir bilgisayar gibi çalıştığını, yani varsayımlarda bulunduğunu, olasılıksal devamlılıklar ürettiğini, en iyi, en uygun seçeneği belirlediğini, konuşma tasarımı için sözcüksel ve sözdisimsel araçlar seçtiğini, ardından onları karşılaştırıp konuşma metni oluşturduğunu göstermektedir. Tüm bu süreç bir bilgisayarın çalışma hızını hatırlatmaktadır.

Sözlü çevirmenin iletişim hedeflerini, iletişimin kültürel bağlamını, sosyokültürel, sosyodilbilimsel ve etnolinguistik yönlerini de bilmesi gerekir.

Bununla birlikte, bugüne kadar, çeviri süreci boyunca çevirmenin bilincinde psikodilbilim açısından hangi mekanizmaların devreye girdiyi, çeviride iç programlamanın nasıl gerçekleştiği konusunda kesin bir veri mevcut değil. Bu alanda yapılan araştırmalar çoğunlukla ampirik yöntemle dayandığından, herkes tarafından kabul edilen psikodilbilimsel bir çeviri modelinin geliştirilmesi şimdilik mümkün gözükmemektedir.

5. SONUÇ

Psikodilbilimin oluşum sürecinin günümüzde de devam etmesi nedeniyle, disiplinin hangi dala ait olduğu sorusu modern bilimde kesin olarak çözülmüş değildir. Söz konusu disiplinin statüsünün belirlenmesi büyük ölçüde uzmanların temel eğitiminin niteliğine bağlıdır. Psikologlar, genellikle, psikodilbilimin genel psikolojinin bir bölümü olduğuna ve psikolojik bilimler sisteminde yer aldığına inanırlar. Dilbilimciler psikodilbilimi dilbilimin bir dalı, kuramsal dilbilimin özel bir açısı ya da “deneysel dilbilim” olarak görme eğilimindedir. Diğer alan uzmanlarının birçoğu psikodilbilimi genellikle bilişsel

bilimin bir bileşeni olarak ele alırlar. Psikodilbilimin popölerleşmesiyle bağlantılı olarak, bu bilim dalının bütünleştirici türde bağımsız bir bilim olarak değerlendirildiği bir bakış açısı da giderek daha fazla kabul görmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, pek çok dilbilimcinin çeviriyle psikodilbilimsel açıdan ilgilenmemesine rağmen, mevcut çalışmalar çeviri faaliyetinin psikodilbilimle yakın bir bağlantısı olduğunu kanıtlamaktadır. Tüm gerçek psikodilbilim ve çeviribilim arasındaki bağlantıların incelenmesindeki ilk aşamaların, her iki disiplinin daha da geliştirilmesi için ilginç perspektifler açtığını söylememize olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıparmak, A. (2017). Psikodilbilimsel Konuşma Üretimi Modellerine İlişkin Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*; 2(2), 314-347
- Bican, G. (2017). İki Dilliliğin Tanımlanması: Kuramsal Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 5(2), 353-366.
- Çarkıt, E. (2022). *Dil Edinimi // Kuramdan Uygulamaya Kelime Öğretimi*. Editörler: Doç. Dr. Cafer Çarkıt, Doç. Dr. Hasan Kurnaz. Nobel Akademik Yayıncılık, 1-14.
- Doğan, N. (2023). İletişimsel ve Zihinsel Bir Süreç Olarak Jerry Fodor'un Düşüncenin Dili Teorisi. *e-Gifder, Gümüüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 1368-1377.
- Doğru, S. G., Dombaycı, M. A. (2013). Dünya ve Dil: Dilsel Görelilik Düşüncesinin Felsefi Değerlendirmesi. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 35, 87-112.
- Gluhov, V. P. (2020). *Psiholingvistika*. Moskova: İzdatel'stvo Yurayt, 419 s.
- Kasap, S. (2020). *Dil Öğretiminde Psikodilbilim'in Önemi //* Editör: Dr. Gültekin Gürçay. Karadeniz Zirvesi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 25-26 Nisan 2020, Ordu, UBAK Yayınevi, 34-44.
- Kolektif. (2019). *Sovremennie metody issledovaniy v psiholingvistike: monografiya / pod obşçey redaktsiey kandidata psihologičeskih nauk, dotsenta T. G. Kukulite, E. A. Karpovoy, A. Yu. Aristova*. Sankt-Peterburg: İzdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta tehnologiy upravleniya i ekonomiki, 288 s.

Leontev, A. A. (1969). *Yazık, reç', reçevaya deyatel'nost'*. Moskova: Prosveşçenie, 214 s.

Metreveli, M. G. (2018). Psiholingvistiçeskiy i lingvokul'turny aspektı peregoda. *Russkiy yazık i kul'tura v zerkale peregoda*, 1, 351-360.

Şiryayev, A. F, (1979). *Sinhronniy perevod: Deyatel'nost' sinhronnogo perevodçika i metodika prepodavaniya sinhronnogo perevoda*. Moskova: Voenizdat, 183 s.

Tarasov, E. F. (2022). Vvedenie v psiholingvistiçeskuyu teoriyu mejkul'turnogo obşçeniya. Vestnik Rossiyskogo universiteta drujbı narodov. Seriya: Teoriya yazık. Semiotika. Semantika. 13(4), 861-875.

Uluoğlu, S. (2015). Dilsel Kişilik (Linguistic Personality), Bireysel Dil (Idiolect) ve Bireysel Üslup (Idiostyle) Kavramlarına Genel Bir Bakış. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 13, 35-43.

ACCULTURATION EXPECTATIONS OF TURKISH MAJORITY MEMBERS TOWARDS SYRIAN REFUGEES: A PERSON-CENTERED APPROACH

Filiz KUNUROGLU¹⁹

Demet VURAL YÜZBAŐI²⁰

1. INTRODUCTION

Migration is rapidly increasing worldwide. There are 281 million migrants globally (International Organization for Migration, 2024), with the United States, Germany, Saudi Arabia, Russia, and the United Kingdom hosting the largest migrant populations in the world (United Nations, 2019). In recent years, Türkiye has transitioned from being a country of emigration to one of immigration (Republic of Türkiye Ministry of Development, 2018) and has become the nation hosting the largest refugee population globally (International Organization for Migration, 2020). Currently, Türkiye is home to 3.9 million migrants, including around 3 million Syrians and 400,000 Afghans and Iraqis (International Organization for Migration

¹⁹ Assoc. Prof., İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Psychology, filiz.kunuroglu@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2728-6200.

²⁰ Assoc. Prof., İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Psychology, demet.vural.yuzbasi@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6017-0875.

Türkiye, n.d.). With the increasing migration rates, the integration of migrant populations has become highly significant both in Western countries located in America and Europe and in Mediterranean countries like Turkey. As nations move away from homogeneity and become composed of more diverse groups, issues such as preventing intergroup conflicts, and enhancing intergroup harmony, have gained critical importance.

As people migrate globally in pursuit of improved living conditions, the coexistence of culturally diverse groups becomes increasingly prevalent in various contexts. The interaction of these groups within shared physical and social spaces engenders complex processes of cultural adaptation and transformation, commonly referred to as 'acculturation.' Acculturation was originally defined as “the process of cultural change that occurs when individuals from different cultural backgrounds come into prolonged, continuous, first-hand contact with each other” (Redfield et al., 1936, p. 149). Although this initial definition of acculturation emphasized changes at the group level, later perspectives highlighted the individual-level changes experienced through contact (Berry, 2005). Interaction with other cultures brings about changes in individuals' behaviors, values, knowledge, and cultural identities (Kim & Abreu, 2001), as well as in their traditions, habits, and languages (Bornstein, 2017). While it is acknowledged that members of both groups undergo changes, prior research has largely concentrated on the experiences of minority group members (Sam & Berry, 2016) and the acculturation processes of majority group members, however, have received comparatively little attention (Zagefka et al., 2023).

Previous studies emphasize that the members of the host majority can shape the acculturation strategies adopted by minority groups, while minority groups, in turn, may influence the attitudes and orientations of the host majority (Bourhis et al., 1997, p. 375). Therefore, it is crucial to explore the factors that

shape majority members' preferences concerning the acculturation of various minority groups. Van Acker and Vanbeselaere (2011) have highlighted that understanding these antecedents could create opportunities to influence majority members' preferences, bridge the divide between the positions of majority and minority groups, and, in turn, foster improved intergroup relations.

Although numerous studies have investigated the acculturation expectations of minority group members toward the majority group (Kunst et al., 2023), there is a scarcity of research addressing the acculturation expectations of majority-group members. Expectations held by majority-group members toward immigrants play a critical role in shaping immigrants' lives, opportunities, and sense of belonging within multiethnic societies, as these attitudes can either facilitate or impede their integration, thereby influencing their opportunities and overall quality of life (Berry, 2005; Bourhis et al., 1997). Further, the majority of studies investigating the expectations of majority-group members toward immigrants have been conducted in Western countries, often within contexts characterized by WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich, and Democratic) populations (Kunst et al. 2021b). These settings, while providing valuable insights, represent only a subset of global cultural and socio-political environments. Consequently, there is a notable gap in research focusing on non-WEIRD countries, where societal structures, cultural norms, and intergroup dynamics may differ significantly. Broadening research to include these underrepresented contexts is crucial for gaining a more thorough understanding of the dynamics of majority-group expectations and their associated factors.

To address the gap in the literature and to enhance understanding of Turkish individuals' acculturation expectations

regarding Syrian refugees, this study addressed the following research questions:

1. What are the associations between acculturation expectations for Syrian refugees and variables such as majority acculturation, ethnocultural empathy, frequency of intercultural contact, and life satisfaction?
2. Do characteristics such as age, gender, parental status, and employment status lead to significant differences in acculturation expectations toward Syrian refugees?
3. How can Turkish individuals be classified into distinct clusters based on their acculturation expectations for Syrian refugees?
4. To what extent do majority acculturation, ethnocultural empathy, frequency of intercultural contact, and life satisfaction predict the likelihood of membership in specific acculturation expectation clusters?

1.1. The Theory of Acculturation, Majority Acculturation and Acculturation Expectations

Berry conceptualizes acculturation as the cognitive, emotional, and behavioral changes that arise from prolonged and direct interactions between groups or individuals originating from distinct cultural contexts (Berry, 1990). According to the theory, migrants face two key questions when moving to a new context: how important is it to preserve their heritage culture, and how desirable is it to adopt the host society's values and engage with mainstream members (Berry, 1997). Their responses determine their preferred acculturation strategy: integration, separation, assimilation, or marginalization. In the integration strategy, the migrant retains certain aspects of their home culture while also desire to embrace the new culture. In assimilation, the migrant

abandons their home culture, leading to the loss of their cultural origin. In separation, the migrant rejects the host culture but preserves elements of their home culture. Finally, marginalization refers to the complete rejection of both cultures.

Drawing on the definition of minority group acculturation (Redfield et al., 1936), majority group acculturation is primarily understood as the psychological and cultural changes experienced by mainstream group members, along with the cultural practices they adopt as a result of interactions with minority group members within the same society (Kunst et al., 2021a). As immigration rates rise and cultural globalization expands, individuals in pluralistic societies are increasingly immersed in novel cultural practices and values, engaging with both remote and proximal cultural spheres. The concept of globalization-based proximal acculturation, therefore, encompasses the cultural and psychological transformations that arise from interactions—both direct and indirect—with a variety of cultures represented by minority groups within a diverse society over an extended duration (Kunst et al., 2021a).

Interactive nature of relationships between immigrants and host communities, as well as the links between intergroup relations and majority-group members' preferences for how minority members should acculturate to the majority culture has been consistently emphasized in intercultural studies (Bourhis et al., 1997). Bourhis and colleagues developed one of the pioneering models designed to integrate key aspects of dominant and immigrant group relations in cross-cultural settings. This framework includes the acculturation orientations of both the immigrant and dominant groups, as well as the interpersonal and intergroup outcomes resulting from the interaction of these orientations. Bourhis and Montreuil (2013) delineated six distinct profiles of acculturation expectations. These profiles are determined by majority members' responses to two key questions:

the extent to which they expect minorities to assimilate into the host culture and the degree to which they expect immigrants to preserve their own cultural heritage. Based on these factors, majority members may align with one of the following six strategies: integrationism, integrationism-transformation, individualism, assimilationism, segregationism, and exclusionism (Bourhis & Monreuil, 2013, p.3). *Integrationism* expect migrant to maintain certain features of the home culture and adopt to certain patterns of the new culture as well. *Transformation-integrationism* emphasize the expectation from host society to have responsibility to integrate the migrants. *Individualism* is based on the expectation that every human being should be judged equally irrespective of having a migrant background or not. These three strategies are perceived to be welcoming orientations. *Assimilationists* expect migrants to totally adopt the host culture totally rejecting their own culture. *Segregationists* encourage migrants to maintain their heritage culture without getting involved in the host community. Last, *exclusionism* expect the marginalization of minority groups, having a stance rejecting immigration. These three strategies are perceived to be unwelcoming or rejecting orientations.

1.2. Ethnocultural Empathy

Ethnocultural empathy, described as the ability to empathize with individuals from racial and ethnic groups different from one's own, is considered a stable yet trainable characteristic (Wang et al. 2003). Ethnocultural empathy refers to empathizing all ethnic groups therefore perceived to be an important facilitator of intergroup relations (Litvack-Miller et al., 1997). Ridley and Lingle (1996) conceptualize it as an advanced empathic capacity that facilitates mutual understanding and reciprocity, bridging the profound differences in values and expectations often inherent in cross-cultural exchanges.

Wang et al. (2003) identify four dimensions of ethnocultural empathy: (1) *empathic feeling and expression*, referring to the verbal articulation of empathic thoughts and emotions toward individuals from other ethnic groups; (2) *empathic perspective-taking*, which involves the willingness and ability to understand the experiences, thoughts, and emotions of people from different ethnic backgrounds; (3) *acceptance of cultural differences*, encompassing the recognition, appreciation, and valuing of the cultural traditions and practices of diverse racial and ethnic groups; and (4) *empathic awareness*, defined as the knowledge and understanding of the experiences of ethnic groups different from one's own.

Studies have demonstrated that ethnocultural empathy can mitigate hostile attitudes and behaviors, thereby enhancing intergroup relations (Litvack-Miller et al., 1997; Wang et al., 2003). Several studies have explored the concept within the context of the acculturation processes of international students. Those studies also revealed ethnocultural empathy is a significant aspect for minorities' perceptions of the majority group and had a major role in the acculturation process. Suanet and Van de Vijver (2009) found out that exchange students with greater ethnocultural empathy and flexibility had higher levels of adaptation in the Russian context. Similarly, Yakunina and colleagues (2012) stated that ethnocultural empathy levels of international students were positively associated with their openness to diversity and adjustment in the USA. While ethnocultural empathy has the greatest importance in understanding sociocultural issues in intercultural relations, the concept has received relatively less attention by researchers, particularly regarding the perspective of majority group members. Egitim and Akalyski (2024) examined the interactions between Japanese teachers and Kurdish students in a school setting. Their findings revealed a positive correlation between the

ethnocultural empathy levels of Japanese teachers and their ability to adopt other cultures, as well as their expectations for minority-group members to preserve their own culture. In a recent study by Kunuroglu, Vural Yuzbasi and Cömert (2024), ethnocultural empathy was reported to be a significant predictor of integration orientations of Turkish majority group members.

1.3. Intercultural Contact

The extent of intergroup contact plays a significant role in facilitating acculturation and enhancing the ability to adopt other cultures (Sam & Berry, 2010). Previous research has highlighted a positive correlation between more frequent intercultural interactions and greater cultural adoption (Kunst et al., 2021a).

The contact hypothesis, as proposed by Allport (1954), suggests that interethnic relations can be improved through opportunities for members of different ethnic groups to interact and build positive relationships. This theory posits that contact between in-group and out-group members can foster more favorable intergroup attitudes, but only under specific conditions. These include the presence of supportive egalitarian norms, shared goals, equal status, cooperation, and voluntary opportunities for individuals to get to know one another (Pettigrew & Tropp, 2006). However, Pettigrew and Tropp (2006) demonstrated that it is not essential for all of Allport's conditions to be simultaneously present to reduce bias; mere contact alone can suffice to diminish bias in a lasting manner, extending beyond individuals to their broader group (Amichai-Hamburger & McKenna, 2006). Furthermore, each of Allport's conditions contributes to strengthening positive intergroup interactions and reducing bias. The presence of additional conditions increases the likelihood of fostering positive intergroup attitudes.

Brouwer and Boros (2010) investigated the relationship between individuals' ethnocultural empathy and their attitudes toward diversity in the workplace setting. Their findings suggested that increased social interaction among different ethnic groups fostered greater acceptance of cultural differences, enhanced levels of ethnocultural empathy, and promoted more positive behaviors toward members of diverse ethnic groups in Dutch context. Egitim and Akalyski (2024), in their study within the Japanese context, found that experiences of intercultural contact—such as learning about other cultures, language proficiency, and exposure through travel, teaching, and interpersonal interactions—played a significant role in facilitating majority acculturation.

1.4. Life Satisfaction

In the field of Cross-Cultural Psychology, cross-cultural adjustment outcomes are typically categorized into two dimensions: psychological adaptation and sociocultural adaptation (Ward & Kennedy, 1999). Psychological adaptation refers to an individual's mental health, overall well-being, and general sense of satisfaction in the new cultural setting. In contrast, sociocultural adaptation involves the ability to function effectively within the new environment, acquiring the necessary skills to manage everyday tasks. As such, personal or life satisfaction is considered a key consequence of the acculturation process, representing its final stage (Te Lindert et al., 2008).

We conceptualize this relation from a different direction and investigate whether life satisfaction would be associated with acculturation expectations of Turkish majority members towards Syrian refugees. We believe majority group members with higher life satisfaction might have positive and supportive attitudes toward refugees. They may expect refugees to integrate into society and accept cultural diversity more readily, as they

themselves feel secure and content within their social and cultural environment. A sense of well-being may foster greater openness and tolerance toward the inclusion of others. Conversely, majority group members who experience lower life satisfaction may be more inclined to hold negative or exclusionary expectations of refugees. Feeling insecure or dissatisfied with their own social and economic situation, they may view refugees as a threat or competition for resources, leading to expectations of separation or assimilation from refugees.

2. METHOD

2.1. Participants

A total of 729 participants, ranging in age from 17 to 80 ($M_{age} = 33.19$, $SD = 10.56$), were included in the study. All participants self-identified as Turkish citizens, with the majority being female, possessing at least a university degree, and belonging to a middle-income socioeconomic status. Additional demographic characteristics of the sample are provided in Table 1.

Table 1		
<i>Demographic Characteristics of the Participants</i>		
Baseline characteristic	<i>n</i>	%
Sex		
Female	425	58,3
Male	303	41,6
Educational Status		
Less than high school	53	7,3

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

High school or equivalent	252	34,6
University degree or higher	424	58,2
Income Status		
Low income	86	11,8
Middle income	453	62,1
High income	190	26,1
Employment status		
Actively employed	396	54,3
Not actively employed	259	35,5
Marital status		
Married	271	37,2
Not married	457	62,7
Parental status		
Parent	268	36,8
Non-parent	461	63,2
Living abroad for more than two years		
Yes	82	11,2
No	647	88,8

2.2. Instruments

The instruments utilized in this study are detailed below. The internal consistency coefficients for the scales and their respective sub-factors are provided in Table 2.

2.2.1. Demographics

The participants were asked to provide information on their characteristics such as age, gender, economic status, education levels, marital status, and parental status.

2.2.2. Host Community Acculturation Scale (HCAS)

To assess the acculturation expectations of the Turkish majority towards Syrian refugees, we employed an adapted version of the Host Community Acculturation Scale (HCAS; Bourhis & Montreuil, 2013), previously validated for the Turkish context by Akfırat and Yangın (2018). The scale demonstrated strong internal consistency, with Cronbach's alpha values of .86 for assimilationism, .82 for integrationism, .90 for exclusionism, .85 for segregationism, .90 for individualism, and .77 for integrationism-transformation in its adaptation study. The version used in this study comprised 18 items rated on a 7-point Likert scale (1 = "Strongly disagree" to 7 = "Strongly agree"), with three items corresponding to each of the six acculturation expectations. Separate total scores were calculated for each factor. The HCAS items were: "Syrians should give up their culture of origin for the sake of adopting the Turkish culture" (assimilationism); "Syrians can maintain their culture of origin as long as they do not affect the Turkish culture" (segregationism); "Syrians have nothing to gain by immigrants' presence and their culture" (exclusionism); "Whether Syrians maintain their cultural heritage or adopt Turkish culture makes no difference because each person is free to adopt the culture of his/her choice" (individualism); "Syrians should maintain their own culture, while also adopting the Turkish culture" (integrationism); "Turks should modify some aspects of their own culture for the sake of integrating Syrians" (integrationism-transformation).

2.2.3. Multi-Vancouver Index of Acculturation (Multi-VIA)

To evaluate the acculturation patterns of majority members, the study utilized the Multi-Vancouver Index of Acculturation (Multi-VIA), derived from the original Vancouver Index of Acculturation (VIA; Ryder et al., 2000). The VIA measures cultural identity regarding national culture (e.g., "I would like to marry a Turkish person") and other cultures (e.g., "I would like to marry someone from a different culture."). The adaptation for the Turkish context (Bozdağ & Bilge, 2021) included two subscales, each with ten items rated on a 5-point Likert scale (1 = "Strongly disagree" to 5 = "Strongly agree"). The Cronbach's alpha coefficients were .82 for heritage culture maintenance and .86 for multicultural adoption. Lefringhausen and Marshall (2016) revised the VIA into the Multi-VIA, retaining the heritage culture subscale and broadening the multicultural adoption items to encompass various cultures. The two-dimensional structure of Multi-VIA has been validated for the Turkish version by Kunuroglu, Vural Yuzbasi, and Comert (2024).

2.2.4. Scale of Ethnocultural Empathy (SEE)

The Scale of Ethnocultural Empathy (SEE; Wang et al., 2003) was adapted by Özdikmenli-Demir and Demir (2014) for the Turkish context, resulting in a 30-item instrument with three subdimensions: empathic emotion and expression (e.g., "When other people struggle with racial or ethnic oppression, I share their frustration"), empathic perspective-taking and acceptance of cultural differences (e.g., "I feel irritated when people of different racial or ethnic backgrounds speak their language around me"), and empathic awareness (e.g., "I can relate to the frustration that some people feel about having fewer opportunities due to their racial or ethnic backgrounds"). Reliability analysis showed

Cronbach's alpha values of .93 for the overall scale. Participants rated items on a 5-point Likert scale (1 = "Strongly disagree" to 5 = "Strongly agree"). Higher scores indicate greater ethnocultural empathy.

2.2.5. Satisfaction with Life Scale (SWLS)

Life satisfaction was measured using the Satisfaction with Life Scale (SWLS; Diener et al., 1985), a 5-item measure rated on a 7-point Likert scale (1 = "Strongly disagree" to 7 = "Strongly agree") with sample items such as "In most ways, my life is close to my ideal." The scale was adapted into Turkish by Köker (1991) and validated by Durak et al. (2010) across three distinct samples: university students (n = 547), correctional officers (n = 166), and elderly adults (n = 123). The scale's single-factor structure showed acceptable fit indices (IFI = .963, TLI = .963, CFI = .963, SRMR = .019, RMSEA = .046) in all samples.

2.2.6. Contact Quantity Subscale

To measure the frequency of contact with Syrian refugees, the study used the contact quantity subscale from the Contact Quality and Contact Quantity Scale (Islam & Hewstone, 1993), adapted into Turkish by Akbaş (2010). This subscale includes five items (e.g., "How often do you have contact with Syrians as neighbors?") rated on a 5-point Likert scale (1 = "Not at all" to 5 = "Very often"). The subscale demonstrated good reliability, with a Cronbach's alpha of .83.

2.3. Procedure

Ethical approval for the study was secured from the Katip Çelebi University Social and Human Sciences Scientific Research Ethics Committee. Data collection was conducted using a two-step snowball sampling method in conjunction with social media outreach. The survey was designed using Google Forms and distributed via social media platforms. Participants

voluntarily completed the survey through the provided link and were encouraged to share the link with potential participants. Completing the survey took approximately 20 minutes for each participant.

2.4. Analysis

A quantitative research design was employed to gain a deeper understanding of the various factors related to acculturation expectations of Turkish majority toward Syrian refugees. Frequency analyses and descriptive statistics were performed to characterize the participants. Independent samples t-test and one-way ANOVA were conducted to examine the differences in acculturation expectations based on demographic variables such as age, gender, and education level. Pearson's correlation was used to examine the relationships between variables. To identify distinct groups of acculturation expectations among the Turkish majority, a two-step cluster analysis using the log-linear method was applied, followed by an independent samples t-test to validate the cluster solution. Additionally, a binary logistic regression analysis was conducted to assess the predictive power of majority group acculturation strategies, empathy, contact frequency, and life satisfaction in determining the likelihood of membership in either of the acculturation expectation clusters. Data analysis was carried out using SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) version 25.0.

3. RESULTS

3.1. Preliminary Analysis

As presented in Table 2, the skewness and kurtosis coefficients indicated that the data followed a normal distribution (George & Mallery, 2010). The majority of the Cronbach's alpha coefficients for internal consistency of the scales were found to be at a high level ($\alpha > .80$), while a smaller proportion were at an

acceptable level ($\alpha = .70-.80$) (Nunnally & Bernstein, 1994). The most prevalent acculturation expectations among participants were exclusionism, individualism, and assimilationism. Participants demonstrated a stronger preference for the maintenance of national culture compared to the adoption of multicultural values. The participants reported moderate levels of ethnocultural empathy and life satisfaction, while their contact frequency with refugees was relatively low.

Table 2

Descriptive Statistics for all Main Continuous Variables

	<i>L-H*</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Skewness</i>	<i>Kurtosis</i>	<i>α</i>
Acculturation Expectations				4.1	1.7			
Assimilationism	1-7	1.00	7.00	4.1	1.4	.03	-.79	.83
Integrationism	1-7	1.00	7.00	3.49	1.56	-.05	-.77	.79
Segregationism	1-7	1.00	7.00	3.55	1.59	-.03	-.76	.81
Exclusionism	1-7	1.00	7.00	5.09	1.84	-.63	-.66	.86

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

Individualism	1-7	1.00	7.00	3.64	1.67	.07	-.74	.87
Integrationism-transformation	1-7	1.00	7.00	2.04	1.41	1.27	.75	.87
Majority Acculturation								
Multicultural Adoption	1-5	1.00	5.00	3.18	.71	-.51	.63	.85
National Culture Maintenance	1-5	1.00	5.00	3.91	.68	-.63	.31	.87
Ethnocultural Empathy	1-5	1.27	4.90	3.29	.58	.11	.92	.90
Contact Quantity	1-5	1.00	4.20	1.57	.68	1.36	1.17	.81
Life Satisfaction	1-7	1.00	7.00	4.10	1.24	-.18	-.26	.86

Note. *The lowest and highest scores for the scale/subscale

3.2. Pearson's correlation analysis

The analysis of correlations between acculturation expectations, majority group acculturation strategies, ethnocultural empathy, contact quantity, and life satisfaction revealed complex web interrelationships, providing valuable insights into how these constructs interact.

In relation to unwelcoming attitudes, assimilationism displayed significant negative correlations with integrationism, segregationism, individualism, ethnocultural empathy, and contact quantity and positive correlation with exclusionism. Exclusionism, in turn, exhibited strong positive correlations with assimilationism and national culture maintenance, and negative correlations with integrationism, segregationism, integrationism-transformation, ethnocultural empathy, and contact quantity. In contrast, interestingly, segregationism showed positive correlations with integrationism, individualism, integrationism-transformation, multicultural adoption, ethnocultural empathy, contact quantity, and life satisfaction but negatively correlated with assimilationism.

When considering welcoming attitudes, integrationism revealed negative correlations with assimilationism, exclusionism, and national culture maintenance, positive correlations with segregationism, individualism, integrationism-transformation, ethnocultural empathy, contact quantity, and life satisfaction. Individualism demonstrated a negative correlation with assimilationism, but positive correlations with integrationism, segregationism, integrationism-transformation, multicultural adoption, ethnocultural empathy, contact quantity, and life satisfaction. Lastly, integrationism-transformation showed positive correlations with integrationism, segregationism, individualism, and contact quantity, but demonstrated negative correlations with exclusionism, national culture maintenance, and ethnocultural empathy.

Table 3

Correlations for all Main Continuous Variables

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Assimilationism	-									
2. Integrationism	-.17**	-								
3. Segregationism	-.20**	.60**	-							
4. Exclusionism	.43**	-.16**	-.06	-						
5. Individualism	-.35**	.42**	.49**	-.05	-					
6. Integrationism-transformation	-.01	.32**	.28**	-.28**	.29**	-				
7. Multicultural Adoption	-.04	.06	.09*	-.02	.08*	.04	-			
8. National Culture Maintenance	.04	-.07*	-.04	.24**	-.03	-.37**	.05	-		
9. Ethnocultural Empathy	-.41**	.25**	.27**	-.17**	.37**	-.07*	.28**	.06	-	
10. Contact Quantity	-.17**	.16**	.13**	-.22**	.13**	.31**	.06	-.13**	.12*	-
11. Life Satisfaction	-.02	.13**	.14**	.03	.13**	-.03	.04	.26**	.11*	-.06

Note. N = 729. * $p < .05$. ** $p < .01$.

3.3. T-test and ANOVA Analysis

This study examined how demographic characteristics—including gender, educational status, income, employment status, marital status, parental status, and experience of living abroad—influence acculturation expectations across six dimensions: Assimilationism, integrationism, segregationism, exclusionism, individualism, and integrationism-transformation. The findings

from independent samples t-tests and one-way ANOVA analyses are detailed below.

Gender: Significant differences were found for assimilationism ($t(662.464) = -3.40, p < .01$) and integrationism-transformation ($t(726) = 4.28, p < .01$). Females scored lower on assimilationism ($M = 3.92, SD = 1.75$) and integrationism-transformation ($M = 1.85, SD = 1.27$) compared to males ($M = 4.36, SD = 1.69; M = 2.30, SD = 1.55$). No significant differences were observed for integrationism ($t(666.777) = -0.56, p > .05$), segregationism ($t(661.311) = 0.66, p > .05$), exclusionism ($t(674.478) = 0.66, p > .05$), or individualism ($t(656.814) = -1.23, p > .05$).

Educational Status: Educational status did not significantly affect any dimensions, including assimilationism ($F(2, 726) = 1.449, p > .05$), integrationism ($F(2, 726) = 0.177, p > .05$), segregationism ($F(2, 726) = 0.273, p > .05$), exclusionism ($F(2, 726) = 0.400, p > .05$), individualism ($F(2, 726) = 1.885, p > .05$), and integrationism-transformation ($F(2, 726) = 0.743, p > .05$).

Income: Income significantly influenced segregationism ($F(2, 726) = 3.877, p < .05$), with high-income participants ($M = 3.79, SD = 1.61$) scoring higher than low-income participants ($M = 3.24, SD = 1.53$). No significant effects were observed for assimilationism ($F(2, 726) = 0.173, p > .05$), integrationism ($F(2, 726) = 0.714, p > .05$), exclusionism ($F(2, 726) = 0.098, p > .05$), individualism ($F(2, 726) = 2.928, p > .05$), or integrationism-transformation ($F(2, 726) = 1.418, p > .05$).

Employment Status: Employment status significantly influenced integrationism-transformation ($t(653) = 1.976, p < .05$), with employed individuals ($M = 2.18, SD = 1.50$) scoring higher than those not employed ($M = 1.95, SD = 1.29$). No significant effects were found for assimilationism ($t(566.328) =$

0.288, $p > .05$), integrationism ($t(565.586) = 0.926$, $p > .05$), segregationism ($t(542.190) = -1.279$, $p > .05$), exclusionism ($t(563.476) = -1.26$, $p > .05$), or individualism ($t(528.248) = -0.934$, $p > .05$).

Marital Status: Marital status significantly influenced integrationism ($t(551.752) = 3.439$, $p < .01$), segregationism ($t(726) = 3.189$, $p < .01$), individualism ($t(577.411) = 4.314$, $p < .01$), and integrationism-transformation ($t(726) = 3.091$, $p < .05$). Married participants scored higher on integrationism ($M = 3.75$, $SD = 1.59$), segregationism ($M = 3.80$, $SD = 1.50$), individualism ($M = 3.99$, $SD = 1.62$), and integrationism-transformation ($M = 2.24$, $SD = 1.47$) compared to those not married. No significant differences were observed for assimilationism ($t(541.522) = -1.900$, $p > .05$) or exclusionism ($t(556.280) = -0.832$, $p > .05$).

Parental Status: Parental status significantly influenced most dimensions. Parents scored lower on assimilationism ($M = 3.85$, $SD = 1.88$) compared to nonparents ($M = 4.25$, $SD = 1.70$), $t(538.625) = -2.955$, $p < .01$. Conversely, parents scored higher on integrationism ($M = 3.75$, $SD = 1.59$), segregationism ($M = 3.86$, $SD = 1.50$), individualism ($M = 4.07$, $SD = 1.62$), and integrationism-transformation ($M = 2.23$, $SD = 1.42$) compared to nonparents. No significant difference was found for exclusionism ($t(560.285) = -1.067$, $p > .05$).

Experience of Living Abroad: Experience of living abroad significantly influenced assimilationism ($t(103.146) = -3.059$, $p < .01$) and exclusionism ($t(100.306) = -4.411$, $p < .01$). Participants who had lived abroad scored lower on assimilationism ($M = 3.56$, $SD = 1.71$) and exclusionism ($M = 4.22$, $SD = 1.90$) compared to those who had not ($M = 4.18$, $SD = 1.73$; $M = 5.20$, $SD = 1.80$). No significant effects were observed for integrationism ($t(102.691) = 1.100$, $p > .05$), segregationism ($t(104.378) = 0.744$,

$p > .05$), individualism ($t(101.580) = -1.583, p > .05$), or integrationism-transformation ($t(100.940) = 1.044, p > .05$).

3.4. Cluster A nalysis

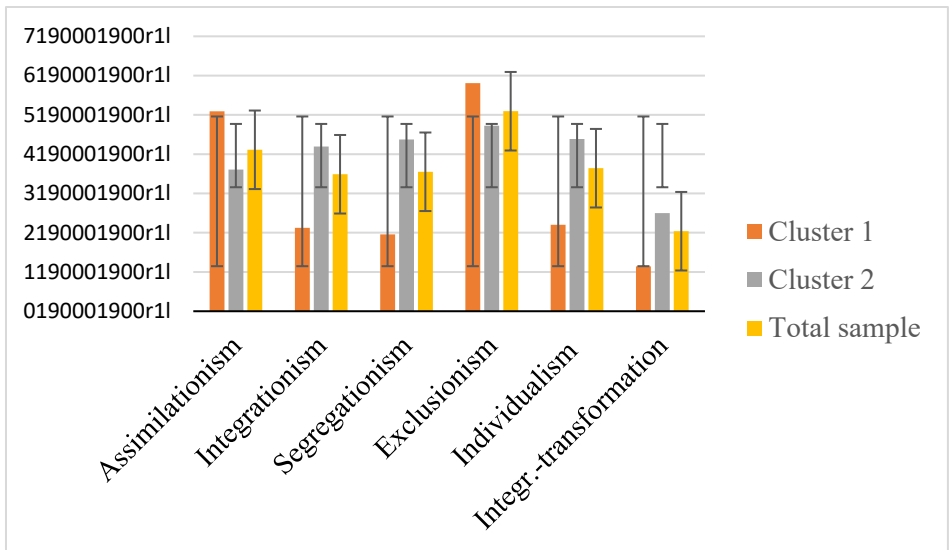
A two-step cluster analysis using the log-linear method and Schwartz's Bayesian Information Criterion (BIC) was conducted to determine whether the majority Turkish population could be categorized into distinct acculturation expectation groups (see Figure 1.). The analysis identified two distinct clusters, with a silhouette measure of cohesion and separation of 0.5, which lies on the threshold between fair and good solutions (Kaufman & Rousseeuw, 1990; Ullmann et al., 2022). Although the lowest BIC value was observed for an eight-cluster solution, the two-cluster model was deemed optimal. This conclusion was based on several critical indicators: the largest BIC change (-616.524), the BIC change ratio (1.00), and the ratio of distances (2.774), all of which supported the two-cluster solution. Furthermore, the cluster size ratio was calculated as 1.94, further justifying the selection.

Independent samples t-tests was performed to confirm the validity of the cluster solution. The results showed that the two clusters had significantly different mean scores across both dimensions of acculturation expectations. The first cluster reported higher scores on assimilationism ($t(727) = 11.910, p < .00$) and exclusionism ($t(463,359) = 7.609, p < .00$) whereas the second cluster reported higher scores on integrationism ($t(504,974) = -21.797, p < .00$), segregationism ($t(542,923) = -28.787, p < .00$), individualism ($t(530,371) = -21.710, p < .00$) and integrationism-transformation ($t(727) = -13.841, p < .00$) compared to the other cluster. The means and standard deviations of the clusters based on acculturation expectations are presented in Table 4.

The first cluster was labeled as "Monocultural-Exclusionist" as its members (n = 248, 34%) scored significantly higher on both assimilationism and exclusionism. The second cluster was named "Bicultural-Pluralist" as it consisted of participants (n = 461, 66%) who endorsed integrationism, segregationism, individualism, and integrationism-transformation.

Figure 1

Cluster profiles

Note: Error bars added via ± 1 SD values.

Table 4

The means and standard deviations of the clusters

	<u>Total sample</u>		<u>Cluster 1</u>		<u>Cluster 2</u>	
Acculturation Expectations	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Assimilationism	4.11	1.74	5.09	1.88	3.61	1.42
Integrationism	3.49	1.57	2.12	1.21	4.19	1.22
Segregationism	3.55	1.59	1.96	1.04	4.37	1.14
Exclusionism	5.09	1.84	5.81	1.87	4.72	1.72
Individualism	3.64	1.67	2.20	1.25	4.38	1.34
Integrationism- transformation	2.04	1.41	1.14	.42	2.50	1.51

3.5. Binary Logistic Regression

A binary logistic regression was performed to assess the predictive influence of multicultural adoption, national culture maintenance, ethnocultural empathy, and contact frequency on the likelihood of belonging to either monocultural-exclusionist or bicultural-pluralist acculturation expectation group. The results revealed that the model with eleven predictors significantly improved upon the constant-only model, $\chi^2(5, N = 5729) = 146.296, p < .001$. This model accounted for 13% of the variance (Nagelkerke R^2) in cluster membership, correctly classifying 73%

of all cases. The prediction accuracy rates were 43.1% for the first cluster and 88.4% for the second cluster.

A one-unit increase in national culture maintenance results in a 0.77 times decrease in the odds of belonging to bicultural-pluralist cluster. In contrast, one-unit increases in ethnocultural empathy, contact frequency, and life satisfaction correspond to 3.71, 2.48, and 1.23 times increases in the odds of cluster membership, respectively. These findings indicate that ethnocultural empathy exerts the strongest positive influence, followed by contact frequency and life satisfaction, whereas national culture maintenance negatively impacts the likelihood of membership in the bicultural-pluralist cluster (see Table 5.)

Table 5 *Results of binary logistic regression analysis*

	<i>B</i>	<i>SE B</i>	Wald χ^2	<i>p</i>	<i>OR</i>	95% <i>CI OR</i> Lower - Upper
Multicultural Adoption	-.180	.127	2.008	.156	.835	.651 - 1.071
National Culture Maintenance	-.773	.143	29.242	.000	.462	.349 - .611
Ethnocultural Empathy	1.311	.188	48.522	.000	3.710	2.565 - 5.364
Contact Frequency	.909	.164	30.811	.000	2.482	1.800 - 3.421
Life Satisfaction	.203	.073	7.798	.005	1.225	1.062 - 1.412
Constant	-2.125	.833	6.498	.011	.119	

Note. *OR* = odds ratio. *CI* = confidence interval. Acculturation expectations were coded: monocultural-exclusionist = 0, bicultural-pluralist = 1.

4. DISCUSSION AND CONCLUSION

In an increasingly globalized world, societies have grown markedly more diverse, heightening the importance of understanding intergroup dynamics. Acculturation expectations, which reflect the attitudes of majority group members toward the cultural adaptation of migrant groups, play a crucial role in shaping intergroup dynamics and social cohesion. Existing research on the acculturation expectations of host society members toward migrant groups has predominantly focused on Western contexts. In this study we adopted a person-centered approach to examine the acculturation expectations of Turkish majority group members toward Syrian refugees. A total of 729 Turkish majority members participated in the study. Using cluster analysis we identified two distinct expectation clusters and revealed how these clusters are associated with globalization-based acculturation processes, ethnocultural empathy, frequency of intergroup contact, and life satisfaction of participants.

Initially, the correlation analysis revealed that both assimilationism and exclusionism was negatively correlated with integrationism, ethnocultural empathy, and contact quantity and segregationism. They were also positively correlated with each other. Unexpectedly, segregationism exhibited positive correlations with integrationism, individualism, ethnocultural empathy, and contact quantity, while negatively correlating with assimilationism. This pattern was also observed in a study by Akfırat and Yangın (2018) that utilized the same scale. Considering the substantial similarities between Turkish and Syrian cultures in shared values, traditions, and cultural practices, Turkish individuals might have viewed statements like "Syrians should preserve their culture, values, and traditions as long as they do not blend them with Turkish culture" as welcoming and tolerant, permitting Syrians to uphold their cultural practices. For welcoming attitudes, integrationism, individualism, and

integrationism-transformation all positively correlated with segregationism, ethnocultural empathy, contact quantity, and life satisfaction, while negatively correlating with exclusionism. Additionally, both integrationism and individualism showed positive associations with multicultural adoption and transformation-oriented strategies, emphasizing their alignment with inclusive and adaptive approaches.

To answer our second research question, we explored how demographic factors influence acculturation expectations across six dimensions. Key findings include significant gender differences, with females scoring lower on assimilationism and integrationism-transformation compared to males. Income affected segregationism, with higher scores for high-income participants. Employment status and marital status influenced integrationism-transformation, with employed and married individuals scoring higher. Parental status impacted most dimensions, with parents scoring lower on assimilationism but higher on integrationism, segregationism, individualism, and integrationism-transformation. Finally, participants with experience living abroad scored lower on assimilationism and exclusionism, reflecting more inclusive attitudes. Other demographic variables showed no significant effects on several dimensions. These results emphasize the complex interplay between demographic factors and acculturation expectations, showing that aspects like gender, income, employment, marital and parental status, and international experience play a significant role in shaping how individuals perceive cultural adaptation and integration. These results indicate that acculturation is a highly individualized process, with personal circumstances influencing one's views on how different cultures interact and coexist.

To address our third research question, a two-step cluster analysis identified two distinct acculturation expectation groups within the Turkish majority population. The first cluster, labeled

as "Monocultural-Exclusionist" (34%), scored higher on assimilationism and exclusionism. The second cluster, called "Bicultural-Pluralist" (66%), showed higher scores on integrationism, segregationism, individualism, and integrationism-transformation. The two-cluster solution was validated through significant differences in mean scores across all dimensions. These findings indicate that acculturation expectations within a population are not uniform. Rather, distinct subgroups exist, each with differing perspectives on cultural interaction and varying levels of acceptance or resistance to cultural diversity. An intriguing finding in our sample was that the clusters exhibited behaviors consistent with welcoming and unwelcoming orientations, as anticipated. However, it is noteworthy that segregationism is aligned with the other three welcoming attitudes within the "Bicultural-Pluralist" cluster. We believe recognizing these clusters can offer valuable insights for policymakers, community leaders, and social researchers aiming to promote intercultural understanding and cooperation.

As for our last research question, binary logistic regression analysis were conducted. The results revealed that ethnocultural empathy, contact frequency, and life satisfaction positively predicted membership in the "Bicultural-Pluralist" cluster while national culture maintenance negatively predicted membership. These results indicate that individuals who demonstrate greater ethnocultural empathy, engage in frequent intercultural contact, and report higher levels of life satisfaction are more inclined to adopt integration-oriented, pluralistic perspectives. Conversely, a stronger emphasis on preserving one's national culture appears to impede the adoption of inclusive, integrationist attitudes. Our findings align with those of Brouwer and Boros (2010) in their study of Dutch mainstreamers. They also highlighted that increased intercultural contact between ethnic groups fosters greater acceptance of cultural differences

and boosts ethnocultural empathy, ultimately encouraging adults to exhibit more positive behaviors toward members of other ethnic groups.

We are aware our study is not without limitations. The use of a cross-sectional design in this study restricts our ability to draw conclusions about causal relationships between the variables. Our study sample includes 729 Turkish individuals, which may not represent the full range of perspectives within the wider population. As a result, the findings may not be applicable to other countries or cultural settings. Further, future research could build on our findings by exploring both the quality and quantity of interactions between majority group members and various other groups within a country as possible predictors of acculturation expectations.

Overall, our study underscore the importance of cultivating empathy, facilitating intercultural interactions, and enhancing life satisfaction as means to foster more open and inclusive acculturation expectations, while also recognizing the potential barriers posed by a heightened focus on cultural maintenance.

REFERENCES

- Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevi and Sunnis in Amasya* (Unpublished Master's thesis). Middle East Technical University.
- Akfırat, S., & Yangın, E. (2018). Ev Sahibi Topluluk K lt rleşme  l eği (ETK ) Türkçe Formunun psikometrik özelliklerinin üniversite  ğrencileri  rnekleminde incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 499–519.
- Amichai-Hamburger, Y., & McKenna, K. Y. (2006). The contact hypothesis reconsidered: Interacting via the Internet. *Journal of Computer-mediated Communication*, 11(3), 825-843.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley Publishing Company.
- Berry, J. W. (1990). Acculturation and adaptation: A general framework. In W. H. Holtzman & T. H. Bornemann (Eds.), *Mental health of immigrants and refugees* (pp. 90–102). Hogg Foundation for Mental Health.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46, 5-68. doi: [10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x](https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x)
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712. doi:10.1016/j.ijintrel.2005.07.013
- Bornstein, M. H. (2017). The Specificity Principle in Acculturation Science. *Perspectives on Psychological Science*, 12(1), 3–45. <https://doi.org/10.1177/1745691616655997>
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology*, 32(6), 369-386.

Bourhis, R. Y., & Montreuil, A. (2013). *Methodological issues related to the host community acculturation scale (HCAS) and the immigrant acculturation scale (IAS): An update*. UQAM Working Paper.

Bozdağ, F., & Bilge, F. (2021). Adaptation of the Vancouver Index of Acculturation to Turkish and Arabic. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 78–88.

Brouwer, M. A., & Boros, S. (2010). The influence of intergroup contact and ethnocultural empathy on employees' attitudes toward diversity. *Cognition, Brain, Behavior*, 14(3), 243-260.

Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.

Durak, M., Senol-Durak, E., & Gencoz, T. (2010). Psychometric properties of the satisfaction with life scale among Turkish university students, correctional officers, and elderly adults. *Social Indicators Research*, 99(3), 413–429.

George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.)* Boston: Pearson.

Islam, M. R., & Hewstone, M. (1993). Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability, and outgroup attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19, 700–710.

Kim, B. S., & Abreu, J. M. (2001). Theory, current instruments, and future directions. In J. G. Ponterotto, J. M. Casas, L. A. Suzuki, C. M. Alexander (Eds.) *Acculturation measurement. Handbook of multicultural counseling*, (pp. 394-424). Sage.

Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması* (Unpublished Master's thesis). Ankara University.

Kunst, J. R., Lefringhausen, K., Skaar, S., & Obaidi, M. (2021a). Who adopts the culture of ethnic minority groups? A personality perspective on majority-group members' acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 81, 20–28. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2021.01.001>

Kunst, J. R., Lefringhausen, K., Sam, D. L., Berry, J. W., & Dovidio, J. F. (2021b). The missing side of acculturation: How majority-group members relate to immigrant and minority-group cultures. *Current Directions in Psychological Science*, 30(6), 485-494.

Kunst, J. R., Ozer, S., Lefringhausen, K., Bierwiazzonek, K., Obaidi, M., & Sam, D. L. (2023). How 'should'the majority group acculturate? Acculturation expectations and their correlates among minority-and majority-group members. *International Journal of Intercultural Relations*, 93, 101779.

Kunuroglu, F., Vural Yuzbasi, D., & Comert, G. (2024). Turkish majority members' acculturation: the predictive role of ethnocultural empathy. *Current Psychology*, 1-14.

International Organization for Migration (2020). World Migration Report. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf.

International Organization for Migration (2024). World Migration Report. <https://www.iom.int/news/world-migration-report-2024-reveals-latest-global-trends-and-challenges-human-mobility>

International Organization for Migration Turkey (n.d.). Migration in Turkey. <https://turkiye.iom.int/tr/turkiyede-goc>

Lefringhausen, K., & Marshall, T. C. (2016). Locals' bidimensional acculturation model: Validation and associations with psychological and sociocultural adjustment outcomes.

Cross-Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science, 50(4), 356–392.

Litvack-Miller, W., McDougall, D., & Romney, D. M. (1997). The structure of empathy during middle childhood and its relationship to prosocial behavior. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 123(3), 303-325.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

Özdikmenli-Demir, G., & Demir, S. (2014). Testing the psychometric properties of the scale of ethnocultural empathy in Turkey. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 27–42.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751.

Redfield, R., Linton, R. & Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38, 149-152. doi:10.1525/aa.1936.38.1.02a00330

Republic of Türkiye Ministry of Development (2018). Eleventh development plan (2019-2023). Available at <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/DisGocPolitikas%C4%B1OzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>

Ridley, C. R., & Lingle, D. W. (1996). Cultural empathy in multicultural counseling: A multidimensional process model. In P. B. Pedersen, J. G. Draguns, W. J. Lonner, & J. E. Trimble (Eds.), *Counseling across cultures* (4th ed., pp. 21–46). Thousand Oaks, CA: Sage

Ryder, A. G., Alden, L. A., & Paulhus, D. L. (2000). Is acculturation unidimensional or bidimensional?: A head-to-head

comparison in the prediction of personality, self-identity, and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 49–65.

Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.

Sam, D. L. & Berry, J. W. (2016). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.

Suanet, I., & Van de Vijver, F. J. (2009). Perceived cultural distance and acculturation among exchange students in Russia. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(3), 182-197.

United Nations department of economic and social affairs (2019). *International Migrant Stock 2019*. Available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationStock2019_TenKeyFindings.pdf.

Van Acker, K., & Vanbeselaere, N. (2011). Bringing together acculturation theory and intergroup contact theory: Predictors of Flemings' expectations of Turks' acculturation behavior. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 334-345.

Wang, Y. W., Davidson, M. M., Yakushko, O. F., Savoy, H. B., Tan, J. A., & Bleier, J. K. (2003). The Scale of Ethnocultural Empathy: Development, validation, and reliability. *Journal of Counseling Psychology*, 50, 221–234.

Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659-677.

Yakunina, E. S., Weigold, I. K., Weigold, A., Hercegovac, S., & Elsayed, N. (2012). The multicultural personality: Does it predict

international students' openness to diversity and adjustment?. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(4), 533-540.

Zagefka, H., Lefringhausen, K., López Rodríguez, L., Urbiola, A., Moftizadeh, N., & Vázquez, A. (2023). Blindspots in acculturation research: An agenda for studying majority culture change. *European Review of Social Psychology*, 34(1), 127–160

VAROLUŞÇULUK VE VAROLUŞÇULAR: FELSEFİ PERSPEKTİFLER

Mehmet Recep TAŞ²¹

1. GİRİŞ

Varoluşçuluk, bireyin varoluşsal deneyimlerini merkeze alarak, özgürlük, sorumluluk ve anlam arayışını ele alan bir felsefi ve edebi akımdır. Bu düşünce sistemine göre, insanın varoluşu sabit bir öz tarafından değil, bireyin yaptığı seçimler ve aldığı kararlar tarafından tanımlanır. Jean-Paul Sartre'ın ünlü ifadelerinden biri olan “Varoluş özden önce gelir,” varoluşçuluğun temel ilkelerinden birini özetler (Sartre, 1943/2007, s. 15). Bu görüşe göre insan, herhangi bir önceden belirlenmiş anlam ya da doğadan bağımsız olarak kendi yaşamının anlamını yaratmakla yükümlüdür.

Varoluşçuluk, insanın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün getirdiği sorumluluğu vurgular. Sartre'a göre, birey yalnızca kendi yaşamından değil, aynı zamanda tüm insanlık adına yaptığı seçimlerden de sorumludur (Sartre, 1945/2007, s. 35). Bu

²¹ Doç. Dr., Van YYÜ, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Email: mehmetrecep@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5838-1948.

özgürlük, bireyin kaygı ve yalnızlık gibi varoluşsal durumlarla yüzleşmesini gerektirir. Martin Heidegger, insanın “dasein” (orada olan) olarak dünyada bulunma halini inceleyerek, bireyin kendini anlamlandırma çabasını zamansallık ve ölüm bilinci bağlamında değerlendirir (Heidegger, 1927/1962, s. 98). Bu bağlamda, Heidegger’e göre insan, ölümün kesinliğiyle yüzleşerek otantik bir yaşam sürebilir. Albert Camus ise absürd kavramıyla, bireyin evrenin anlamdan yoksun yapısıyla yüzleşmesini tanımlar. Camus, insanın anlamsızlık karşısındaki mücadelesini Sisifos’un taşıını tepeye tekrar tekrar taşıması metaforuyla açıklar (Camus, 1942/1991, s. 14). Bu, bireyin anlamsız bir dünyada bile yaşamını sürdürebileceğini ve bu duruma direnebileceğini ifade eder.

Varoluşçuluğun kökleri Antik Yunan filozoflarının insanın bireysel doğasına ilişkin sorgulamalarına dayansa da, modern anlamdaki varoluşçuluğun temelleri 19. yüzyılda Søren Kierkegaard ve Friedrich Nietzsche ile atılmıştır. Kierkegaard, bireyin Tanrı ile olan ilişkisinin ve kişisel inancının önemini vurgular. Ona göre, insanın hayatındaki seçimler, etik ve dini boyutlarıyla varoluşunu şekillendirir. “İnanç sıçrayışı” kavramı, bireyin Tanrı’ya ve bilinmezliğe duyduğu güveni ifade eder (Kierkegaard, 1843/2006, s. 55). Nietzsche ise modern dünyanın değer sistemlerinin çöküşünü “Tanrı öldü” ifadesiyle dile getirir ve bireyi, kendi değerlerini yaratmaya davet eder. Nietzsche’nin “üstinsan” kavramı, insanın yaratıcılığını ve potansiyelini en üst düzeyde kullanarak otantik bir yaşam sürmesini ifade eder (Nietzsche, 1883/2005, s. 120). 20. yüzyılda, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, varoluşçuluk, bireysel ve toplumsal anlam arayışının merkezinde yer almıştır. Savaşın yarattığı kaos ve belirsizlik ortamında, Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger ve Albert Camus gibi düşünürler, insanın özgürlük ve sorumlulukla yüzleşmesini analiz etmişlerdir (Heidegger, 1962, s. 145; Sartre, 1945/2007, s. 40). Varoluşçuluk, edebi eserlerde bireyin

yalnızlık, yabancılaşma ve özgürlük arayışını ele alır. Franz Kafka'nın Dönüşüm adlı eseri, bireyin toplumsal sistemlerle çatışmasını ve yabancılaşmasını işler (Kafka, 1915/1996, s. 10). Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı tiyatro oyunu, anlamsızlık ve bekleyiş temalarını sahneye taşır ve bireyin umut ve çaresizlik arasındaki varoluşsal mücadelesini yansıtır (Beckett, 1953/1982, s. 23). Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet adlı eseri ise, kadınların toplumsal rollerine meydan okurken, bireyin özgürlüğü ve sorumluluğu bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğini tartışır (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Bu eser, varoluşçuluğun toplumsal ve politik alanlarda da etkili bir akım olduğunu gösterir.

Varoluşçuluk, modern bireyin yalnızlık, özgürlük ve etik sorumluluk gibi evrensel sorunlarına yanıt arayan bir düşünce biçimi olarak günümüzde de önemini korumaktadır. Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin birey üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, varoluşçuluğun otantiklik ve anlam arayışı kavramları, çağdaş birey için rehberlik edici bir rol üstlenir. Özellikle toplumsal krizler ve belirsizlik dönemlerinde, bu felsefenin sunduğu özgürlük ve sorumluluk dengesi, bireyin kendini gerçekleştirme çabalarına ışık tutmaktadır. Varoluşçuluk, bireyi ve onun özgürlüğünü merkeze alması nedeniyle çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle kolektivist ve Marksist düşünceye sahip bazı eleştirmenler, varoluşçuluğun bireyci yapısının toplumsal eşitsizlikleri göz ardı edebileceğini öne sürmüşlerdir (Marcuse, 1964, s. 210). Ayrıca, bireyin sorumluluğunun aşırı vurgulanması, bazı düşünürler tarafından kaygı ve yük hissini artıran bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, varoluşçuluğun insan deneyimine odaklanması ve bireysel özgürlüğü vurgulaması, bu eleştirilerin ötesinde, çağdaş dünyada birey için anlamlı bir rehberlik sunmaya devam etmektedir.

2. Felsefi Bir Akım Olarak Varoluşçuluğun Doğuşu

Varoluşçuluğun felsefi bir akım olarak doğuşu, modern felsefenin sistematik yaklaşımlarına karşı bireyin varoluşsal deneyimlerini merkeze alan bir karşı duruş olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Søren Kierkegaard ve Friedrich Nietzsche gibi düşünürlerle temelleri atılan varoluşçuluk, bireyin özgürlük, sorumluluk, yalnızlık ve anlam arayışına dair sorularına yanıt aramıştır (Macquarrie, 1972, s. 15).

2.1. Kierkegaard ve Nietzsche'nin Katkıları

Søren Kierkegaard, modern varoluşçuluğun babası olarak kabul edilir. Kierkegaard'ın düşünceleri, özellikle bireyin inanç ve etik sorumlulukla olan ilişkisini ele alır. Onun “inanç sıçrayışı” kavramı, bireyin rasyonel açıklamalara dayanmaksızın Tanrı'ya duyduğu güveni ifade eder. Kierkegaard'a göre, insan, hayatın belirsizliklerine rağmen kendi inancını yaratmalıdır (Kierkegaard, 1843/2006, s. 65). Ayrıca, bireysel seçimlerin ve bu seçimlerin sonuçlarının, bireyin otantik bir yaşam sürmesi açısından kritik olduğunu savunur. Friedrich Nietzsche ise, varoluşçuluğun seküler kanadını oluşturur. “Tanrı öldü” ifadesiyle modern dünyanın geleneksel değerlerinin çöküşüne işaret eden Nietzsche, bireyin bu boşlukta kendi değerlerini yaratması gerektiğini savunur (Nietzsche, 1883/2005, s. 120). Onun “üstinsan” kavramı, bireyin yaratıcı gücünü ve potansiyelini temsil ederken, nihilizme karşı bir çözüm önerisi sunar.

Yirminci yüzyıl, varoluşçuluğun felsefi bir akım olarak sistematik bir şekilde ele alındığı ve geliştirildiği bir dönem olmuştur. Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger ve Simone de Beauvoir gibi düşünürler, varoluşçuluğun kapsamını genişletmişlerdir. Sartre, varoluşçuluğu insan özgürlüğü bağlamında ele alırken, bireyin “kendi özünü yaratma” sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Varlık ve Hiçlik (1943) adlı

eserinde, bireyin otantik bir yaşam sürebilmesi için “kötü inanç”tan kurtulması gerektiğini vurgulamıştır (Sartre, 2007, s. 85). Heidegger ise varoluşçuluğu daha metafiziksel bir çerçevede ele almıştır. Varlık ve Zaman (1927) eserinde, insanın zamansallık ve ölüm bilinciyle varoluşunu anlamlandırma çabasını inceler. Heidegger’e göre, birey otantik bir yaşam sürmek için ölümle yüzleşmeli ve bu bilinci yaşamına yön vermek için kullanmalıdır (Heidegger, 1962, s. 210). Simone de Beauvoir, varoluşçuluğu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alarak kadınların özgürleşmesine yönelik önemli bir perspektif sunmuştur. İkinci Cinsiyet adlı eseri, kadınların toplumsal olarak inşa edilmiş rollerini sorgularken, bireyin özgürlüğünün toplumsal kısıtlamalarla nasıl şekillendiğini tartışır (Beauvoir, 1949/2010, s. 112).

2.2. Varoluşçuluğun 19. Yüzyıldaki Kökenleri:

Kierkegaard ve Nietzsche'nin Fikirleri

Varoluşçuluk, 19. yüzyılda Søren Kierkegaard ve Friedrich Nietzsche’nin öncülüğünde modern felsefi düşüncede belirgin bir yer edinmiştir. Bu iki düşünür, bireyin varoluşsal deneyimlerini ve bu deneyimlerin etik, dini ve toplumsal boyutlarını ele alarak, varoluşçuluğun temellerini atmışlardır. Kierkegaard ve Nietzsche’nin katkıları, varoluşçuluğun farklı yönlerini şekillendiren iki temel eksen oluşturur: etik ve dini varoluşçuluk ile seküler ve nihilist varoluşçuluk. Søren Kierkegaard, bireyin varoluşsal durumunu merkeze alan ilk modern filozoftur. Kierkegaard, bireyin Tanrı karşısındaki yalnızlığını ve bu durumdaki karar verme sorumluluğunu incelemiştir. Ona göre, birey, yaşamını anlamlandırmak için mutlak bir özgürlükle seçim yapma sorumluluğuna sahiptir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 45). Kierkegaard’ın felsefesindeki temel kavramlardan biri “inanç sıçrayışı”dır. Bu kavram, bireyin rasyonel açıklamalara dayanmaksızın, tamamen subjektif bir şekilde, bilinmezliğe ve Tanrı’ya doğru yaptığı adımı ifade eder

(Kierkegaard, 1843/2006, s. 67). Kierkegaard'ın Korku ve Titreme (1843) adlı eserinde, İbrahim'in Tanrı'nın emrine itaat ederek oğlunu kurban etme hikayesi üzerinden etik ve dini sorumluluklar arasındaki çatışmayı analiz eder. Bu hikaye, bireyin Tanrı'ya olan inancını ve bunun beraberinde getirdiği etik paradoksları yansıtır (Kierkegaard, 1843/2006, s. 78). Ona göre, bu tür bir inanç, bireyin varoluşunun en otantik biçimidir.

Friedrich Nietzsche, varoluşçuluğun seküler kanadını temsil eder ve Batı metafiziğine radikal bir eleştiri getirir. Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi, modern dünyanın geleneksel dini değerlerinin çöküşünü ifade eder ve bireyin bu boşlukta kendi değerlerini yaratma zorunluluğunu ortaya koyar (Nietzsche, 1882/1974, s. 125). Nietzsche'ye göre, insanın özgürlüğü, bu değer yaratma sürecinde yatar. Nietzsche'nin "üstinsan" (Übermensch) kavramı, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesi ve otantik bir yaşam sürmesi için bir model sunar. Üstinsan, ahlaki sistemlere bağlı kalmaksızın kendi değerlerini yaratan ve bu değerlere göre yaşamayı seçen bir varlıktır (Nietzsche, 1883/2005, s. 45). Ayrıca, "ebedi dönüş" fikriyle, bireyin her anını sonsuza kadar tekrar yaşayacakmış gibi yaşaması gerektiğini vurgular. Bu kavram, bireyin yaşamında otantikliği ve anlamı korumasına yönelik bir çağrıdır (Nietzsche, 1883/2005, s. 67). Kierkegaard ve Nietzsche, bireyin özgürlüğüne ve sorumluluğuna vurgu yapmaları açısından benzerlik gösterirler. Her ikisi de bireyi, toplumsal sistemlerin ve geleneklerin ötesinde, kendi varoluşunu anlamlandıran bir özne olarak ele alır. Ancak, bu iki düşünürün varoluşçuluğa yaklaşımları farklıdır. Kierkegaard, bireyin Tanrı ile olan ilişkisini merkeze alırken, Nietzsche, seküler bir varoluşçuluğu savunur ve bireyin kendi değerlerini yaratma kapasitesine odaklanır. 19. yüzyıl, sanayi devrimi, bilimsel gelişmeler ve toplumsal değişimlerle şekillenmiş bir dönemdir. Bu dönemde geleneksel dini değerler ve metafizik sistemler sorgulanmaya

başlanmış, bireylerin yaşamlarına dair anlam arayışları daha belirgin hale gelmiştir. Kierkegaard ve Nietzsche'nin düşünceleri, bu değişen dünyada bireyin konumunu ve sorumluluğunu yeniden tanımlamıştır.

2.3. Yüzyılda Varoluşçuluğun Yükselişi: Sartre, Heidegger ve Camus

20. yüzyıl, varoluşçuluğun hem felsefi hem de edebi alanlarda zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Özellikle Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger ve Albert Camus gibi düşünürler, varoluşçuluğun çerçevesini genişleterek bireyin özgürlük, sorumluluk, yabancılaşma ve absürdle yüzleşme gibi kavramlarını derinleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kaos ve anlamsızlık hissi, bu filozofların düşüncelerinin geniş kitleler tarafından benimsenmesine zemin hazırlamıştır.

Jean-Paul Sartre, varoluşçuluğun felsefi sistematik bir biçimde ele alınmasına öncülük eden en önemli isimlerden biridir. Sartre'ın temel görüşlerinden biri, “Varoluş özden önce gelir” ifadesidir. Bu, insanın dünyaya “atılmış” bir varlık olduğunu ve kendi özünü, yaptığı seçimlerle yaratması gerektiğini ifade eder (Sartre, 1943/2007, s. 26). Sartre'a göre birey, yalnızca kendi yaşamından değil, aynı zamanda tüm insanlık adına yaptığı seçimlerden de sorumludur. Sartre'ın Varlık ve Hiçlik (1943) adlı eseri, bireyin kendine yabancılaşması ve otantik bir yaşam sürme çabasını analiz eder. Ona göre, birey, “kötü inanç” (bad faith) durumuna düştüğünde, toplumsal beklentilere boyun eğerek otantik varoluşunu yitirir (Sartre, 1943/2007, s. 57). Sartre ayrıca, insanın özgürlüğünün korkutucu bir yük olduğunu savunur; bu durum, bireyin varoluşsal kaygı (angst) yaşamasına yol açar.

Martin Heidegger, varoluşçuluğun metafiziksel ve ontolojik boyutlarını derinleştiren bir diğer önemli düşünürdür. Heidegger, insanı “dasein” (orada olan) kavramı üzerinden

tanımlar. Bu kavram, bireyin varoluşunu çevresiyle ve zamanla ilişkilendirerek anlamlandırma çabasını ifade eder (Heidegger, 1927/1962, s. 98). Heidegger'in Varlık ve Zaman (1927) adlı eseri, bireyin ölüm bilinciyle yüzleşmesini ve bu bilincin otantik bir yaşam sürme yolunda bir motivasyon kaynağı olabileceğini tartışır. Ona göre, birey ancak kendi ölümünün kaçınılmazlığını kabul ettiğinde otantik bir varoluşa ulaşabilir (Heidegger, 1927/1962, s. 174). Heidegger ayrıca, modern teknolojinin bireyin otantik varoluşunu tehdit ettiğini ve insanı nesneleştirerek dünyaya yabancılaştırdığını ileri sürer.

Albert Camus, varoluşçuluğun absürd kavramını merkezine alan bir diğer önemli isimdir. Camus'nün felsefesi, evrenin nihai bir anlamdan yoksun olduğunu ve insanın bu anlamsızlıkla yüzleşmesi gerektiğini savunur. Ancak Camus'ye göre bu yüzleşme, bireyi umutsuzluğa sürüklememelidir. Aksine, bu anlamsızlığa rağmen yaşamaya devam etmek, insanın direnişinin bir göstergesidir (Camus, 1942/1991, s. 14). Camus'nün Sisifos Söylencesi adlı eseri, absürdle başa çıkmanın bir metaforu olarak görülür. Sisifos'un kayayı sonsuz bir döngü içinde tepeye taşıma çabası, insanın anlamsızlığa karşı direnişini temsil eder. Camus, bu çabayı bir “zafer” olarak değerlendirir ve “Mutlu olunması gereken Sisifos'tur” ifadesiyle bu durumu özetler (Camus, 1942/1991, s. 119).

20. yüzyılda varoluşçuluğun geniş bir kitle tarafından benimsenmesinin ardında, dönemin siyasi ve toplumsal koşulları yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, bireylerin anlam arayışını ve özgürlük kavramını sorgulamalarına neden olmuştur. Sartre, Heidegger ve Camus gibi düşünürler, savaş sonrası dönemde bireyin bu kaygılarını ele alan felsefi sistemler geliştirmiştir. Ayrıca, varoluşçuluk edebi ve sanatsal ifadelerde de güçlü bir biçimde yer bulmuştur. Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı eseri, absürd tiyatronun en önemli örneklerinden biri olarak bireyin anlamsızlık ve bekleyiş temalarını sahneye

taşımıştır (Beckett, 1953/1982, s. 19). Simone de Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet adlı eseri ise, toplumsal cinsiyet rollerine yönelik eleştirilerle varoluşçuluğu toplumsal eşitlik bağlamında incelemiştir (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri, bireylerin özgürlük, sorumluluk ve anlam arayışını derinleştirerek, varoluşçuluğun toplumsal ve entelektüel bir hareket olarak yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Savaş sonrası dönemde, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir ve Albert Camus gibi düşünürlerin liderliğinde varoluşçuluk, yalnızca felsefi bir akım olarak değil, aynı zamanda bir yaşam felsefesi ve toplumsal eleştiri aracı olarak geniş kitlelere ulaşmıştır. Savaşın yarattığı yıkım, belirsizlik ve ahlaki çöküş, bireyleri anlam arayışına yöneltmiştir. Bu dönemde varoluşçuluk, bireyin dünyadaki konumunu ve özgürlüğünü yeniden tanımlayarak, savaş sonrası dönemin kaotik ruh haline bir yanıt sunmuştur. Sartre, "İnsan özgür olmaya mahkumdur" ifadesiyle, bireyin özgürlüğünün kaçınılmaz olduğunu, ancak bu özgürlüğün büyük bir sorumluluk getirdiğini vurgulamıştır (Sartre, 1943/2007, s. 26).

Jean-Paul Sartre, savaş sonrası dönemde varoluşçuluğun popülerleşmesinde en etkili isimlerden biri olmuştur. Sartre, 1945 yılında verdiği "Varoluşçuluk Bir Humanizmdir" başlıklı konferansında, varoluşçuluğun insanın özgürlüğünü ve sorumluluğunu vurgulayan bir etik sistem sunduğunu açıklamıştır (Sartre, 1945/2007, s. 12). Bu konuşma, varoluşçuluğun geniş kitleler tarafından anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlamıştır. Sartre'ın siyasi angajmanı da varoluşçuluğun popülerleşmesine katkıda bulunmuştur. Savaş sonrası dönemde Sartre, Les Temps Modernes adlı dergi aracılığıyla varoluşçuluğu entelektüel ve toplumsal bir hareket haline getirmiştir. Sartre'ın yazıları, bireyin özgürlük ve sorumluluk ilişkisini tartışırken, toplumsal adaletsizliklere karşı bir bilinç oluşturmaya hedeflemiştir.

Simone de Beauvoir ise, savaş sonrası dönemde varoluşçuluğun toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmasını sağlamış ve bu alandaki en etkili isimlerden biri olmuştur. Beauvoir'ın İkinci Cinsiyet adlı eseri, kadının toplumsal olarak inşa edilmiş rollerini eleştirerek, bireyin özgürlük ve sorumluluğunu toplumsal normlarla ilişkilendirmiştir (Beauvoir, 1949/2010, s. 94). Beauvoir'ın çalışmaları, varoluşçuluğun feminist düşünceyle kesişimini ortaya koymuş ve bu akımın toplumsal eşitlik bağlamında yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır.

Albert Camus da, savaş sonrası dönemde varoluşçuluğun absürd kavramına odaklanan bir başka önemli temsilcisi olmuştur. Camus'nün Sisifos Söylencesi adlı eseri, bireyin anlamsızlıkla yüzleşmesini ve bu durum karşısındaki direnişini metaforik bir şekilde ele alır (Camus, 1942/1991, s. 119). Camus, savaşın neden olduğu anlamsızlığı absürd kavramı aracılığıyla açıklayarak, bireyin bu durumda bile yaşamı anlamlı kılma çabasını savunmuştur.

Savaş sonrası dönemde varoluşçuluk, sanat ve edebiyat alanlarında da geniş bir yankı bulmuştur. Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı oyunu, absürd tiyatronun en önemli örneklerinden biri olarak, bireyin anlamsızlık ve bekleyiş temalarını sahneye taşımıştır (Beckett, 1953/1982, s. 14). Beckett'in eserleri, bireyin umut ve çaresizlik arasındaki varoluşsal mücadelesini yansıtarak, varoluşçuluğun edebi boyutunu güçlendirmiştir. Franz Kafka'nın eserleri, bireyin modern toplumun bürokratik yapısı karşısındaki yabancılaşmasını ve anlam arayışını işlemektedir. Kafka'nın Dönüşüm adlı eseri, bireyin hem kendine hem de topluma yabancılaşmasını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar (Kafka, 1915/1996, s. 10). Savaş sonrası dönemde varoluşçuluk, bireyin özgürlüğünü ve sorumluluğunu vurgulaması nedeniyle geniş bir ilgi görmüş olsa da, bazı eleştirilerle de karşılaşmıştır. Özellikle

Marksist düşünürler, varoluşçuluğun bireyci yapısının toplumsal eşitsizlikleri göz ardı ettiği ve kolektif mücadeleyi zayıflattığı iddiasında bulunmuşlardır (Marcuse, 1964, s. 120). Ayrıca, varoluşçuluğun insanın kaygı ve anlamsızlık hissini aşırı vurgulaması, bazı eleştirmenler tarafından umutsuz bir felsefi bakış açısı olarak değerlendirilmiştir.

Özetlersek, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde varoluşçuluk, bireysel özgürlük, sorumluluk ve anlam arayışı gibi evrensel temaları ele alarak, savaşın yarattığı yıkım ve belirsizlik ortamında geniş bir yankı bulmuştur. Sartre, Beauvoir ve Camus gibi düşünürlerin liderliğinde, bu akım yalnızca bir felsefi sistem değil, aynı zamanda bireyin toplumsal ve politik bağlamdaki yerini anlamlandırmaya yönelik bir rehber olmuştur. Varoluşçuluğun bu dönemdeki popülerliği, modern bireyin varoluşsal sorunlarını anlamlandırma çabasına katkıda bulunmuş ve bu akımı entelektüel tarih açısından vazgeçilmez bir konuma taşımıştır.

3. TEMEL KAVRAMLAR: ÖZGÜRLÜK, SORUMLULUK, KAYGI, YABANCILAŞMA, ABSÜRD, OTANTİKLİK, KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME, VAROLUŞSAL ÇATIŞMA VE BİREYİN YALNIZLIĞI

Varoluşçuluğun merkezinde insanın özgürlüğü, bu özgürlüğün doğurduğu sorumluluk ve bireyin varoluşsal deneyimlerinin kaçınılmaz bir parçası olan temel kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar, varoluşçuluğun hem felsefi hem de edebi alanda bireyin yaşamını anlamlandırma çabasını şekillendiren temel taşlardır.

3.1. Özgürlük: Bireyin Seçim Gücü

Jean-Paul Sartre, özgürlüğü varoluşçuluğun en önemli unsurlarından biri olarak tanımlar. Sartre'a göre, insan özgür

olmaya mahkûmdur; çünkü dünyada var olan bir birey olarak, her zaman seçim yapmak ve bu seçimlerin sonuçlarını üstlenmek zorundadır (Sartre, 1943/2007, s. 26). Bu özgürlük, bireyin yaşamını anlamlandırma sürecinde hem bir fırsat hem de bir yüküdür. Sartre'ın Varlık ve Hiçlik eserinde, bireyin kendi özünü yaratabilmesi için özgürlüğün kaçınılmaz olduğunu savunur. Ancak bu özgürlük, bireyi sürekli olarak seçim yapma zorunluluğuyla yüzleştirir ve bu da “varoluşsal kaygı” yı beraberinde getirir.

Martin Heidegger ise özgürlüğü bireyin “varlık” ile ilişkisinde temellendirir. Heidegger'e göre, insanın özgürlüğü, onun “dasein” (orada olan) olarak dünyadaki varoluşunu anlamlandırma yeteneğinden kaynaklanır. Bu bağlamda özgürlük, bireyin varoluşsal bir sorumluluk üstlenerek otantik bir yaşam sürmesine olanak tanır (Heidegger, 1927/1962, s. 210).

3.2. Sorumluluk: Özgürlüğün Bedeli

Varoluşçuluk, bireyin özgürlüğü kadar bu özgürlüğün doğurduğu sorumluluğa da vurgu yapar. Sartre'a göre, birey yalnızca kendi yaşamından değil, aynı zamanda yaptığı seçimlerin toplumsal sonuçlarından da sorumludur (Sartre, 1945/2007, s. 27). Örneğin, birey kötü inanç (bad faith) durumunda toplumsal normlara veya dışsal otoritelere boyun eğdiğinde, hem kendi varoluşuna hem de toplumun genel etik yapısına zarar verir.

Simone de Beauvoir, sorumluluk kavramını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alarak, bireyin özgürlüğünü toplumsal normlarla karşılaştırır. Beauvoir'a göre, kadınların özgürleşmesi, bireysel sorumluluklarını üstlenerek toplumsal kısıtlamalardan kurtulmalarına bağlıdır (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Bu bağlamda sorumluluk, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir boyut taşır.

3.3. Kaygı: Varoluşsal Deneyimin Kaçınılmaz Sonucu

Varoluşsal kaygı, insanın özgürlüğü ve sorumluluğuyla yüzleştiği noktada ortaya çıkan psikolojik bir durumdur. Kierkegaard, kaygıyı bireyin “sonsuz olasılıkların ağırlığı” karşısında hissettiği varoluşsal bir deneyim olarak tanımlar (Kierkegaard, 1843/2006, s. 67). Kierkegaard’a göre kaygı, bireyin kendi özgürlüğünün farkına vardığı anlarda en yoğun şekilde hissedilir.

Heidegger ise kaygıyı, insanın varoluşunu anlamlandırma çabasıyla karşılaşırken yaşadığı temel bir duygu olarak açıklar. Ona göre, kaygı, bireyi otantik bir varoluşa yönlendiren bir araçtır. İnsan, dünyada “fırlatılmış” bir varlık olarak, kaygı yoluyla kendi ölümünün farkına varır ve bu farkındalık, bireyin otantik bir yaşam sürmesine olanak tanır (Heidegger, 1927/1962, s. 174).

Albert Camus, kaygıyı absürd kavramıyla ilişkilendirir. Camus’ye göre, bireyin evrenin anlamdan yoksun yapısıyla yüzleşmesi, kaygıyı kaçınılmaz kılar. Ancak bu kaygı, bireyin yaşamını anlamlı kılma çabasında bir motivasyon kaynağı da olabilir (Camus, 1942/1991, s. 23). Varoluşçulukta özgürlük, sorumluluk ve kaygı birbirini tamamlayan kavramlardır. Özgürlük, bireyin kendi yaşamını şekillendirme gücünü ifade ederken, sorumluluk bu özgürlüğün ahlaki ve toplumsal boyutlarını vurgular. Kaygı ise bireyin bu süreçte karşılaştığı duygusal zorlukları tanımlar. Bu üç kavram, bireyin otantik bir yaşam sürme çabasında birbirini destekler. Varoluşçuluğun temel kavramları olan özgürlük, sorumluluk ve kaygı, bireyin yaşamını anlamlandırma sürecinde merkezi bir rol oynar. Sartre, Heidegger, Kierkegaard ve Camus gibi düşünürlerin katkıları, bu kavramların felsefi ve edebi bağlamdaki derinliğini ortaya koyar. Bu kavramlar, modern bireyin özgürlük ve sorumluluk arasındaki dengesini anlamasına ve kaygı duygusuyla başa çıkmasına rehberlik eder.

3.4.Yabancılaşma: Bireyin Kendine ve Topluma Uzaklığı

Yabancılaşma, bireyin kendisine, diğer insanlara ve içinde bulunduğu topluma yabancılaşma hissini tanımlar. Varoluşçuluğun bu kavramı, modern bireyin, özellikle hızlı toplumsal değişim ve teknolojik ilerleme dönemlerinde, kendini anlamlandırma çabasında karşılaştığı zorlukları ele alır.

Martin Heidegger, yabancılaşmayı bireyin “dünyada olma” durumu üzerinden ele alır. Heidegger’e göre, birey toplumsal beklentilere boyun eğdiğinde ve otantik bir yaşam sürmekten vazgeçtiğinde, kendisine yabancılaşır. Bu durum, bireyin kendi varoluşunu anlamlandıramamasıyla sonuçlanır (Heidegger, 1927/1962, s. 174).

Jean-Paul Sartre ise yabancılaşmayı bireyin “kötü inanç” (bad faith) durumunda deneyimlediğini belirtir. Sartre’a göre, birey toplumsal normlara veya dışsal otoritelere boyun eğerek otantik varoluşundan uzaklaşır ve bu, kendine yabancılaşmaya yol açar (Sartre, 1943/2007, s. 57). Birey ancak kendi özgürlüğünün farkına vardığında ve bu özgürlüğü sorumlulukla birleştirdiğinde yabancılaşmadan kurtulabilir.

3.5. Absürd: Anlam Arayışı ve Anlamsızlık

Albert Camus, absürd kavramını varoluşçuluğun merkezine yerleştirerek, insanın anlam arayışıyla evrenin nihai anlamsızlığı arasındaki çelişkiyi vurgular. Camus’ye göre, absürd, bireyin evrenin rastlantısal yapısıyla yüzleşmesi sonucunda ortaya çıkar (Camus, 1942/1991, s. 14). Camus, absürdle başa çıkmanın üç olası yolu olduğunu öne sürer: intihar, inanç ya da absürdü kabul ederek direnç göstermek. Camus, üçüncü yolu savunur ve absürdle yüzleşmenin bireyin yaşamını anlamlı kılma çabasını güçlendirdiğini belirtir.

Camus'nün Sisifos Söylencesi adlı eseri, absürdle başa çıkma çabasını metaforik bir şekilde ele alır. Sisifos, bir kayayı sonsuza dek tepeye taşıma görevini yerine getirirken, yaşamın anlamsızlığına rağmen bu görevi kabul ederek direnişin bir simgesi haline gelir. Camus, “Mutlu olunması gereken Sisifos’tur” ifadesiyle, bireyin absürd bir dünyada bile anlam yaratabileceğini savunur (Camus, 1942/1991, s. 119).

3.6. Yabancılaşma ve Absürdün Edebi Yansımaları

Yabancılaşma ve absürd, yalnızca felsefi birer kavram olmakla kalmayıp, edebiyat aracılığıyla da derinlemesine işlenmiştir. Franz Kafka'nın Dönüşüm adlı eseri, bireyin toplumsal yapı karşısındaki yabancılaşmasını güçlü bir şekilde yansıtır. Kafka, karakteri Gregor Samsa aracılığıyla, bireyin kendine ve ailesine yabancılaşma deneyimini çarpıcı bir şekilde ele alır (Kafka, 1915/1996, s. 10). Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı tiyatro oyunu ise, absürd kavramını sahneye taşıyan en önemli eserlerden biridir. Beckett, oyunda bireyin anlamsızlık karşısındaki bekleyiş ve umut temalarını işler. Karakterlerin sürekli bekleyiş içinde olmalarına rağmen herhangi bir sonuca ulaşamamaları, absürdün yaşamı nasıl şekillendirdiğini gözler önüne serer (Beckett, 1953/1982, s. 23). Yabancılaşma ve absürd kavramları, bireyin toplumsal bağlamda yaşadığı çatışmaları ve uyumsuzluğu anlamak için de kullanılabilir. Simone de Beauvoir, İkinci Cinsiyet adlı eserinde, kadınların toplumsal cinsiyet normlarına uyum sağlamaya çalışırken yaşadığı yabancılaşmayı ele alır. Beauvoir'a göre, kadınlar, bu normlar tarafından sınırlandırıldığında, otantik bir yaşam sürme şansını yitirir (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Marksist eleştirmenler ise yabancılaşma kavramını, bireyin kapitalist toplumdaki ekonomik ve toplumsal rollerine yabancılaşması bağlamında ele alır. Bu eleştiriler, varoluşçuluğun bireysel yabancılaşma kavramını toplumsal düzeye

taşır ve bireyin toplumsal adaletsizliklerle olan ilişkisini inceler (Marcuse, 1964, s. 120).

3.7.Otantiklik: Heidegger ve Sartre’ın Yaklaşımı

Varoluşçuluğun bir diğer önemli kavramlarından biri olan otantiklik, bireyin özgür iradesiyle kendi yaşamını şekillendirme ve kendini gerçekleştirme çabasıdır. Bu kavram, bireyin dışsal etkilerden bağımsız olarak kendi değerlerini yaratması ve bu değerlere göre bir yaşam sürmesi gerekliliğini vurgular. Otantiklik, bireyin varoluşsal kaygı, özgürlük ve sorumluluk gibi kavramlarla yüzleşmesi sürecinde önemli bir rehberdir.

Martin Heidegger, otantiklik kavramını insanın kendi varoluşunu anlamlandırma çabasıyla ilişkilendirir. Heidegger’e göre, birey “dasein” (orada olan) olarak dünyada bulunur ve bu varoluşunu anlamlandırma sorumluluğu taşır. Ancak birey, toplumsal normlara ve beklentilere uyum sağlamak için bu sorumluluktan kaçabilir. Heidegger, bu durumu “düşüş” (fallenness) olarak adlandırır ve bireyin otantik bir yaşam sürdürebilmesi için bu durumdan kurtulması gerektiğini belirtir (Heidegger, 1927/1962, s. 220).

Jean-Paul Sartre ise otantikliği bireyin kendi özünü yaratma çabasıyla tanımlar. Sartre, bireyin özgürlüğünü kabul ederek ve bu özgürlükle yüzleşerek otantik bir yaşam sürdürebileceğini savunur. Ona göre, otantiklik, bireyin “kötü inanç” (bad faith) durumundan kurtulması ve kendi seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmesiyle mümkündür (Sartre, 1943/2007, s. 85). Sartre, bireyin yaşamına anlam katabilmesi için dışsal otoritelere ve toplumsal normlara boyun eğmemesi gerektiğini vurgular.

3.8. Kendini Gerçekleştirme: Nietzsche ve Üstinsan Kavramı

Friedrich Nietzsche, bireyin kendini gerçekleştirme sürecini “üstinsan” (Übermensch) kavramıyla ilişkilendirir. Nietzsche’ye göre, birey kendi değerlerini yaratarak otantik bir yaşam sürebilir. Üstinsan, toplumun dayattığı ahlaki sistemlere bağlı kalmadan, kendi değerlerini oluşturan ve bu değerlere göre yaşayan bir varlıktır (Nietzsche, 1883/2005, s. 45). Bu süreç, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesi ve yaşamına anlam katması açısından kritik öneme sahiptir.

Nietzsche ayrıca “ebedi dönüş” fikriyle bireyin yaşamını her an yeniden yaratması gerektiğini savunur. Ebedi dönüş, bireyin hayatını sonsuza dek tekrar yaşamak isteyeceği şekilde düzenlemesi gerektiğini ifade eder. Bu kavram, bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde otantik bir yaşam sürmesine yönelik bir çağrıdır (Nietzsche, 1883/2005, s. 120).

Simone de Beauvoir, otantiklik ve kendini gerçekleştirme kavramlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alır. İkinci Cinsiyet adlı eserinde Beauvoir, kadınların toplumsal olarak inşa edilmiş rollerine uyum sağlamak yerine, kendi özgürlüklerini kabul ederek otantik bir yaşam sürmeleri gerektiğini savunur (Beauvoir, 1949/2010, s. 94). Beauvoir’a göre, bireyin otantik bir yaşam sürebilmesi için toplumsal baskılardan kurtulması ve kendi seçimlerini özgürce yapabilmesi gereklidir. Marksist eleştirmenler ise bireyin otantik bir yaşam sürebilmesinin, ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin üstesinden gelinmesine bağlı olduğunu belirtirler. Bu bağlamda, otantiklik yalnızca bireysel bir çaba değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü de gerektiren bir süreç olarak değerlendirilir (Marcuse, 1964, s. 112). Edebi eserler, otantiklik ve kendini gerçekleştirme kavramlarının somut bir şekilde incelenmesine olanak sağlar. Franz Kafka’nın Dönüşüm adlı eseri, bireyin toplumsal beklentilerle uyum

sağlama çabasının bireyi nasıl otantiklikten uzaklaştırdığını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar (Kafka, 1915/1996, s. 10). Albert Camus'nün Sisifos Söylencesi adlı eseri, bireyin absürd bir dünyada kendini gerçekleştirmenin yollarını aramasını ele alır. Sisifos'un, anlamsız bir görevi kabul ederek yaşamını anlamlı hale getirme çabası, otantikliğin ve direnişin bir simgesidir (Camus, 1942/1991, s. 119).

3.9.Varoluşsal Çatışma: Özgürlük ve Sorumluluğun Gerilimi

Varoluşsal çatışma, bireyin özgürlüğü ve bu özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk arasındaki gerilimden kaynaklanır. Jean-Paul Sartre, bireyin özgürlüğünü kabul etmesiyle birlikte bu özgürlüğün ağır sorumluluğunu da üstlenmesi gerektiğini savunur. Sartre'a göre, birey, özgürlük ve sorumluluk arasındaki bu gerilimi çözmek için sürekli bir mücadele içindedir (Sartre, 1943/2007, s. 47).

Martin Heidegger ise varoluşsal çatışmayı, bireyin otantik bir yaşam sürme çabasında karşılaştığı engellerle ilişkilendirir. Heidegger, bireyin toplumsal normlara uyma zorunluluğu ile kendi özgün kimliğini oluşturma isteği arasında bir çatışma yaşadığını belirtir (Heidegger, 1927/1962, s. 175). Bu çatışma, bireyin kendi ölümünü kabul etme sürecinde daha da derinleşir; çünkü ölüm, bireyin varoluşunu otantik bir şekilde yaşama ihtiyacını kaçınılmaz hale getirir.

3.10. Bireyin Yalnızlığı: Kendini Bulma Süreci

Varoluşçuluk, bireyin yalnızlık deneyimini, kendini keşfetme ve anlamlandırma sürecinin vazgeçilmez bir parçası olarak ele alır. Søren Kierkegaard, bireyin Tanrı karşısındaki yalnızlığını ve bu yalnızlıkta yaptığı seçimlerin önemini vurgular. Ona göre, birey, yalnızlık içinde inanç sıçrayışını gerçekleştirerek otantik bir varoluşa ulaşabilir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 67).

Albert Camus ise bireyin yalnızlığını absürd bir dünyanın kaçınılmaz bir sonucu olarak görür. Camus'ye göre, insanın evrenin anlamsızlığıyla yüzleşmesi, onu yalnızlık içinde direnmeye zorlar. Ancak bu yalnızlık, bireyin yaşamını anlamlı kılma çabasının bir parçasıdır (Camus, 1942/1991, s. 23).

Varoluşsal çatışma ve yalnızlık, edebi eserlerde bireyin toplumsal ve kişisel mücadelelerini anlatmak için sıklıkla kullanılmıştır. Franz Kafka'nın Dava adlı eseri, bireyin bürokratik sistemler karşısında yaşadığı yabancılaşmayı ve bu süreçte hissettiği yalnızlığı güçlü bir şekilde yansıtır. Kafka'nın karakteri Josef K., kendi varoluşunu anlamlandırma çabasında sürekli bir çatışma ve yalnızlık içindedir (Kafka, 1925/1998, s. 45). Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı oyunu ise, bireyin anlamsızlık ve bekleyiş içinde yaşadığı yalnızlığı sahneye taşır. Beckett, karakterlerin sürekli bir belirsizlik içinde olmalarına rağmen yaşamlarını sürdürme çabalarını, varoluşsal çatışma ve yalnızlığın evrenselliğini göstermek için kullanır (Beckett, 1953/1982, s. 21).

Simone de Beauvoir, varoluşsal çatışmayı ve yalnızlığı toplumsal cinsiyet bağlamında ele alır. Beauvoir, kadınların özgürlük ve toplumsal roller arasındaki çatışmayı deneyimlediklerini ve bu süreçte yalnızlık hissettiklerini belirtir. Ona göre, kadınların otantik bir yaşam sürmeleri, bu çatışmayı çözme ve kendi özgürlüklerini kabul etme çabalarına bağlıdır (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Marksist eleştirmenler, bireyin toplumsal yalnızlığını ekonomik sistemlerle ilişkilendirir. Kapitalist toplumun bireyi toplumsal ve ekonomik bağlamda izole ederek yalnızlığa sürüklediğini savunurlar. Bu bağlamda varoluşsal çatışma, yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak da ele alınır (Marcuse, 1964, s. 135).

4. Anlam Arayışı, Kaygı ve İnsan Deneyiminin Sınırları

Varoluşçuluk, bireyin anlam arayışını ve bu arayış sırasında karşılaştığı sınırları ele alan bir felsefi ve edebi yaklaşım sunar. Anlam arayışı, bireyin özgürlük, sorumluluk ve absürdle yüzleştiği süreçte ortaya çıkar. Bu süreç, insanın evrenin anlamdan yoksun yapısıyla yüzleşmesini ve bu durumda yaşamını anlamlı kılmak için gösterdiği çabayı ifade eder.

4.1. Anlam Arayışının Felsefi Temelleri

Jean-Paul Sartre, anlam arayışını bireyin özgürlükle yüzleşme sürecinin bir parçası olarak ele alır. Sartre’a göre, birey önceden belirlenmiş bir özü olmadan dünyaya gelir ve yaşamı boyunca kendi özünü yaratmakla yükümlüdür. Bu yaratım süreci, bireyin anlam arayışının temelini oluşturur (Sartre, 1943/2007, s. 26). Ancak bu süreç, bireyin özgürlükle birlikte gelen sorumluluğu ve varoluşsal kaygıyı deneyimlemesini gerektirir. Martin Heidegger ise, bireyin anlam arayışını zamansallık ve ölüm bilinci bağlamında değerlendirir. Heidegger’e göre, birey yalnızca kendi sonluluğunu kabul ederek otantik bir yaşam sürebilir. Bu süreç, bireyin yaşamına anlam katmasını sağlayan bir farkındalık yaratır (Heidegger, 1927/1962, s. 174). Albert Camus, anlam arayışını absürd kavramı üzerinden açıklar. Camus’ye göre, insanın evrensel bir anlam arayışı, evrenin anlamsızlığıyla çelişir. Bu çelişki, bireyin absürdle yüzleşmesine neden olur ve bu durumdan kaçış mümkün değildir. Camus, bireyin bu durumda yaşamı anlamlı kılmak için direnç göstermesi gerektiğini savunur (Camus, 1942/1991, s. 23).

Varoluşçuluk, insan deneyiminin sınırlarını, bireyin anlam yaratma çabasında karşılaştığı zorluklarla ilişkilendirir. Søren Kierkegaard, bireyin bu sınırlarla yüzleşmesini, inanç sıçrayışı kavramı üzerinden ele alır. Kierkegaard’a göre, birey anlam arayışında rasyonel sınırlarla karşılaştığında, inanç yoluyla

bu sınırları aşabilir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 67). Nietzsche, insan deneyiminin sınırlarını nihilizm bağlamında inceler. Ona göre, geleneksel değerlerin çöküşü, bireyin anlam arayışında bir boşluk yaratır. Ancak bu boşluk, bireyin kendi değerlerini yaratması için bir fırsat sunar. Nietzsche'nin "üstinsan" kavramı, bireyin bu sınırları aşarak kendini gerçekleştirme sürecini ifade eder (Nietzsche, 1883/2005, s. 120). Edebi eserler, anlam arayışını ve bu süreçte karşılaşılan sınırları keşfetmek için güçlü bir araç sunar. Franz Kafka'nın Şato adlı eseri, bireyin anlam arayışında karşılaştığı engelleri ve bu engellerin doğurduğu varoluşsal gerilimi yansıtır. Kafka, bireyin toplumsal ve bürokratik sistemler içinde anlam bulma çabasını, başarısızlık ve yabancılaşma üzerinden işler (Kafka, 1926/1998, s. 45).

Albert Camus'nün Yabancı adlı romanı, bireyin absürdle yüzleşmesini ve bu yüzleşmenin anlam arayışına etkisini ele alır. Romanın kahramanı Meursault, toplumsal normları ve değerleri reddederek kendi anlamını yaratmaya çalışır. Bu süreç, bireyin otantik bir yaşam sürme çabasıyla absürd bir dünyada yüzleşmesini yansıtır (Camus, 1942/1991, s. 78). Samuel Beckett'in Godot'yu Beklerken adlı oyunu ise bireyin anlamsızlık karşısındaki bekleyişini ve bu bekleyişin insan deneyiminin sınırlarını nasıl şekillendirdiğini sahneye taşır. Oyunun karakterleri, sürekli bir belirsizlik içinde anlam bulma çabasını sürdürür (Beckett, 1953/1982, s. 2).

Varoluşçuluk, bireyin anlam arayışını toplumsal bağlamda da ele alır. Simone de Beauvoir, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyin anlam arayışını nasıl etkilediğini tartışır. Beauvoir'a göre, kadınların toplumsal olarak inşa edilmiş rollerden kurtulması, onların otantik bir yaşam sürmelerine ve anlam yaratmalarına olanak tanır (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Marksist eleştirmenler ise, bireyin anlam arayışını ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerle ilişkilendirir. Kapitalist toplum, bireyi

anlam yaratma çabasında izole eder ve bu durum, bireyin varoluşsal sorunlarını derinleştirir (Marcuse, 1964, s. 135).

4.2. Varoluşsal Kaygının Psikolojik Boyutları

Varoluşsal kaygı, bireyin kendi özgürlüğü, ölüm bilinci ve evrendeki konumuyla yüzleşmesi sırasında deneyimlediği temel bir varoluşsal duygudur. Bu kaygı, bireyin kendi varoluşunu anlamlandırma çabasında karşılaştığı zorlukların ve bilinçli farkındalığın doğal bir sonucudur. Varoluşsal kaygının psikolojik boyutları, bireyin kendisiyle, diğer insanlarla ve evrenle olan ilişkilerinde ortaya çıkan çatışmaları ve bu çatışmaların duygusal yansımalarını içerir.

Varoluşsal kaygı, Søren Kierkegaard tarafından “sonsuz olasılıkların ağırlığı” olarak tanımlanır. Kierkegaard, kaygının bireyin özgürlüğünün ve bu özgürlükle birlikte gelen sorumluluğun bir sonucu olduğunu savunur (Kierkegaard, 1843/2006, s. 67). Ona göre, birey, yaşamında seçim yapma zorunluluğuyla karşılaştığında, bu seçimlerin sonuçlarının belirsizliği karşısında kaygı duyar. Bu kaygı, bireyin kendi varoluşunu anlamlandırma çabasının bir parçasıdır. Martin Heidegger ise kaygıyı, bireyin kendi sonluluğunun farkına varmasıyla ilişkilendirir. Heidegger’e göre, insan, “dünyada olma” durumu içinde, kendi ölümünü bilince taşıdığı anda kaygı hisseder. Bu kaygı, bireyi otantik bir yaşam sürmeye yönlendiren bir uyarı niteliğindedir (Heidegger, 1927/1962, s. 174).

Kaygı, bireyin yaşamını anlamlandırma sürecinde hem bir motivasyon kaynağı hem de bir engel olarak ortaya çıkar. Bu durumun psikolojik etkileri üç ana başlıkta incelenebilir:

4.2.1. Özgürlükle Yüzleşme: Kaygı, bireyin kendi özgürlüğünü kabul etmesiyle başlar. Jean-Paul Sartre, bireyin özgürlüğünü reddetmeye çalıştığı kötü inanç (bad faith) durumunda, kaygının bireyin otantik yaşamını engelleyen bir unsur haline gelebileceğini belirtir (Sartre, 1943/2007, s. 57).

Bununla birlikte, birey özgürlüğünü kabul ettiğinde, kaygı, anlam yaratma sürecinde bir itici güç haline gelir.

4.2.2. Yalnızlık ve Yabancılaşma: Varoluşsal kaygı, bireyin toplumsal normlara ve dışsal otoritelere uyum sağlama çabası sırasında kendini yalnız ve yabancı hissetmesine neden olabilir. Franz Kafka'nın Dava adlı eserinde, Josef K.'nın karşılaştığı anlamsız bürokratik süreçler, bireyin bu tür bir kaygıyla nasıl başa çıkmaya çalıştığını gözler önüne serer (Kafka, 1925/1998, s. 45).

4.2.3. Ölüm ve Sonluluk Bilinci: Heidegger, ölüm bilincinin kaygının temel kaynağı olduğunu belirtir. Ancak bu kaygı, bireyin yaşamını daha otantik bir şekilde anlamlandırması için bir araç olarak da görülebilir. Albert Camus'nün Sisifos Söylencesi adlı eserinde, absürd ve kaygı arasındaki ilişki, bireyin yaşamını anlamlı kılma çabasında bir direnç noktası olarak ele alınır (Camus, 1942/1991, s. 14).

Modern psikoloji, varoluşsal kaygıyı bireyin yaşamla ve kendisiyle olan ilişkisinde bir dönüşüm süreci olarak değerlendirir. Viktor Frankl, İnsanın Anlam Arayışı adlı eserinde, kaygının bireyin anlam arayışındaki rolüne dikkat çeker. Frankl'a göre, kaygı, bireyi kendi varoluşsal hedeflerini belirlemeye ve yaşamına anlam katmaya yönlendiren bir güçtür (Frankl, 1946/1985, s. 78). Varoluşçu psikoterapi ise, kaygıyı bireyin yaşamındaki değişimlerin ve belirsizliklerin bir göstergesi olarak ele alır. Rollo May, kaygıyı bireyin yaşamındaki potansiyel ve sınırlamalarla yüzleşme süreci olarak tanımlar ve bu süreçte kaygının bireye kendini gerçekleştirme fırsatları sunduğunu savunur (May, 1950, s. 112).

Varoluşsal kaygının psikolojik boyutları, bireyin özgürlük, sorumluluk ve ölüm bilinci gibi temel varoluşsal meselelerle yüzleşme sürecinde belirgin hale gelir. Kaygı, bireyi otantik bir yaşam sürmeye teşvik eden bir uyarıcı olabileceği gibi,

kötü inanç durumunda bireyin otantik varoluşunu engelleyebilecek bir unsur haline de gelebilir. Felsefi ve edebi yansımaları, varoluşsal kaygının bireyin anlam arayışı üzerindeki etkilerini derinlemesine incelememizi sağlar.

Varoluşçuluk, bireyin yalnızca kendi iç dünyasını değil, başkalarıyla olan ilişkilerini de anlamlandırma çabasında önemli bir çerçeve sunar. Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir, başkalarıyla olan ilişkilerin bireyin varoluşsal deneyimindeki rolünü ve bu ilişkilerin otantik bir yaşam üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemişlerdir. Bu bağlamda, Sartre'ın "Başkası cehennemdir" görüşü ve Beauvoir'ın toplumsal bağlamdaki ilişkiler üzerine yorumları, varoluşçuluğun bu alandaki katkılarını anlamak için kritik öneme sahiptir.

Jean-Paul Sartre, başkalarıyla olan ilişkiyi, bireyin özgürlüğü ve otantik varoluşu üzerindeki en büyük meydan okumalardan biri olarak görür. Varlık ve Hiçlik (1943) adlı eserinde Sartre, bireyin başkasının bakışı altında kendisini nesneleşmiş olarak algıladığını belirtir. Ona göre, başkasının bakışı, bireyin özgürlüğünü kısıtlar ve onu kendisi olmayan bir şekilde tanımlamaya zorlar (Sartre, 1943/2007, s. 45).

Bu durum, Sartre'ın ünlü ifadesi "Başkası cehennemdir" (L'enfer, c'est les autres) ile özetlenir. Bu ifade, başkalarının bireyin varoluşu üzerindeki baskısını ve bireyin otantik bir yaşam sürme çabasındaki zorlukları vurgular. Ancak bu cehennem, yalnızca bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir unsur değil, aynı zamanda bireyin kendisini anlaması için bir ayna görevi görür. Sartre'a göre, başkalarıyla olan ilişki, bireyin kendini anlamlandırmasında kaçınılmaz bir unsurdur (Sartre, 1943/2007, s. 48).

Toplumsal ilişkiler, bireyin otantik bir yaşam sürme çabasında hem bir fırsat hem de bir engel olarak ortaya çıkar. Sartre, bireyin toplumsal rolleri ve beklentileri kabul ettiğinde,

otantik varoluşunu kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğunu belirtir. “Kötü inanç” durumunda, birey toplumsal beklentilere boyun eğerek kendi özgün kimliğini reddeder (Sartre, 1943/2007, s. 85).

Simone de Beauvoir, toplumsal ilişkilerin bireyin özgürlüğü üzerindeki etkisini toplumsal cinsiyet bağlamında ele alır. İkinci Cinsiyet (1949) adlı eserinde, kadınların toplumsal olarak inşa edilmiş rollerine uyum sağlamak zorunda kaldıklarında, otantik bir yaşam sürme şanslarını kaybettiklerini belirtir. Beauvoir’a göre, kadınlar bu rollerden kurtulmak için kendi özgürlüklerini kabul etmeli ve toplumsal normlara meydan okumalıdır (Beauvoir, 1949/2010, s. 94). Beauvoir ayrıca, bireyler arasındaki ilişkilerin özgürlük ve sorumluluk bağlamında ele alınması gerektiğini savunur. Ona göre, başkalarıyla olan ilişkiler, bireyin kendi özgürlüğünü gerçekleştirme için bir fırsat sunabilir. Ancak bu ilişkiler, bireyin kendi özgün kimliğini koruyarak ve başkalarının özgürlüğüne saygı göstererek sürdürülmelidir (Beauvoir, 1949/2010, s. 112). Simone de Beauvoir, başkalarıyla olan ilişkilerin birey üzerindeki etkisini sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal bağlamda da ele alır. Beauvoir’a göre, toplumsal normlar ve gelenekler, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinde bir çerçeve oluşturur ve bu çerçeve bireyin otantik bir yaşam sürmesini sınırlar. Beauvoir, özellikle kadınların toplumsal bağlamdaki ilişkilerinde yaşadığı eşitsizliklere dikkat çeker. Kadınların özgürleşmesinin, bireysel özgürlüğün ve toplumsal dönüşümün bir birleşimiyle mümkün olduğunu savunur. Bu bağlamda, Beauvoir, kadınların başkalarıyla olan ilişkilerinde özgürlük ve sorumluluk dengesini yeniden tanımlaması gerektiğini vurgular (Beauvoir, 1949/2010, s. 128).

Başkalarıyla olan ilişkilerin varoluşsal boyutu, edebi eserlerde sıklıkla işlenmiştir. Sartre’ın Mezarlı Ölüler adlı oyunu, bireyler arasındaki ilişkilerin özgürlük ve sorumluluk

bağlamında nasıl çatışmalar yarattığını ele alır. Oyundaki karakterler, başkalarının bakışı altında kendilerini tanımlamaya çalışırken, özgürlüklerini ve otantik varoluşlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalır (Sartre, 1946/2007, s. 23). Beauvoir'ın Misafir adlı romanı, toplumsal bağlamdaki ilişkilerin bireyin özgürlüğü üzerindeki etkisini inceler. Roman, bireylerin toplumsal normlara uyma çabalarının, onların kendi özgün kimliklerini nasıl şekillendirdiğini ve sınırladığını tartışır (Beauvoir, 1943/2005, s. 45).

Ölüm ve sonluluk, varoluşçuluğun merkezinde yer alan ve bireyin yaşamını anlamlandırma çabasını derinleştiren temel kavramlardır. Varoluşçuluğa göre, ölüm bilinci bireyin özgürlük, sorumluluk ve otantik bir yaşam sürme çabasında belirleyici bir rol oynar. Martin Heidegger ve Albert Camus gibi düşünürler, ölüm ve sonluluk kavramlarını bireyin varoluşsal farkındalığını artıran ve yaşamına yön veren unsurlar olarak ele almışlardır.

4.3. Heidegger'in Ölüm Bilinci ve Otantik Yaşam Anlayışı

Martin Heidegger, ölüm bilincini bireyin otantik bir yaşam sürmesi için kaçınılmaz bir farkındalık olarak görür. Varlık ve Zaman (1927) adlı eserinde Heidegger, bireyin ölümle yüzleşmesinin, onun otantik bir varoluşa ulaşması için temel bir gereklilik olduğunu savunur. Heidegger'e göre, birey, ölümün kesinliğini kabul ederek ve bu bilinci yaşamına entegre ederek kendi yaşamını anlamlandırabilir (Heidegger, 1927/1962, s. 289).

Heidegger, insanın “dünyaya fırlatılmış bir varlık” olarak, varoluşunu anlamlandırma sorumluluğunu taşıdığını belirtir. Ancak bu sorumluluk, bireyin ölüm bilincini reddetmesi durumunda yerine getirilemez. Ölüm bilinci, bireyi, yüzeysel toplumsal rollerden ve normlardan uzaklaşarak kendi özgün varoluşunu inşa etmeye iter. Heidegger, ölümün bu bağlamda bir

tehdit değil, otantik bir yaşamın kapısını açan bir farkındalık olduğunu ileri sürer (Heidegger, 1927/1962, s. 304).

4.4. Camus’nün Yaşamın Anlamsızlığına Rağmen Direnme Fikri

Albert Camus, ölüm kavramını absürd bağlamında ele alır. Camus’ye göre, birey, evrenin nihai bir anlamdan yoksun olduğunu kabul ettiğinde, yaşamın anlamsızlığıyla yüzleşmek zorunda kalır. Ancak bu yüzleşme, bireyin yaşamı reddetmesini gerektirmez. Aksine, Camus, bireyin bu anlamsızlığa rağmen yaşamı sürdürmesini ve bu süreçte direnç göstermesini önerir (Camus, 1942/1991, s. 23).

Camus’nün Sisifos Söylencesi adlı eserinde, ölüm ve absürdle yüzleşmenin bireyin yaşamını nasıl şekillendirebileceği metaforik bir şekilde işlenir. Sisifos’un sonsuz bir döngüde kayayı tepeye taşıma çabası, yaşamın anlamsızlığına rağmen bireyin kendi yaşamına anlam katma çabasını temsil eder. Camus, bu durumu “Mutlu olunması gereken Sisifos’tur” ifadesiyle özetler ve bireyin ölüm ve absürd karşısında bile direnme gücünü vurgular (Camus, 1942/1991, s. 119).

5. Eylem ve Etik: Varoluşçu Perspektifler

Varoluşçuluk, bireyin özgür iradesi ve bu özgürlüğün getirdiği sorumluluk bağlamında etik kararlar alma sürecini merkezine alır. Bu akım, bireysel etik ile toplumsal etik arasındaki dengeyi sorgular ve geleneksel ahlaki sistemlere yönelik eleştiriler getirir. Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir ve diğer varoluşçu düşünürler, bireyin etik eylemlerini otantik bir yaşam sürdürmenin temel bir unsuru olarak ele almışlardır.

5.1. Sartre’ın Özgürlük ve Sorumluluk Bağlamında Etik Anlayışı

Jean-Paul Sartre’a göre, bireyin özgürlüğü, etik eylemin temelidir. Sartre, bireyin varoluşunun özden önce geldiğini

savunur ve bu nedenle, bireyin yaptığı seçimlerin onun kimliğini oluşturduğunu belirtir. Bu seçimler yalnızca bireyin yaşamını değil, aynı zamanda toplumun etik çerçevesini de şekillendirir. Sartre, bireyin özgürlük ve sorumluluğu arasında bir bağ kurarak, her bireyin yalnızca kendi yaşamından değil, tüm insanlık adına yaptığı seçimlerden de sorumlu olduğunu vurgular (Sartre, 1943/2007, s. 85).

Sartre'ın Varoluşçuluk Bir Humanizmdir adlı eserinde, bireyin etik eylemlerinin hem kendisi hem de toplumu için yaratıcı bir süreç olduğunu ifade eder. Özgürlük, bireyin etik kararlar almasını sağlar, ancak bu özgürlük, bireyi ağır bir sorumlulukla da yüzleşmeye zorlar. Sartre, kötü inanç (bad faith) durumunda bireyin bu sorumluluktan kaçmaya çalıştığını, ancak bunun otantik bir yaşamı engellediğini belirtir (Sartre, 1945/2007, s. 12).

5.2. Bireysel Etik ve Toplumsal Etik Arasındaki Denge

Varoluşçuluk, bireysel etik ile toplumsal etik arasındaki ilişkiyi karmaşık ve dinamik bir süreç olarak ele alır. Birey, kendi özgür iradesiyle seçim yapma hakkına sahip olsa da, bu seçimler toplumsal düzeyde de etkiler yaratır. Simone de Beauvoir, bireyin özgürlüğünü gerçekleştirirken başkalarının özgürlüğüne saygı göstermesi gerektiğini savunur. Ona göre, gerçek bir etik sistem, bireyin kendi otantik yaşamını sürdürmesini sağlarken, aynı zamanda toplumsal adaleti de gözetmelidir (Beauvoir, 1949/2010, s. 112).

Varoluşçuluk, toplumsal etik normların bireyin otantik yaşamını sınırlayabileceğini kabul eder. Ancak bu normların, bireylerin birbirlerinin özgürlüğüne saygı gösterdiği bir bağlamda yeniden şekillendirilmesi gerektiğini savunur. Sartre, toplumsal sorumluluğun bireyin etik kararlarının bir uzantısı olduğunu belirtir ve bireyin, toplumsal sorunlara karşı eylemsizlik

gösterdiğinde etik sorumluluğunu yerine getirmediğini savunur (Sartre, 1945/2007, s. 35).

5.3. Varoluşçuluğun Ahlaki Sistemlere Yönelik Eleştirileri

Varoluşçuluk, geleneksel ahlaki sistemlere yönelik güçlü eleştiriler getirir. Bu akım, evrensel ahlaki kuralların bireyin özgürlüğünü sınırladığını ve bireyi otantik bir yaşam sürmekten alıkoyduğunu savunur. Friedrich Nietzsche, geleneksel ahlaki sistemlerin bireyin yaratıcılığını ve özgürlüğünü baskıladığını ifade eder. Nietzsche'ye göre, birey kendi değerlerini yaratmalı ve bu değerlere göre yaşamalıdır (Nietzsche, 1883/2005, s. 120).

Jean-Paul Sartre, ahlaki sistemlerin bireyi nesneleştirdiğini ve onun özgürlüğünü reddettiğini savunur. Ona göre, birey kendi etik sistemini yaratmalı ve bu sistemi kendi özgür seçimleriyle şekillendirmelidir. Simone de Beauvoir ise toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sürdürmek için kullanılan ahlaki sistemlere yönelik eleştiriler getirir ve kadınların bu sistemlerden özgürleşmesi gerektiğini savunur (Beauvoir, 1949/2010, s. 94).

Varoluşçuluğun eylem ve etik anlayışı, edebi eserlerde bireyin toplumsal ve kişisel çatışmalarını anlamlandırmak için sıklıkla kullanılmıştır. Sartre'ın *Mezarsız Ölümler* adlı oyunu, bireylerin etik kararlar alırken özgürlük ve sorumluluk arasında nasıl bir gerilim yaşadığını ele alır. Oyunda karakterlerin, kendi değerleri ve toplumsal beklentiler arasında sıkışmışlık hissi, varoluşçuluğun etik anlayışını dramatik bir şekilde yansıtır (Sartre, 1946/2007, s. 23).

6. Modern Dünyada Varoluşsal Sorunlar

Modern dünya, bireyin anlam arayışını ve varoluşsal deneyimlerini şekillendiren birçok karmaşık ve dinamik faktörle doludur. Teknolojik gelişmeler, kapitalist sistemin etkileri ve

küreselleşmenin hızlanması, bireyin otantikliğini, özgürlüğünü ve kimlik arayışını derinden etkilemiştir. Varoluşçuluk, bu çağdaş sorunlara dair çarpıcı bir eleştiri ve analiz çerçevesi sunar.

6.1. Teknolojik Gelişmelerin Bireyin Otantikliğine Etkisi

Teknolojik gelişmeler, modern yaşamın hemen her yönünü şekillendiren ve bireyin varoluşunu anlamlandırma sürecini etkileyen bir faktör haline gelmiştir. Martin Heidegger, teknolojiyi insanın “varlıkla olan ilişkisinde bir yabancılaşma aracı” olarak görür. Tekniğe İlişkin Soru adlı eserinde Heidegger, teknolojinin bireyi nesneleştirerek otantik bir yaşam sürme yetisini tehdit ettiğini savunur (Heidegger, 1954/1977, s. 28). Ona göre, teknoloji, bireyi yalnızca “işlevsel bir varlık” olarak tanımlayarak, insanın yaratıcı ve özgür yanını sınırlar.

Sosyal medya ve dijital teknolojilerin yaygınlaşması, bireyin toplumsal onay arayışını artırarak otantiklikten uzaklaşmasına neden olabilir. Jean-Paul Sartre’ın “başkasının bakışı” kavramı bu bağlamda önemli bir çerçeve sunar. Sosyal medya platformlarında birey, kendi kimliğini başkalarının algısına göre şekillendirme eğilimine girebilir. Bu, bireyin otantik yaşam sürme potansiyelini sınırlayabilir ve varoluşsal kaygıyı derinleştirebilir (Sartre, 1943/2007, s. 45).

6.2. Kapitalizm ve Yabancılaşma

Kapitalist sistem, bireyin özgürlüğünü ve otantik varoluşunu tehdit eden bir diğer önemli etkidir. Karl Marx, kapitalizmin bireyi emeğinden, kendisinden ve toplumdan yabancılaştırdığını belirtir (Marx, 1844/1975, s. 23). Varoluşçuluk, bu yabancılaşma sürecini bireyin anlam arayışı ve özgürlük mücadelesi bağlamında ele alır.

Jean-Paul Sartre, kapitalizmin bireyi nesneleştirerek otantik bir yaşam sürme kapasitesini zayıflatıldığını savunur.

Kapitalist sistemde birey, kendi değerlerini yaratmak yerine, sistemin dayattığı roller ve beklentiler doğrultusunda hareket etmeye zorlanır. Bu durum, bireyin hem kendisine hem de topluma yabancılaşmasına neden olur (Sartre, 1945/2007, s. 35).

Simone de Beauvoir, kapitalist sistemin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl pekiştirdiğini ele alır. İkinci Cinsiyet adlı eserinde Beauvoir, kadınların ekonomik ve toplumsal rollerinin, onların özgürlüklerini sınırlayarak otantik bir yaşam sürmelerini engellediğini vurgular (Beauvoir, 1949/2010, s. 84).

6.3. Küreselleşme ve Bireysel Kimlik Arayışları

Küreselleşme, bireyin kimlik arayışını ve varoluşsal deneyimlerini derinden etkileyen bir olgu haline gelmiştir. Küreselleşme, farklı kültürlerin ve değer sistemlerinin hızla bir araya gelmesine yol açarak bireyin kimlik inşa sürecini karmaşıklştırmıştır. Bu durum, bireyde bir aidiyet krizi ve varoluşsal kaygıya yol açabilir. Franz Kafka'nın eserleri, bireyin bu tür bir kimlik krizini nasıl deneyimlediğini çarpıcı bir şekilde ele alır. Şato ve Dava, bireyin anlam arayışındaki çatışmalarını ve kimlik oluşturma sürecindeki zorluklarını yansıtır (Kafka, 1926/1998, s. 65). Küreselleşmenin birey üzerindeki etkisi, Kafka'nın karakterlerinin yabancılaşma ve yalnızlık deneyimlerinde açıkça görülür.

Albert Camus'nün Yabancı adlı romanı da küreselleşme bağlamında bireyin anlam arayışını ve bu süreçte karşılaştığı absürdü ele alır. Meursault, toplumsal normların ve değerlerin ötesine geçerek kendi anlamını yaratmaya çalışır; bu durum, bireyin küreselleşen bir dünyada kimlik arayışına dair önemli bir metafor sunar (Camus, 1942/1991, s. 78). Simone de Beauvoir'ın Mandarins adlı romanı, küreselleşen bir dünyada bireylerin toplumsal ve kişisel kimliklerini nasıl yeniden tanımlamaya çalıştığını tartışır. Beauvoir, bireyin modern dünyanın karmaşık

sosyal yapılarında anlam arayışını ve etik karar alma süreçlerini derinlemesine inceler (Beauvoir, 1954/2005, s. 145).

6.4. Marksist Eleştiriler

Marksist eleştirmenler, varoluşçuluğun bireyci yaklaşımını eleştirerek, toplumsal bağlamın ve ekonomik yapının bireyin varoluşunu şekillendirmedeki rolüne yeterince vurgu yapmadığını savunmuşlardır. Herbert Marcuse, varoluşçuluğun bireyi özgürlük ve sorumluluk kavramlarına aşırı odaklanarak, toplumsal yapıların birey üzerindeki etkisini göz ardı ettiğini belirtir (Marcuse, 1964, s. 134). Karl Marx'ın yabancılaşma teorisi, varoluşçuluğun bireysel yabancılaşma anlayışından farklı olarak, bu durumu kapitalist sistemin birey üzerindeki baskısı bağlamında ele alır. Marx'a göre, bireyin yabancılaşması, yalnızca bireysel bir sorun değil, toplumsal ve ekonomik bir yapının sonucudur (Marx, 1844/1975, s. 23). Varoluşçuluğun bu tür bir sistematik eleştiriye yer vermemesi, Marksist düşünürler tarafından bir eksiklik olarak görülmüştür.

6.5. Feminist Eleştiriler

Feminist eleştirmenler, varoluşçuluğun toplumsal cinsiyet bağlamında özgürlük ve sorumluluk kavramlarını daha fazla ele alması gerektiğini savunmuşlardır. Simone de Beauvoir, İkinci Cinsiyet adlı eserinde, kadınların toplumsal normlar ve roller tarafından şekillendirilen bir özgürlük mücadelesi verdiğini belirtmiştir (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Ancak feminist düşünürler, varoluşçuluğun genel olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almakta sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Feminist eleştirmenlere göre, varoluşçuluk, bireysel özgürlüğe vurgu yaparken, toplumsal sistemlerin kadınlar üzerindeki baskısını yeterince analiz etmemiştir. Feminist varoluşçu eleştiriler, kadınların toplumsal bağlamdaki özgürlük mücadelelerini daha kapsamlı bir şekilde ele alarak, varoluşçuluğun sınırlarını genişletmeyi amaçlamıştır.

6.6. Postmodernist Eleştiriler

Postmodernist eleştirmenler, varoluşçuluğun bireyin özgürlüğü ve otantiklik kavramlarına yaptığı vurgunun, toplumsal yapıların ve kültürel farklılıkların karmaşıklığını yeterince dikkate almadığını savunurlar. Jean Baudrillard, varoluşçuluğun bireyi sabit bir özne olarak ele almasının, modern dünyanın dinamik ve değişken yapısına uyum sağlayamadığını belirtir (Baudrillard, 1981, s. 67). Postmodernist düşünce, bireyin özgürlüğünü ve kimliğini, toplumsal ilişkiler ve kültürel bağlarla daha karmaşık bir şekilde ilişkilendiren bir yaklaşımı savunur. Bu bağlamda, varoluşçuluğun bireysel deneyimlere aşırı odaklanmasının, daha geniş toplumsal ve kültürel dinamikleri ihmal ettiği öne sürülmüştür.

7. Önemli Varoluşçular ve Düşünceleri

7.1. Soren Kierkegaard: İnanç, Birey ve Varoluş

Soren Kierkegaard, modern varoluşçuluğun temellerini atan düşünürlerden biri olarak kabul edilir. Danimarkalı filozof, bireyin varoluşsal deneyimlerini, inanç, özgürlük ve etik sorumluluk bağlamında ele almıştır. Kierkegaard'ın düşüncesi, bireyin Tanrı karşısındaki yalnızlığını, inanç yoluyla bu yalnızlıkla yüzleşmesini ve otantik bir yaşam sürme çabasını merkezine alır. Onun felsefesi, insanın içsel çatışmalarını ve bu çatışmalarla başa çıkma yollarını anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

Kierkegaard, inancı, bireyin yaşamındaki en yüksek varoluşsal deneyimlerden biri olarak tanımlar. Ona göre, inanç, bireyin akıl ve mantıkla açıklanamayan, ancak varoluşsal bir sıçrayış yoluyla deneyimlenen bir durumdur. Korku ve Titreme (1843) adlı eserinde Kierkegaard, bu durumu “inancın atlayışı” kavramıyla ifade eder. Bu kavram, bireyin belirsizlik içinde

Tanrı'ya güvenme cesaretini temsil eder (Kierkegaard, 1843/2006, s. 67).

Abraham'ın İshak'ı kurban etme hikâyesi, Kierkegaard'ın inanç kavramını açıklamak için kullandığı önemli bir örnektir. Abraham, Tanrı'nın emrine boyun eğerek etik ve dini sorumlulukları arasında bir çatışma yaşar. Bu durum, bireyin etik ve dini düzeyler arasında bir seçim yapmasını ve bu seçimin getirdiği varoluşsal kaygıyla yüzleşmesini ifade eder. Kierkegaard'a göre, Abraham, inanç yoluyla bu çatışmayı aşar ve Tanrı'ya tam bir teslimiyet gösterir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 89). Kierkegaard'ın felsefesinde birey, özgürlüğü ve bu özgürlüğün getirdiği sorumlulukla tanımlanır. Ona göre, birey, toplumsal normların ötesine geçerek kendi yaşamını anlamlandırmalı ve kendi kimliğini yaratmalıdır. Bu süreç, bireyin yalnızlığı ve kaygıyı deneyimlemesini gerektirir. Kierkegaard, bireyin “estetik”, “etik” ve “dini” olmak üzere üç farklı varoluş düzeyinden geçerek otantik bir yaşam sürebileceğini savunur. Estetik düzeyde birey, haz ve yüzeysel mutluluk peşinde koşarken, etik düzeyde kendi sorumluluklarının ve özgürlüğünün farkına varır. Ancak birey, ancak dini düzeyde inanç yoluyla tam anlamıyla otantik bir varoluşa ulaşabilir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 112). Kierkegaard, varoluşsal kaygıyı bireyin özgürlüğüyle yüzleşme sürecinde deneyimlediği temel bir duygu olarak tanımlar. Ona göre, kaygı, bireyin sonsuz olasılıkların farkına varmasıyla ortaya çıkar. Bu kaygı, bireyi kendi yaşamını anlamlandırmaya ve inanç yoluyla bu belirsizlikle başa çıkmaya yönlendirir (Kierkegaard, 1843/2006, s. 78). Bireyin bu süreçte yaşadığı yalnızlık, Kierkegaard'ın düşüncesinde önemli bir yer tutar. Ona göre, birey, toplumsal normlardan ve kolektif kimliklerden sıyrılarak kendi özgün kimliğini yaratmak için yalnızlıkla yüzleşmek zorundadır. Bu yalnızlık, bireyin kendi varoluşunu anlamlandırmasında kritik bir rol oynar.

7.2. Friedrich Nietzsche: Nihilizm, Güç İstenci ve Üst-İnsan

Friedrich Nietzsche, varoluşçuluğun en önemli öncülerinden biri olarak, modern felsefenin temel taşlarını oluşturan fikirler geliştirmiştir. Nihilizm, güç istenci ve üst-insan (Übermensch) kavramları, Nietzsche'nin düşüncesinin merkezinde yer alır ve onun varoluşsal meselelere getirdiği özgün yaklaşımı yansıtır. Nietzsche, Batı metafiziğini eleştirerek, bireyin kendi değerlerini yaratması gerektiğini savunmuş ve bu süreçte insanın özgürlüğü, sorumluluğu ve potansiyelini vurgulamıştır.

Nietzsche'ye göre nihilizm, geleneksel değerlerin ve anlam sistemlerinin çöküşünü ifade eder. Tanrı öldü (Gott ist tot) ifadesi, modern dünyada dini ve ahlaki sistemlerin etkisini kaybettiği bir dönemi tanımlar (Nietzsche, 1882/2001, s. 108). Nietzsche, Batı medeniyetinin Hristiyanlık ve metafizik temelli değerlerinin artık bireyin yaşamını anlamlandırma yetisine sahip olmadığını savunur. Nihilizm, bireyin anlam ve değer yaratma sürecinde bir kriz olarak ortaya çıkar. Ancak Nietzsche, nihilizmin yalnızca bir sorun olmadığını, aynı zamanda yeni değerlerin yaratılmasına zemin hazırlayan bir fırsat olduğunu belirtir. Ona göre, birey, nihilizmin üstesinden gelerek kendi değerlerini yaratmalı ve bu değerlerle otantik bir yaşam sürmelidir (Nietzsche, 1883/2005, s. 45).

Nietzsche'nin felsefesinde “güç istenci” (der Wille zur Macht), yaşamın temel dinamiği olarak tanımlanır. Güç istenci, bireyin sadece hayatta kalma arzusunu değil, aynı zamanda kendi potansiyelini gerçekleştirme ve kendi değerlerini yaratma gücünü ifade eder (Nietzsche, 1883/2005, s. 120). Nietzsche'ye göre, bireyin yaşamı anlamlandırma çabası, bu güç istenci sayesinde mümkündür. Güç istenci, bireyin özgür iradesiyle seçim yapma kapasitesini ve yaşamını yeniden şekillendirme yetisini simgeler.

Bu kavram, bireyin kendisini ve dünyayı değiştirme gúcünü vurgular. Nietzsche, gúc istencini, bireyin yaşamındaki yaratıcı enerji ve dinamizmin kaynağı olarak görür. Bu kavram, aynı zamanda Nietzsche'nin nihilizmi ařma çağrısının temelini oluşturur.

Nietzsche'nin üst-insan (Übermensch) kavramı, bireyin nihilizmi aşarak kendi değerlerini yaratma sürecini temsil eder. Üst-insan, toplumun dayattığı ahlaki normlara ve metafizik sistemlere bağlı kalmadan, kendi yaşamını özgün bir şekilde inşa eden bireydir (Nietzsche, 1883/2005, s. 145). Üst-insan, yalnızca kendi potansiyelini gerçeķleřtiren bir varlık değil, aynı zamanda yeni bir etik sistemin yaratıcısıdır. Üst-insan kavramı, Nietzsche'nin “ebedi dönüş” (die ewige Wiederkunft) düşünceyi de ilişkilidir. Ebedi dönüş, bireyin yaşamını sonsuza dek tekrar yaşamak isteyeceği bir şekilde düzenlemesi gerektiğini ifade eder. Nietzsche'ye göre, üst-insan, bu düşünceyi kabul ederek yaşamını anlamlı hale getiren bir varlıktır (Nietzsche, 1883/2005, s. 178).

Nietzsche, Batı metafiziğini, bireyi nesneleştirdiği ve yaşamı bastırdığı gerekçeyle eleştirir. Ona göre, geleneksel metafizik sistemler, bireyin yaşamın dinamik ve yaratıcı yönlerini anlamasını engellemiştir. Nietzsche, bu eleştirileriyle, bireyin varoluşunu anlamlandırma sürecine yaratıcı bir özgürlük kazandırmayı amaçlar (Nietzsche, 1882/2001, s. 54). Nietzsche'nin varoluş anlayışı, bireyin kendi değerlerini yaratması ve bu değerlerle yaşamını özgün bir şekilde şekillendirmesi gerektiği fikrine dayanır. Bu süreç, bireyin kendisiyle ve dünyayla yüzleşmesini ve kendi potansiyelini gerçeķleřtirmesini gerektir.

7.3. Jean-Paul Sartre: Özgürlük, Sorumluluk ve Kötü İnanç

Jean-Paul Sartre, varoluşçuluğun en önemli temsilcilerinden biri olarak, bireyin özgürlüğünü, sorumluluğunu ve kendi yaşamını anlamlandırma çabasını detaylı bir şekilde ele almıştır. Sartre'ın felsefesi, bireyin kendini ve dünyayı şekillendirme gücünü vurgularken, bu özgürlüğün doğurduğu varoluşsal sorumluluğu ve gerilimleri de incelemiştir. Özgürlük, sorumluluk ve kötü inanç gibi temel kavramları, Sartre'ın varoluşçu düşüncesinin merkezinde yer alır ve bireyin otantik bir yaşam sürmesinin koşullarını ortaya koyar. Sartre'a göre, insan doğası mutlak özgürlükle tanımlanır. İnsan, dünyaya “özden önce varoluş” ilkesiyle gelir ve yaşamı boyunca kendi özünü yaratmakla yükümlüdür. Bu, bireyin yaşamını anlamlandırmak için önceden belirlenmiş bir doğası veya kaderi olmadığı anlamına gelir (Sartre, 1943/2007, s. 26). Özgürlük, Sartre'ın felsefesinde bireyin hem bir avantajı hem de bir yükü olarak görülür. Özgürlüğün bu radikal yorumu, bireyin yalnızca kendi seçimlerinden değil, bu seçimlerin insanlık üzerindeki etkilerinden de sorumlu olduğunu ifade eder. Sartre, Varoluşçuluk Bir Humanizmdir adlı eserinde, “Her insanın yaptığı seçim, aynı zamanda tüm insanlık için bir değer önerir” diyerek bireysel eylemlerin kolektif sonuçlarına dikkat çeker (Sartre, 1945/2007, s. 45).

Sartre, özgürlüğün, kaçınılmaz bir şekilde sorumluluğu beraberinde getirdiğini ileri sürer. İnsan, kendi yaşamını ve özünü yaratırken yaptığı her seçimden sorumludur. Bu sorumluluk, bireyin hem kendisine hem de insanlığa karşı bir etik borcu olduğunu ifade eder. Sartre, bireyin bu sorumluluğu üstlenmemesi durumunda otantik bir yaşam süremeyeceğini savunur. Bu bağlamda, Sartre, bireyin otantik bir yaşam sürmesi için kendi özgürlüğünü kabul etmesi gerektiğini belirtir. Otantiklik, bireyin toplumsal normlara ve dışsal otoritelere boyun

eğmeden kendi değerlerini yaratmasını ifade eder. Sartre, bireyin bu özgürlükle yüzleşerek kendi yaşamının anlamını belirlemesini, otantik bir yaşamın temel şartı olarak görür (Sartre, 1943/2007, s. 112).

Kötü inanç, Sartre'ın felsefesinde bireyin özgürlüğünden kaçma ve sorumluluktan kurtulma girişimini tanımlar. Birey, kötü inanç durumunda, toplumsal normlara, rollerine veya dışsal otoritelere teslim olur ve bu şekilde kendi özgürlüğünü reddeder. Sartre'a göre, kötü inanç, bireyin otantik bir varoluştan uzaklaşmasının en önemli nedenidir. Örneğin, bir garsonun, kendini tamamen toplumsal rolüne indirgediği gözlemi, kötü inancın gündelik bir tezahürüdür. Sartre, bu durumun, bireyin kendi varoluşunu inkâr ettiğini ve özgürlüğünden vazgeçtiğini gösterdiğini ifade eder (Sartre, 1943/2007, s. 59). Kötü inanç, bireyin özgürlükten kaçışının yanı sıra, kendini kandırma anlamına da gelir. Birey, özgür olduğu gerçeğini reddederek, sorumluluğundan kaçmaya çalışır. Ancak Sartre'a göre, bu çaba sonuçsuzdur; çünkü bireyin özgürlüğü, varoluşunun kaçınılmaz bir parçasıdır.

Sartre'ın başkası kavramı, bireyin özgürlüğü ve otantik yaşam arayışı bağlamında önemli bir yer tutar. Başkası cehennemdir ifadesi, bireyin başkalarının bakışı altında kendini nesneleşmiş olarak algıladığı gerilimi ifade eder (Sartre, 1943/2007, s. 45). Sartre, bireyin başkalarının algılarına göre hareket ettiğinde, kendi özgürlüğünden vazgeçme riskini taşıdığını belirtir. Ancak başkası, Sartre'a göre yalnızca bir tehdit değildir. Başkalarıyla olan ilişki, bireyin kendi varoluşunu ve özgürlüğünü anlamlandırması için bir fırsat da sunar. Birey, başkalarının varlığı sayesinde kendi özgürlüğünü yeniden değerlendirme ve otantik bir yaşam sürme fırsatı bulabilir.

Sartre'ın felsefesi, yalnızca teorik bir sistem değil, aynı zamanda edebi eserlerinde somutlaşmış bir düşünce biçimidir.

Bulantı adlı romanında Sartre, bireyin anlamsızlık ve özgürlükle yüzleşmesini işler. Romanın kahramanı Antoine Roquentin, varoluşsal bir uyanış yaşar ve bu süreçte özgürlüğün ağırlığını hisseder (Sartre, 1938/2007, s. 89). Sartre'ın tiyatro eserleri, bireylerin etik kararlar alırken yaşadığı varoluşsal çatışmaları dramatik bir şekilde ele alır. Mezarsız Ölüler adlı oyunu, bireylerin özgürlük ve sorumluluk arasındaki gerilimlerini ve bu süreçte kötü inançla nasıl başa çıktıklarını gösterir (Sartre, 1946/2007, s. 27).

7.4. Martin Heidegger: Varlık, Zaman ve Otantiklik

Martin Heidegger, varoluşçuluğun en önemli temsilcilerinden biri olarak, bireyin varoluşunu anlamlandırma çabasında temel kavramlar geliştirmiştir. Heidegger, özellikle Varlık ve Zaman (1927) adlı eserinde, varoluş, zamansallık ve otantiklik gibi kavramları ele almış ve modern felsefenin gidişatını önemli ölçüde etkilemiştir. Onun düşünceleri, bireyin dünyadaki yerini anlamlandırma sürecine derin bir bakış sunar.

Heidegger, felsefesinin merkezine “varlık” sorununu yerleştirir. Ona göre, Batı felsefesi varlık meselesini tarih boyunca ihmal etmiş ve bireyin dünyadaki varoluşunu anlamlandırma çabasını soyut kavramlara indirgemıştır. Heidegger, “Varlık nedir?” sorusuyla, bireyin kendi varoluşunu anlamlandırma sorumluluğunu vurgular (Heidegger, 1927/1962, s. 1). Heidegger, insanın varoluşunu “Dasein” (orada olmak) kavramıyla ifade eder. Dasein, yalnızca bir varlık olmakla kalmaz; aynı zamanda kendi varoluşunun farkında olan bir varlıktır. Bu farkındalık, bireyin kendi yaşamını anlamlandırması ve otantik bir yaşam sürmesi için bir temel oluşturur. Heidegger, Dasein'in özünün, onun varoluşsal kaygılarla yüzleşerek kendi otantikliğini arama sürecinde yattığını belirtir (Heidegger, 1927/1962, s. 32).

Heidegger, bireyin varoluşunu zamansallık bağlamında ele alır. Ona göre, insanın dünyadaki varlığı, geçmiş, şimdiyi ve geleceği bir bütün olarak kapsayan bir süreçtir. Bu zamansallık, bireyin kendi yaşamını anlamlandırması için bir çerçeve sağlar. Heidegger, bireyin yalnızca geleceğini düşünerek değil, aynı zamanda geçmiş deneyimlerini ve şu anki durumunu birleştirerek otantik bir yaşam sürebileceğini savunur (Heidegger, 1927/1962, s. 274). Özellikle ölüm bilinci, Heidegger'in zamansallık anlayışında önemli bir yer tutar. Ona göre, birey ölümün kaçınılmazlığını kabul ederek kendi varoluşunu anlamlandırabilir ve otantik bir yaşam sürebilir. Bu süreç, bireyin geleceğe yönelik hedefler koyarak kendi yaşamını şekillendirmesini gerektirir.

Heidegger, bireyin yaşamını otantik ve otantik olmayan olarak iki farklı şekilde tanımlar. Otantik olmayan yaşam, bireyin toplumsal normlara ve beklentilere boyun eğdiği bir durumu ifade eder. Bu durumda birey, kendi varoluşunu anlamlandırma sorumluluğundan kaçır ve “düşüş” (fallenness) durumuna girer (Heidegger, 1927/1962, s. 220). Otantik yaşam ise bireyin kendi varoluşunun farkına varması ve bu farkındalıkla kendi değerlerini ve anlamını yaratmasıdır. Otantiklik, bireyin kendi ölümünün bilincinde olarak yaşamını anlamlandırmasını gerektirir. Heidegger'e göre, birey ölüm bilincini kabul ettiğinde, yüzeysel toplumsal rollerden sıyrılarak kendi otantik varoluşunu inşa edebilir.

Ölüm, Heidegger'in felsefesinde merkezi bir öneme sahiptir. Ona göre, bireyin ölüm bilinci, onun yaşamını anlamlandırma çabasında belirleyici bir rol oynar. Ölüm bilinci, bireyin yaşamını yüzeysellikten kurtararak, kendi otantik varoluşunu inşa etmesini sağlar. Heidegger, bireyin ölümle yüzleşerek kendi yaşamını anlamlandırması gerektiğini ve bunun otantik bir varoluşun anahtarı olduğunu savunur (Heidegger, 1927/1962, s. 304). Heidegger, ölümün bireyi yalnızca korkuya sürüklemekle kalmadığını, aynı zamanda bireye yaşamını daha

bilinçli bir şekilde şekillendirme fırsatı sunduğunu belirtir. Ölüm bilinci, bireyi kendi sonluluğunun farkına vararak yaşamını otantik bir şekilde düzenlemeye teşvik eder

7.5. Albert Camus: Absürd, Başkaldırı ve Direniş

Albert Camus, varoluşçuluğun sınırlarında yer alan bir düşünür ve yazar olarak absürd kavramı etrafında şekillenen özgün bir felsefi yaklaşım geliştirmiştir. Camus, bireyin evrenin anlamdan yoksun yapısıyla yüzleşmesi gerektiğini savunur. Ancak, bu yüzleşme, bireyin yaşamdan vazgeçmesini gerektirmez; aksine, bireyin bu anlamsızlıkla başa çıkarak yaşamı anlamlı hale getirme çabasını teşvik eder. Absürd, başkaldırı ve direniş temaları, Camus'nün hem felsefi hem de edebi eserlerinin merkezinde yer alır.

Camus'ye göre, absürd, insanın anlam arayışı ile evrenin anlamdan yoksun yapısı arasındaki çatışmadan doğar. Sisifos Söylencesi (1942) adlı eserinde Camus, bu çatışmayı detaylı bir şekilde ele alır ve absürdü, bireyin evrenle olan ilişkisinde temel bir varoluşsal gerçeklik olarak tanımlar (Camus, 1942/1991, s. 23). İnsan, anlam arayışı içinde evrenin sessizliğiyle karşılaştığında, absürd deneyimi yaşar. Camus, absürdü kabullenmenin, bireyin yaşamını daha otantik bir şekilde anlamlandırmasına olanak tanıdığını savunur. Absürd bir dünyada birey, geleneksel anlam sistemlerini reddederek kendi anlamını yaratmalı ve yaşamını bu doğrultuda yeniden şekillendirmelidir. Camus, absürdle yüzleşmenin ardından bireyin bir seçim yapması gerektiğini savunur: İntihar ya da başkaldırı. Camus'ye göre, yaşamın anlamsızlığını kabul etmek, bireyi intihara değil, başkaldırıya yönlendirmelidir. Başkaldırı, bireyin absürd bir dünyada yaşamı anlamlı hale getirme çabasıdır (Camus, 1942/1991, s. 32). Camus'nün başkaldırı anlayışı, insanın yaşamı ve özgürlüğü kucaklamasını ifade eder. Birey, absürd karşısında direnmeli, bu direniş sırasında kendi

özgürlüğünü ve değerlerini yaratmalıdır. Camus, başkaldırıyı, yaşamın zorluklarına ve anlamsızlığına karşı bir varoluşsal meydan okuma olarak tanımlar.

Camus, direnişi yalnızca bireysel bir eylem değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak görür. Veba (1947) adlı romanında, bir kasabada yayılan salgınla mücadele eden karakterler, direnişin bireysel ve toplumsal boyutlarını güçlü bir şekilde yansıtır. Romanın kahramanları, insanlık için mücadele ederek yaşamlarını anlamlı hale getirirler. Camus, bu direnişi, absürd karşısında insani değerlerin korunması ve geliştirilmesi için bir araç olarak görür (Camus, 1947/1991, s. 145). Camus'nün direniş anlayışı, bireyin yalnızca kendi yaşamını değil, aynı zamanda toplumu dönüştürme kapasitesini de vurgular. Bu bağlamda, Camus'nün düşüncesi, bireysel varoluş sorunlarını toplumsal bağlamda ele alan önemli bir felsefi perspektif sunar.

Camus, felsefi fikirlerini edebi eserleri aracılığıyla somutlaştırmıştır. Yabancı (1942) adlı romanında, toplumsal normlara ve geleneksel değerlere meydan okuyan Meursault karakteri, absürd ve başkaldırı temalarını işler. Meursault, anlamsız bir dünyada yaşamayı seçer ve yaşamını özgür bir şekilde anlamlandırmaya çalışır (Camus, 1942/1991, s. 78). Camus'nün tiyatro eserleri de absürd kavramını dramatik bir şekilde işler. Caligula adlı oyunu, bireyin güç ve anlam arayışını, absürd bir dünyada etik sorumluluklarla nasıl çatıştığını ele alır. Bu eser, bireyin varoluşsal gerilimlerini ve bu gerilimlerle başa çıkma çabalarını yansıtır (Camus, 1944/1991, s. 65).

Camus genellikle varoluşçulukla ilişkilendirilse de, kendisini bir varoluşçu olarak tanımlamaz. Camus, Sartre'ın özgürlük ve sorumluluk kavramlarını paylaşırsa da, absürd kavramını varoluşçuluk çerçevesinden daha bağımsız bir şekilde ele alır. Camus'nün düşüncesi, bireyin anlam arayışı ve başkaldırı sürecini, Sartre ve Heidegger gibi varoluşçu düşünürlerden farklı

bir perspektifle inceler. Albert Camus, absürdü, bireyin evrendeki yerini anlamlandırma çabasında yaşadığı bir temel varoluşsal gerçeklik olarak tanımlar. Bu durum, bireyin yaşamının anlamı üzerine sorduğu soruların evren tarafından yanıtsız bırakılmasıyla ortaya çıkar. Camus, insan deneyimini absürdle anlamlandırmayı önerir ve bu deneyimi bireyin özgürlük mücadelesinin bir parçası olarak ele alır. Camus’ye göre, absürd, insanın yaşamı boyunca inanç, değerler ve anlam arayışına yönelik tutumlarını yeniden değerlendirme sürecini içerir. Bu süreç, bireyin özgürlüğünü ve potansiyelini keşfetmesini sağlayan yaratıcı bir güç olarak işlev görür. Camus’nün bu yaklaşımı, bireyin absürdle uzlaşmasını ve yaşamını anlamlı hale getirmek için yeni yollar aramasını teşvik eder (Camus, 1942/1991, s. 45). Camus, başkaldırıcıyı yalnızca absürde karşı bir direnç olarak değil, aynı zamanda insani değerlerin ve etik bir yaşamın temeli olarak görür. Ona göre, birey, absürd bir dünyada bile etik ilkeleri savunabilir ve bu ilkeler doğrultusunda bir yaşam sürdürebilir. Camus, başkaldırının ahlaki bir sorumluluk olduğunu ve bireyin bu sorumlulukla yaşamını şekillendirmesi gerektiğini savunur (Camus, 1951/1991, s. 63). Başkaldırı, Camus’nün ahlak anlayışında bireyin toplumsal bağlamdaki rolünü de kapsar. Veba adlı romanında, salgın karşısında bireylerin gösterdiği direniş, hem bireysel etik kararların hem de toplumsal sorumluluğun önemini ortaya koyar. Camus, bu durumun, bireyin toplumsal sorunlarla başa çıkma kapasitesini ve bu süreçte insanlık adına bir değer yaratma gücünü temsil ettiğini belirtir (Camus, 1947/1991, s. 145).

Camus, sanatın absürde karşı bir direnç biçimi olarak işlev görebileceğini savunur. Ona göre, sanat, bireyin yaşamının anlamsızlığına rağmen anlam yaratma çabasını somutlaştırır. Camus, sanatçının yaratıcılığını, absürde karşı verilen bir yanıt olarak görür. Bu bağlamda, sanat, bireyin varoluşsal deneyimlerini ifade etme ve bu deneyimlere anlam kazandırma

sürecinde önemli bir araçtır (Camus, 1951/1991, s. 102). Camus'nün tiyatro eserleri, absürdle yüzleşen bireylerin ve toplulukların mücadelelerini dramatik bir şekilde ele alır. Caligula, bireyin güç ve etik arasındaki çatışmasını yansıtırken, Yanlış Anlama, bireyin absürd bir dünyada aile ve toplumsal sorumluluk gibi kavramlarla olan ilişkisini sorgular (Camus, 1944/1991, s. 74). Camus, başkaldırıcıyı bireysel bir tutum olarak görse de, bu kavramın toplumsal bağlamda da önemli sonuçları olduğuna dikkat çeker. Camus, insanlığın absürd bir dünyada barış ve adalet arayışını, başkaldırıyla mümkün olan bir mücadele olarak tanımlar. Özellikle totaliter rejimlere karşı direnişi, bireyin başkaldırısının etik ve politik bir boyut kazandığı bir alan olarak ele alır (Camus, 1951/1991, s. 154). Camus'nün başkaldırının politik boyutuna olan yaklaşımı, bireyin toplumsal değişim yaratma kapasitesini vurgular. O, bireyin başkaldırısının, toplumsal adalet ve insan hakları mücadelesine yönelik bir itici güç olduğunu savunur.

7.6. Simone de Beauvoir: Özgürlük, Diğerleri ve Kadınlık Deneyimi

Simone de Beauvoir, varoluşçuluk ve feminist düşüncenin kesişim noktasında yer alan önemli bir filozof ve yazardır. Beauvoir, bireyin özgürlük ve sorumluluk kavramlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alarak, özellikle kadınların toplumsal normlar ve yapılar tarafından nasıl kısıtlandığını ve bu kısıtlamaların otantik bir yaşam üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemiştir. Onun düşüncesinde, özgürlük ve diğerleriyle olan ilişki, bireyin varoluşunun merkezindedir.

Beauvoir, varoluşçuluğun temel ilkelerinden biri olan özgürlüğü, bireyin kendini gerçekleştirme sürecinin anahtarı olarak görür. İkinci Cinsiyet (1949) adlı eserinde Beauvoir, özgürlüğün bireyin seçim yapma yetisiyle bağlantılı olduğunu ve bu yetinin toplumsal bağlamda kadınlar için kısıtlandığını

savunur. Ona göre, kadınlar, toplumsal normlar ve patriarkal sistemler tarafından kendi özgürlüklerinden mahrum bırakılmıştır (Beauvoir, 1949/2010, s. 84). Diğer varoluşçu filozoflar gibi Beauvoir da bireyin başkalarıyla olan ilişkilerini varoluşun temel bir unsuru olarak ele alır. Ancak Beauvoir, kadınların başkalarının bakışı altında nasıl nesneleştirildiğini ve bu nesneleştirmenin onların özgürlüklerini nasıl sınırlandırdığını detaylı bir şekilde inceler. Beauvoir’a göre, bu durum, kadınların “öteki” (the Other) olarak tanımlanmasına yol açar ve bu tanım, onların otantik bir yaşam sürmelerini engeller (Beauvoir, 1949/2010, s. 116).

Beauvoir, kadınların deneyimlerini ve toplumsal cinsiyet rollerinin onların özgürlükleri üzerindeki etkisini ele alarak, varoluşçuluğu feminist bir perspektifle yeniden yorumlar. Kadınların tarih boyunca pasif, bağımlı ve ikincil bir konuma yerleştirildiğini savunan Beauvoir, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir gerçeklikten çok, bir kültürel inşa olduğunu belirtir. Ünlü ifadesiyle, “Kadın doğulmaz, kadın olunur” diyerek, toplumsal cinsiyetin tarihsel ve kültürel bir süreç olduğunu vurgular (Beauvoir, 1949/2010, s. 267). Beauvoir, kadınların özgürlüklerini gerçekleştirebilmeleri için toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaları ve bu rollerden kurtulmaları gerektiğini savunur. Kadınların kendilerini yeniden tanımlayarak özgürlüklerini kazanması, bireysel ve toplumsal bir dönüşüm gerektirir. Beauvoir’ın felsefesinde otantik yaşam, bireyin toplumsal normlara boyun eğmeden kendi yaşamını anlamlandırmasıyla mümkündür. Ancak bu süreç, özellikle kadınlar için, patriarkal sistemlerin etkisiyle daha karmaşık bir hale gelir. Beauvoir, kadınların otantik bir yaşam sürmeleri için kendi seçimlerini yapabilmeleri ve bu seçimlerin sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiğini vurgular. Beauvoir, feminist varoluşçuluğun temel taşlarını atarak, özgürlüğün yalnızca bireysel bir mesele olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir

mücadele gerektirdiğini savunur. Kadınların özgürlüklerini kazanması, yalnızca onların bireysel bir çabası değil, aynı zamanda toplumsal sistemlerin de dönüşümünü gerektirir.

Beauvoir'ın felsefi fikirleri, edebi eserlerinde de güçlü bir şekilde yansıtılmıştır. *Mandarins* adlı romanı, bireylerin toplumsal ve kişisel kimliklerini yeniden tanımlama çabalarını ele alır. Roman, bireylerin özgürlük ve sorumlulukla olan ilişkilerini, varoluşsal bir perspektifle tartışır (Beauvoir, 1954/2005, s. 87). Ayrıca Beauvoir'ın kısa hikâyeleri ve otobiyografik eserleri, bireylerin toplumsal normlar ve otantiklik arasındaki çatışmalarını ele alarak, varoluşçuluğun feminist bir bakış açısıyla nasıl yeniden yorumlanabileceğini gösterir.

Simone de Beauvoir, varoluşçuluğun özgürlük, sorumluluk ve otantiklik kavramlarını feminist bir perspektifle genişleterek, bu felsefi akıma önemli bir katkıda bulunmuştur. Onun düşünceleri, bireyin toplumsal bağlamdaki özgürlük mücadelesini anlamak ve bu mücadelenin kadınlar üzerindeki etkilerini tartışmak için güçlü bir çerçeve sunar.

Beauvoir, kadınların toplumsal sistemlere meydan okuyarak kendi değerlerini ve yaşamlarını yeniden tanımlama süreçlerini teşvik etmiştir. Onun fikirleri, bireysel varoluş sorunlarını toplumsal bağlamda ele alan önemli bir perspektif sunmaya devam etmektedir.

8. Sonuç

Varoluşçuluk, felsefi bir akım olarak bireyin özgürlük, sorumluluk ve otantik yaşam arayışını merkeze alırken, edebiyatta da bireyin varoluşsal gerilimlerini derinlemesine inceleyen güçlü bir ifade biçimi olarak kendini göstermiştir. Soren Kierkegaard ve Friedrich Nietzsche'nin temellerini attığı bu akım, Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger, Albert Camus ve

Simone de Beauvoir gibi düşünürlerle zenginleşmiş, bireyin özgürlüğünü gerçekleştirme çabasına dair geniş bir perspektif sunmuştur. Edebi alanda ise Sartre, Camus ve Beckett gibi yazarların eserleri, bireyin anlam arayışı, toplumsal normlarla çatışma ve özgürlük mücadelesi gibi temaları güçlü bir şekilde işlemiştir. Kafka, Dostoyevski ve Murakami gibi farklı geleneklerden yazarlar, varoluşçuluğun evrensel temalarını kendi kültürel bağlamlarında yeniden yorumlayarak bu akımın etkisini genişletmiştir. Varoluşçuluğun felsefî ve edebi mirası, insan deneyimlerini anlamlandırmaya yönelik bir araç olarak modern bireyin yaşamına hâlâ ilham vermektedir.

Modern dünyada bireyin karşılaştığı sorunlar, varoluşçuluğun ele aldığı meselelerin güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Teknolojik gelişmelerin bireyin otantikliğine ve toplumsal ilişkilerine etkisi, küreselleşmenin bireysel kimlik arayışını karmaşıklaştırması ve kapitalizmin yarattığı yabancılaşma, varoluşsal kaygıları derinleştiren başlıca unsurlar arasında yer alır. Bu bağlamda, varoluşçuluk, bireyin bu zorluklar karşısında özgürlüğünü ve sorumluluğunu nasıl koruyabileceğine dair önemli bir rehber sunar.

KAYNAKÇA

Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and Simulation*. University of Michigan Press.

Beauvoir, S. de. (1949/2010). *The Second Sex* (H. M. Parshley, Trans.). Vintage Books.

Beckett, S. (1953/1982). *Waiting for Godot*. Grove Press.

Camus, A. (1942/1991). *The Myth of Sisyphus* (J. O'Brien, Trans.). Penguin Books.

Camus, A. (1944/1991). *Caligula and Other Plays* (S. Gilbert, Trans.). Penguin Books.

Camus, A. (1947/1991). *The Plague* (S. Gilbert, Trans.). Penguin Books.

Dostoyevski, F. (1864/2003). *Notes from Underground* (R. Pevear & L. Volokhonsky, Trans.). Vintage Classics.

Frankl, V. E. (1946/1984). *Man's Search for Meaning*. Beacon Press.

Heidegger, M. (1927/1962). *Being and Time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Harper & Row.

Heidegger, M. (1954/1977). *The Question Concerning Technology and Other Essays* (W. Lovitt, Trans.). Harper Torchbooks.

Kafka, F. (1915/1996). *The Metamorphosis* (D. Wyllie, Trans.). Dover Thrift Editions.

Kafka, F. (1925/1998). *The Trial* (B. Mitchell, Trans.). Schocken Books.

Marcuse, H. (1964). *One-Dimensional Man*. Beacon Press.

Nietzsche, F. (1882/2001). *The Gay Science* (W. Kaufmann, Trans.). Vintage Books.

Nietzsche, F. (1883/2005). *Thus Spoke Zarathustra* (A. Del Caro & R. Pippin, Trans.). Cambridge University Press.

Sartre, J.-P. (1938/2007). *Nausea* (L. Alexander, Trans.). Penguin Modern Classics.

Sartre, J.-P. (1943/2007). *Being and Nothingness* (H. E. Barnes, Trans.). Routledge Classics.

Sartre, J.-P. (1945/2007). *Existentialism is a Humanism* (C. Macomber, Trans.). Yale University Press.

Sartre, J.-P. (1946/2007). *No Exit and Three Other Plays*. Vintage International.

Vargas Llosa, M. (2002). *The Feast of the Goat* (E. Grossman, Trans.). Picador.

DOĞA VE İNSAN ARASINDAKİ BOZULAN İLİŞKİLERİN İNSAN REFAHI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ÜZERİNE ETKİLERİ

Özlem KÜÇÜK²²

1. GİRİŞ

Ekosistem, insan yaşamını desteklemede hayati bir rol oynar. Ekosistemin artan bozulma yüzdesi insan sağlığını ve geçim kaynaklarını derinden etkilemektedir. Temiz ve sağlıklı bir ekosistem, sadece estetik zevk ve manevi haz sağlamaz aynı zamanda insanlığın geleceği ve refahı için çok büyük bir önem arz eder. Bu bölüm, insan-doğa bağlantısındaki bozulmanın kaynaklarını ve insan refahı ve turizmin çeşitli dalları üzerindeki olası etkilerini analiz etmektedir. Makale, insan-doğa bağlantısının bozulmasının ekosistemi, insan refahını ve yoksulluğun azaltılmasını nasıl olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. İnsanlar bir zamanlar doğayla uyumlu şekilde yaşıyordu. İnsanların doğadan ayrılması önemli ilerlemelere ve yeni bir yaşam tarzına yol açmıştır. Yerli kültür ve erken tarım toplumları, insanların doğayla bütünleşmesinden ortaya çıkmıştır.

²² Dr.Öğr.Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7717-2439.

Sanayileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmeler, insanlar doğadan ayrıldıkça oluşmuştur. Bunu iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve çevresel bozulma izlemiştir (Küçük, 2024; Küçük, 2023).

Hükümetler arası İklim Değişikliği Panelinin (IPCC) Dördüncü Değerlendirme Raporu 2007'de yayınlanmıştır. Rapor, iklim değişikliğinin zaten gerçekleştiğini teyit ederken bölgesel ölçekte gelecekteki iklim değişikliklerini değerlendirmiştir. Özellikle yaz musonlarında Asya kıtasının tropik iklime sahip kısımlarında, metrekaareye düşen yağış oranının artacağı, sellerin artacağı, deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle kıyı kesimlerinin ve adaların kırılganlığının artacağı, bölgesel su kaynaklarının iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkileneceği açıklamıştır (Kovats & Akhtar, 2008).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 28 Temmuz 2022 tarihli kararda, İnsan Hakları Konseyi'nin 2021'deki kararının ardından güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin insan hakkı olduğunu ilan etmiştir. Bu karar yasal olarak bağlayıcı olmasa da, müzakereler sırasında iklim ve çevre krizinin insan haklarının sağlanması üzerinde ne kadar derin bir etkiye sahip olduğu ve olacağı açıkça ortaya koymuştur. Tarihsel olarak bilimsel değerlendirmeler temelinde geliştirilen iklim koruma hukuku, insanın iklim üzerindeki etkisini ele almaktadır (Ruppel, & Dobers, 2022).

Ekosistemdeki herhangi bir bozulma, sundukları hizmetleri doğrudan etkiler, böylece insan refahını etkiler ve insan yaşamı için gerekli gereksinimleri tehlikeye atar. İklim değişikliğinin potansiyel olumsuz sonuçları, önemli küresel sosyo-ekonomik ve çevresel sorunlara yol açabilir. Bu bölüm, iklim değişikliğinin insan refahı ve turizmin sürdürülebilir geleceği üzerine etkilerini ele almaktadır. Mevcut araştırmalarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi, ekosistemin

faydaları, insan yaşamı üzerindeki etkileri ve bunların insan refahı üzerindeki etkileri arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamamızı kolaylaştıracaktır. Bu bilgi karar vericilerinin potansiyel tehlikeleri öngörmelerini ve kritik önlemleri almalarında sürdürülebilir turizmin yapılandırılmasında gerekli içgörülerini sağlayacaktır.

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İNSAN REFAHI

İklim değişikliği insan refahı için ciddi bir tehdit oluştururken olumsuz etkileri giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu etkiler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

- **Sağlık Riskleri:** Artan sıcaklıklar ve aşırı hava koşullarının sıklığı, ısıyla ilgili hastalıklar ve hava kalitesinin bozulmasından kaynaklanan solunum sorunları da dâhil olmak üzere sağlık krizlerine yol açmaktadır. Özellikle yaşlılar ve önceden var olan sağlık sorunları olanlar gibi savunmasız gruplar korkunç sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (David Raj, Padmapriya and David Raj, 2024)
- **Gıda Güvenliği:** İklim değişikliği tarımsal üretkenliği bozarak ürün veriminin azalmasına ve gıda güvensizliğinin artmasına neden olmaktadır. Bu yalnızca gıda fiyatlarının artmasına neden olmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle yeterli ve besleyici gıdaya erişimde zorluk çeken düşük gelirli topluluklarda yetersiz beslenmeyi de artırmaktadır (Adger, Barnett, Heath, *et al*, 2022).
- **Su Kıtlığı:** Değişen yağış düzenleri ve buzul erimesi tatlı su bulunabilirliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Birçok bölge artık kuraklıkla boğuşurken, temiz içme suyuna erişimi azalmakta ve halk sağlığını korumak için hayati

önem taşıyan sanitasyonu tehlikeye sokmaktadır (Seastedt, Schuetz, and Perkins, 2024).

- **Ekonomik Etkiler:** İklim değişikliğinin ekonomik sonuçları derindir. Altyapı hasarı, artan afet kurtarma maliyetleri ve işgücü verimliliğindeki değişimler ekonomileri bozmaktadır. Tarım, balıkçılık ve turizm gibi endüstriler özellikle hassastır ve birçok kişi için iş kayıplarına ve mali istikrarsızlığa yol açmaktadır (Liu, Wang, Schrijver, *et al.* 2024).
- **Yerinden Edilme ve Göç:** Yükselen deniz seviyeleri ve kaynak kıtlığı toplulukları yer değiştirmeye zorlarken bir iklim mültecileri dalgası yaratır. Bu yerinden edilme sosyal gerginlikleri artırabilir, kamu kaynaklarını zorlarken topluluk bağlarını kopararak bölgeleri daha da istikrarsızlaştırmaktadır (van Genuchten, 2024).
- **Ruh Sağlığı:** İklim değişikliğinden kaynaklanan derin kaygı ve stres (geleceğe ve doğal afetlerin sonrasına dair korku) ruh sağlığını ciddi şekilde etkilerken, depresyon ve anksiyete bozuklukları oranlarının artmasına yol açabilmektedir (Taylor ve York, 2022).
- **Ekosistem Bozulması:** Refahımız sağlıklı ekosistemlerle karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. İklim değişikliği biyolojik çeşitliliği tehdit ederken yaşam için olmazsa olmaz olan tozlaşma ve temiz su temini gibi hayati ekosistem hizmetlerini aksatmaktadır (Demir, 2009).

Sonuç olarak, iklim değişikliğinin geniş kapsamlı etkileri toplumsal yapılarımız, halk sağlığımız ve ekonomik istikrarımız için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bu tehditleri ele almak ve geleceğimizi güvence altına almak için acil ve kolektif küresel eylem gerekmektedir

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TURİZM DESTİNASONLARINA ETKİSİ VE İSTİHDAM

Turizm endüstrisini tanımlamak, zordur zira diğer sektörlerden farklı olarak net bir ürün bulunmamaktadır. Konaklama, ulaşım, turistik yerler ve daha fazlası dâhil olmak üzere birçok sektörü bünyesinde barındırır. En geniş anlamıyla turizm, insanların eğlence, iş, sağlık veya diğer nedenlerle art arda bir yıldan daha az bir süre boyunca olağan ortamlarının dışındaki yerlerde seyahat etmesi ve orada kalması olarak tanımlanmaktadır (Statista, 2023).

Weforum (14 Ağustos, 2023), artan sıcakların turizm endüstrisini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Yazıda GSYİH'nın %15 seyahat ve turizm endüstrisi olan Yunanistan, Rodos adasında çıkan orman yangınlarının ardından 2.000'den fazla tatilciyi tahliye etmek zorunda kalmıştır. 2019 yılında dünya çapında küresel gayri safi yurtiçi hasılaya toplam katkısı yüzde 10.4'ünü temsil eden ve 10 trilyon dolar gelir üreten seyahat ve turizm, tüm iyileştirme çabalarına rağmen, 2022 de 7.7 trilyon dolara gerilemiştir. Böylece 2022'de seyahat ve turizmin küresel gayri safi yurt içi hasılaya (GSYH) toplam katkısı, koronavirüs (COVID-19) salgınının başladığı yıl olan 2019'a göre yüzde 23 daha düşük olmuştur. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) son verilerine göre, Ocak ve Eylül 2023 arasında 2022'nin aynı aylarına göre %38 artışla tahmini 975 milyon turist uluslararası seyahat etmiştir. Böylece, uluslararası turizm, 2023'ü pandemi öncesi seviyelerin %90'ına yakın bir sayıya ulaşacağı, Dünya Turizm Örgütü tarafından öngörülmüştür (Weforum, 2023; UNWTO, 2023).

İğne adasının yer aldığı Kırklareli'nin Demirköy ilçesinde yer alan ve 2003 yılında turizme açılan Dupnisa mağarası Sulu, Kız ve Kuru olmak üzere üç bölümden oluşur. Büyük sarkıtlar,

damla taşları ve yarasaları ile ünlü yer altı cennetidir. Yarasaların yer aldığı Kız mağarası, yarasaların üreme dönemlerinde (15 Kasım-15 Mayıs) turizme kapalıdır. Sulu mağara, denizden 345 metre yükseklikte yaklaşık 1000 metre uzunluğunda içinden yeraltı suyu akan ve 250 metresi turizme açık olandır. Paksuz ve Özkan (2012)'ın Türkiye'deki Dupnisa Mağara Sistemi'ndeki yarasa topluluğunun turizme açılmasının ardından korunması isimli makalesi üzerine bir edebi eleştiri yapan Furman, Çoraman ve Bilgin (2012), Paksuz ve Özkan'ın iddia ettiği gibi yarasaların mağaranın turizme açılmasından sonra arttığı iddiasını reddetmekte, tam tersine bir azalma olduğunu iddia etmektedirler. Ancak 2001 yılında sayımlar Ocak ayında değil, 28 Şubat (Kız), 1 Mart (Sulu ve Kuru) ve 29 Nisan (üç mağara) tarihlerinde yapılmıştır. Bu nedenle ilgili veriler Ocak 2003 ve 2004'teki sayımlarla karşılaştırılmasının mümkün olmadığını ve delillerin ikna etmediğini söylemektedirler. Turizmin yarasalar üzerinde faydalı bir etkisi olabileceği önerisi daha fazla mağaranın halka açılmasını haklı çıkaracağı veya teşvik edeceği için ikna edici delillerle desteklenmeden doğru olmadığı sonucuna varılmıştır (Furman, Çoraman ve Bilgin, 2012).

Antarktika, gezegenimizin son kalan bakir doğası ve en az zarar gören bölgelerinden biridir. Ancak, turizm de dâhil olmak üzere artarak süren insan faaliyetleri nedeniyle çevresel nitelikleri tehlike altındadır. Antarktika Yarımadası bölgesindeki turizm faaliyetinin hızlı büyümesi, bir dizi paydaşın potansiyel çevresel etkiler, güvenlik sorunları ve mevzuat zorluklarına ilişkin endişelerini artırmıştır. Mutlak değerlerde, Antarktika turizmi 2008-09 sezonunda hem uçuş hem de gemi turizmi aşamaları dikkate alındığında neredeyse 200.000 ton CO₂ emisyonuna neden olduğu görülmektedir (Farreny, Oliver-Solà, Lamers, vd, 2011).

Günümüzde yaban hayatını izleme, Batılıların doğa temsiline daha uygun görünen bir turizm şeklidir. Kanada Kuzey

Kutbu'ndaki turizmin bir kısmı, kutup bölgesindeki yaban hayatının zenginliğine ve benzersizliğine sahiptir ve yaban hayatı ile spor avcılığı burada uygun turizm şeklidir. Av turizmi, faaliyet sırasında bir hayvanın kasıtlı olarak öldürülmesi veya uzaklaştırılması nedeniyle tüketime yönelik bir turizm şeklidir. Yaban hayatı turizmi, genellikle tüketime yönelik olmayan bir turizm türü olarak kabul edilen yaban hayatı izleme şeklinde algılanmaktadır. Kutup ayılarının Batı perspektifinden sembolik önemi nedeniyle tüketim dışı kullanımı giderek daha fazla dayatılmaktadır. Bu tür doğa kullanımı, doğanın korunduğu izlenimini bırakıyor ancak dış görünüşün arkasında yaban hayatı izleme turizminin tamamen çevre dostu olmaması da mümkün. Gerçekten de, kutup ayısını izlemenin kutup ayısı popülasyonu açısından konum bozulması, habitat tahribatı veya davranış değişiklikleri gibi sonuçları olabilir. Bu nedenle, yaban hayatı izleme turizminin 'tüketim amaçlı olmayan' turizm olarak sınıflandırılması, hatalı bir şekilde, bu tür turizmin türler veya bunların çevreleri üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını öne sürmektedir (Chanteloup, 2013).

Kültürel mirasa yönelik iklim değişikliği kaynaklı tehditlerin, ortak insanlık tarihi mirasımıza büyük zarar verebileceği anlaşılmaktadır. Bir kültürel miras alanına zarar verilmesi, yerel, ulusal ve küresel topluluklar için yeri doldurulamaz kültürel, sosyal ve ekonomik varlıkların kaybı anlamına gelebilir. Kültürel mirasın toplumda hizmet ettiği çok sayıda kullanım, topluluk kimliklerinin oluşumundan turizmin finansal getirilerine kadar iklim değişikliğinin tehdidi altındadır (Hambrecht and Rockman, 2017).

İklim değişikliği, Karayipler, Akdeniz, Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'ndaki birçok ada destinasyonunun sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Kıyı bölgesi koşullarının bozulması yerel kaynaklara ve altyapıya zarar vererek, turizmi olumsuz etkileyecektir. İklim değişikliği Bahamalar, Maldivler

ve Tuvalu'daki turizm destinasyonlarına çok ciddi tehditler içermektedir. Örneğin Karayipler'de deniz seviyesindeki bir metrelik artış, üçü büyük ölçüde turizme bağımlı olan beş ülkedeki kıyı mülklerinin %50'sinden fazlasının kaybına yol açacaktır (van der Veecken, Calgaro, Munk Klint, Law, Jiang, de Lacy ve Dominey-Howes, 2016).

İnternet erişiminin dünya nüfusunun %66'ına ulaştığı günümüzde, yoksul kesimin %70'i doğrudan yabancı türlere bağlı yaşıyor. İki buçuk milyar insan yemek pişirmek için oduna ihtiyaç duyuyor. Küresel nüfusun büyük çoğunluğu doğadaki 50 bin yabancı türe bağımlı olarak yaşamakta ve geçimini sağlamaktadır. Yaban hayatın değeri hesaplanamaz. Her beş kişiden biri yabancı türlerle hem karnını doyuruyor, hem de geçimini sağlıyor. Gıdadan ilaca, doğadaki zenginlikleri korumak ve sürdürmek insanlığın ve geleceğimizin önemli görevleri arasındadır (NTV Radyo, 03.03.2024).

Turizm iklime bağlı bir endüstridir ve birçok destinasyon popülerliğini geleneksel tatil mevsimlerindeki memnun eden iklimine borçludur. Tüm turizm destinasyonları ve işletmecileri bir dereceye kadar iklime duyarlıdır ve iklim, seyahat planlaması ve seyahat deneyimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Küçük, 2023).

Günümüzde Güncel turizm ders kitapları, iklim değişikliğinin risklerini, zorluklarını, eylemlerini ve turizm endüstrisi için oluşabilecek fırsatları değerlendirmektedir. Avustralya turizm endüstrisi iklim değişikliğinin doğal alanlar üzerindeki etkilerine karşı savunmasızdır. Sel, kasırga, kıyı erozyonu ve sıcak hava dalgaları gibi aşırı hava olaylarının turizm altyapısı üzerindeki fiziksel etkileri artmaktadır. Avustralya'da, Ulusal İklim Değişikliğine Uyum Çerçevesi turizmi, iklim değişikliğinin doğal cazibe merkezleri üzerindeki etkilerine karşı hassas olan önemli bir sektör olarak tanımlamıştır. İklim

değişikliği ve turizm hakkındaki bu artan bilgiye rağmen, turizm endüstrisinin iklim değişikliğine uyum sağlamaya veya iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmeye yönelik eylemlerinin üstlenilmesi sınırlı kalmaktadır (Zeppel ve Beaumont, 2012).

Güney Afrika, öngörülen iklim değişikliği açısından dünyanın en savunmasız bölgelerinden biridir. Zira iklim değişikliği yerel ekonomik kalkınmanın geleceğini etkileyen önemli bir faktördür. Sahra altı Afrika Bölgesi için Dünya Bankası, 'bölgenin turizminin iklime son derece duyarlı olduğunun' altını çizmiştir. Aynı zamanda birçok Afrika turizm destinasyonu, havacılık sektörünü etkileyen yeni mevzuata, özellikle de Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Programlarına dâhil edilmesine karşı potansiyel olarak aşırı duyarlıdır. İklim değişikliği hâlihazırda kıtanın turizm endüstrisini etkilerken, karbon emisyonunun azaltılması ve düşük karbonlu destinasyonlarının oluşturmasının ise hava seferlerinin azaltılması, ulaşımında yeni çözümler getirilmesi ile destinasyonların turizm kapasitesine önemli ölçüde değişiklik getireceğinden yerel halkı etkileyecektir (Rogerson, 2016).

İklim küresel turist akışını etkileyen en baskın faktörlerden biridir. Sıcak hava dalgaları, mevsim dışı soğuk, kuraklık, fırtınalar ve şiddetli yağmur, turistlerin ilgisini çeken kar örtüsü, mercan resifleri, yaban hayatı, deniz turizmi gibi turistik ürünlerin taleplerini olumsuz etkilemektedir (Scott ve Lemieux, 2010).

İklim ve hava durumu turizm sezonlarının zamanlamasını, uzunluğunu ve kalitesini belirler, bu da ziyaretçinin destinasyon seçimini, aktivite katılımını, ziyaret zamanlamasını ve harcamayı etkiler. Destinasyonlar iklim değişikliğinden farklı etkilerle karşı karşıyadır; bazılarında ziyaret artarken bazılarında düşüş yaşanmaktadır (Horne, DiMatteo-LePape, Wolf-Gonzalez, et al, 2023).

Turizm, Florida'daki en büyük ekonomik endüstrilerden biridir. 2015 yılında, rekor sayıda 106,3 milyon turist Florida'yı ziyaret etti (kişi başına yaklaşık beş ziyaretçi) ve yaklaşık 90 milyar dolarlık bir ekonomik değer sağladı. Turizm ayrıca federal, eyalet ve yerel hükümetlere vergiler (örneğin, tüketim vergisi, satış, gelir ve emlak vergileri) yoluyla ek faydalar sağlamaktadır. Florida'da turizm bir milyondan fazla doğrudan işe ve ek olarak 1,5 milyon dolaylı ve tedarik zinciri işine neden olmaktadır (Harrington, et al., 2017).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim değişikliği ve ekosistem bozulması hem insan refahını hem de turizm sektörünü önemli ölçüde etkilemektedir. Artan hava kirliliği, aşırı hava olayları ve iklime duyarlı hastalıkların yayılması olumsuz fiziksel sağlık etkilerine yol açarken stres, kaygı ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunları doğal afetler ve çevresel değişiklikler nedeniyle daha da artmaktadır. Değişen yağış düzenleri ve buzul erimesi, su kıtlığına katkıda bulunarak içilebilir su kaynaklarını ve tarımsal verimliliği etkilemektedir. Bu değişiklikler gıda güvenliğini tehdit ederken potansiyel ürün kayıplarına ve verimin azalmasına yol açmaktadır. Geçimlerini doğal kaynaklara bağlayan topluluklar, ekosistem bozulması nedeniyle ekonomik istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmaktadır. Aşırı hava olaylarının neden olduğu altyapı hasarı ekonomik istikrarı daha da zorlarken, turizm endüstrisi bozulan doğal cazibe merkezleri artmaktadır. Biyolojik çeşitliliğin kaybı ve yaşam alanlarının tahribi, doğal turizm destinasyonlarının çekiciliğini azaltmaktadır. Özellikle mercan resifleri beyazlama ve asitlenmeden muzdariptir ve bu da deniz turizmini etkilemektedir. Kasırga, sel ve orman yangınlarının artan sıklığı seyahat planlarını bozarken turist altyapısına zarar vermektedir.. Güvenlik endişeleri turistleri etkilenen bölgeleri ziyaret etmekten alıkoyabilir. Buzulların çekilmesi ve yükselen

deniz seviyeleri, doğal güzellikleri ve macera turizmiyle bilinen yerleri etmektedir. Kıyı erozyonu plaj destinasyonlarını ve ada ülkelerini etkileyerek çekiciliğini azaltmaktadır. Çevresel bozulma nedeniyle turist sayısındaki düşüş iş kayıplarına ve turizm altyapısına yapılan yatırımın azalmasına yol açmaktadır.çevresel etkiyi en aza indirmek için sürdürülebilir turizm uygulamalarının uygulanması. Yerel toplulukların koruma çabalarına ve turizm planlamasına dahil edilmesi. İklimle dayanıklı altyapıya yatırım yapılması. Turistler ve yerel halk arasında  evre koruma konusunda farkındalık yaratılması gerekmektedir. Bu zorlukların proaktif önlemlerle ele alınması, insan refahı ve turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkileri azaltarak insanlar ve doğa arasında uyumlu bir ilişki kurulmasını sağlayabilir. Güzel plajlar ve zengin yaban hayatı gibi doğal cazibe merkezleri risk altındadır. Yükselen sıcaklıklar ve okyanus asitlenmesi deniz turizmi için olmazsa olmaz olan mercan resiflerine zarar verirken eriyen buzullar dağlık bölgeleri etkilemektedir. Biyoçeşitlilik kaybı turistleri çeken benzersiz deneyimleri azaltır, gelişen ekosistemlere bağlı ekoturizmi ve geçim kaynaklarını tehdit eder. Giderek iklim değişikliğiyle bağlantılı hale gelen doğal afetler seyahati aksatırken altyapıya zarar vererek turizmi ve güvenliği daha da etkiler. Ekosistemler değiştikçe doğal manzaralara bağlı kültürel kimlikler erozyona uğrar ve kültürel turizmin cazibesi azalır. Ek olarak, turizm işleri ortadan kalktı a ekonomik istikrarsızlık ortaya çıkar ve bağımlı topluluklarda işsizliğin artmasına neden olur.Dahası, gezginler giderek daha fazla sürdürülebilir seçenekler ararken bu da  evre dostu konaklama ve deneyimlere olan talebin artmasına yol açmaktadır. Özetle, iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve ekosistemleri korumak, canlı turizmi sürdürmek ve toplum refahını artırmak için çok önemlidir. Proaktif, sürdürülebilir yaklaşımlar, hem çevreye hem de yerel toplumlara fayda sağlayan dayanıklı uygulamalar yaratabilir.

KAYNAKÇA

Adger, W.N., Barnett, J., Heath, S. *et al.* Climate change affects multiple dimensions of well-being through impacts, information and policy responses. *Nat Hum Behav* 6, 1465–1473 (2022). <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01467-8>

Chanteloup L. Wildlife as a tourism resource in Nunavut. *Polar Record*. 2013;49(3):240-248. doi:10.1017/S0032247412000617

David Raj, A., Padmapriya, R., David Raj, A. (2024). Climate Crisis Impact on Ecosystem Services and Human Well-Being. In: Mukhopadhyay, U., Bhattacharya, S., Chouhan, P., Paul, S., Chowdhury, I.R., Chatterjee, U. (eds) Climate Crisis, Social Responses and Sustainability. Climate Change Management. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58261-5_1

Demir, A.(2009). Küresel İklım Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları zerine Etkisi. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi. DOI: 10.1501/Csaum_00000000013

Farreny R, Oliver-Solà J, Lamers M, et al. Carbon dioxide emissions of Antarctic tourism. *Antarctic Science*. 2011;23(6):556-566. doi:10.1017/S0954102011000435

Furman A, oramam E, Bilgin R. (2012). Bats and tourism: a response to Paksuz & Özkan. *Oryx*. 46(3):330-330. doi:10.1017/S0030605312000518

Hambreht, G., & Rockman, M. (2017). International Approaches to Climate Change and Cultural Heritage. *American Antiquity*, 82(4), 627–641. <https://www.jstor.org/stable/26585470>

Harrington, J., Hongmei, C. and Lori Pennington, G. (2017). Florida Tourism. <https://floridacclimateinstitute.org/docs/climatebook/Ch10-Harrington.pdf>

Horne, L., DiMatteo-LePape, A., Wolf-Gonzalez, G., Briones, V., Soucy, A., & De Urioste-Stone, S. (2023). Climate change planning in a coastal tourism destination, A participatory approach. *Tourism and Hospitality Research*, 23(4), 549-563. <https://doi.org/10.1177/14673584221114730>

Kovats, S., & Akhtar, R. (2008). Climate, climate change and human health in Asian cities. *Environment and Urbanization*, 20(1), 165-175. <https://doi.org/10.1177/0956247808089154>

Küçük, . (2024). Dnya Bankası'nın Turizmin Srdrlebilir Geleceğine İlişkin Bakış Açısı ve Sosyal Refah. Ankara

Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 11(1), 25-46.
<https://doi.org/10.62163/aucevrebilim.1499461>

Küçük, Ö. (2023). İklim Değişikliği ve Madenciliğin Turizmin Sürdürülebilir Geleceği Üzerine Etkileri (Latin Amerika Örneği). In: Gökçe, A. & Coşkun, G. & Eker, N. & Dilmaç, E. & Çolak, O. (eds.), *Turizmde Yeni Trendler*. Özgür Yayınları. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub407.c1821>

Küçük, Ö.(2023). Social Policy, Sustainable Tourism, and the World Bank. In: Current Debates in Social Sciences 15. (Meryem Bulut, Ed.). BIDGE Publications. <https://www.bidgeyayinlari.com.tr/wp-content/uploads/2023/10/Current-Debates-on-Social-Sciences-15-3.pdf>

Liu, K., Wang, R., Schrijver, I. *et al.* Can we project well-being? Towards integral well-being projections in climate models and beyond. *Humanit Soc Sci Commun* 11, 457 (2024). <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02941-6>

NTV Radyo (03 Mart, 2024). Doğa Takvimi. Dünya Yaban Hayatı Günü. <https://www.ntvradyo.com.tr/program/doga-takvimi-2024/578>

Ruppel, O. C., & Dobers, C. (2022). The Paris Agreement: A Symbiosis for the Protection of Human Rights and Climate

Change? *Environmental Policy and Law*, 52(5-6), 399-409. <https://doi.org/10.3233/EPL-219051>

Rogerson, C. M. (2016). Climate change, tourism and local economic development in South Africa. *Local Economy*, 31(1-2), 322-331. <https://doi.org/10.1177/0269094215624354>

Scotta, D and Lemieux, C.(2010). Weather and Climate Information for Tourism. *Procedia Environmental Sciences*, 146-183, doi:10.1016/j.proenv.2010.09.011

Seastedt, H., Schuetz, J., Perkins, A. *et al.* Impact of urban biodiversity and climate change on children's health and well being. *Pediatr Res* (2024). <https://doi.org/10.1038/s41390-024-03769-1>

Statista.(2023). Global tourism industry - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/962/global-tourism/#topicOverview>

Taylor, R.P., York, R. Fractal shifts and esthetic rifts: climate change and emotional well-being. *Climatic Change* 173, 16 (2022). <https://doi.org/10.1007/s10584-022-03414-y>

UNWTO. (14 Aralık, 2023). UN Tourism News 75. <https://www.unwto.org/un-tourism-news-international-tourism-to-end-2023-close-to-90-of-pre-pandemic>

Weforum. (14 Ağustos, 2023). Rising global temperatures are already affecting the tourism industry - here's how. <https://www.weforum.org/agenda/2023/08/temperatures-tourism-climate-impact/>

van der Veeken, S., Calgaro, E., Munk Klint, L., Law, A., Jiang, M., de Lacy, T., & Dominey-Howes, D. (2016). Tourism destinations' vulnerability to climate change: Nature-based tourism in Vava'u, the Kingdom of Tonga. *Tourism and Hospitality Research*, 16(1), 50-71. <https://doi.org/10.1177/1467358415611068>

van Genuchten, E. (2024). How Climate Change Affects Ocean Biodiversity. In: A Guide to a Healthier Planet, Volume 2. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-60128-6_15

Zeppel, H., & Beaumont, N. (2012). Climate change and tourism futures: Responses by Australian tourism agencies. *Tourism and Hospitality Research*, 12(2), 73-88. <https://doi.org/10.1177/1467358412444807>

THE ROLE OF DIGITAL TWINS IN GREEN ACCOUNTING AND SUSTAINABILITY²³

²⁴Aysun ATAGAN ÇETİN

²⁵Ayşe PAMUKÇU

1. INTRODUCTION

In the era of digitalization, the integration of advanced technologies into traditional business operations has become a necessity rather than a luxury. Among these technologies, digital twins have emerged as a transformative force capable of revolutionizing various sectors, including accounting. A digital twin is a virtual replica of a physical system, providing real-time updates that can significantly enhance decision-making processes.

One area where digital twins hold substantial promise is in the realm of green accounting. Green accounting, also known as environmental accounting, involves the identification,

²³ This paper is an improved and edited version of the paper presented in English at the 5th International Trakya Accounting Finance And Auditing Conference (ITAFAC) held in Istanbul in December 2023.

²⁴ Assoc. Prof. Dr., Trakya University, aatagancetin@trakya.edu.tr, 0000-0001-7588-1322

²⁵ Prof. Dr., Marmara University, apamukcu@marmara.edu.tr, 0000-0001-7667-3533

measurement, and communication of environmental costs and impacts. Green accounting plays a crucial role in helping organizations understand their environmental footprint and make more sustainable decisions.

However, despite its importance, green accounting faces numerous challenges, including the difficulty of accurately measuring and tracking environmental costs. This is where digital twins come into play. By providing a detailed, real-time replica of an organization's operations, digital twins can offer unprecedented accuracy and efficiency in green accounting.

Moreover, digital twins can contribute significantly to sustainability, a concept that has gained immense importance in today's business world. By enabling more accurate and efficient resource management, digital twins can help businesses reduce their environmental impact, contributing to a more sustainable future.

2. LITERATURE REVIEW

Digital twins represent a new approach to continuously digitally monitor and actively improve the performance of interconnected products, devices and machines (Stark, Freseman, & Lindow, 2019). They provide tools to observe, understand and improve the operations of all tangible objects (El Saddik, 2018). Moreover, digital twins play an important role in revolutionizing the way we create and manage cyber-physical intelligent systems (Rasheed, San, & Kvamsdal, 2020). This concept opens doors for business-to-business manufacturing firms to jointly develop and maintain Product-Service-Systems. Digital twin application is vital in evaluating performance (Khajavi, Motlagh, Jaribion, Werner, & Holmström, 2019).

The academic studies included in the literature review on the concept of Digital Twins within the scope of the study are as follows:

Fei Tao, He Zhang, Ang Liu, and Andrew Y. C. Nee's study from 2019 offers a comprehensive review of the state-of-the-art in DT research, detailing its key components, industrial applications, and current challenges. The study also outlines potential directions for future research (DOI: <https://dblp.org/rec/journals/tii/TaoZLN19>, 1154 citations).

The 2022 literature review by Diego M. Botín-Sanabria, Adriana Simona Mihaita, and colleagues examines DT technology, its application domains, challenges, and limitations in engineering and other fields, providing a broad perspective on its potential (DOI: <https://dblp.org/rec/journals/remotesensing/Botin-SanabriaM22>, 81 citations).

Ziran Wang, Rohit Gupta, and others, in their 2022 paper, introduced the Mobility Digital Twin (MDT) concept, which is an AI-based, data-driven cloud-edge-device framework designed for mobility services (DOI: <https://dblp.org/rec/journals/iotj/WangGHWGAT22>, 37 citations).

Cristina Alcaraz and Javier López's 2022 publication analyzes the current state of the DT paradigm, categorizing potential threats based on functionality layers and operational requirements (DOI: <https://dblp.org/rec/journals/comsur/AlcarazL22>, 30 citations).

Paul Almasan, Miquel Ferriol-Galmes, and co-authors proposed the Digital Twin Network (DTN) in 2022 as a key enabler for efficient network management. The paper discusses how machine learning trends enable DTN to accurately model

real-world networks (DOI: <https://arxiv.org/pdf/2201.01144>, 16 citations).

These papers cover a wide range of topics related to digital twin technology, including its applications, challenges, security threats, and future directions.

Within the scope of the study, the academic articles and studies included in the literature review on the concept of Green Accounting are as follows:

Muhammad Hasyim Ashari and Yudhi Anggoro's 2021 study examines the impact of green accounting practices and organizational size on business sustainability in public hospitals in Malang Raya. The findings indicate that green accounting practices partially affect business sustainability, whereas organizational size does not. Both factors make a small contribution to overall business sustainability (DOI: <https://doi.org/10.33369/J.AKUNTANSI.11.1.115>, 2 citations).

In their 2020 research, Muhammad Hasyim Ashari and Yudhi Anggoro investigate the implementation of green accounting at public hospitals in Malang Raya and its impact on business sustainability. The results show that green accounting has a moderate effect on business sustainability, with other factors contributing to the remaining percentage (DOI: <https://doi.org/10.18415/ijmmu.v7i10.2102>, 3 citations).

Tri Astuti, Rafrini Amyulianthy, and Rika Kaniati's 2022 study explores the relationship between green accounting, financial performance, and firm value in Indonesian companies listed on the SRI Index. The study concludes that green accounting has no effect on firm value, while return on assets (ROA) has a significant negative effect (DOI: <https://doi.org/10.55057/ajafin.2022.4.1.1>, 2 citations).

Milijana Novovic Buric, Andjela Jaksic Stojanovic, and colleagues, in their 2022 study, analyze the attitudes of tourism companies in Montenegro towards implementing green accounting. The research highlights that sociodemographic factors significantly influence the understanding of green accounting's importance in the tourism sector (DOI: <https://doi.org/10.3390/su14031725>, 5 citations).

Mohammad Mahdi Rounaghi's 2019 study discusses how green accounting can identify environmental costs and sustainability indicators. It emphasizes the importance of green accounting in policy formulation and its application across various industries (DOI: <https://doi.org/10.1108/ijoes0320190056>, 28 citations).

These studies further expand the understanding of green accounting, exploring its effects on various sectors, its implementation in different contexts, and the literacy and challenges associated with its concepts. They contribute to a comprehensive view of green accounting's role in promoting sustainability and responsible business practices.

3. DIGITAL TWINS AND GREEN ACCOUNTING

Software applications provide users with increasingly complex features and content. Despite this complexity, new users who know how to take advantage of skilled developers are evolving to be able to understand programs intuitively. This evolution also finds its response in the business world (Çetin, 2022). Digital Twins operate by establishing a digital replica of a physical system or object. This digital replica is continuously updated with data gathered from sensors on the physical system, which is then utilized to generate ideas and predictions about the performance and condition of the physical system (Fuller, Fan, Day, & Barlow, 2020).

The creation of the digital replica involves techniques such as computer modeling and simulations. The data from sensors on the physical object, which can include parameters like temperature, vibration, pressure, location, and usage, is fed into the digital replica in near real-time.

The digital replica then processes this incoming data using techniques like machine learning, data analytics, and AI. This analysis enables the digital replica to develop information into the operation of the physical system, identify any issues, measure performance metrics, and make predictions about future conditions and needs.

The key aspects of how Digital Twins work are as follows:

1. A digital replica is created using modeling and simulations, acting as the “twin” of the physical object.
2. Sensors on the physical object record crucial data and feed that into the digital replica in near real-time via technologies like IOT (Internet of Things) and cloud computing.
3. The digital replica then analyzes the incoming data using AI, machine learning, and analytics to develop predictions about the physical object’s current and future state.
4. The digital replica is continuously updated as new sensor data comes in, allowing it to constantly learn and become more accurate over time.
5. The predictions from the digital replica can then be used to optimize the performance of the physical object, detect issues early, and improve future designs.

According to Yükcü and Aydın (2020) Digital Twins can be applied in the field of accounting in various ways (Figure 1):

Sosyal Bilimlerde İleri Araştırmalar

Cost Optimization and Management

- Digital twins can provide real-time data on costs across a company's operations. This data can be used to identify areas of inefficiency, waste, and unnecessary costs. Companies can then optimize processes and manage costs more effectively.

Tracking Asset Performance

- Digital twins can track the performance and condition of physical assets over time. This data can help companies make more informed decisions about asset maintenance, replacement, and utilization. It can also help identify risks before issues arise.

Predicting Future Costs

- By analyzing historical cost and performance data from digital twins, companies can develop models to predict future costs and cash flows. This can help with financial planning, budgeting, and forecasting.

Improving Decision Making

- The real-time data from digital twins can improve decision making for accounting, finance, and operational functions. Managers can make better-informed decisions to optimize costs, improve profits, and mitigate risks.

Enabling "What If" Analysis

- Digital twins allow companies to simulate "what if" scenarios to see how changes would impact costs, performance, and risks. This type of analysis helps determine the best options before implementing actual changes.

Improving Expense Management

- By analyzing spending patterns from digital twins, companies can identify unnecessary or irregular expenses. This data can then be used to implement controls and policies to better manage expenses going forward.

Figure 1 Application of the digital twin in accounting

Green accounting, also known as environmental accounting, refers to the process of incorporating environmental costs and benefits into traditional economic accounting (Acosta, Vallejos, Ellison, Osorio, & de Castro, 2022). It is a method of accounting that considers both the economy and the environment, providing a more comprehensive understanding of the interplay between economic activities and environmental impact.

The importance of green accounting is summarized by Acosta et al. (2022) as follows (Figure 2):

Internalization of Environmental Externalities	Green accounting helps to internalize environmental externalities by assigning values to environmental costs and benefits. This forces businesses and individuals to consider the full impact of their activities, thereby promoting more sustainable practices.
Accurate Representation of Economic Growth	Traditional economic indicators, such as GDP, do not account for environmental degradation. Green accounting incorporates factors like depletion of natural resources and pollution, providing a more holistic view of economic growth.
Identification of Improvement Areas	By quantifying environmental impacts, green accounting can identify policies, processes, and products that have the greatest negative impact. This information can guide efforts to reduce these impacts.
Incentivization of Sustainable Practices	When environmental costs are accounted for, businesses and individuals are motivated to adopt greener technologies, products, and business models to reduce those costs.
Guidance in Investment Allocation	Green accounting can help governments and companies make more informed decisions about how to allocate resources to maximize both economic and environmental returns.

Figure 2 Green accounting

According to Figure 2, green accounting seeks to integrate environmental considerations into mainstream economic decision-making. By more accurately valuing natural capital, it aims to move us toward a more sustainable economy.

4. DIGITAL TWINS AND SUSTAINABILITY

Digital Twins, as virtual replicas of physical systems, have been identified as pivotal tools in promoting sustainability across various sectors (Khan, Omar, Mushtary, Verma, Kumar, & Alam, 2022). These digital counterparts, when integrated with Artificial Intelligence (AI) and surrogate modeling, can significantly reduce the computational time required to simulate complex systems, thereby enhancing efficiency and sustainability.

Within the framework of energy systems, digital twins have the capability to utilize surrogate modeling to evaluate the suitability of various energy systems. They offer an exhaustive analysis of surrogate modeling guided by AI, emphasizing its applications, especially in the field of energy systems. The importance of machine learning and AI in building a robust surrogate model is also emphasized (Khan et al., 2022).

Conversely, in the field of urban logistics, digital twins have the ability to manage a physical system through continuous enhancement of its performance, an approach that has been widely investigated in technology-centric industries like manufacturing. However, the exploration of their usage in urban logistics has been somewhat limited. The study conducted by Abouelrous, Blik, and Zhang (2023) outlines a structure through which digital twins can be smoothly integrated into urban logistics networks. This research identifies vital aspects in urban logistics for active decision-making and reviews prior work on digital twin utilization in this area. Building on this understanding, the researchers have developed a theoretical model that details the ontology, learning faculties, and optimization skills of a digital twin in the urban logistics context, using its quantitative models (Abouelrous et al., 2023).

In essence, Digital Twins can play a significant role in enhancing sustainability in various sectors by optimizing performance, reducing pollution, and improving living standards in cities. With further research and real-world applications, their sustainability benefits could be significantly scaled up.

Digital Twins, as virtual replicas of physical systems, have been identified as pivotal tools in promoting sustainability across various sectors, including the process industry (Salis et al., 2022). These digital counterparts, when integrated with Artificial Intelligence (AI) and edge-cloud technologies, can significantly reduce the environmental impact of industries characterized by intense environmental impact and high energy consumption, such as steel, metals, chemicals, cement, asphalt, and ceramics (Salis, Marguglio, De Luca, Razzetti, Quadrini, & Gusmeroli, 2023)

Within the forging industry, Ma et al. (2022) created a strategy using digital twin technology to optimize the heating process. This strategy automates the formulation of the best control policy, adjusting the energy supplied to the heating coils in an induction oven based on temperature readings taken from pyrometers. The assessment conducted by the researchers demonstrates that these models considerably diminish temperature disparities and have the potential to modernize the conventional heating method, subsequently cutting down on material wastage and the related environmental consequences.

Furthermore, digital twins can provide real-time monitoring of energy usage and consumption across plants, identifying inefficiencies and optimizing operations to reduce energy waste (Salis et al., 2023). They can model material flows and operations to identify opportunities to reduce waste, scrap, and emissions. Moreover, using sensor data, edge devices, and AI/machine learning models, digital twins can predict equipment failures and maintenance needs, allowing for scheduled

maintenance and reducing unplanned downtime that can increase energy usage and emissions (Salis et al., 2023). Addition to that, digital twins and data-driven information can enable the use of alternative or recycled inputs that reduce the reliance on virgin materials and finite resources. The digital twins and analytics can optimize manufacturing processes to use less materials, water, and energy per unit of production, significantly reducing the environmental footprint of process industries (Salis et al., 2023).

Within the realm of food systems, Purian (2023) introduced a structure for a food supply chain, aligned with the ambition of eliminating waste and emissions, while simultaneously satisfying a widespread dedication to an inclusive green economy as part of climate action. This suggested structure can be adapted to fit the unique organizational, financial, and political contexts in various global locations, prompting a reevaluation of information's worth, especially in connection with FAIR data when considering digital twins.

5. CASE STUDIES/EXAMPLES

Digital Twin technology, as a virtual representation of physical systems, has been increasingly adopted by businesses across various sectors to promote sustainability and green accounting. This technology, when integrated with Artificial Intelligence (AI) and other advanced technologies, can significantly enhance the efficiency and sustainability of operations. Real-world examples of how businesses are leveraging Digital Twins for sustainability are listed below:

In the realm of urban logistics, Abouelrous, Blik, and Zhang (2023) proposed a framework for adapting Digital Twins to urban logistics networks. They highlighted the potential of Digital Twins in optimizing urban logistics operations, thereby contributing to sustainability. Their framework for adapting

Digital Twins to urban logistics networks provided a characterization of key factors in urban logistics for dynamic decision-making. This application of Digital Twins in urban logistics has the potential to significantly reduce the environmental impact of urban transportation (Abouelrous, Blik, & Zhang, 2023).

Bolender, Bürvenich, Dalibor, Rumpe, and Wortmann (2021) discussed the application of Digital Twins in self-adaptive manufacturing. They emphasized that the use of Digital Twins can lead to improved manufacturing times, reduced wastage, and ultimately enhanced sustainable manufacturing. This is achieved by leveraging the explicit modeling of domain expertise through case-based reasoning to improve the capabilities of Digital Twins for adapting to unforeseen challenges (Bolender et al., 2021).

Talasila, Crăciunean, Bogdan-Constantin, Larsen, Zamfirescu, and Scovill (2021) compared two platforms for managing digital twins, namely the HUBCAP and the DIGITbrain. They illustrated the potential of these platforms in managing the lifecycle of industrial products, thereby promoting sustainability.

Khan et al. (2022) presented a comprehensive review on the application of AI-driven surrogate modeling and Digital Twins in hybrid and sustainable energy systems. They highlighted the role of these technologies in constructing effective surrogate models and promoting sustainability.

Munasinghe and Pasindu (2021) proposed the use of a Digital Twin for the national road system in Sri Lanka. They discussed how crowd-sourced data can be used to identify road conditions and detect distresses, thereby contributing to sustainable road management.

In the context of energy-efficient data centers, Ojika, Strayer, and Kaul (2021) presented early findings in the use of AI

and Digital Twins to model and optimize data center operations. They highlighted that by 2040, 14 percent of global emissions would come from data centers, and the use of Digital Twins could significantly reduce this impact (Ojika, Strayer, & Kaul, 2021).

In the realm of the steel forging sector, Ma et al. (2022) formulated a digital twin-centric optimization method for the heating procedure within a forging line to enable the automatic creation of the most efficient control policy. This method markedly minimized inconsistencies in temperature and aided in modernizing the conventional heating technique, leading to a decrease in material wastage and furthering sustainability efforts (Ma et al., 2022).

6. CONCLUSION

In conclusion, this paper has explored the intersection of Digital Twin technology, green accounting, and sustainability, with a particular focus on the potential applications and implications in the field of accounting.

The role of Digital Twins in promoting sustainability was further explored, with case studies demonstrating the practical application of this technology in various sectors. From urban logistics to manufacturing and energy-efficient data centers, Digital Twins have shown significant potential in enhancing operational efficiency, reducing environmental impact, and promoting sustainability.

However, the implementation of Digital Twins is not without challenges. Issues such as the lack of a universal reference framework, security concerns, and the energy-intensive nature of the enabling technologies have been identified as potential barriers to the widespread adoption of Digital Twins. Despite these challenges, the paper suggests that further research

and advancements in related technologies can help overcome these hurdles and realize the full potential of Digital Twins in promoting green accounting and sustainability.

In summary, the integration of Digital Twin technology in the field of accounting presents a promising avenue for enhancing green accounting practices and promoting sustainability. While challenges exist, the potential benefits of this technology underscore the importance of continued research and development in this area.

Looking ahead, the potential future of digital twins in green accounting and sustainability is vast and transformative. As businesses continue to grapple with the complexities of sustainability reporting and the need for real-time, accurate data, digital twins could become an invaluable tool.

In the realm of green accounting, digital twins could revolutionize the way businesses track, report, and reduce their environmental impact. They could provide a real-time, virtual representation of a company's environmental footprint, allowing for more accurate tracking and reporting of sustainability metrics. This could lead to more informed decision-making and strategic planning, ultimately driving businesses towards more sustainable practices.

Moreover, digital twins could play a pivotal role in the transition towards a circular economy. By providing a detailed, dynamic model of product lifecycles, digital twins could help businesses identify opportunities for resource optimization, waste reduction, and recycling. This could not only lead to significant cost savings but also contribute to environmental conservation.

In terms of sustainability, digital twins could be used to model and predict the environmental impact of various business operations and strategies. This could enable businesses to

proactively address potential sustainability issues, mitigate risks, and align their operations with their sustainability goals.

In conclusion, while the business world is still in the early stages of this technology, the future of digital twins in green accounting and sustainability looks promising. As technology matures and becomes more integrated into business operations, it has the potential to become an important element in how businesses approach green accounting and sustainability.

REFERENCES

- Abouelrous, A., Blik, L., & Zhang, Y. (2023). Digital twin applications in urban logistics: an overview. *Urban, Planning and Transport Research*, 11(1), 2216768.
- Acosta, J., Vallejos, R., Ellison, A. M., Osorio, F., & de Castro, M. (2022). Comparing two spatial variables with the probability of agreement. *arXiv preprint arXiv:2212.07598*.
- Alcaraz, C., & Lopez, J. (2022). Digital twin: A comprehensive survey of security threats. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 24(3), 1475-1503.
- Almasan, P., Ferriol-Galmés, M., Paillisse, J., Suárez-Varela, J., Perino, D., López, D., . . . Wong, L. (2022). Digital twin network: Opportunities and challenges. *arXiv preprint arXiv:2201.01144*.
- Ashari, M. H., & Anggoro, Y. (2020). Implementation of Green Accounting in Business Sustainability at Public Hospitals in Malang Raya. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 7(10), 391-403.
- Ashari, M. H., & Anggoro, Y. (2021). The Effect Of Green Accounting Practices And Organizational Size In Business Sustainability Of Public Hospitals. *Jurnal Akuntansi*, 11(1), 1-15.
- Astuti, T., Amyulianthy, R., & Kaniati, R. (2022). Green Accounting, Financial Performance toward Firm Value. *Asian Journal of Accounting and Finance*, 4(1), 1-12.
- Bolender, T., Bürvenich, G., Dalibor, M., Rumpe, B., & Wortmann, A. (2021). *Self-adaptive manufacturing with digital twins*. Paper presented at the 2021 International symposium on software engineering for adaptive and self-managing systems (SEAMS).
- Botín-Sanabria, D. M., Mihaita, A.-S., Peimbert-García, R. E., Ramírez-Moreno, M. A., Ramírez-Mendoza, R. A., & Lozoya-Santos, J. d. J. (2022). Digital twin technology challenges and applications: A comprehensive review. *Remote Sensing*, 14(6), 1335.
- Çetin, Olgun. (2022). Örgütlerde Dijital Dönüşümün Sağlanmasında Dijital Zihniyetin Önemi. *İktisadi ve İdari Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar-II*. Publisher: Serüven Yayınevi

- El Saddik, A. (2018). Digital Twins: The Convergence of Multimedia Technologies. *IEEE MultiMedia*, 25, 87-92.
- Fuller, A., Fan, Z., Day, C., & Barlow, C. (2020). Digital twin: Enabling technologies, challenges and open research. *IEEE Access*, 8, 108952-108971.
- Hu, W., Zhang, T., Deng, X., Liu, Z., & Tan, J. (2021). Digital twin: A state-of-the-art review of its enabling technologies, applications and challenges. *Journal of Intelligent Manufacturing and Special Equipment*, 2(1), 1-34.
- Khajavi, S. H., Motlagh, N. H., Jaribion, A., Werner, L. C., & Holmström, J. (2019). Digital Twin: Vision, Benefits, Boundaries, and Creation for Buildings. *IEEE Access*, 7, 147406-147419.
- Khan, A. H., Omar, S., Mushtary, N., Verma, R., Kumar, D., & Alam, S. (2022). Digital Twin and Artificial Intelligence Incorporated With Surrogate Modeling for Hybrid and Sustainable Energy Systems. *arXiv preprint arXiv:2210.00073*.
- Munasinghe, T., & Pasindu, H. (2021). Sensing and Mapping for Better Roads: Initial Plan for Using Federated Learning and Implementing a Digital Twin to Identify the Road Conditions in a Developing Country--Sri Lanka. *arXiv preprint arXiv:2107.14551*.
- Novovic Buric, M., Jaksic Stojanovic, A., Lalevic Filipovic, A., & Kascelan, L. (2022). Research of attitudes toward implementation of green accounting in tourism Industry in Montenegro-practices, and challenges. *Sustainability*, 14(3), 1725.
- Ojika, D., Strayer, J., & Kaul, G. (2021). Towards sustainable energy-efficient data centers in Africa. *arXiv preprint arXiv:2109.04067*.
- Purian, R. (2023). Goal oriented indicators for food systems based on FAIR data. *arXiv preprint arXiv:2302.09916*.
- Rasheed, A., San, O., & Kvamsdal, T. (2019). Digital twin: Values, challenges and enablers. *arXiv preprint arXiv:1910.01719*.
- Rasheed, A., San, O., & Kvamsdal, T. (2020). Digital Twin: Values, Challenges and Enablers From a Modeling Perspective. *IEEE Access*, 8, 21980-22012.

- Rounaghi, M. M. (2019). Economic analysis of using green accounting and environmental accounting to identify environmental costs and sustainability indicators. *International Journal of Ethics and Systems*, 35(4), 504-512.
- Salis, A., Marguglio, A., De Luca, G., Razzetti, S., Quadrini, W., & Gusmeroli, S. (2023). An Edge-Cloud based Reference Architecture to support cognitive solutions in Process Industry. *Procedia Computer Science*, 217, 20-30.
- Stark, R., Freseman, C., & Lindow, K. (2019). Development and operation of Digital Twins for technical systems and services. *CIRP Annals*, 68(1), 129-132.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.cirp.2019.04.024>
- Talasila, P., Crăciunean, D.-C., Bogdan-Constantin, P., Larsen, P. G., Zamfirescu, C., & Scovill, A. (2021). *Comparison Between the HUBCAP and DIGITBrain Platforms for Model-Based Design and Evaluation of Digital Twins*. Paper presented at the International Conference on Software Engineering and Formal Methods.
- Tao, F., Zhang, H., Liu, A., & Nee, A. Y. (2018). Digital twin in industry: State-of-the-art. *IEEE Transactions on industrial informatics*, 15(4), 2405-2415.
- Wang, Z., Gupta, R., Han, K., Wang, H., Ganlath, A., Ammar, N., & Tiwari, P. (2022). Mobility digital twin: Concept, architecture, case study, and future challenges. *IEEE Internet of Things Journal*, 9(18), 17452-17467.
- Yükçü, S., & Aydın, Ö. (2020). Maliyet Düşürme Yöntemi Olarak Dijital İkiz. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(3), 563-579.
- Zhang, S., Lim, W. Y. B., Ng, W. C., Xiong, Z., Niyato, D., Shen, X. S., & Miao, C. (2023). Towards green metaverse networking: Technologies, advancements and future directions. *IEEE Network*.
- Zhang, Z., Wen, F., Sun, Z., Guo, X., He, T., & Lee, C. (2022). Artificial intelligence-enabled sensing technologies in the 5G/internet of things era: from virtual reality/augmented reality to the digital twin. *Advanced Intelligent Systems*, 4(7), 2100228.

SOSYAL BİLİMLERDE İLERİ ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com